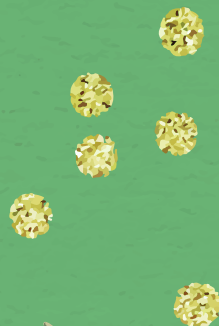

BOSANSKI JEZIK ZA VII RAZRED

devetogodišnje osnovne škole

Autorski tim:
Aida Zuković
Anisa Bećirović

BOSANSKI JEZIK

ZA VII RAZRED
devetogodišnje osnovne škole

Autorski tim:

Aida Zuković
Anisa Bećirović

BOSANSKI JEZIK ZA SEDMI RAZRED U OSNOVNOM DEVETOGODIŠNJEM OBRAZOVANJU

Izdavač:

Ministarstvo za obrazovanje i nauku Republike Sjeverne Makedonije
ul. „Sv. Ćirilo i Metodije“ br. 54 1000 Skoplje

Autori:

Aida Zuković i Anisa Bećirović

Recenzenti:

prof. d-r Ljudmil Spasov - Predsjednik
prof. Dijana Ljubisavljević Stefanovska - član
prof. Jasminka Trajković - član

Lektor:

Aida Kršo

Stručna redakcija:

Behija Husković

Urednik:

Izeta Babačić

Ilustracije:

Kristina Jordanova

Računarska obrada:

Kristina Jordanova

Grafičko i tehničko uređenje:

Eli Vasilevska Ilievska – ARS STUDIO

Mjesto i godina izdanja:

Skoplje, 2025 godina

Izdavač:

Ministarstvo obrazovanja i nauke Republike Severne Makedonije
ul. „Sv. Kiril i Metodij“ br. 54, 1000 Skoplje

Odlukom za odobrenje i upotrebu udžbenika iz predmeta Bosanski jezik za sedmi razred u osnovnom devetogodišnjem obrazovanju br. 26-352/3 od 24.06.2025 godine donešenom od Nacionalne komisije za udžbenike.

SADRŽAJ

1. JEZIK I KOMUNIKACIJA	5	Legenda - legenda o Aliji Đerzelezu	115
Razvoj bosanskog standardnog jezika	7	Predaje	117
Pisma u bosanskom jeziku	9	Narodne realistične priče	119
Pisani spomenici bosanskog jezika	10	Narodne fantastične priče - narodne bajke	121
Prvi rječnici i gramatike	11	Kratke folklorne vrste – poslovice i izreke	123
Narodni govori i narječja	13	Humoristične priče i anegdote	125
Standarni (normirani) jezik	16	Ep u stihu	130
Prirodni jezik	16	Epska poezija	131
Vještački jezik	17	Epske narodne pjesme	132
Izmišljeni jezici u književnosti i na filmu	18	Sandžački junački ep	133
Vrste pisma	19	Đerzelez Alija i Kraljević Marko	135
Fonetski sistem našeg jezika	20	Karakteristike epskih narodnih pjesama	138
Jednačenje suglasnika po zvučnosti	21	Lirika	141
Odstupanje od pravila jednačenja po zvučnosti	23	Lirska narodna poezija -	142
Akcent / akcenat (naglasak)	24	Ne čudim se šipu i planini	144
Mjesto akcenta u riječima	27	Navalite, mobo moja!	144
Priroda akcenta	29	Trepetljika trepetala	145
Akcentiranje stranih riječi	32	Majka sina u goru rodila	146
Akcent na glagolskom prilogu i priložima za vrijeme	33	Smiješno čudo	147
Imeničke riječi	36	Lirska umjetnička poezija	148
Broj imenica	37	Akvarel, Hamza Humo	149
Zbirne imenice	39	Jedna si jedina,	
Deminutivi	41	Edin Dervišhalidović Merlin	151
Tvorba augmentativa	43	Ovog mi pera, Sait Kandić	152
Pejorativi	44	Zapis o zemlji, Mak Dizdar	155
Odnosni pridjevi	45	Đački korzo, Miroslav Antić,	157
Prisvojni i gradivni pridjevi	46	Rađanje pjesme, Mustafa Grabčanović	159
Deklinacija pridjeva	48	Čuj, osjeti, Hedina Tahirović-Sijerčić	160
Vrste zamjenica i deklinacija	49	Epika u prozi	162
Upitne, odnosne i neodređene zamjenice	50	Francuski pamuk, Čamil Sijarić	163
Imeničke zamjenice	51	Šumareva Zorka, Nafija Sarajlić,	167
Promjena zamjenica po padežima	52	Matanove korpe,	
Pridjevske zamjenice	53	Alija Hasagić Dubočanin	170
Deklinacija pridjevskih zamjenica	54	Bure, Ramiz Škrijelj	173
Uloga povratne zamjenice sebe (se) i prisvojne zamjenice (svoj, svoja, svoje) u rečenici	59	Kroksi robot, Mito Arsovski	176
Brojevi	60	Sehara, Admir Delalić	177
Brojne imenice	63	Ko pita, ne skita, Efraim Kišon	179
Glagoli	65	Gužva u vrtu, Frances Hodgson Burnett	182
Glagolski oblici	66	Ruža, Nura Bazdulj-Hubijar	185
Nelični glagolski oblici	67	Vauvan, Irfan Horozović	189
Glagolski pridjevi	68	Naučno-fantastični roman	191
Lični glagolski oblici	71	Orbitalni randevu, Artur Klark	192
Imperativ (zapovjedni način)	75	Drama	195
Prilozi	77	Prva ljubav, Antoan de Sent Egziperi	196
Sintaksa	80	Bumbar car i car vodonošar,	
Priloške (adverbijalne) odredbe za uzrok, količinu i društvo	82	Nenad Veličković	199
Glagolski predikat	83	Pripovijedanje – Pričanje i prepričavanje	203
Imenski predikat	84	Pričanje	204
Subjekt / Subjekat	85	Prepričavanje	207
Objekt / Objekat	86	Opisivanje	208
Složena rečenica	88	Pisanje teksta	212
Pravopis	90		
Upotreba i pisanje tačke, zarez, tri tačke, apostrofa	90	3. MEDIJSKA PISMENOST	215
Skraćenice	93	Jesam li: dez, mis, mal – informacija	217
Slušanje s razumijevanjem	97	Detektiv je u mom džepu	223
Čitanje s razumijevanjem	99	Lični podaci su lični!	225
Pisanje tekstova sa korištenjem podataka	103	Lažni profili i internet predatori	227
		Ja sam internet robot, zovite me bot!	230
		Otkrij me, kupi me!	232
		Samo tri lajka?	234
		Medijski sadržaj, informacija ili preobražaj ličnosti	237
		Medijski sadržaj	239
		Stvaranje medijskog sadržaja	241
2. KNJIŽEVNOST, STVARANJE I IZRAŽAVANJE	104		
Narodna proza	108		
Mit	109		
Bosanska mitologija	112		

O
A
!

1. JEZIK I KOMUNIKACIJA

ŠTA TREBAMO POSTIĆI?

1. DA RAZUMIJEMO JEZIK KAO SISTEM ZNAKOVA U MEĐULJUDSKOJ KOMUNIKACIJI I PRAVIMO RAZLIKU IZMEĐU DIJALEKTA I STANDARDNOG JEZIKA

2. OBJAŠNJAVAMO DJELATNOST ĆIRILA I METODIJA, GLAGOLJICU I ĆIRILICU, STAROSLOVENSKI JEZIK I BOSANSKU VARIJANTU STAROSLOVENSKOG JEZIKA, BAŠČANSKA PLOČA, HUMAČKA PLOČA (BOSANČICA, STEĆCI, SANDUCI, PLOČE I SLJEMENACI, STUBOVI, SKELE I KRSTAČI)

3. OBJAŠNJAVAMO DJELATNOST KLIMENTA I NAUMA, POSLANSTVO MORAVSKOG KNEZA RASTISLAVA KOJI ĆE PRIPOVJEDATI NA SLAVENSKOM JEZIKU

4. OBRAZLAŽEMO HISTORIJSKI RAZVOJ AKCENTA, PRENOŠENJE AKCENTA, RASPODJELA AKCENTA I DUŽINA U STANDARDNOM BOSANSKOM JEZIKU

5. PRIMJENJUJEMO AKCENAT POJEDINIH VRSTA RIJEČI, AKCENAT IMENICA, AKCENAT KOMPARATIVA I SUPERLATIVA I PRIDJEVA

6. RAZUMIJEMO I OBJAŠNJAVAMO ZNAČENJE GRAMATIČKE KATEGORIJE BROJ I PRAVILNO PRIMJENJUJEMO OBLIKE JEDNINE I MNOŽINE IMENICA, VRSTE PRIDJEVA, OBLIKE LIČNIH ZAMJENICA, KAO I LIČNE-POVRATNE ZAMJENICE I LIČNE-GRADIVNE ZAMJENICE

7. RAZLIKUJEMO I OBJAŠNJAVAMO LIČNE GLAGOLSKE OBLIKE I NELIČNE GLAGOLSKE OBLIKE (PROSTI I SLOŽENI, A PREMA TOME DA LI RAZLIKUJEMO LICA NA NELIČNE I LIČNE GLAGOLSKE OBLIKE)

8. PRAVILNO UPOTREBLJAVAMO PRIJELAZNE GLAGOLE, KAO DIO DIREKNOG PREDMETA U REČENICI

9. POZNAJEMO FUNKCIJU INFINITIVA, OSNOVNI RJEČNIČKI OBLIK GLAGOLA I JEDAN OD NEODREĐENIH GLAGOLSKIH NAČINA (-TI, -ĆI)

10. FORMIRAMO PRAVILNE OBLIKE ZA IMPERATIV/ZAPOVJEDNI NAČIN ZA PROŠLO NEODREĐENO VRIJEME

11. PREPOZNAJEMO UPOTREBU AORISTA I IMPERFEKTA U RAZGOVORNOM JEZIKU

12. RAZLIKUJEMO IMENSKU GRUPU I OBRAZLAŽEMO NJEZINO ZNAČENJE U REČENICI

13. POZNAJEMO FUNKCIJU REČENIČNIH DIJELOVA: PREDIKAT, GRADIVNA I PRILOŠKA ODREĐENJA

RAZVOJ BOSANSKOG STANDARDNOG JEZIKA

Bosanski jezik spada u zapadnu grupu južnoslavenskih jezika. Ovoj grupi pripadaju i hrvatski i srpski jezik koji su srodni sa bosanskim jezikom i po slavenskom porijeklu i po vjekovnom zajedničkim životom. Bosanski jezik se razvio iz zajedničkog južnoslavenskog prajezika, odnosno južnoslavenskih dijalekata na zapadnom dijelu Balkana.

HISTORIJA JUŽNIH SLAVENA I JEZICI JUŽNOSLAVENSKIH NARODA

Naseljavanjem Slavena na Balkanu, počinje jak utjecaj na govor zatečenog stanovništva: Ilira, Tračana, Kelta i dr. Za kratko vrijeme Sloveni prevladaju ovim prostorima, a tako i južno slovenski dijalekti. Južni Slaveni se vremenom dijele na zapadnu i istočnu grupu.

Doseljavanjem stanovništva povećavaju se razlike u govorima i nastaju novi jezici.

Tako nastaje staroslavenski jezik – prvi pisani jezik svih Slavena. Nastao je u drugoj polovini IX vijeka na osnovama mjesnog govora Slavena iz okoline Soluna i bio je crkveni i književni jezik.

Staroslavenski jezik služio je skoro svim Slavenima kao zajednički jezik. U nauci o jeziku za ovaj jezik upotrebljava se i naziv crkvenoslavenski.

POČETAK SLAVENSKE PISMENOSTI I STAROSLAVENSKI JEZIK

Početak pismenosti Južnih Slavena vezan je za imena i djelovanje slavenskih misionara Konstantina/Ćirila i Metodija.

Njih je oko 863. godine, vizantijski car Mihajlo III uputio među Slavene na zahtjev moravskog kneza Rastislava. On je želio da među Slavenima proširi kršćanstvo. Pošto su Slaveni tada bili nepismeni, Rastislav je želio da im se pruži pouka na jeziku koji bi mogli razumjeti.

Dakle, prvi počeci slavenske pismenosti vezane su za kršćanstvo, pa su i prva djela bila religijska.

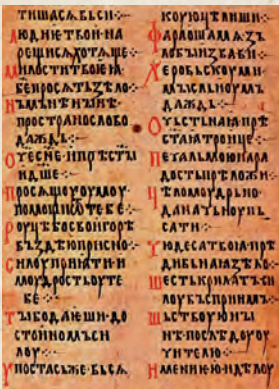
Prve knjige su nastale na staroslavenskom jeziku, pa kažemo da je taj jezik prvi pisani jezik Slavena. Najstariji spomenici na ovom jeziku nisu sačuvani. Ostali su samo prijepisi iz X i XI vijeka. Staroslavenski jezik ima dva svoja pisma: glagoljicu i ćirilicu.

Glagoljica			Ćirilica		Ime slova	Transliteracija	Čita se kao	Glagoljica			Ćirilica		Ime slova	Transliteracija	Čita se kao
Obla	Uglata	Brojevnaj vrednost	Slovo	Brojevnaj vrednost				Obla	Uglata	Brojevnaj vrednost	Slovo	Brojevnaj vrednost			
Ⲑ	ⲓ	1	ⲁ	1	azъ	a	a	ⲒⲠ	ⲒⲠ	500	Ⲓ	500	frъtъ	f	f
ⲑ	ⲓ	2	Ⲃ	—	buky	b	b	Ⲓⲡ	Ⲓⲡ	600	Ⲓ	600	hъrъ	h	h
Ⲓ	ⲓ	3	Ⲃ	2	védé	v	v	ⲒⲢ	ⲒⲢ	700	Ⲓ	800	otъ	ô	o
ⲓ	ⲓ	4	Ⲓ	3	glagoljé	g	g	Ⲓⲣ	Ⲓⲣ	800	Ⲓ	—	šta	č	št/šć/c
Ⲕ	ⲓ	5	Ⲃ	4	dobré	d	d	ⲒⲤ	ⲒⲤ	900	Ⲓ	900	ci	c	c
ⲕ	ⲓ	6	Ⲃ	5	estъ	e	e/je	Ⲓⲥ	Ⲓⲥ	1000	Ⲓ	90	črъvъ	č	č
Ⲍ	ⲓ	7	Ⲓ	—	živéti	ž	ž	ⲒⲦ	ⲒⲦ		Ⲓ		ša	š	š
ⲍ	ⲓ	8	Ⲃ	6	zêlo	z	dz	Ⲓⲧ	Ⲓⲧ		Ⲓ		jorъ	č	a/ø
Ⲏ	ⲓ	9	Ⲃ	7	zemli	z	z	ⲒⲨ	ⲒⲨ		Ⲓⲩ	Ⲓⲩ	jery	y	ü (stražnje i)
ⲏ	ⲓ	10	Ⲓ	10	iže	i	i/jji	ⲒⲪ	ⲒⲪ		Ⲓⲩ	Ⲓⲩ	bi		
Ⲑ	ⲓ	20	Ⲓ	8	i	i	i/jji	Ⲓⲫ	Ⲓⲫ		Ⲓ		jerъ	č	a/ø
ⲑ	ⲓ	30	(h)	—	derv	g/j	g'/j	ⲒⲬ	ⲒⲬ		Ⲓ		étъ	é	je/ja
Ⲓ	ⲓ	40	Ⲓ	20	kako	k	k	Ⲓⲭ	Ⲓⲭ		Ⲓ		ju	ju	ju
ⲓ	ⲓ	50	Ⲓ	30	ljudie	l	l/lj	ⲒⲮ	ⲒⲮ		Ⲓ		ja	ja	ja
Ⲕ	ⲓ	60	Ⲓ	40	myslite	m	m	Ⲓⲯ	Ⲓⲯ		ⲒⲰ	900	esъ	e	e ⁿ
ⲕ	ⲓ	70	Ⲓ	50	našъ	n	n/nj	Ⲓⲱ	Ⲓⲱ		Ⲓ		osъ	o	o ⁿ
Ⲍ	ⲓ	80	Ⲓ	70	onъ	o	o	ⲒⲲ	ⲒⲲ		Ⲓⲱ		jesъ	je	je ⁿ
ⲍ	ⲓ	90	Ⲓ	80	pokoi	p	p	Ⲓⲳ	Ⲓⲳ		Ⲓⲱ		jostъ	jo	jo ⁿ
Ⲏ	ⲓ	100	Ⲓ	100	гъci	r	r/rj	ⲒⲴ	ⲒⲴ		Ⲓ	9	thita	th	th
ⲏ	ⲓ	200	Ⲓ	200	slovo	s	s	Ⲓⲵ	Ⲓⲵ		Ⲓ	60	ksi	ks	ks
Ⲑ	ⲓ	300	Ⲓ	300	tvrdô	t	t	ⲒⲶ	ⲒⲶ		Ⲓ	700	psi	ps	ps
ⲑ	ⲓ	400	Ⲓ	400	ukъ	u	u	Ⲓⲷ	Ⲓⲷ		Ⲓ	400	ižica	i	i

PISMA U BOSANSKOM JEZIKU

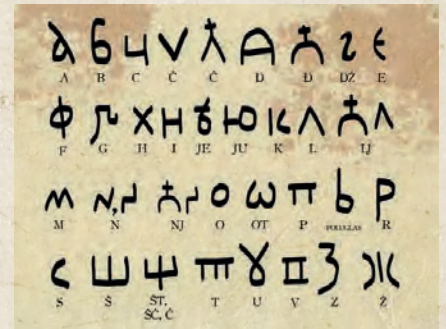
GLAGOLJICA – prvo slavensko pismo. Sastavio je 863. godine Ćirilo. Ime je dobila po staroj slavenskoj riječi glagoljati - govoriti. Glagoljica je bila teško pismo i imala je nekoliko varijanti (obla, uglasta, poluobla i sl.) Glagoljica se upotrebljavala u crkvi i van nje. Padom Bosne i njene crkve nestaje i glagoljica, Ovo pismo je imalo na početku 43 slova. To pismo se teško učilo, a lahko zaboravljalo. Zbog toga su učenici Ćirila i Metodija sastavili novo, lakše pismo.

Ⲁ	Ⲃ	Ⲅ	Ⲇ	Ⲉ	Ⲋ	Ⲍ	Ⲏ
a	b	v	g	d	e	ž	dz
Ⲑ	Ⲓ	Ⲕ	Ⲗ	Ⲙ	Ⲛ	Ⲝ	Ⲟ
z	i	i	ǰ	k	l	m	n
Ⲡ	Ⲣ	Ⲥ	ⲧ	ⲩ	ⲫ	ⲭ	ⲭ
š	p	r	s	t	u	ř	x (kh)
ⲱ	ⲳ	ⲵ	ⲷ	ⲹ	ⲻ	ⲽ	ⲿ
o	ts	č	š	št	w/a	i	y
ⲱ	ⲳ	ⲵ	ⲷ	ⲹ	ⲻ	ⲽ	ⲿ
æ/e	yu	ž	yč	š	yš	ř	i/v

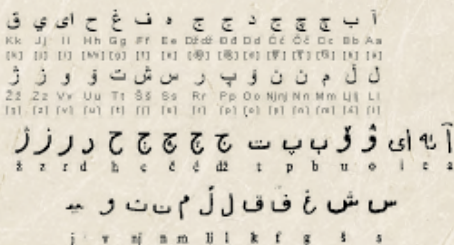

ĆIRILICA – pismo koje je sastavio Kliment Ohridski i dao mu ime ćirilica u znak zahvalnosti svom učitelju Ćirilu. Ovo je pismo bilo lakše i brzo potisnulo glagoljicu. Najpoznatiji Ćirilovi učenici bili su Naum i Kliment Ohridski.

BOSANČICA – posebna vrsta bosanske ćirilice. Bila je u upotrebi od XII do XX vijeka. Posebno se upotrebljavala na dvorovima bosanskih vladara, pa se ovo pismo zove i BEGOVICA.

Arebica

AREBICA – koristilo se u vrijeme kada je Bosna bila pod vlašću Turske carevine. To je arapsko pismo prilagođeno glasovnom sistemu bosanskog jezika. Učila se u mektebima pa se naziva i MEKTEBICA. Njime je pisana ALHAMIJADO KNJIŽEVNOST.

LATINICA – ovo je latinsko pismo starih Latina. Danas najraširenije pismo u svijetu kojim se koriste mnogi narodi.

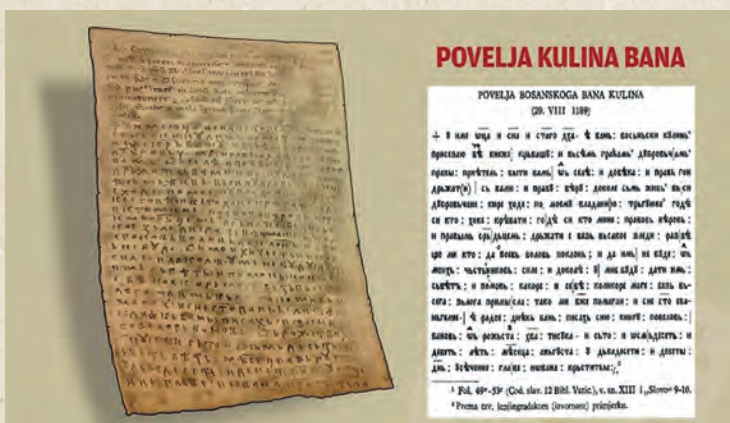

PISANI SPOMENICI BOSANSKOG JEZIKA

HUMAČKA PLOČA – je najstariji pisani spomenik na ćirilici, To je natpis na Crkvi svetog Mihajla u Humcu kod Ljubuškog u zapadnoj Hercegovini, Natpis je nastao na kamenu s kraja X ili početka XI vijeka. Na njemu se nalazi i nekoliko glagoljskih slova.

POVELJA KULINA BANA – napisana je u avgustu 1189. godine. To je jedan trgovinski ugovor kojim bosanski ban Kulin dopušta svojim primorskim susjedima slobodno kretanje i trgovanje po Bosni. Ovo je prvi dokumenat jednog bosanskog vladara upućen vladaru druge države. Inače, doba vladavine bana Kulina bilo je doba bosanske samostalnosti, uopće upamćeno u narodu kao sretno doba, bez kuge, gladi i ratova. Često se čuje rečenica: Od Kulina bana i dobrih dana.

Povelja je pisana bosančicom. Original povelje se čuva u Ruskoj akademiji nauka i umjetnosti u Sankt Petersburgu u Rusiji, a dva prijepisa još uvijek se čuvaju u Dubrovniku.

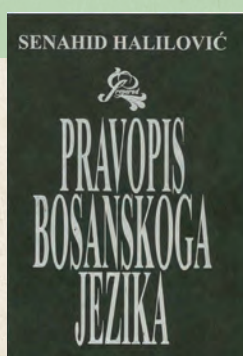
NATPISI NA STEĆCIMA – su natpisi na nadgrobnim spomenicima koji čuvaju tragove prvih početaka naše pismenosti. Ti natpisi se zovu epitafi, a najčešće počinju riječima: „A se leži... A se neka se zna...“

Stećaka najviše ima u Hercegovini (Stolac, Nevesinje, Blagaj...) zatim u dolini rijeke Lašve, u okolini Foče, Srebrenice, Bijeljine...

PRVI RJEČNICI I GRAMATIKE

- Godine 1631. postojao je Tursko-bosanski rječnik autora Muhameda Hevalija Uskufija, rođenog u Dobrinji kod Tuzle.
- Godine 1890. izašla je Gramatika bosanskog jezika za srednje škole Frane Vuletića. Gramatika je doživjela više izdanja i bila u upotrebi do 1911. godine.
- 1996. godine izlazi Pravopis bosanskoga jezika autora Senahida Halilovića.
- 2000. godine izlazi Gramatika bosanskoga jezika autora Dž. Jahića, S. Halilovića i I. Palića.
- 2007. godine izlazi Rječnik bosanskoga jezika.

DA LI STE ZNALI?

- da se prve štampane knjige zovu inkunabule;
- da je u BiH najbogatija knjižnica inkunabulama ona u Kraljevoj Sutjesci, ima ih 31 primjerak. (Kraljeva Sutjeska je bila stolno mjesto bosanskih vladara.);
- da u vremenu od XV do XIX vijeka veliki broj Bošnjaka piše svoja djela na orientalnim jezicima (arapski, turski, perzijski);
- da je Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak, bošnjački reformator, bošnjačku kulturu usmjerio ka evropskoj modernizaciji i tako je odvojio od orijentalne tradicije;
- da 1883. godine izlazi Ljubušakova knjižica Risalei ahlak/Pouka o lijepom ponašanju, prva do sada poznata publikacija jednog Bošnjaka, štampana na narodnom jeziku i latinicom;
- da 1887. godine izlazi Ljubušakovo Narodno Blago, prva zbirka bošnjačkih narodnih umotvorina;
- da je Ljubušak autor i sakupljač prvih djela štampanih bosanskim jezikom i na latinici;
- da je Zbornik narodne pjesme muhamedanaca u Bosni i Hercegovini, autora Koste Hermana, austrijskog visokog činovnika, objavljenog u dvije knjige 1888/1889. godine imao značajnu ulogu u prihvatanju latiničkog pisma kod Bošnjaka?

PISANA I USMENA RIJEČ

- Svaki jezik javlja se u usmenoj (govornoj) ili pisanoj (književnoj) upotrebi, što se među sobom (manje ili više) razlikuje.
- Govorni jezik mijenja se kroz prostor i vrijeme. Pisani jezik se također mijenja.
- Govorni bosanski jezik najzastupljeniji je u bosanskohercegovačkim čaršijama, pogotovo onim sa jačom tradicijom. Tu se odvijala šira bosanska komunikacija i tako su se mogli stabilizirati oblici bosanskog razgovornog jezika.

ŠTA SMO NAUČILI?

Bosanski jezik spada u južnoslavenske jezike.

Prvi pisani jezik Slavena zvao se staroslavenski jezik.

Počeci slavenske pismenosti vezani su za imena slavenskih prosvjetitelja: Ćirila i Metodija.

U Bosni i Hercegovini se pisalo: glagoljicom, ćirilicom, latinicom, arebicom, bosančicom.

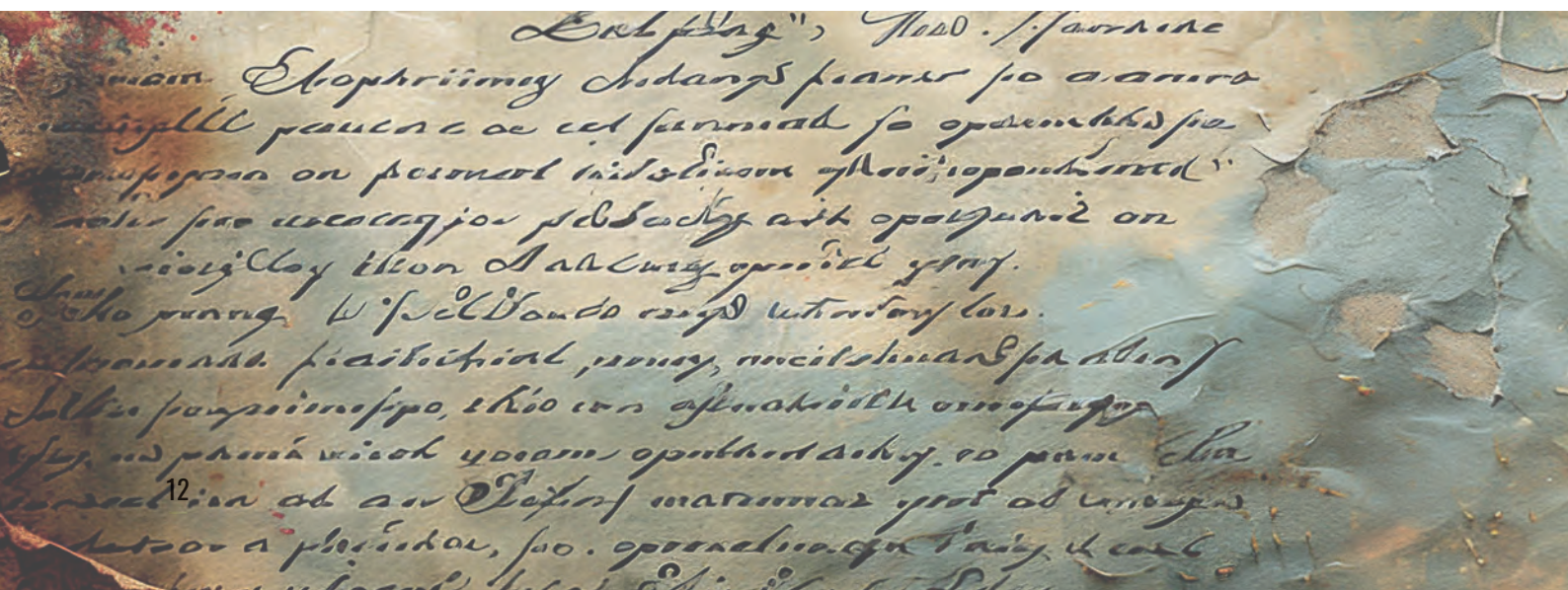
Povelja Kulina bana napisana je 1189. godine.

Natpisi nad stećcima, tj. nadgrobnim spomenicima, također čuvaju tragove prvih početaka naše pismenosti.

1996. godine izlazi Pravopis bosanskoga jezika autora Senahida Halilovića.

2000. godine izlazi Gramatika bosanskoga jezika autora Dž. Jahića, S. Halilovića i I. Palića.

2007. godine izlazi Rječnik bosanskoga jezika.

NARODNI GOVORI I NARJEČJA

Pročitaj ovaj tekst!

„Dobro mi došao Zijade“, mirno ga pozdravi otac.

Sjeli su zatim za sto pod lipom ispred kuće. Tu se čika Zijadu najviše sviđalo.

Uvijek kad bi tu sjedio, ponavljao bi mom ocu:

„Eh, kad bih mogao ovo parče tvog dvorišta prenjeti sebi u grad!...“

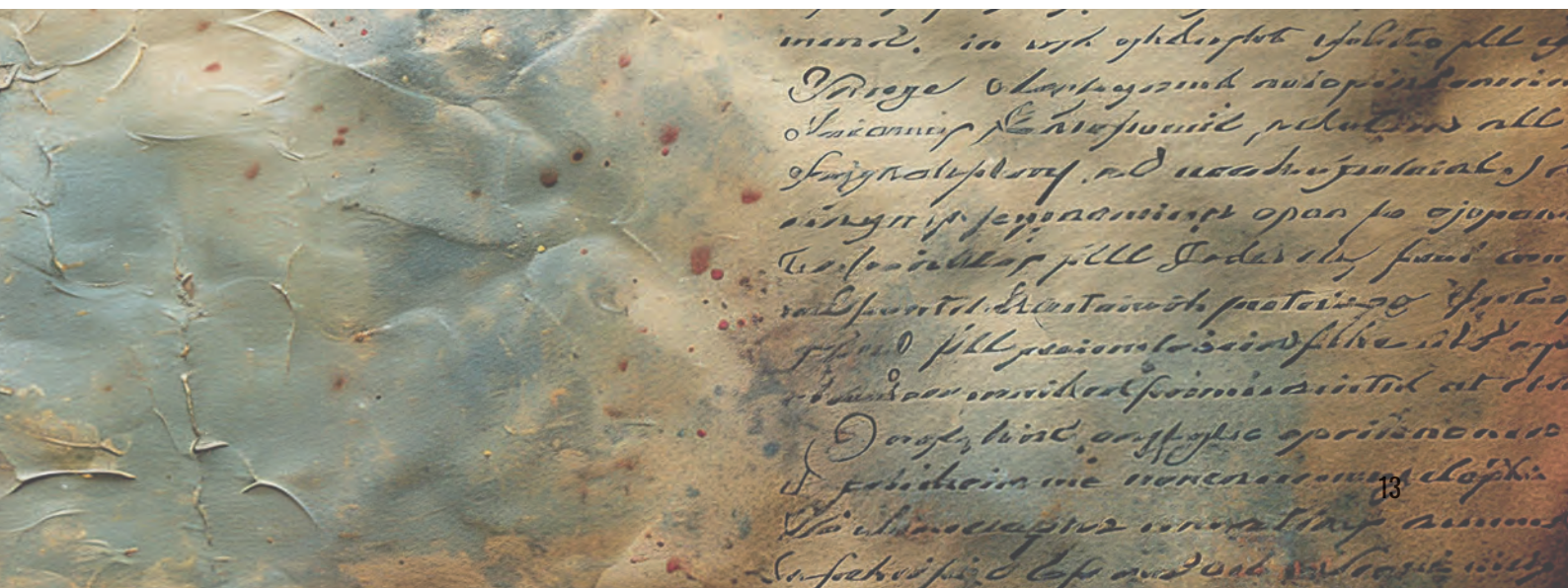
I nama je bila draga lipa u dvorištu. Sad bismo je, međutim, dali čika Zijadu zajedno sa stolom i zemljom oko nje samo da nam ostavi Cvjetka. Jer Cvjetko nije baš obično tele. On se igrao s nama, naučio je da nam jede iz ruke, volio je da se mazi i bio je poslušan kao kuće. Kao da je razumio sve što mu se kaže. Kad je bio posebno dobre volje, nije branio čak ni da ga jašemo.“

Šimo Ešić, Cvjetko

- Razumiješ li značenja riječi u ovom tekstu?
- Kojem jeziku pripada ovaj tekst?
- Šta je specifično za književni tekst?

Književni jezik je, kako i iz samog tog naziva proizlazi, „jezik knjige“ ili, šire shvaćeno, „jezik pismenosti“ – „pismeni jezik“. Narod sebi stvara i njeguje jezik kojim će se sporazumijevati svi članovi zajednice, odnosno svi pripadnici naroda i države. Takav jezik najčešće se javlja u pisanoj formi, „u knjigama“, kako se to obično kaže, pa se zato i naziva književni jezik. To je jezik svih članova jedne zajednice, čijih se gramatičkih pravila ta zajednica pridržava kako bi se sporazumijevala na višem lingvokulturološkom nivou.

„Pod pojmom književnog jezika mi razumijevamo ne samo jezik književnosti, nego, u jednom širem smislu, svaku vrstu kultivisanog jezika, bilo zvaničnog ili nezvaničnog, u službi cijele zajednice.“

A sada pročitaj ovaj tekst!

NIJESAM BAŠ IZ SARAJEVA

Momče nekakvo uljeze u berbernicu da se obriči. Berberin se desio šaljivčina, pa šće malo našaliti se se ovim mladićem, i zapita ga:

- Oklen si ti, momče?

- Iz Sarajeva – odgovori mu.

Berberin nastavi:

- Čuo sam da ima takvih junaka u Sarajevu koji se puštaju bričiti bez sapuna i vruće vode, no samo studenom vodom. Je li istina?

Ono momče, da pokaže kako je i on junak, odgovori mu:

- Istina je, a ako ne vjeruješ, a ti obidi na meni.

Berberin ga namaže samo studenom vodom bez sapuna, pa britvom o poslu. Ovi momak počne od teške muke stiskati zubove, vrcati s usnicama i zažimati očima, pa ne mogući dalje trpiti, reče berberinu:

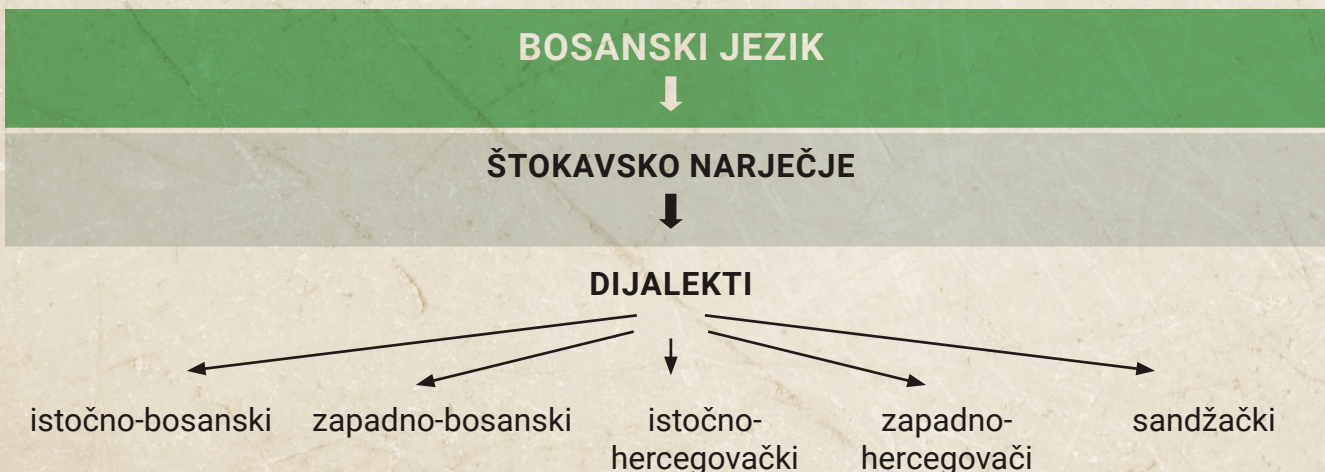
- Učini hator, udri mi vruću vodu, i malašno sapuna, jer ja nijesam baš iz Sarajeva nego malo odalje.

Narodna priča

- Razumiješ li značenje svih riječi iz ovog teksta?
- Koje riječi ne razumiješ? Navedi ih i napiši onako kako ti govoriš te riječi.

Govor ljudi određenog kraja ili mjesta naziva se **mjesni** ili **zavičajni govor**. Zove se još o **narodni govor**.

Narodni govori u Bosni i Hercegovini dijele se na osnovu zamjene starog glasa jat i štokavsko-šćakavskog refleksa glasovne skupine št. Tako postoje četiri govorne cjeline, a one su posmatrano na geografskoj karti BiH po horizontali, omeđene granicom između Bosne s jedne i Hercegovine s druge strane, a po vertikali rijekom Bosnom i Neretvom.

Više mjesnih govora objedinjenih zajedničkim osobinama čini dijalekat.
Više dijalekata objedinjenih bitnim zajedničkim osobinama čine narječje.

Četiri govora na osnovu navedenih kriterija su:

- a) ikavsko-šćakavski – to je stariji ikavski govor koji nema dosljednu ikavsku zamjenu, već ima i ekavizma i ijekavizma. Npr. Mliko, deca, pjevati, a št > šć, npr. Šćap, ognjišće.
- b) ijekavsko-šćakavski – prema ijekavskom izgovoru ovaj dijalekat je bliži standardnom jeziku. Npr. mlijeko, djeca, pjevati, ali također ima šćakanizama. Npr. Šćap, ognjišće, kliješća, (št > šć).
- c) ikavsko-štakavski – to su mlađi ikavski govori sa dosljednom ikavskom zamjenom glasa jat. Npr. Dica, lipo, mliko, pivati, ali sa štakavskim izgovorom: štap, ognjište.
- d) ijekavsko-štakavski – ovi govori su podudarni po svim osobinama sa bosanskim jezikom – imaju ijekavsku zamjenu glasa jat i štakavski refleks: štap, ognjište, kliješta.

ZADATAK

Navedi osobenosti govora tvoga mjesta. Uz pomoć roditelja obnovi i zaboravljenu zavičajnu leksiku i napiši jedan sastav u kojem ćeš upotrijebiti riječi koje čuješ, a koje su karakteristični za tvoj kraj. Tema: Vjerski blagdani u mojoj porodici.

ŠTA SMO NAUČILI?

- Govor ljudi određenog kraja ili mjesta naziva se mjesni ili zavičajni govor. Zove se još i narodni govor.
- Više mjesnih govora objedinjenih bitnim zajedničkim osobinama čini zavičajni dijalekat.
- Više dijalekata objedinjenih bitnim zajedničkim osobinama čine narječje.

STANDARNI (NORMIRANI) JEZIK

Standardni jezik je rezultat znanja govornika jezičke zajednice da se pravila trebaju poštovati kako bi se olakšala komunikacija. Termin standardni jezik koristi se za označavanje prestižne raznolikosti jezika koji se koristi u jezičkoj zajednici.

Standardni jezik je ključni alat u modernoj komunikaciji, prisutan u umjetničkoj i naučnoj literaturi, administraciji, obrazovnim ustanovama, medijima i drugim oblastima javne komunikacije. On objedinjuje članove jednog naroda i predstavlja prepoznatljivu karakteristiku njihovog jezičkog identiteta.

Standardni jezik se gradi na temelju jednog ili više dijalekata tog jezika i predstavlja normirani oblik jezika. Ova norma je javno propisana od strane institucija nadležnih za jezička pitanja.

Pojam književni jezik često se koristi kao sinonim za standardni jezik, iako ponekad može biti usko povezan sa stilom umjetničke književnosti. Važno je napomenuti da umjetnička književnost može koristiti i dijalekte, slengove ili druge varijante jezika, u skladu sa svrhom autora i kontekstom djela.

PRIRODNI JEZIK

Prirodni jezik je sistem znakova, prirodno razvijen u ljudskoj zajednici. Za postizanje međusobnog razumijevanja u zajednici ljudi koriste različite znakove, od gestova i izraza lica do jezičkih znakova. Jezički znakovi imaju posebno značenje u datoj zajednici i predstavljaju prirodno organizovan sistem. Nastaje spontano, ima prirodan razvoj i rezultat je odnosa koji postoje u datoj zajednici.

Prirodni jezici su jezici svijeta koji su se razvili u ljudskim zajednicama. Takvi su, naprimjer, bosanski, makedonski, ruski, engleski, francuski itd. Prirodni jezik je historijska kategorija i osnova je zajedničkog jezika.

VJEŠTAČKI JEZIK

Vještački jezik je u suprotnosti sa prirodnim jezikom. Služi za lakšu komunikaciju među ljudima iz različitih zajednica i pomoćni je jezik. Vještački jezik obično izmišlja jedna osoba, nema prirodan i spontan razvoj, a zasniva se na zasebnim elementima, preuzetim iz prirodnih jezika, i na njihovim svojstvima. Nekoliko takvih eksperimentalnih jezika je stvoreno za široku upotrebu. Najpoznatiji među njima su esperanto i interlingva, koji u svojoj strukturi imaju odvojene elemente od zapadnoevropskih jezika. Oni se i danas koriste u praksi. Osnovni kriterij za stvaranje umjetnih jezika je njihovo lako učenje. Umjetni jezici imaju jednostavnu gramatiku, vokabular s preciznim značenjem i glasove koji se lako izgovaraju. Također, prevod sa vještačkog jezika na prirodni i obrnuto je veoma jednostavan.

Oznaka „**vještački jezik**“ također se koristi za označavanje znakovnih sistema zasebnih nauka (matematike, logike, informatike itd.). Takvi znakovni sistemi nazivaju se i tehničkim jezicima.

PRIMJERI VJEŠTAČKIH JEZIKA:

- **ESPERANTO:** Char el la komunaj posedajhoj de la homaro, neuni estas tiel vere generala kaj internacia kiel la scienceco. (Jer od svega što je zajedničko vlasništvo čovječanstva, ništa nije tako istinski univerzalno i međunarodno kao nauka.)
- **INTERLINGUA:** Tote le members del cummunitate de linguas occident son in un certe senso dialectos individual que devia plus o minus de un patrono com-type. (Svi pripadnici zapadne grupe jezika su na neki način odvojeni dijalekti koji manje-više odstupaju od zajedničkog obrasca.)

IZMIŠLJENI JEZICI U KNJIŽEVNOSTI I NA FILMU

• VILENJAČKI JEZIK

J. R. R. Tolkien za svoje je vilenjake u djelu *Gospodar prstenova* stvorio brojne jezike i dijalekte te ih rasporedio po područjima na kojima su određeni vilinski narodi živjeli. Najviše je razvio jezike sindarin i quenya, za koje je izmislio i dijalekte. Sindarin ima četiri dijalekta: doriathren, exilic, numenorski i jezik šumskih vilenjaka. Dijalekti quenya jezika su: vanyarin, numenorski i exilic.

• DOTHRAKIJSKI I VALYRIJSKI

Dva su jezika nastala u knjigama Georgea R. R. Martina *Pjesma leda i vatre*, po kojima je snimljen serijal *Igra prijestola*. Budući da je **valyrijski jezik** prema povijesti svijeta iz serijala *Pjesma leda i vatre* izumro oko 400 godina prije, on se u seriji rjeđe govori pa je samim time i manje razvijen od dothrakijškoga, no valyrijski se može učiti čak i na jednoj od najpoznatijih mrežnih stranica za učenje jezika - duolingo. **Dothrakijski** je danas potpuno funkcionalan jezik s razvijenim gramatičkim pravilima i više od 3000 riječi te se iz dana u dan sve više razvija.

- **Klingonski jezik** vanzemaljaca Klingonaca stvoren je za potrebe filma *Zvezdane staze 3*.
- **Simlish** je jezik likova u računarskoj igrici *Sims Minions*. To je jezik u filmu *Malci* koji posuđuje riječi i izraze iz mnogih jezika poput engleskoga, španjolskoga, francuskoga, japanskoga, korejskoga i tagaloga.
- **Kriptonski** je jezik izmišljenoga planeta Kriptona u filmu *Supermen*.
- **Parselski** jezik govori Lord Voldemort kad razgovara sa zmijama u serijalu o *Hari Poteru*.
- **Ma'vi** je jezik stanovnika izmišljenoga planeta Pandora u filmu *Avatar*.

MOŽE SE NAUČITI NA
www.LearnNavLorg

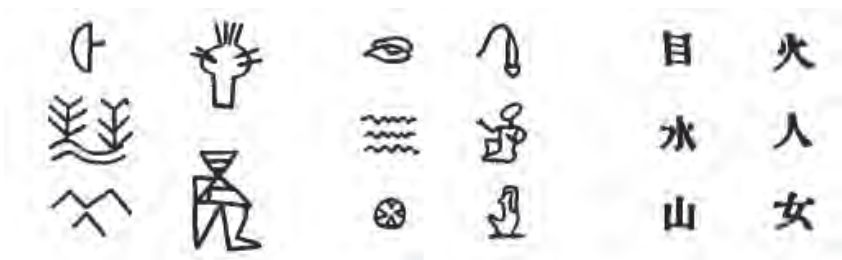
VRSTE PISMA

Pisanje se razvilo na temelju ljudskog jezika kao sredstva komunikacije. Poruka se prenosila pomoću crteža i slika nazvanih **piktogrami**. Riječ **piktografsko** potiče od latinske imenice **pictura – slika** i starogrčki glagol **grapho – pišem**, odnosno pišem preko slike. Ono predstavlja najraniji oblik fiksiranja ljudske misli. Prvi oblici pisane komunikacije su bili kroz simboličke znakove koji su predstavljali zasebne poruke, često izražene kroz objekte sa simboličkim značenjem. Primjeri takvih simbola su slomljena koplja za rat, jabuka za bol ili neslogu, žuti cvijet za ljubomoru, koji su često ostali u narodnoj tradiciji.

Najstariji organizovani sistem pisanja poznat je kao piktografsko pismo, gdje su piktogrami bili crteži objekata koji se opisuju. Ovaj oblik pisma je jednostavan i jasno se može tumačiti u određenom kontekstu, ali ima ograničene mogućnosti jer može predstavljati samo određene predmete.

IDEOGRAFSKO PISMO

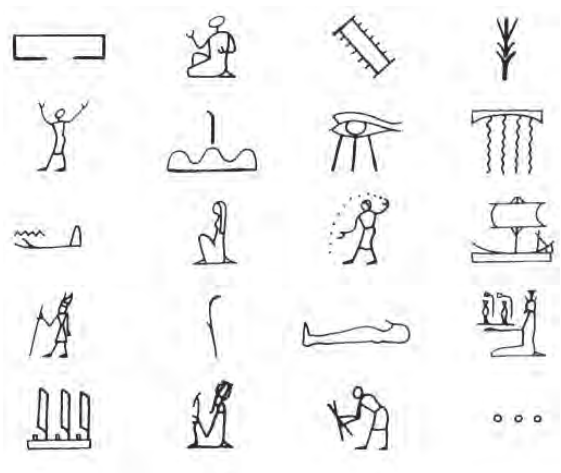
predstavlja razvijeniji oblik **piktografskog pisma**, gdje dolazi do izražaja apstraktno i usklađeno značenje onoga što se izražava. **Ideogrami** su pojednostavljeni crteži u kojima se simbolička vrijednost

i metaforičko značenje izražavaju, kao što su srce za ljubav ili strijele za lov. Termin vodi porijeklo od starogrčke riječi **idea-misao** i glagola **grapho- pišem**, Većina drevnih civilizacija koristila je različite oblike ideografskog pisanja.

Ta pisma su, zapravo, svjedočanstvo postojanja tih civilizacija i njihovog prepoznatljivog obilježja. Tako se mezopotamska i asirsko-babilonska civilizacija prepoznaju kroz **klinopisno pismo**, egipatska kroz **hijeroglif**.

Ideogrami predstavljaju osnovu za razvoj **fonetskog (glasovnog)** pisma. Iz ideograma, koji su označavali pojmove jednosložnih riječi, razvilo se **slogovno pismo**, a osnova je bilo slogovno pismo za **fonetsko (glasovno)** pismo. U **fonetskom pismu** slova su povezana sa **zvukovima**. Slova na nivou jezika odgovaraju glasovima.

Jezik je kao lijek, prije upotrebe treba promučkati – glavom!

FONETIKA I PRAVOPIS

Da se podsjetimo!

FONETSKI SISTEM NAŠEG JEZIKA

Glas je najmanja jezička jedinica koju nije moguće dalje raščlanjivati. Dio nauke koja se bavi proučavanjem fizičkih svojstava glasova ljudskih jezika, odnosno: nastankom, opisivanjem, bilježenjem, prenošenjem i prijemom glasova naziva se fonetika (grč. phone = glas). Bosanski jezik ima 30 glasova: 5 samoglasnika i 25 suglasnika. Izuzetak je suglasnik r, koji ima dvostruku fonemsku vrijednost, odnosno u određenim pozicijama javlja se u službi samoglasnika: prst, krv, trn,...

Iz ove oblasti, u VI razredu, učili smo o podjeli samoglasnika i suglasnika i o glasovnim promjenama.

Šta su to glasovne promjene?

Da se podsjetimo!

Glasovne promjene su ključni element bosanskog jezika, koji se odlikuje fonetskim pravopisom. Ove promjene se javljaju kako u govoru, tako i u pisanju, i vrše se prema određenim glasovnim zakonima. Međutim, važno je napomenuti da riječ mora zadržati svoje značenje i biti lahka za izgovor. Ako riječ gubi svoje značenje ili se nelagodno izgovara, ne vrši se glasovna promjena, što predstavlja odstupanje od pravila.

Glasovne promjene se najčešće dešavaju kada se mijenja oblik riječi ili kada nastaje nova riječ. Ne piše se uvijek onako kako se govori. Postoje razlike između onoga kako govorimo i onog što pišemo, tj. postoje razlike između usmenog i pismenog izražavanja.

Piše se	Ne piše se, ali se izgovara	Gramatička pravila i izuzeci
jedanput	jedamput	Izuzeci od jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe
najjači	najači	Izuzeci od gubljenja suglasnika
hemijski	hemiski	Pravila pisanja glasa j
protestni	protesni	Gubljenje siglasnika

Postoji više vrsta glasovnih promjena u bosanskom jeziku:

- Nepostojano A – (borac - borci);
- Prelazak L u O – (seliti - seoba);
- Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe - (obrašćić: obraz + čić = obrašćić = obraščić)
- Jotovanje – (slađi: sladak + JI = sladji = slađi);
- Palatalizacija – (junak - junače);
- Sibilizacija – (majka - majci);

Svaka od ovih promjena ima svoje specifičnosti i primjenjuje se u određenim situacijama. U VII razredu, učiti ćemo o glasovnoj promjeni: jednačenje po zvučnosti i o odstupanju pravila o jednačenju po zvučnosti.

JEDNAČENJE SUGLASNIKA PO ZVUČNOSTI

Jednačenje suglasnika po zvučnosti je glasovna promjena koja nastaje kada se u riječi, jedan pored drugog, nađu šumni suglasnici koji se razlikuju po zvučnosti. Tada se prvi suglasnik jednači po zvučnosti sa drugim suglasnikom, tako što se on zamjenjuje svojim zvučnim odnosno bezvučnim parnjakom.

Zvučni suglasnici: B D G Z Ž Đ DŽ – – –

Bezvučni suglasnici: P T K S Š Ć Č C F H

Bezvučni suglasnici C, F, H nemaju svog zvučnog parnjaka, pa nema promjene kada se oni nađu ispred zvučnog suglasnika.

OBEZVUČAVANJE

Promjena zvučnog šumnog suglasnika u bezvučni naziva se **obezvučavanje**.

Primjeri:

B prelazi u **P** (vrabac – vrapci, kobac – kopci, ljubak – ljupka)

D prelazi u **T** (gladak – glatka, pod + predsjednik – potpredsjednik)

Z prelazi u **S** (nizak – niska, blizak – bliska, rezak – reska),

Ž prelazi u **Š** (tronožac – tronošca, lažac – lašca, težak – teška)

Đ prelazi u **Ć** (Bogovađa – Bogovaćki, rođak – roćko, riđ – rićkast)

G prelazi u **K** (drugo – drukčije, svakidašnji – svagdašnji)

OZVUČAVANJE

Promjena bezvučnog šumnog suglasnika u zvučni naziva se **ozvučavanje**.

Primjeri:

P prelazi u **B** (top – topdžija – tobdžija)

T prelazi u **D** (svat – svadba, ploviti – plovidba, primjetiti – primjedba)

S prelazi u **Z** (s + gurati – sgurati – zgurati, s + bogom – sbogom – zbogom)

Š prelazi u **Ž** (za + dušu – zadušbina – zadužbina)

Č prelazi u **DŽ** (svjedočiti – svjedočba – svjedodžba, vrač – vračbina – vradžbina)

K prelazi u **G** (burek – burekdžinica – buregdžinica, svaki – svagda)

Bezvučni suglasnici f, h i c ispred zvučnih se ne mijenjaju, jer nemaju svojih zvučnih parnjaka, ali oni utiču na zvučne, ako se nađu ispred njih, tako što zvučni prelaze u bezvučne (*raz + formirati = rasformirati; pod + hraniti = pothraniti; iz + curiti = iscuriti*).

ZADACI

Odredi kako će biti jednačenje po zvučnosti:

B u P	D u T	Z u S
šibati – golub – galeb – hleb – poljubac –	sladak – pod + predsjednik – pod + hraniti – pod + kratiti – od + hraniti –	drzak – uzak – raz + parati – bez + konačan – bez + kraja –
Ž u Š	T u D	Č u DŽ
bilježiti – držati – križati – snježiti –	seliti se – prostiti – ženiti se – veriti se – kositi – kosidba	naručiti – poručiti –

ODSTUPANJE OD PRAVILA JEDNAČENJA PO ZVUČNOSTI

Jednačenje suglasnika po zvučnosti u govoru se odvija uvijek, ali u pisanju ima izuzetaka tako da ne pišemo uvijek onako kao što govorimo.

Odstupanja od jednačenja suglasnika po zvučnosti nastaju u sljedećim slučajevima:

- 1) Kada se zvučni suglasnik **D** nađe ispred bezvučnih suglasnika **S** i **Š**.
Primjeri: predsoblje, predstava, podsvijest, podstanar, podstanica, predstojeći, gradski, sudski, brodski, odsustvo, podsjetiti, podsmijevati, odšteta, odšetati, odštampati, podšišati, odškrinuti, podšiti, predškolski...
- 2) Kada se zvučni suglasnik **Đ** nađe ispred bezvučnog suglasnika **S**.
Primjeri: vođstvo
- 3) U složenim riječima kada bi se jednačenjem dobila dva ista suglasnika.
Primjeri: podtačka, subpolaran, predtakmičenje, podtekst, predturska, odtok, podtip, postdiplomac
- 4) U složenim rečima sa prefiksima iznad i ispod.
Primjeri: iznadprosečan, ispodprosečan, iznadkoličinski, ispodkoličinski
- 5) U složenim riječima stranog porijekla i rečima latinskog porijekla koje počinju sa sub i ad
Primjeri: dragstor, nokdaun, brejkdens, gangster, transgresija, jurisdikcija, politbiro, štrajkbreher, adherencija, disgresija, subpolaran, adhezuija
- 6) U vlastitim imenicama stranog porekla.
Primjeri: Potsdam, Pitsburg, Vašington, Hongkong, Tbilisi, Jangce, Redford, Gibson, Mekdonald, Rascvetnikov, Velington, Švedska
- 7) U ličnim imenima i prezimenima naroda, kao i u imenima geografskim pojmova.
Primjeri: Edhem, Midhad, Subhija, Malićbegović, Andrićgrad, Zabrdac (Zabrdcu)

AKCENT / AKCENAT (NAGLASAK)

Akcentat/akcent/naglaševanje je posebno glasovno isticanje pojedinih slogova u sklopu tih riječi. Nosioi akcenta mogu biti jedino samoglasnici.

Ako pažljivo izgovorimo riječi iz stupca možemo zapaziti da se svi slogovi jedne riječi ne izgovaraju istom dužinom glasa, pa su neki od njih duži, a neki kraći:

Kratki

pazarni
kasabi
svakojakih
zvukova
pazaruju
goveda
kose
kuckajući

Dugi

dan
blejanja
probaju
zvuk
trenutku
magaza
cijelim
tijelom

Potrebno je prvo odrediti mjesto akcenta u riječi, a tek onda ćemo odrediti je li taj akcentat ima dužinu ili nema, tj. je li kratki ili dugi.

ŠTA ZAPAŽATE?

U prvom stupcu u navedenim riječima imamo kratke akcente različite prirode.

U riječima: *pazarni*, *pazaruju*, *kasabi*, akcentat je uzlazne prirode pa se zove **kratkouzlazni**. O akcentima vidite na stranici <https://www.e-bosanski.ba/bosanski-akcenatski-prirucnik/> kliknite na AKCENATSKE VJEŽBE.

U riječima: *svakojakih*, *zvukova*, *goveda*, *kose*, *kuckajući*, je kratki akcentat silazne prirode pa se i zove **kratkosilazni**.

Ovi akcenti imaju i svoje obilježavanje: kratkouzlazni (∨), kratkosilazni (∩).

U drugom stupcu u gore navedenim riječima uočavamo duge akcente.

U riječima: *blejanje*, *probaju*, *magaza*, *trenutku*, akcenti imaju uzlaznu intonaciju pa se zovu **dugouzlazni**.

U riječima: *dan, zvuk, cijelim*, akcenti imaju silaznu intonaciju pa se zovu **dugosilazni**.

Ovi akcenti imaju svoje obilježavanje: dugouzlazni (/), i dugosilazni (^),

- Polako i pažljivo izgovarajte sljedeće riječi i oslušajte akcent u njima:
gláva - glâvu; rúka rûku; písati píše; kázati kâžém.

Sigurno ste kod ovih riječi uočili neku razliku u prirodi akcenta. U svim riječima čiji ste akcent oslušivali, akcentovani slog je dug.

Ponovo izgovorite riječi: *gláva, rúka, písati*; primjećujete da je pri izgovoru akcenatskog sloga kod ovih riječi glas nešto pojačan i u stalnom je tonskom usponu.

- Obratite sada pažnju na riječi: *glâvu, rûku, píšém.*

ŠTA SE SADA DEŠAVA?

Pri izgovoru akcentovanog sloga glas se samo na početku malo diže, a odmah zatim dolazi do opadanja i tona i jačine.

To možemo i ovako prikazati:

a	a
a	a a
gla va	gla avu

ZAKLJUČIMO:

Ako se glas stalno diže, kao kod riječi *gláva* i *rúka*, imamo dugouzlazni akcent. Ako se glas na početku diže, a poslije dolazi do opadanja kao u primjerima *glâvu* i *rûku* onda imamo dugosilazni akcent.

Dugosilazni

RUUUKE

Dugouzlazni

RUUUKA

Obratite pažnju na izgovor akcentovanih slogova u sljedećim riječima:

vòda - vòdu; nòga - nogù; žèna - žèno; kòsa - kòsu; sèstra - sèstro; òtac - òče; sèljak - sèljače; vòjnik - vojniče.

Izdvojite riječi: *nòga -nògu.*

ŠTA UOČAVATE?

U navedenim riječima imamo kratke akcente različite prirode.

U primjerima kao *nòga*, *žèna* kratki akcenat je uzlazne prirode, koji se zato i zove kratkouzlazni.

U riječima *nogu*, *ženo* imamo kratki akcenat silazne prirode, odnosno kratkosilazni akcenat.

Kratkosilazni
NÖGE

Kratkouzlazni
NÒGU

Četvoroakcenatski sistem možemo ovako predstaviti:

	UZLAZNI	SILAZNI
DUGI:	RÚKA, GLÁVA dugouzlazni	RÛKE, MÁJKA dugosilazni
KRATKI:	NÒGA, VÒDA kratkouzlazni	NÖGA, SLÄMA kratkosilazni

DA UPAMTIMO:

Akcentatski (naglasni) sistem našeg jezika temelji se na novoštokavskoj akcentuaciji, i ima četiri akcentatske vrijednosti:

(kratkosilazni, brzi: *kùća*)

(kratkouzlazni, spori: *žèna*)

(dugosilazni, silazni: *zlâto*)

(dugouzlazni, uzlazni: *rúka*)

MJESTO AKCENTA U RIJEČIMA

Obilježite akcente u ovim jednosložnim riječima:

- 1) *mak, čun, san, sit, pun, top, prst, konj.*
- 2) *ključ, zid, nos, led, voz, plast*

- Da li su u ovim riječima akcenti uzlazne ili silazne intonacije?
- U kojim riječima su ti silazni akcenti kratki, a u kojim dugi?

Odredite akcenat u sljedećim višesložnim riječima:

- 1) *majka, kuća, pjesmarica, knjiga, njiva, krava*
- 2) *mravi, plovka, zastavica, priča*

U ovim riječima akcenat je na prvom slogu. Posljednji slog nikada nije akcentovan.

- U kojoj su grupi riječi akcenti dugi, a u kojoj kratki?

Silazni akcenti u našem književnom jeziku javljaju se samo na jednosložnim riječima (*mak, čûn, ključ, sãn, zîd,...*) i na prvom slogu višesložnih riječi označiti akcente (*mâma, mrâvi, pjêsmarica, zâstavica, knjîga, pîrča*).

Jednosložne riječi uvijek imaju samo silazne akcente.

Obilježite akcenat u ovim riječima:

- 1) *brada, tuga, pismo, sestra, otac, seljak*
- 2) *zakazati, požutjeti, prespavati, tišina, kapetan, vodenica*
- 3) *prelistavati, pozatvarati, prenemagati, ogovarati, zanemoći*

- Na kojim slogovima ste ih pronašli?
- Kakva je njihova dužina?
- Na kojim slogovima se pojavljuju uzlazni akcenti?
- Uporedite uzlazne i silazne akcente po mjestu njihovog pojavljivanja u riječima.

Uzlazni akcenti pojavljuju se na svim slogovima u višesložnim riječima, izuzevši posljednji koji ne može biti akcentovan.

Od pravila da silazni akcenti stoje samo na prvom slogu ima **izuzetaka**. Takav je slučaj u složenicama, npr. *sivoplava, svijetložutii, poljoprivreda, kupoprodaja, primopredaja, samouprava*

ZADACI

- **Odredite mjesta akcenta u riječima.**

A ima još vremena da odustaneš. Ovo je knjiga ispisana čistim znakovima i ti ćeš podugo biti upozoravan, ali ono što ti je zabranjeno, zabranjeno ti je, a ono što ti je dopušteno, dopušteno ti je i sva mudrost koja se od tebe traži, a ti koji brzinom misli pratiš ove redove, jeste da činiš onako kako ti se kazuje. Allah te može čuti, a ne mogu, ti mene možeš čuti, ja tebe ne mogu, zbog toga ti je stavljeno vrijeme za odustajanje ako uvidiš da to nisi ti, a za sada budi uznemiren, nego i nadalje gledaj kuda te ti znakovi odvede...

Nedžad Ibrišimović, Karabeg (odlomak)

- **Evo nekoliko narodnih poslovice, pa ih akcentujte:**

*Kučni je prag najveća planina.
Jezik kosti nema a kosti lomi.
Ne bi bilo dobro, da je uvijek dobro.
Čini dobro, pa i u vodu baci.*

- **Obilježite akcente u riječima: breme, bremena, rame, ramena, vreme i vremena.**

*Natovari mi **breme!** Stavi mi ga na **rame**.
S tvog **ramena** daj mi teret. Tvoja **ramena** su nejaka. **Vremena** su druga. **Bremena** su teška.*

ZA MJESTO AKCENTA U STANDARDNOM JEZIKU VRIJEDE SLJEDEĆA PRAVILA:

- 1) Jednosložne riječi mogu imati samo kratkosilazni ili dugosilazni akcenat.
- 2) Višesložne riječi mogu imati na prvom slogu svaki akcenat, a na slogovima u sredini imaju samo uzlazne akcente.
- 3) Na posljednjem slogu ne može stajati nijedan akcenat.
- 4) Nenaglašen dug slog može biti samo iza naglašenoga.

PRIRODA AKCENTA

Akcenat u našem jeziku može biti relativno slobodan (stajati na bilo kojem slogu jedne riječi, osim na posljednjem: kućni prag i ùdavi:

Akcenat može biti pokretljiv u dva oblika iste riječi može mijenjati svoje mjesto:

bifē - bifèa

prèzime - prezimèna

zèlen - zelèna

dàlek - dalèka

čètiri - četiríjū

uzdàhnuti - ùzdahnēm

Akcenat može biti promjenljiv (u dva oblika iste riječi, akcenat može mijenjati svoju prirodu, jednom može biti kratak, a drugi put dug):

N. oči, G. očijū d. očima a. oči

Silazni se akcenti mogu prenositi na proklitike.

U rečenicama naglašavamo riječi koje želimo, riječi kojima izražavamo emocionalni stav, naglašavamo riječi koje su nam po nečemu u rečenicama najbitnije.

NENAGLASNICE

Riječ koja nosi naglasak naziva se naglašena riječ ili naglasnica, a riječ koja ne nosi naglasak naziva se **nenaglašena riječ ili nenaglasnica**.

Nenaglasnice se u govoru vežu uz naglasnicu, pa se naglasnica i nenaglasnica izgovaraju povezano jednim naglaskom i čine naglasnu cjelinu.

Sve riječi u našem jeziku ne mogu nositi naglasak.

Kupila sam ti nekoliko olovaka.
naglasnica naglasnice

Kako ćemo izgovoriti ovu rečenicu koja ima tri naglasnice i dvije nenaglasnice? Izgovorit ćemo je tako da nenaglasnice povežemo uz naglasnicu jednim naglaskom.

Kupila sam ti nekoliko olovaka.

U našem bosanskom jeziku postoje dvije vrste nenaglašenih riječi koje jednim imenom zovemo **klitike**.

To su: **a) enklitike b) proklitike**

Enklitike su riječi koje nemaju svoga naglaska već čine izgovornu cjelinu sa riječima ispred sebe.

kraći oblici ličnih zamjenica
(*me, mi, te, ti, mu, nj, joj, je, ju, si, se, nas, nam, vas, vam, ih, im*)

kraći oblici pomoćnih glagola
jesam i hoću
(*sam, si, je, smo, ste, su, ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*)

upitna riječca *li*

Proklitike su riječi bez naglaska koje se naslanjaju na riječi iza sebe i kao izgovorna cjelina upotrebljavaju se sa tim riječima. Naslanjaju se na riječi koje joj slijede.

PRIJEDLOZI	RJEČICE	VEZNICI
<i>u, na, o, po, od, za, pred, radi, zbog, prije, preko, kroz, iz, iznad, između</i>	<i>da, ne, hajde zar, gle, eno, eto, evo, dakle, jedino, samo, dakako</i>	<i>a, ako, ali, dok, i, ili, jer, makar, nego, pa, iako, mada, premda</i>

ŠTA JOŠ MOŽEŠ

Čitajući naglas pjesmu Tina Kolumbića, odredi naglasnice i nenaglasnice pa ih prepisi u svesku. Nakon toga provjeri jesi li dobro izgovarao/la naglasne cjeline.

Ako jednom

*odletim iz tvoga gnijezda,
vratit ću se tvome nebu
i sjati kao tvoja zvijezda.*

Ako jednom

*daleko me odnesu vali,
moju skrivenu čežnju
tvoji sačuvat će žali.*

Ako jednom

*zalutam sa tvoga puta
tvoje će me svjetlo vratit
u toplinu tvoga skuta.*

Slogovi koji se u riječima pri izgovoru ističu nazivamo naglašeni ili akcentovani slogovi. Riječi obično imaju jedan akcentovan slog.

Naglašeni slogovi nekad mogu biti dugi, a nekad kratki. Dokaži to u sljedećim primjerima:

*U šumi šumi potok.
Kotrljaju se kapljice žive kao da su žive.
Poslije kiše pojavila se duga duga.
Pao je grad na grad.*

Pažljivo pročitaj rečenice i podvuci riječi koje se ponavljaju. One su iste po glasovnom sklopu, ali imaju različita značenja. Ova njihova razlika zavisi od toga kako te riječi izgovaramo, naime, da li prvi slog izgovaramo dugo ili kratko i da li se pri tome glas diže ili spušta.

AKCENTIRANJE STRANIH RIJEČI U BOSANSKOM JEZIKU

Riječi neslavenskoga porijekla, najčešće tzv. evropeizmi, prilagodili su se akcenatskom sistemu bosanskoga standardnog jezika, tako da se one izgovaraju sa kratkouzlaznim akcentom, a ne sa kratkosilaznim, kako je to često u razgovornom jeziku.

U takvim riječima književni akcent je sljedeći:

inteligentan, elegantan, permanentan, kurentan, transparentan, evidentan, komandant, dirigent, student, asistent, silplent, docent, maturant, kalodont, diletant, producent, konkurent, laborant, lingvist, slavist, komunist, solist, turist.

Riječi orijentalnoga porijekla u bosanskome jeziku javljaju se sa sve četiri književna akcenta i sa postakcenatskim dužinama. Npr. takve riječi iz turskog jezika sa sufiksi- ma -lija, -đija i -luk, u početku su primane sa akcentom izvornog jezika, pa se one npr. i danas u staroštokavskim govorima (u Srbiji i Crnoj Gori) tako izgovaraju: [*bakafz'Ja, ćumurdijja, kestendijja, batagdiija, ašigdiz'Ja, bakalilk, bećarluk, bl'avadžiluk, kujundžiluk*].

Ove riječi u bosanskome književnom jeziku pa i u dijalektima toga jezika upotrebljavaju se sa kratkouzlaznim akcentom na drugom slogu: *bakarlija, bakračlija, ćumurdžija, ćevabdžija, kestendžija, batagdžija, ašigdžija, bakaluk, bećarluk, bojadžiluk, bravadžiluk, kujundžiluk.*

a) KRATKOSILAZNI AKCENT:

džèzva, fèredža, òdaja, càge, bèg, bègovina, bènt, čàir, mèjt, čùst, šèher, fàrda, gùta, hàlva, mànga/a, mèrhabi, sòfra.

b) KRATKOUZLAZNI AKCENT:

àgda, Àllah, bàrdak, Bàjram, bèdevija, čàršaf, čàršija, dèlija, dilber, dimije, sàbah, sìnija, ikìndija, đèrdan, kàhva, kàndilj, kàšika, Kùr'an, sàhan, Mèka.

c) DUGOSILAZNI AKCENT:

Sàlko (vok.), Hàlko (vok.), Sàjmo (vok.) Ràmko (vok.), bàbo, bàdžo, Bègo (vok.), Fàjko (vok.), Fèhmo (vok.), hân.

d) DUGOUZLAZNI AKCENT:

àhmedija, bàbo, búrazer, cása, džénaza, Emína, Fèrhadija.

AKCENT NA GLAGOLSKOM PRILOGU I PRILOZIMA ZA VRIJEME

GLAGOLSKI PRILOG SADAŠNJI

Glagolski prilog sadašnji gotovo uvijek ima akcent na i dužinu trećeg lica množine prezenta:

mèsti / mètū / mètūći;
pílići / pílē / pílēći;
pítati / pítajū / pítajūći;
trèsti / trésū / trésūći;
žèljeti / žèlē / žèlēći; živjeti / živē / živēći.

Glagoli treće vrste koji imaju osnovu od tri i više slogova i dugouzlazni akcent na drugom slogu u glagolskom prilogu sadašnjem imaju i akcent infinitiva: *ribáríti / ribārē / ribārēći;*
životáríti / životārē / životārēći.

ZADATAK

Od infinitivne osnove glagola, napravi glagolski prilog sadašnji prema datom primjeru:

Pripremala se za izlazak (*pjevati*) *pjevajući*.

1. (*plakati*) *prođe pored nas.*
2. (*trčati*) *za njim nisam ga mogao stići.*
3. (*posmatrati*) i (*proučavati*) *bljke i životinje možeš mnogo naučiti o životu.*
4. (*sjediti*) *u klupi sjetila sam se neke rečenice.*
5. (*stajati*) *na mostu, gledao sam rijeku.*
6. *Samo vrijedno (učiti), imaćemo odličan uspjeh.*

GLAGOLSKI PRILOG PROŠLI

Akcent glagolskog priloga prošlog je isti kao i akcent infinitiva dotičnog glagola:

*báciti / bácivši; darovati / daròvāvši;
mòći / mòci / mògāvši / mògāvši;
gìnuti / gìnūvši; ì
ispeći / ispekāvši;
plèsti / plèsti / plètāvši / plètāvši;
polètjeti / polètjēvši; pretřpjeti / pretřpjēvši;
utrnuti / utrñūvši;
vìdjjeti / vídjevši;
zapítati / zapítāvši.*

Dvosložni oblici na -vši i jednosložni na -v imaju dugosilazni akcent:

*bràti / brāvši;
mljèti / mljēvši;
přti / přvši.*

Glagol *dòći / dóci* ima u glagolskom prilogu prošlom kratkouzlazni akcent, tj. akcent glagolskog pridjeva radnog u ženskom rodu: *dòšāv(ši) /dòšla*.

Glagoli *ìci, dđći* i drugi dvosložni glagoli nastali dodavanjem prefiksa na glagol *ìci*, imaju kratkouzlazni akcent na prvom slogu u infinitivu i u glagolskom prilogu prošlom:

*nàdđći / nàdošāv(ši);
přdđći / přdošāv(ši);
òtđći / òtišāv(ši).*

ZADATAK

Od infitivne osnove glagola, napravi glagolski prilog sadašnjji prema datom primjeru:
(reći) - *Rekavši šta je htio, ode od nas.*

1. (čitati) roman, uživala sma.
2. Radovali su se (slaviti) pobjedi.
3. Uhvatio je loptu (skočiti) iz sve snage.
4. (ulaziti) u kuću zaključala je vrata iza sebe.
5. Naljutio me je mnogo (otići) bez pozdrav
6. (pobjeći) sa časa, zaradio je neopravdani izostanak.

AKCENAT KOD PRILOGA ZA VRIJEME

Da se podsjetimo!

Prilozi su nesamostalne i nepromjenljive riječi koje se prilažu drugim riječima (najčešće glagolima, zatim pridjevima, imenicama, zamjenicama i samim priložima) da ih bliže odrede.

Prilozi su riječi koje se koriste za preciziranje drugih riječi, poput glagola, pridjeva ili imenica. Nastaju od punoznačnih riječi ili njihovih sintagmi, drugih priloga te kombiniranjem veza prijedloga s nepromjenljivim riječima.

Neki prilozi, poput *blizu*, *svuda*, *jučer* i *lani*, su pravi prilozi jer nisu izvedeni iz drugih riječi. Suprotno tome, nepravi prilozi su oni koji su nastali od drugih vrsta riječi, poput imenica ili pridjeva.

Primjeri nepravih priloga su oni nastali od imenica, kao što su *danas*, *jesenas*, *jutros*, ili od pridjeva, kao što su *predaleko* ili *blizu*.

Postoji živi proces prerastanja prijedložno-padežnih izraza u prave priloge, no do toga ne dolazi uvijek, posebno ako svaki član sintagme i dalje zadržava svoje značenje.

Nepromjenljivi tipovi priloga uključuju dugouzlazne i kratkouzlazne oblike. Primjeri dugouzlaznih priloga su *dávno*, *dvápūt* i *ráznmjěrnó*, dok su primjeri kratkouzlaznih *dànas*, *dànās*, *ùjutro* i *izjutra*.

Također, postoje prilozi koji imaju varijaciju dužine, poput *òduvijěk* ili *zàuvijěk*.

Prilozi mogu imati promjenljivu osobinu, uključujući komparaciju, kao što to imaju i pridjevi srednjeg roda. Na primjer: *Amira je stigla brza*, *Amina je stigla brže negoli Amira*, *Ajdina je stigla najbrže*.

Isto tako, *Jučer smo bili blizu cilju*, *Danas smo bliže*, *a sutra ćemo biti najbliže cilju*. Također, *Spavao je kratko*, *ali je ona spavala kraće*.

ZADATAK

Odredi akcenat priloga za vrijeme u rečenicama.

1. *Sinoć su u Dnevniku rekli da će padati kiša.*
2. *Zimus je bila uživancija na Ponikvi.*
3. *Svratila bi ponekad u domu da je posjeti.*
4. *Nije mogla tada shvatiti koliko je značila.*
5. *Pozvao me kasno na zabavu i zato nisam htjela otići.*
6. *Davno je to bilo kada su prostorije osvjetljavali svijećom.*

IMENIČKE RIJEČI

1.
IMENICE

2.
ZAMJENICE

3.
PRIDJEVI

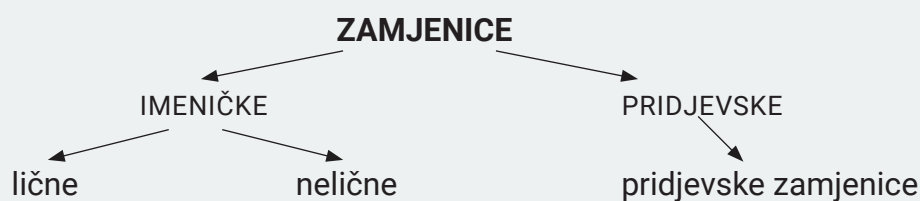
4.
BROJEVI

1. IMENICE

- označavaju imena bića, predmeta i pojava
- prema značenju dijele se na: vlastite, zajedničke, gradivne, zbirne, misaone, glagolske, brojne, pluralia tantum, singularia tantum

2. ZAMJENICE

- upućuju na lica, stvari, osobine
- osim roda, broja i padeža, imaju i lica
- podjela

lične zamjenice:

JA, TI, ON, ONA, ONO;
MI, VI, ONI, ONE, ONA

lična zamjenica za svako lice:
SEBE, SE

nelične

upitno-odnosne:

KO, ŠTA

odrične:

NIKO, NIŠTA

neodređene:

NEKO, NEŠTO

opće:

SVAKO, SVAŠTA

■ prisvojne

■ pokazne

■ upitne i odnosne

■ neodređene

■ odrične

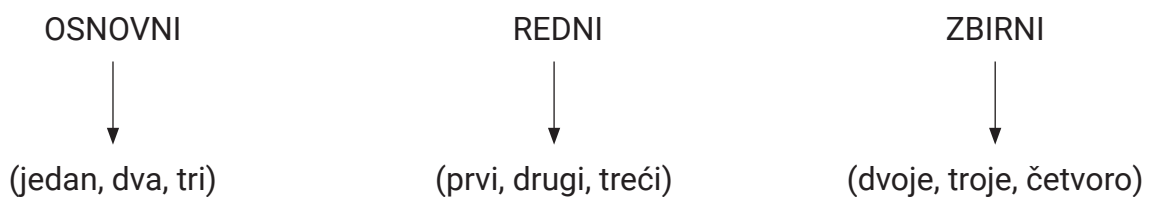
■ opće

3. PRIDJEVI

- stoje uz imenice i bliže ih određuju
- prema značenju dijele se na: opisne, prisvojne, gradivne, vremenske i mjesne
- pridjevi imaju određeni i neodređeni vid
- komparacija je osobina opisnih pridjeva i nekih priloga

4. BROJEVI

- nesamostalne imenske riječi
- podjela

BROJNA IMENICA: DVOJICA, TROJKA, ČETVRTINA...

Sve imeničke riječi mijenjaju se po:

- gramatičkom rodu (m.r, ž.r, s.r)
- gramatičkom broju (jed, množ)
- padežima

BROJ IMENICA

BROJ je gramatička kategorija po kojoj se razlikuje jedinka onoga što imenica označava (jednina, lat. singular) od skupa (množina, lat. plural).

U prošlosti je naš jezik poznavao i dvojину (dual). Dvojina se čuva u nominativu, akuzativu i vokativu, i to u vezi s brojevima dva (dvije), oba (obje), tri i četiri: dva brata, tri sela, četiri sestre.

A) JEDNINA:

(taj dobar) učenik, most, hadžija;
(ta dobra) knjiga, radost, riječ;
(to dobro) selo, polje, ime;

B) MNOŽINA:

(ti dobri) učenici, mostovi, hadžije;
(te dobre) knjige, radosti, riječi;
(ta dobra) sela, polja, imena.

SINGULARIA TANTUM

Neke imenice imaju samo jedninu i nazivaju se **singularia tantum**:

pijesak, mir, romantizam, Sarajevo, Čikago, Bosna, duhan, šećer, omladina...

Od njih se ne može načiniti množina jer vlastite i gradivne imenice imaju samo jedninu, kao i imenice tima: *mir, romantizam* i sl.

PLURALIA TANTUM

Neke imenice imaju samo množinu. Spadaju u grupu imenica **pluralia tantum**:

Hadžići, Zavidovići, naočari, prsa, njedra, novine, desni, ospice, boginje, vrata, usta, kola, gusle, mekinje, ferije, grudi, grablje, kliješta, merdevine..

Od ovih imenica ne možemo izvesti oblike jednine, a ako bismo pokušali, dobili bi smo riječi bez značenja:

jedan naočar i drugi naočar, jedna gusla i druga gusla...

• Kada biste imenicu **vrata** promijenili po padežima jednine, to bi izgledalo ovako:

NOMINATIV	vrata
GENITIV	od vrata
DATIV	prema vrati
AKUZATIV	vidim vratu
VOKATIV	hej, vrato
INSTRUMENTAL	sa vratom
LOKATIV	o vrati

Iz ovoga se vidi da imenica **vrata** kroz padežne oblike mijenja se kao imenica u množini.

ZBIRNE IMENICE

Zovu se tako što označavaju zbir nečega, skup predmeta ili bića koji se nemože izbrojati (nebrojiv je) na prvi pogled.

Tako se u zbirne imenice ubraja: žbunje (to je mnoštvo žbunova, ne zna se koliko ima na prvi pogled), granje ne može se izbrojati cvijeće, (zbir, skup pojedinačnih cvjetova, nebrojiv).

TVORBA ZBIRNIH IMENICA

Zbirne imenice označavaju skup, zbir svih pojmova ili predmeta iste vrste koji su po nekoj vrijednosti povezani pa se imenuju kao cjelina. Za tvorbu zbirnih imenica uzimaju se dva sufiksa **-ad** i **-je**.

Sufiksom -ad najčešće se kazuju imena ljudi i životinja, a katkad i stvari.
Npr.: *jarad, jagnjad, čeljad, burad, dugmad, momčad, unučad, siročad.*

Sufiksom -je tvore se: *biserje, klasje; otok - otočje, orah - orašje; šiprag - šipražje* (ovdje je izvršena i glasovna promjena jotovanje).

Na livadi se igrala janjad.

Ako se stavimo u ulogu posmatrača te janjadi, ne znamo odmah koliko ih je dok ne počnemo pojedinačno da brojimo. Zato se mnoštvo ovih životinja označava zbirnom imenicom janjad.

nominativ	janjad
genitiv	od janjadi
dativ	prema janjadima
akuzativ	vidim janjad
vokativ	hej, janjad
instrumental	sa janjadima
lokativ	o janjadima

nominativ	cvijeće
genitiv	cvijeća
dativ	cvijeću
akuzativ	cvijeće
vokativ	cvijeće
instrumental	cvijećem
lokativ	cvijećima

nominativ	granja
genitiv	granja
dativ	granjima
akuzativ	granja
vokativ	granja
instrumental	granjima
lokativ	granjima

Isto je i u sljedećim primjerima.

- U vrtiću se igraju **djeca** (dječaci i djevojčice).
- Za dan studenata u Sarajevu okuplja se **studentarija** (studenti mladići i djevojke).

- Oko djede u Hercegovini okuplja se sva njegova **unučad** (unuci i unuke).

ZADATAK

- Sljedeće zbirne imenice promijeni po padežima: **unučad**, **studentarija**, **gospoda**, **djeca**.

DEMINUTIVI

Riječi koje označavaju nešto umanjeno u odnosu na riječ od koje su nastale nazivaju se **demunitivi**.

Naziv demunitiv potiče od latinskog glagola „*deminuare*“ što znači **smanjivati**, odnosno od latinskog pridjeva „*deminutus*“ što znači **umanjen**.

• Pročitaj pažljivo sljedeće rečenice, razmisli o značenju podcrtanih riječi i odgovori na zahtjeve.

1. Zašto si kupila tu torbicu?
2. Ova biljčica raste i na našim prostorima.
3. S obale se moglo vidjeti da će pasti kišica.

Najčešći sufixi kojima se grade demunitivi su **-ica, -ić, -ence, -ašce**, ali ima ih još mnogo.

TVORBA DEMINUTIVA

Deminutivi (umanjene imenice) izvode se od imenske osnove nastavcima

- za muški rod: -(a)c: mal-ac; bratan-ac; -(a)k: oblač-ak; -ić: snop-ić; stol-ić; -čić: sin-čić.
- za ženski rod: -ca: vrataš-ca; ustaš-ca; -ica: zemlj-ica; sestr-ica; -čica: koš-čica; stran-čica.
- za srednji rod: -ce: -ance: -ašce: per-ce; seo-ce; bjel-ance; brd-ašce; žuman-ce; -ešce: djet-ešce; srd-ašce; jagnj-ešce.

Demunitivi su vrlo često istovremeno i riječi odmila. Takve riječi nazivaju se **hipokoristici**.
(riječi koje koristimo tepajući drugim ljudima i životinjama: maca, medo...)

sestr-

+

ica

→

sestrica

tvorbena osnova

sufiks

izvedenica – demunitiv I hipokoristik
(*mala ali i draga voljena sestra*)

ZADACI

1. Napravi demunitive od sljedećih riječi i zaokruži one koje su ujedno i hipokoristici: *sunce, knjiga, direktor, pile, dječak, vrata*.

- Svaki zimski raspust provodimo u djedinoj kućici na obroncima planine Tare.
- Djevojčica je ručicom pomazila kućence koje joj se vrzmalo oko nogu.
- Na stolčiću u trpezariji bili su postavljeni tanjirići i tacna sa kolačima.
- Moja sestrica Hava ima tek jednu godinu, ali već zna da kaže „mama“ i mene zove „bate“.
- Za domaći zadatak smo imali da pročitamo dvije pričice iz knjige.

Primjećuješ da sve ove podvučene riječi predstavljaju umanjene u odnosu na polazne riječi.

2. Precrtaj nepravilni oblik riječi.

putić – putčić

kosić – kosica

nosić – noščić

kozić – kozica

slikica – sličica

knjižica – knjigica

jezerce – jezerić

činica – činijica

TVORBA HIPOKORISTIKA

Imenice odmila (hipokoristici) su imenice kojima se izriče odnos. Izvode se od vlastitih ili zajedničkih imenica dodavanjem nastavaka (sufiksa).

Uz pomoć sufiksa često se tvore hipokoristici koji izražavaju lijepu emociju: ljubavi, nježnosti, pažnje. Hipokoristici, to jest imenice odmila, imena: *Ademir, Adnan = Ado, Ervin, Edvin = Edo, Suvada, Senada, Sanida = Dada, Senad, Senahid = Seno, Biljana Bilja, Darija = Dara...*

Hipokoristike tvorimo i od zajedničkih imenica kao: *lisica - lija, baba baka, sestra seka*. Hipokoristici su i: *debeljko, nestaško, plačko, ždero, kale, brale...*

TVORBA AUGMENTATIVA

Augmentativi (uvećane imenice) su imenice u kojima se uvećava i pojačava ono što znači osnovna riječ.

Osnovna je riječ uvijek imenica. Augmentativi se izvode od imenskih osnova nastavcima: *komad-ina; brod-ina; zid-ina; trbuš-ina; -ina -čina lažov-čina: telefon-čina; cjev-čina; ponjav-čina: bab-etina; suknj-etina; torb-etina; kuć-etina: -etina: -urina: knjiž-urina; rib-urina; vod-urina; torb-urina. -urda: ruč-urda; nož-urda; glav-urda.*

Primjećuješ na osnovu navedenih primjera neke riječi predstavljaju uvećanice u odnosu na riječi od kojih su nastale. Takve riječi nazivaju se augmentativi. Oni nastaju u tvorbenom procesu izvođenja, dodavanjem sufiksa na tvorbenu osnovu polazne riječi.

ZADACI

U sljedećim rečenicama izdvojite augmentative:

- *O njemu su govorili da je veliki junačina i ljudina.*
- *Poljem se uvukla takva magluština, da se ništa nije moglo vidjeti.*
- *Kad ga je starac opazio, znao je da je psina koja ne priznaje strah. (E. Hemingvej)*

Najčešći sufiksi kojima se grade augmentativi su **-ina, -čina, -etina, -urina, -urda, -erina**, ali ima ih još mnogo.

koz-

+

etina

kozetina

PEJORATIVI

Pejorativi su riječi pogrđnog značenja.

Često je značenje uvećanja pogrđnim značenjem, ali nije uvijek tako. I deminutivi i augmentativi mogu imati pejorativno značenje, zavisno od upotrebe. Obratite pažnju na sljedeće primjere:

Ti si pametnjaković.
On je običan fudbalerčić.
Zgrabio ga je ručetinama.

ZADACI

- Napravi augmentative od sljedećih imenica: *ruka, šofer, prozor, nos, lampa, kutija, bob, torba, ptica*.
- Izdvoj iz prvog zadatka tri imenice koje uz značenje uvećanja razvijaju naročitu nijansu pogrđnog značenja.
- Napiši kako glase augmentativi datih imenica: *magarac, krava, konj*.
- Napiši od kojih su riječi dobijeni sledeći augmentativi: *zgradetina, majmunčina, kosurdača, papirčina, bradurina*.
- Napiši odgovarajuće augmentative i pejorative koristeći data objašnjenja:

- a) velika, gruba ruka _____ ili _____;
- b) surov oficir, kojeg vojnici ne vole _____;
- c) velika ili neudobna cipela _____.

- Precrtaj nepravilne oblike augmentativa

baretina – baruština
glumčina – glumetina
kosetina – kosurna
mesina – mesotina
sobina – sobetina
torbina – torbetina

ODNOSNI PRIDJEVI

Pridjevi su promenljiva vrsta riječi koja stoji uz imenicu i označava neku njenu osobinu, pripadnost ili vrstu.

S obzirom na značenje, pridjevi se dijele na:

OPISNI (označavaju svojstvo, osobinu ili kvalitet predmeta i pojava: *zelen, pametan, zreo, plav...*)

Odnosne – označavaju odnos prema imenicama, uspostavljaju relaciju prema predmetima i pojavama označenim osnovom pridjeva i imenice uz koju stoje. Među njima razlikujemo:

- a) Privojni – označavaju lice ili predmet kome pripada ono što obilježava imenica uz koju stoje: *bratov, Amilin, Hasanov, kućni*;
- b) Gradivni – označavaju materijal, građu od koje je sačinjeno ono što obilježava imenica uz koju stoje: *betonski, gvozden, drven, Zlatan*;
- c) Vremenski – označavaju vrijeme na koje se odnosi ono što obilježava imenica uz koju stoje: *današnji, jučerašnji, jutrošnji, noćni, večerašnji*;
- d) Mjesni – označavaju mjesto ili prostor na kome se nalazi ono što obilježava imenica uz koju stoje: *ovdašnji, tamošnji, rednji, lijevi*.

Odnosni ili relacijski pridjevi iskazuju:

- Svojstva koja predmet mišljenja ima u odnosu na koji drugi predmet

- najčešće: porijeklo i pripadnost, prostor, vrijeme
bakin, bratov, gradski, majčin, narodni, šumski, zečji...

odnosni – prostor:

donji, gornji, prednji, srednji, stražnji, zadnji, ovdašnji, tamošnji...

odnosni – vrijeme:

prošli, sadašnji, svagdašnji, jučerašnji, današnji, sutrašnji, lanjski...

popridjevljeni glagolski prilozi:

idući da, leteći tanjir, lutajući reporter, postojeće stanje...

Nastavit ćemo sa dvije vrste odnosnih pridjeva: **privojnim** i **gradivnim**.

PRISVOJNI I GRADIVNI PRIDJEVI

Pročitaj tekst!

U starom djedovom masliniku dočekuju me drvene, savijene i zgrčene masline. Jedna mi maslina slična pogrbljenog patuljka, druga je nalik na uzdignute staričine ruke...

Jadne, tužne masline! Koliko vam je godina? Gdje su ljudi koji su vas kao mladići sadili? Nema ih više. Nestali su, a vi stojite.

Divne ste, srebrnastozelene maslinove krošnje! Još uvijek su vam plodne kvrgave grane.

Volim vas, masline! Vi ste kao i ljudi moga zavičaja. Žuljevite kao radne ruke dobrog istarskog seljaka, postojane kao primorske stijene, blage kao majčin pogled. Okružuje vas kamena ograda. U vama je sva duša primorskog čovjeka.

Zato vas volim, drage zavičajne masline.

U tekstu su riječi koje iskazuju pripadnost nekome i riječi koje iskazuju od čega je nešto. Pronađite ih!

DEFINICIJA:

Kad pridjevom želimo otkriti komu što pripada, upotrijebit ćemo prisvojni pridjev.

Prisvojni pridjevi odgovaraju na pitanje čije je što i iskazuju odnose između bića, stvari i pojava.

Prisvojne pridjeve nastale od vlastitih imena koji završavaju nastavcima -ov, -ev, -in (Naskov) pišemo velikim slovom, a one koji završavaju nastavcima -ski, -ški, -čki, -ćki pišemo malim slovom.

PRIDJEVI KOJI OZNAČAVAJU PRIPADNOST.

PRISVOJNI PRIDJEVI odgovaraju na pitanja:

- ČIJI (ČIJA, ČIJE) JE KO?

- ČIJI (ČIJA, ČIJE) JE ŠTO?

ZADACI

1. Napravi prisvojne pridjeve od imenica:

mjesto-

Ana-

stric-

polje-

susjed-

zima-

ovca-

kuća-

2. NAPIŠI PRISVOJNE PRIDJEVE OD IMENICA:

Makedonija_____

Bitolj_____

tetka_____

amidža_____

Ohrid_____

Ahmed_____

DEFINICIJA:

Pridjevi kojima se otkriva građa od koje je što načinjeno **gradivni pridjevi**.

GRADIVNI PRIDJEVI odgovaraju na pitanje:

- OD ČEGA JE ŠTO?

METALNO

DRVENO

ŽELJEZNO

TKANENO

VUNENO

PLASTIČNO

PAPIRNATO

GUMENO...

ZADACI

1. Načini gradivne pridjeve od imenica:

bakar-

cement

čelik-

olovo-

vuna-

svila--

staklo-

željezo

2. Iz gradivnih pridjeva izdvoj imenice koje označavaju materijal od kojih su načinjene.

biserna ogrlica

kožnate cipele

limeni krov

zlatni prsten

željezno sidro

travnato igralište

drvena kuća

DEKLINACIJA PRIDJEVA

Postoji li razlika između pridjeva plav (džemper), plava (kosa) i plavo (nebo)?
O čemu se radi? U čemu se ogleda razlika između pridjeva ozbiljan (čovjek) i ozbiljni (ljudi)?

Šta otkriva pridjev u narednoj rečenici? Upravo sam sreo jednog svog starog poznanika. Kako glasi njegov osnovni oblik?

Pridjevi se mogu javiti u dva vida **neodređenom** i **određenom**. Razlikuje se deklinacija pridjeva određenog i neodređenog vida pa treba paziti da se one međusobno ne miješaju.

OBRAZAC PROMJENE PRIDJEVA NEODREĐENOG VIDA

	JEDNINA			MNOŽINA		
	Muški rod	Srednji rod	Ženski rod	Muški rod	Srednji rod	Ženski rod
N	mlad-/	mlad-o	mlad-a	mlad-i	mlad-a	mlad-e
G	mlad-a	mlad-a	mlad-e	mlad-lh	mlad-lh	mlad-lh
D	mlad-u	mlad-u	mlad-oj	mlad-im(a)	mlad-im(a)	mlad-im(a)
A	mlad-/mlad-a	mlad-o	mlad-u	mlad-e	mlad-a	mlad-e
V	/	/	/	/	/	/
I	mlad-im	mlad-mlad-im		mlad-im(a)	mlad-im(a)	mlad-im(a)
L	mlad-u	mlad-u	mlad-oj	mlad-im(a)	mlad-im(a)	mlad-im(a)

OBRAZAC PROMJENE PRIDJEVA ODREĐENOG VIDA

	JEDNINA			MNOŽINA		
	Muški rod	Srednji rod	Ženski rod	Muški rod	Srednji rod	Ženski rod
N	mlad-i	mlad-o	mlad-a	mlad-i	mlad-a	mlad-e
G	mlad-og(a)	mlad-a	mlad-e	mlad-lh	mlad-lh	mlad-lh
D	mlad-om(e)	mlad-u	mlad-oj	mlad-im(a)	mlad-im(a)	mlad-im(a)
A	mlad-i/mlad-og	mlad-o	mlad-u	mlad-e	mlad-a	mlad-e
V	mlad-i	mlad-o	mlad-a	mlad-i	mlad-a	mlad-e
I	mlad-im	mlad-im	mlad-om	mlad-im(a)	mlad-im(a)	mlad-im(a)
L	mlad-om(e)	mlad-om(e)	mlad-oj	mlad-im(a)	mlad-im(a)	mlad-im(a)

ZADACI

- Sljedeće pridjeve mijenjaj po padežima:

lijep, školski, drven, zimski, desni, sjajni, plastični, ljudski, šaren.

UPITNE, ODNOSNE I NEODREĐENE ZAMJENICE

SLUŽBA U REČENICI

Pridjevske zamjenice imaju službu atributa u rečenici i uvijek stoje uz imenice. Nazivaju se pridjevske jer su u službi koju imaju pridjevi, a to je služba atributa.

Imeničke zamjenice su sve one zamjenice koje u rečenici imaju istu službu kao i imenice (subjekta, objekta, adverbijalnih odredbi).

Upitne zamjenice (upotrebljavaju se u ulozi pitanja – služe da se nešto dozna)

Pridjevske (*koji? čiji? kakav? koliki?* uključujući i njihove padežne oblike).

Imeničke (*ko? šta/što?*).

Npr.:

Koja rijeka protječe kroz Sarajevo? **Čiji** je to kaput?

upitna pridjevska zamjenica

zamjenica

Kakvog učenika nagrađuješ? **Koliki** ti je brat?

upitna pridjevska

S

Ko je ušao u kabinet?

upitna imenička zamjenica

O

Šta je ovo poslao?

upitna imeničkazamjenica

Uradio je to kao on. imenička zamjenica

ODNOSNE ZAMJENICE

Pridjevske (*koji, čiji, kakav, koliki* uključujući i njihove padežne oblike).

Ovim zamjenicama počinje rečenica koja može biti dopuna imenici ili zamjenici kao atribut.

Npr.:

Donio je cvijet koji sam tražila.

Neka uđe učenik čiji su roditelji ovdje.

Dobio je knjigu kakvu je uvijek želio.

Imeničke (*ko, šta/što*).

Ovim zamjenicama počinje rečenica koja može biti dopuna glagolu, kao subjekt ili objekt radnje:

S

Neka uđe **ko** je pred vratima.

O

Ponovi **šta** si mi rekao!

Upitno-odnosne zamjenice u zavisnosloženim rečenicama vrše službu veznika.

NEODREĐENE ZAMJENICE

ne- ne + ko > neko
i- i + šta > išta
po- po + koji > pokoji
koje- koje + ko > kojeko
sva- sva + ko > svako
gdje- gdje + koji > gdjekoji
što- što + šta > štošta
te sufiksom -god ko + god > kogod

Neko je pred vratima. Ako **išta** imaš, daj mu. **Pokoji** list još visi na grani. Sretnem kojekoga iz te generacije. Svako dijete ima svoj računar. **Gdjekoji** učenik ostane u školskom dvorištu. **Štošta** smo preturili preko glave.

IMENIČKE ZAMJENICE

Imeničke zamjenice mogu biti **lične** (odnose se na lica) i **nelične** (ne zna se tačno na koga se odnose).

IMENIČKE PRIDJEVSKE

IMENIČKE ZAMJENICE

Lične zamjenica	Nelične zamjenica
ja, ti, on, ona, ono mi, vi, oni, one, ona	upitne: ko, šta
sebe, se (povratne zamjenica)	neodređene: neko, nešto odrične: niko, ništa opšte: svako, svašta, iko, išta, bilo ko, bilo šta

PROMJENA ZAMJENICA PO PADEŽIMA

LIČNE ZAMJENICE

	JEDNINA				MNOŽINA		
	1.lice	2.lice	3.lice		1.lice	2.lice	3.lice
N	Ja	Ti	On ono	Ona	Mi	Vi	Oni, one, ona
G	Mene, me	Tebe, te	Njega, ga	Nje, je	Nas, nas	Vas, vas	Njih, ih
D	Mene, mi	Tebi, ti	Njemu, mu	Njoj, je	Nama	Vam (a)	Njima, im
A	Mene, me	Tebe, te	Njega, ga	nju, je, ju	Nas, nas	Vas, vas	Njih, ih
V	/	Ti	/		/	Vi	/
I	(sa) Mnom	(s) tobom	(s) njim	(s) njom	(s) nama	(s) vama	(s) njima
L	(o) meni	(o) tebi	(o) njemu	(o) njoj	(o) nama	(o) nama	(o) njima

Povratna zamjenica **SEBE, SE**

nominativ	-
genitiv	sebe
dativ	sebi
akuzativ	sebe, se
vokativ	-
instrumental	sobom
lokativ	sebi

Upitno-odnosna zamjenica **KO, ŠTA**

nominativ	ko	šta, što
genitiv	koga	čeg, čega
dativ	kome	čem, čemu
akuzativ	koga	šta, što
vokativ	-	-
instrumental	s kim(e)	čim, čime
lokativ	kome	čemu

PRIDJEVSKE ZAMJENICE

Pridjevske zamjenice se zovu tako zato što se mijenjaju po padežima slično kao i pridjevi i zato što po funkcijama u rečenici podsjećaju na pridjeve – imaju funkciju atributa.

U ovu kategoriju spadaju:

PRISVOJNE: moj, tvoj, naš, vaš, njen...;

POKAZNE: taj, ovaj, onaj, takav, toliki...;

UPITNO – ODNOSNE: koji, čiji, kakav, koliki;

NEODREĐENE: nekoji, nečiji, nekakav, nekolik;

ODRIČNE: nikoji, ničiji, nikakav, nikolik;

OPĆE: ikoji, ičiji, svačiji, ikakav, svakakav, koliki god.

DEKLINACIJA PRIDJEVSKIH ZAMJENICA

- Ova zamjenica ima iste oblike za jedninu i za množinu.
- Pridjevsku promjenu ima i zamjenica neki

	JEDNINA			MNOŽINA		
	Muški rod	Srednji rod	Ženski rod	Muški rod	Srednji rod	Ženski rod
N	nek-i	nek-o	nek-a	nek-i	nek-a	nek-e
G	nek-og(a)	nek-om(e)	nek-ih	nek-ih	nek-ih	nek-ih
D	nek-om(e)	mlad-u	nek-oj	nek-im(a)	nek-im(a)	nek-im(a)
A	= N ili G	nek-o	nek-u	nek-e	nek-a	nek-e
V	nek-i	nek-o	nek-a	nek-i	nek-a	nek-e
I	nek-im	nek-im	nek-om	nek-im(a)	nek-im(a)	nek-im(a)
L	nek-om(e)	nek-om	nek-oj	nek-im(a)	nek-im(a)	nek-im(a)

Odrične zamjenice poznaju se po tome što počinju sa **ni**

Odrična zamjenica **niko; ništa**

	ZA BIĆA	ZA PREDMETE
nominativ	niko	ništa
genitiv	ni od koga	ni od čega
dativ	nikome, ni prema kome	ništa, ni u šta
akuzativ	nikoga, ni u koga	ništa, ni u šta
vokativ	-	-
instrumental	ni sa kim	ničim(e)
lokativ	ni o kome	ni o čemu

Opća zamjenica **svako**

	JEDNINA	MNOŽINA
nominativ	svako selo	svaka sela
genitiv	svakog sela	svakih sela
dativ	svakom selu	svakim selima
akuzativ	svako selo	svaka sela
vokativ	-	-
instrumental	svakim selom	svakim selima
lokativ	o svakom selu	o svakim selima

Prisvojne zamjenica

	MUŠKI	ŽENSKI	SREDNJI
N	moj kaput	moja košulja	moje odijelo
G	moga, mojeg (a) kaputa	moje košulje	moga, mojeg(a) odijela
D	mom(e) mojem(u) kaputu	mojoj košulji	mom(e) mojem(u) odijelu
A	moj kaput	moju košulju	moje odijelo
V	moj kaput	moja košulja	mojim odijelom
I	mojim kaputom	mojom košuljom	mojim odijelom
L	o mom(e) mojem(u) kaputu	o mojoj košulji	o mome(e) odijelu

Pokazne zamjenica

	JEDNINA	MNOŽINA
N	ovaj grad	ovi gradovi
G	ovog(a) grada	ovih gradova
D	ovom (e) gradu	ovim gradovima
A	ovaj grad	ove gradove
V	/	/
I	ovim gradom	ovim gradovima
L	o ovom (e) gradu	o ovim gradovima

Upitno–odnosne zamjenica

	JEDNINA	MNOŽINA
N	koja žena	koje žene
G	koje žene	kojih žena
D	kojoj ženi	kojim ženama
A	koju ženu	koje žene
V	/	/
I	kojom ženom	kojim ženama
L	o kojoj ženi	o kojim ženama

Neodređene zamjenica

	JEDNINA	MNOŽINA
N	nekakvo polje	nekakva polja
G	nekakvog polja	nekakih polja
D	nekakvom polju	nekakvim poljima
A	nekakvo polje	nekakva polja
V	/	/
I	nekakvim poljem	nekakvim poljima
L	o mekavvom polju	onekakvim poljima

Odrične zamjenica

	JEDNINA	MNOŽINA
N	ničija zemlja	ničije zemlje
G	ni od čije zemlje	ni od čijih zemalja
D	ničijoj; ni prema čijoj zemlji	ničijim; ni prema čijim zemljama
A	ničiju zemlju	ničije zemlje
V	/	/
I	ničijom zemljom	ničijim zemljama
L	ni o čijoj zemlji	ni o čijim zemljama

Opća zamjenica

	JEDNINA	MNOŽINA
N	svačiji grad	svačiji gradovi
G	svačijeg grada	svačijih gradova
D	svačijem gradu	svačijim gradovima
A	svačiji grad	svačije gradove
V	/	/
I	svačijim gradom	svačijim gradovima
L	o svačijem gradu	o svačijim gradovima

U akuzativu jednine upitno-odnosna zamjenica koji glasi koji i kojeg(a) ili kog(a). Valja znati kako je i kada upotrijebiti. Ako imenica koju zamjenica zamjenjuje označava nešto živo, onda su joj jednaki oblici genitiva i akuzativa jednine.

Ako se zamjenica koji odnosi na nešto neživo, onda su joj jednaki oblici za nominativ i akuzativ jednine.

ZADACI

- Odredi vrstu zamjenica i padež u kome se ona nalazi.

I ti si uvijek trčala, radovala si se kad bi te moja majka poslala za nešto, bila si srećna. Kao da sad u nju gledam gdje pogurena, povezana crnom maramom, da joj se samo nos i oči vide, pretura po svojim sanducima. Vadi iz njih požutjela skupocjena platna.

- U sljedećim rečenicama glagole stavi i odrični oblik, a neodređenu zamjenicu zamijeni odričnim:

- Od nekoga je nešto uzeo.*
- O nečemu smo govorili.*
- Prema nečemu ima poštovanja.*
- Mari za nekoga i nešto.*
- Razgovara s nekim.*

- Sastavi rečenice u kojima ćeš upotrijebiti zamjenice: **kojeko u (nominativu), koječega (u genitivu), koječemu (u dativu), štošta u (nominativu).**

- Podvučenoj imeničkoj zamjenici odredi: **vrstu, lice, rod, broj i padež.**

Ja sam mu svojim postupkom pokazala šta je praštanje i razumijevanje.

vrsta: _____ broj: _____

rod: _____ padež: _____

- **Podvučene zamjenice napiši u nominativu.**

- Ni sa kim nisam o tome razgovarao.
- Ni o čemu ne vodi računa.
- Sjedili smo i pričali o svemu i svačemu.

- Zamjenicu **svašta** promijeni po padežima.

ULOGA POVRATNE ZAMJENICE **SEBE (SE)** I PRISVOJNE ZAMJENICE (**SVOJ, SVOJA, SVOJE**) U REČENICI

Povratna zamjenica **sebe (se)** zamjenjuje imenicu s kojom se u rečenici, kao s objekta, radnja vraća na subjekt. Povratnom zamjenicom upravo izričemo da se glagolska radnja vraća na subjekt **S** objekta (jer je objekt sam subjekt), da radnju vrši subjekt sam na sebi.

Npr.:

Čovjek se čuva bolesti.

S (subjekt čovjek – vrši radnju na samom sebi, čuva sam sebe)

Dijete se pere.

Djevojčica se češlja.

Ja se čuvam.

Okupala sam se.

Povratna je zamjenica uvijek ista za sva lica, sve rodove i oba broja.

Prisvojna zamjenica svoj, svoja, svoje, označava da nešto pripada subjektu rečenice. Ova zamjenica zamjenjuje sve prisvojne zamjenice koje stoje uz pojam koji pripada subjektu.

Npr.:

Bio je umoran i sjeo je kraj ceste na svoj zavežljaj da se malo odmori.

Mi smo zadovoljni svojim radom.

Često se stide svojih neuspjeha.

Nestandardno

Ja imam svoju knjigu.

Ti imaš svoju knjigu.

Mi imamo našu knjigu.

Vi imate vašu knjigu.

S

Ja imam svoju knjigu.

Ti imaš svoju knjigu.

Mi imamo svoju knjigu.

Vi imate svoju knjigu.

Standardno

Zabacio sam svoju knjigu.

Priznaj svoj poraz.

Predstavimo svoju tačku.

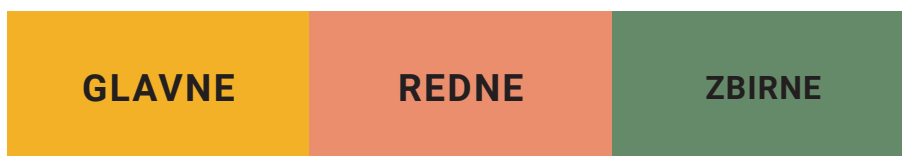
Pročitajte svoj sadržaj.

BROJEVI

Da se podsjetimo!

Riječi koje kazuju koliko tačno ima onoga što znači riječ uz koju stoje ili koji je po redu pojam koji određuju zovu se **brojevi**.

Brojeve dijelimo na:

Glavni brojevi pokazuju koliko ima nečega (ljudi, pojmova). Drugačije se zovu prosti, glavni ili kardinalni. To su brojevi kojima brojimo: jedan, dva, tri, šezdeset, trideset sedam... Nisu svi brojevi promjenljivi. Po padežima se menjaju samo brojevi: **jedan, dva, tri, četiri**.

01

Broj jedan ima pridjevsko-zamjeničku promjenu oblike sva tri roda i oba broja.

JEDNINA

	MUŠKI ROD	SREDNJI ROD	ŽENSKI ROD
NOMINATIV	jèdan	jèdno	jèdna
GENITIV	jèdnōg(a)	jèdnōg(a)	jèdnē
DATIV	jèdnōm(e)	jèdnōm(e)	jèdnōj
AKUZATIV	= N ili G	jèdno	jèdnu
VOKATIV	jèdan	jèdno	jèdna
INSTRUMENTAL	jèdnīm	jèdnīm	jèdnōm
LOKATIV	jèdnōm(e)	jèdnōm(e)	jèdnōj

MNOŽINA

	MUŠKI ROD	SREDNJI ROD	ŽENSKI ROD
NOMINATIV	jèdni	jèdna	jèdne
GENITIV	jèdnīh	jèdne	jèdnīh
DATIV	jèdnīm(a)	jèdnoj	jèdnīm(a)
AKUZATIV	jèdne	jèdnu	jèdne
VOKATIV	jèdni	jèdna	jèdne
INSTRUMENTAL	jèdnīm(a)	jèdnom	jèdnīm(a)
LOKATIV	jèdnīm(a)	o jèdnoj	jèdnīm(a)

Broj dva pokazuje da će riječ iza njega stajati u obliku množine. Svaki broj veći od broja jedan (jednine) sada je u množini. Nekada je postajala i dvojina (dvije ruke, dvije noge, dva oka, dva uha). I broj dva ima sva tri roda.

	MUŠKI ROD	ŽENSKI ROD	SREDNJI ROD
NOMINATIV	dva	dvije	dva
GENITIV	dvaju	dveju	dvaju
DATIV	dvama	dvema	dvama
AKUZATIV	dva	dvije	dva
VOKATIV	dva	dvije	dva
INSTRUMENTAL	dvama	dvjema	dvama
LOKATIV	o dvama	o dvjema	o dvama

Brojevi tri i četiri se mijenjaju na isti način i imaju iste oblike za sva tri roda.

	TRI	ČETIRI
NOMINATIV	tri	četiri
GENITIV	triju	četiriju
DATIV	trima	četirima
AKUZATIV	tri	četiri
VOKATIV	tri	četiri
INSTRUMENTAL	trima	četirima
LOKATIV	o trima	o četirima

Redni brojevi pokazuju koji je neko po redu: prvi, drugi, treći, četvrti, dvadeset peti, petsto dvadeset drugi...

Poznaju sva tri roda i mijenjaju se po padežima.

Brojevi koji kazuju koji je po redu pojam označen imenicom uz koju stoje, nazivaju se redni. Kan je rođen 9. 8.

U akuzativu muškog roda, kao i kod pridjeva određenog oblika: jedan za biće, jedan za predmete.

Redni brojevi se pišu sa tačkom poslije arapskih cifara: 6. oktobar 1978.

Ako posle rednog broja stoji neki drugi interpunkcijski znak, tačka se izostavlja: Ivo Andrić (1892–1975).

Zbirni brojevi označavaju tačan broj pojmova iz nekog zbira označenog imenicom. Zbirni brojevi označavaju skup osoba muškog i ženskog pola: troje djece, petoro teladi, devetoro unučadi, Živiš s četvero maloljetne djece...

Mijenjaju se po padežima.

	DVOJE	TROJE	ČETVORO
NOMINATIV	dvoje	troje	četvero
GENITIV	dvoga	troga	četveroga
DATIV	dvoma	troma	četveroma
AKUZATIV	dvoje	troje	četvero
VOKATIV	dvoje	troje	četvero
INSTRUMENTAL	dvoma	troma	četveroma
LOKATIV	o dvoma	o troma	o četveroma

	MUŠKI	ŽENSKI	SREDNJI
NOMINATIV	dvoji naočari	dvoje gusle	dvoja usta
GENITIV	dvojih	dvojih	dvojih
DATIV	dvojim	dvojim	dvojim
AKUZATIV	dvoje	dvoje	dvoja
VOKATIV	/	/	/
INSTRUMENTAL	dvojim	dvojim	dvojim
LOKATIV	o dvojim	o dvojim	o dvojim

U dativu i lokativu pored dvome, dvojem, četverome mogu se upotrijebiti i oblici dvomu, dvojemu, četveromu.

Kao dvoje mijenjaju se i oboje i troje.

BROJNE IMENICE

Ove imenice su izvedene od brojeva. Mijenjaju se po padežima kao imenice prve ili a-vrste: **dvojica, trojica, petorica, deseterica** (označavaju muškarce). Pravilno je i **peterica, deseterica**.

Imenica **prvak** označava učenika prvog razreda, a **petak** učenika petog razreda.

Imenice: **stotina, hiljada, milion, milijarda** takođe su brojne.

Jedinica, dvojka, trojka, četvorka, petica nazivi su za ocjene u dnevniku.

ZADACI

- Pročitajte ovu šaljivu narodnu priču i obratite pažnju na brojeve!

TRI LOVCA

Bila tri lovca. Dvojica nisu imala oružje, a treći je bio bez puške. Pođu oni jednom u lov i rastjeraju tri zeca. Dva zeca utekoše, a trećeg nisu ulovili. Onoga što nisu ulovili uzmu i ponesu kući. Dođu pred jednu kuću koja nije imala ni temelja, ni zidova, ni krova. Pozovu domaćina koji nije bio tu i rekoše.

- Daj nam kakav lonac da skuhamo zeca!

Domaćin reče:

- Imam tri lonca, dva su razbijena, a treći nema dna.

Baš dobro, rekoše lovci.

Uzmu onaj lonac što nije imao dna i u njemu skuhaju zeca kojeg nisu ulovili, slatko se najedu i odu.

Šaljiva narodna priča

Uočite i ispišite brojeve iz ove šaljive narodne priče zajedno sa imenicom uz koju stoje: **tri lovca, tri zeca**.

- **Četvero učenika** ne putuje na ekskurziju. Podvučena riječ se odnosi:

- a) samo na dječake,
- b) samo na djevojčice,
- c) i na dječake i na djevojčice.

- Sljedeće brojeve razvrstaj na osnovne, zbirne i redne: **dva, dvoje, drugi, šesti, peti, pedeset, petoro, dvadeseti, jedanaest, sedam, osmoro, pedeset treći**.

- Promijeni po padežima brojeve: **dva i drugi**.

GLAGOLI

Da se podsjetimo!

Glagoli su riječi koji označavaju radnju, stanje i zbivanje.

GLAGOLI PO ZNAČENJU

Glagoli radnje (namjerno djelovanje) *bacati, trčati, raditi, reći, veslati, zvati...* **glagoli zbivanja** (djelovanje uzrokovano prirodnim zakonima) *grmjeti, cvasti, drhtati, umrijeti...*

glagoli stanja (nedjelovanje) *ležati, bdjeti, biti, šutjeti...*

GLAGOLI RADNJE uglavnom označavaju svjesno djelovanje: *hodati, kositi, pisati, pjevati, zidati, sagraditi.*

GLAGOLI ZBIVANJA izražavaju događaje uzrokovane prirodnim silama: *narasti, ostarjeti, naoblačiti se, truhnuti, vehnuti, grgoljiti, puhati, rasti, klokotati.*

GLAGOLI STANJA kazuju proces kada se ništa ne radi, niti se zbiva, već je taj proces stanje u kojem se neko ili nešto nalazi: *crnjeti se, plavjeti se, biti, boraviti, postojati, čučati, klečati, drijemati, spavati, boljeti.*

GLAGOLSKI OBLICI

U našem jeziku postoje četrnaest glagolskih oblika. Dije se na **lične** i **nelične**.

Lični glagolski oblici mijenjaju se po licima: prezent, aorist, imperfekat, perfekat, pluskamperfekat, futur prvi i futur drugi, imperativ i potencijal.

Nelični glagolski oblici nemaju lica: infinitiv, radni glagolski pridjev, trpni glagolski pridjev, glagolski prilog prošli i glagolski prilog sadašnji.

Glagolske oblike prema tipu tvorbe dijelimo na: proste ili jednostavne i složene. Prosti ili jednostavni se tvore od infinitivne ili prezentske osnove i nastavaka za oblik.

PROSTI GLAGOLSKI OBLICI	infinitiv		<i>čitati</i>	
	aorist		<i>pročitah</i>	
	imperfekat		<i>čitah</i>	
	prezent		<i>čitam</i>	
	imperativ		<i>čitaj</i>	
	glagolski pridjevi	radni		<i>čitala</i>
		trpni		<i>čitana</i>
	glagolski priloz	sadašnji		<i>čitajući</i>
prošli			<i>pročitavši</i>	

Prosti su oni glagolski oblici, koji se grade samo od tog glagola koji se mijenja i kome se dodaju nastavci.

Složeni glagolski oblici, pored glagola koji se menja, imaju i pomoćne glagole.

SLOŽENI GLAGOLSKI OBLICI	perfekt		hodala sam
	pluskvamperfekt		bila sam hodala
			bijah hodala
			bjeh hodala
	futur prvi		hodat ću
	futur drugi		budem hodala
	potencijal prvi		bih hodala
potencijal drugi		bila bih hodala	

NELIČNI GLAGOLSKI OBLICI

INFINITIV

Infinitiv je osnovni oblik glagola. To je oblik u kojem se glagoli navode u rječnicima. Infinitiv je neodređeni glagolski oblik koji ne pokazuje lice, broj ni vrijeme vršenja radnje.

Ovaj glagolski oblik samo naslovljava, imenuje neku radnju, samo je obilježava, označava: **raditi, misliti, govoriti, veseliti se, dotaći se, ići, peći, tući**. In initiv je, kao što se vidi **prost bezlični** glagolski oblik (sastoji se samo iz jedne riječi i ne kazuje koje lice vrši radnju).

In initivna osnova većine glagola dobija se odbacivanjem in initivnog nastavka -ti.

hoda-**ti**, gradi-**ti**, vidje-**ti**, l eža-**ti**, peca-**ti**, pisa-**ti**.

lovi – **lovi ti** vodi – **vodi ti** bijaše – **bi ti** pristigao – **pristi ći**

trči – **trča ti** izgubi se – **izgubi ti se** nije mogao – **ne moći**

Infinitus na latinskom jeziku znači **neodređen**. Služba u rečenici dio je glagolskog predikata kao dopuna značenjski nepotpunom glagolu. Služi i za tvorbu nekih složenih glagolskih oblika. Tvorba infinitivna osnova i oblični nastavak **-ti**.

Mali broj glagola u infinitivu ima završetak **-ći**. Glagoli čija se infinitivno-aoristna osnova završava zadnjonepčanim suglasnikom (*k, g, h*) imaju zamjenu *t* u *ć*, pa im je infinitivni završetak **-ći**. Npr.: pek-oh > peći, strig-oh > strići. U prošlosti su ovi glagoli imali u infinitivu završetke **-ti** (*pekti, tekti, vukti, mogti, tukti*), danas se ne upotrebljavaju, jer su to vrlo stari oblici.

ZADACI

1. Sljedeće rečenice prepisi u svesku, pa uoč i podvuci infinitive:

Vuk se počeo trzati na konopcu, škrgutati zubima. Morao je izdržati, ne može se pomjeriti, hodati, urlikati. Treba šetati poljem. Hladno je pa moram cvokotati zubima. Psi ne prestaju lajati.

Sada pronađi i glagole uz koje se infinitiv upotrebljava kao dio predikata, pa ih ispiši u svesci.

2. Nabroji nelične glagolske oblike.

3. Označi naziv glagolskog oblika:

dotrčao, pošao, mahnuo

4. Odredi infinitivnu osnovu sljedećim glagolima: *neće ostati, sjesti, peć, i mahati, gristi, htjeti.*

5. Odredi službu glagolskih priloga u sljedećoj rečenici:

Dječak je nemajući više sa kim da se igra pošao kući.

6. Odredi infinitivnu osnovu i broj: *kupila, zaboravili, volio.*

GLAGOLSKI PRIDJEVI

Glagolski pridjevi u bosanskom jeziku mogu biti radni (aktivni) ili trpni (pasivni).

Glagolski pridjev radni (aktivni) jednostavan je opći glagolski oblik.

Tvori se od infinitivne osnove svršenih i nesvršenih glagola dodavanjem nastavaka -o ili -ao, -la, lo u jednini te -li, -le, -la u množini. Nastavak -ao za muški rod jednine dolazi ako infinitivna osnova završava suglasnikom.

Primjer radnog glagolskog pridjeva:

Htjeti: htio, htjela, htjelo. Htjeli, htjele, htjela.

Biti: bio, bila, bilo, bili, bile, bila.

Postoje glagoli koji ne tvore radni pridjev jer su prije prošli kroz određene morfološke promjene.

Krasti: krao, krala, kralo.

Glagoli koji imaju osnovni završetak je u muškom rodu jednine mijenjaju se s alomorformom i:

Živjeti: živio, živjela, živjelo.

Šutjeti: šutio, šutjela, šutio.

	JEDNINA	MNOŽINA
muški rod	učio, želio	učili, željeli
ženski rod	učila, željela	učile, željele
srednji rod	učilo, željelo	učila, željela

Često se griješi pri upotrebi pridjeva radnoga glagola na -iti i -jeti u muškome rodu. Pridjev radni muškoga roda tih glagola *htjeti, visjeti, voljeti i željeti* glasi *htio, visio, volio i želio, a ne htjeo, visjeo, voljeo, željeo*. Glagolski pridjev radni ženskoga roda od tih glagola glasi *htjela, visjela, voljela, željela, a srednjega htjelo, visjelo, voljelo i željelo, u množini muškoga roda on glasi htjeli, visjeli, voljeli, željeli, u množini ženskoga roda htjele, visjele, voljele, željele, u množini srednjega roda htjela, visjela, voljela, željela...*

NE	DA
htjeo	htio
visila	visjela
visjeo	visio
volila	voljela
voljeo	volio

Glagolski pridjevi trpni (pasivni) jednostavan je opći glagolski oblik.

Tvori se najčešće od infinitivne osnove svršenih i nesvršenih prijelaznih glagola i nastavaka:

-n, -na, -no, -ni, -ne, -na

-en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena

-jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena

-t, -ta, -to, -ti, -te, -ta

Trpni glagolski pridjev služi za pretvorbu pridjeva i pasiva.

Primjer pridjeva trpnog gdje se provodi jotacija: *gaziti= gaz+jen-gažen*.

Za donijeti je **donesen**, a ne **donešen**. Prednost imaju oblici s nastavkom **en** ili **n**, kao npr **donesen**, a ne **donijet**.

	JEDNINA	MNOŽINA
muški rod	naučen, voljen	naučeni, voljeni
ženski rod	naučena, voljena	naučene, voljene
srednji rod	naučeno, voljeno	naučena, voljena

Neki glagoli, poput glagola dati, donijeti, dovesti, iznijeti, izračunati, izvesti, udati imaju više pridjeva trpnih. U paru ili nizu pridjeva trpnih jednoga glagola prednost se uvijek daje jednomu.

glagol	GLAGOLSKI PRIDJEV TRPNI	
	NE	DA
dati	dat	dan
donijeti	donijet, donešen	donesen
dovesti	dovežen	dovezen
iznijeti	iznijet, iznešen	iznesen
izračunati	izračunat	izračunan
izvesti	izvežen	izvezen
udati	udata	udana

ZADACI

1. Koje glagolske pridjeve razlikujemo? Odaberi 2 odgovora
A slobodni
B vezani
C trpni
D radni
2. Označi glagolske pridjeve radne. Odaberi 4 odgovora
A trči
B pekao
C odmaram
D razbijena
E nošena
F prevarila
3. Označi glagolske pridjeve trpne. Odaberi 4 odgovora
A vidjeli
B pjevano
C pojedena
D mirisna
E očišćen
F mirisala
4. Označi rečenicu u kojoj je upotrijebljen glagolski pridjev radni.
A Natjecali smo se u trčanju.
B Bili smo poraženi.
5. Označi rečenicu u kojoj je upotrijebljen glagolski pridjev trpni.
A Djed je bojao ogradu.
B Ograda je obojana.

LIČNI GLAGOLSKI OBLICI

Da se podsjetimo!

PREZENT

Prezent označava radnju (ili stanje ili zbivanje) koja se vremenski podudara sa trenutkom u kojem se o toj radnji govori.

Prezentsku osnovu dobijamo kada od trećeg lica množine prezenta odbijemo nastavak: **-u, -e** ili **-ju** kao: *pjeva-ju, pas-u, vod-e, pij-u, igra-ju, pek-u, piš-u*. Infinitivna i prezentska osnova najčešće su jednake u glagola koji se u infinitivu završavaju na *-ti*.

JEDNINA	MNOŽINA
1. lice gleda-m	1. lice gleda-mo
2. lice gleda-š	2. lice gleda-te
3. lice gleda-ø	3. lice gleda-ju

LICE	JEDNINA	MNOŽINA
1.	-m -em, -im	-mo, -emo, -imo
2.	-š -eš, -iš	-te, ete, -ite
3.	-e, -i	-ju -u, -e

Prezent ne mora uvijek da označava samo trenutnu radnju. Sva značenja prezenta kojima se ne označava sadašnja radnja, nazivaju se prenesena značenja. U njih se ubrajaju:

- Prezentom se izriče prava i prenesena sadašnjost. Prava je sadašnjost kada se radnja (stanje ili zbivanje) i obavijest o njoj vrše istodobno.
- Prenesena sadašnjost je kada se prezentom prošla, buduća ili ponavljana radnja (stanje ili zbivanje) u živom pričanju dočarava kao sadašnja.

Npr.: *Idem jučer cestom i sjetim se svega. (prošlost)*
Večeras idemo u kino. (budućnost - futurski prezent)
Uvijek mislim na tebe. (svevremenski prezent)

PRIPOVJEDAČKI (historijski, narativni)

KVALIFIKATIVNI (opisni) prezent kazuje prošlu radnju. *Sjednem ti tako jučer na zubarsku stolicu i drhtim od straha.*

GNOMSKI (poslovički) prezent javlja se u poslovicama. *Ko drugome jamu kopa, sam u nju pada.*

GLAGOL	PREZENTSKA OSNOVA	PREZENT
penjati	penje-mo	1. penjem, penjemo 2. penješ, penjete 3. penje, penju
zalila je	zali je - mo	1. zalijem, zalijemo 2. zaliješ, zalijete 3. zalije, zaliju

PERFEKAT

Ovaj glagolski oblik označava radnju izvršenu u prošlosti. Gradi se od enklitičkog oblika prezenta pomoćnog glagola JESAM i glagolskog pridjeva radnog. Ovo je složeni glagolski oblik, jer se sastoji od dvije riječi.

Prezent pomoćnog glagola jesam glasi:

1. jesam sam	1. jesmo, smo
2. jesi, si	2. jeste, ste
3. jeste, je	3. jesu, su

Perfekt je složen glagolski oblik koji se tvori od: nenaglašenih (enklitičkih) prezentskih oblika glagola *jesam* i pridjeva radnog glagola koji se mijenja.

	JEDNINA	MNOŽINA
1. lice	udario sam / sam udario udarili smo / smo udarili	udarila sam / sam udarila udarile smo / smo udarile udarila smo / smo udarila
2. lice	udario si / si udario udarila si / si udarila udarilo si / si udarilo	udarili ste / ste udarili udarile ste / ste udarile udarila ste / ste udarila
3. lice	udario je / je udario udarila je / je udarila udarilo je / je udarilo	udarili su / su udarili udarile su / su udarile udarila su / su udarila

Tvorba: nenaglašeni (enklitički) oblici prezenta pomoćnog glagola *jesam* i pridjeva radnog glagola koji se mijenja.

(vidio sam / sam vidio)

Krnji perfekt *Bio jedan car... Bila jedna žena...* Pomoćni glagol može se izostaviti i u perfektu povratnih glagola kao: *Neda se sjetila svoje drugarice...*

FUTUR PRVI

Složen glagolski oblik kojim se označava radnja (ili stanje ili zbivanje) koja će se desiti poslije trenutka u kojem se o njoj govori.

Ovaj glagolski oblik obilježava buduće vrijeme, tj. radnju koja tek treba da se izvrši. Gradi se od enklitičkog (kraćeg) oblika pomoćnog glagola *htjeti* u prezentu i od infinitiva glagola koji se mijenja:

1. hoću ću	1. hoćemo ćemo
2. hoćeš, ćeš	2. hoćete, ćete
3. hoće, će	3. hoće, će

	JEDNINA	MNOŽINA
1. lice	(ja) ću čitati / čitat ću	(mi) ćemo čitati / čitat ćemo
2. lice	(ti) ćeš čitati / čitat ćeš	(vi) ćete čitati / čitat ćete
3. lice	(on/ona/ono) će čitati / čitat će	(oni/one/ona) će čitati / čitat će
prosti:	1. pjevaću 2. pjevaće 3. pjevaće	1. pjevaćemo 2. pjevaćete 3. pjevaće
složeni:	1. (ja) ću pjevati 2. (ti) ćeš pjevati 3. (on) će pjevati	1. (mi) ćemo pjevati 2. (vi) ćete pjevati 3. (oni) će pjevati

ZADACI

1. U pjesmi „Rumena jesenjska riječ“ Alije Hasagića Dubočanina uočite oblike futura prvog:

Ti ćeš je reći,
I ona će reći tebe.
A nećeš biti,
Ni sit istine,
Ni pijan od ljepote.
Možda će se na horizontu
Blješatati žive zjenice,
Znak da je
prošla kroz tebe,
i da si prošao
kroz nju.
Rekavši je,
Pružiti ćeš ruku grani
U tih jesenji dan, da otkriješ
Kao posljednju voćku,
Ali je tamo
Više neće biti

2. Napiši oblik za 1. lice jednine sljedećih glagola:

- a) otići, aorist _____
- b) sjeći, imperfekt _____
- c) pecati, imperfekt _____
- d) zobati, prezent _____
- e) nositi, imperfekt _____
- f) zaspati, prezent _____

3. Zaokruži imperfekte:

pročitah, viknuh, padaše, življahu, nošahu, bijaše

4. Od čega se tvori futur II?

Navedi jedan primjer za futur II.

IMPERATIV (zapovjedni način)

Glagolski oblik kojim se izriče: zapovijed, zabrana, poticaj, upozorenje, molba, želja naziva se **imperativ** ili **zapovjedni način**. Kad se upotrebljava u svom osnovnom obliku – izriče zapovijed.

Čovjek ne može sam sebi da naredi.

Imperare - (lat.) zapovijedati

Prvog lica jednine u imperativu nema, a za 3. lice i jednine i množine upotrebljava se riječca neka: *Neka ustane! Neka ustanu!*

Može nekom drugom licu, svojoj grupi ili nekoj drugoj grupi. Imperativ se gradi tako što se od trećeg lica množine prezenta oduzme nastavak (-e, -u, -ju) i doda nastavak za imperativ:

Šta oni rade? pjevaju – (ju) = pjeva + **j, jmo, jte**

Šta oni rade? govore – (e) = govor + **i, imo, ite**

Šta oni rade? pišu – (u) = piš + **i, imo, ite**

IMPERATIV JE **PROST LIČNI** GLAGOLSKI OBLIK.

- 1. lice jednine - - -
- 2. lice jednine čita-j drž-i putuj-Ø,
- 3. lice jednine - - -
- 1. lice množine čita-jmo drž-imo putuj-mo,
- 2. lice množine čita-jte drž-ite putuj-te,
- 3. lice množine - - -

PRIMJER:

1. -	1. svirajmo!
2. sviraj!	2. svirajte!
3. -	3. -

GLAGOL	IMPERATIV
gledaš, gledati	1.- , gledajmo 2. gledaj, gledajte
skočih, skočiti	1.- , skočimo 2.skoči, skočite

ZADACI

- Odredi prezentsku osnovu i na nju dodaj nastavke za prezent: nađe, ne htjeti, uhvati, naloži, primiti se, penjala se, širio se, pucketati, zaliti, stati, razilaziti se, drhtali su.
- Glagole napiši u obliku perfekta u muškom rodu: pritrčati, baci, sjesti, skidati, biti, živjeti, okrenuti, pritrčati, skočiti.
- Glagole stavi u futur prvi: uzdrhta, čini se, ojsetiti, nagnuti se, širiti, blijedi, zatvara, metnuti, ne treptati, treperi.
- Prepisi glagole u imperativu u svesku pa onda ispiši imperative koji izriču: zapovijed, zabranu, opomenu, savjet, upozorenje, poticaj, molbu:
Prelaziš ti, gledaš gdje ćeš nogu da spustiš, prvo opobaš kamen da li je on doista stalan, pa onda zanjihah se, i uzdignuvši glavu, lako kao srna skočiš na našu stranu.

Pomozi mi!

Ne viči.

Učeniče, stoj!

Ne ulazite!!

Ne dižimo prašinu

Pazi šta govoriš.

Mahnimo im.

Ispeci pa reci!

PRILOZI

Da se podsjetimo!

Prilozi su nepromjenljiva vrsta riječi koja najčešće stoji uz glagole i bliže određuje glagolsku radnju. Prilozi mogu stajati i uz imenice, pridjeve i druge priloge i bliže ih određivati.

VRSTE PRILOGA:

PRILOZI ZA VRIJEME: kada, nekada, nikada, uvijek, zauvijek, danas, juče, noću, danju, kuda, nikamo, nekamo, tu, vani;

PRILOZI ZA NAČIN: kako, nikako, nekako, svakako, ma kako, bilo kako, tako, ovako, brzo, sporo;

PRILOZI ZA MJESTO: ovdje, ondje, svuda, kuda, gdje, kamo, gore, dolje, lijevo, desno, negdje, nigdje

PRILOZI ZA UZROK: zašto, zato, hotimice, hotimično;

PRILOZI ZA MJERU, KOLIČINU: koliko, nekoliko, toliko, ovoliko, dosta, malo, mnogo.

Prilozi uz glagole u najvećem broju oni su nepromenljive riječi. Prilozi uz pridjeve i priloge određuju stepen osobine koja se pridjevima i prilozima označava.

Primjeri uz pridjeve:

On je **vrlo** vrijedan.

Abaz je bio **neobično** jak.

Primjeri uz priloge:

To si **sasvim** tačno rekao.

Vrlo rado ću doći kod tebe.

Prilozi koji stoje uz imenicu određuju količiku onoga šta ona znači.

Primjeri:

Ponijeli su **mного** novca, a **malo** garderobe.

Komparacija (stepenovanje) priloga

Neki prilozi se mogu podrediti, pa zato kažemo da imaju komparaciju. Najčešće su to prilozi za način i količinu.

Primjeri:

Bilal brzo trči. Šejla brže trči od Amne. Sulejman najbrže trči.

ZADACI

- Izdvoj priloge iz teksta:

U širokom prostranom dvorištu lokalne škole skupilo se jako mnogo djeca, a onda se iznenada krenulo prema autobusima. Nepoznati čovjek je vrlo grubo postupao sa ljupkim kućencetom i bezrazložno ga mučio.

- Popuni tabelu sa sljedećim priložima: *brzo, odmah, zato, malo, tuda, svuda, lahko, sporo, nekada, tamo, već, lijepo, još, danas, blizu, puno, danas.*

PRILOZI				
MJESTO	VRIJEME	NAČIN	KOLIČINU	UZROK

- Sastavi tri rečenice u kojima ćeš upotrijebiti stepenovanje priloga.

SINTAKSA

REČENICA je gramatička i značenjska veza riječi kojom se prenosi obavijest.

OSNOVNO GRAMATIČKO USTROJSTVO REČENICE U BOSANSKOME JEZIKU ČINE:

PREDIKAT	SUBJEKT	OBJEKT	ADVERBIJALNE ODREDBE

To su **samostalni** rečenični članovi i u rečenicu se uključuju direktno.

Postoje i **nesamostalni** rečenični članovi koji ne spadaju u osnovno gramatičko ustrojstvo.
To su:

ATRIBUT	APOZICIJA

SAMOSTALNI REČENIČNI ČLANOVI

PREDIKAT

Predikat je temeljni rečenični dio koji u rečenici otvara mjesto samom sebi, a i ostalim rečeničnim dijelovima.

Predikat je sastavljen od **predikatnih riječi**, a predikatne riječi mogu biti: **glagoli ili neka neglagolska riječ** (imenica, zamjenica, pridjev; broj ili prilog može biti predikatna riječ ako je uz nju pomoćni glagol):

PREDIKATNA RIJEČ

GLAGOL

Alen **uči**.

NEGLAGOLSKA RIJEČ

Alen je **učenik**. Alen je **prvi**.

Prema vrsti predikatnih riječi predikati mogu biti: **glagolski** i **imenski**.

Glagolski se predikat sastoji samo od glagola, a **imenski** se predikat sastoji od pomoćnog glagola biti i neke neglagolske riječi.

Čitam knjigu.

*Juče **sam kupila** nove cipele. **Svanut će** lijep i sunčan dan. Alen **je učenik**.*

*Moja porodica **je velika**. Njena majka **je sudija**.*

ZAPAMTIMO

Ponekad se glagolski predikat sastoji od dva različita glagola; od kojih jedan nema potpuno značenje. To je složen glagolski predikat.

Nastaje udruživanjem nepunoznačnoga glagola u ličnom glagolskom obliku i punoznačnog glagola u obliku infinitiva.

Npr.:

Ja sam morao hodati cijelu noć.

Pokušala sam napisati pjesmu o majci.

ZADACI

Prepiši rečenice u svesku i jednom crtom potcrtaj imenske, a sa dvije crte glagolske predikate, pa ih onda razvrstaj na proste i složene:

Moj brat se zove Mirza. On je osnovac. On je veseo. Mirza je dobar odbojkaš. On je dobar i nogometaš. Mirza svira gitaru. On ima i brata Mumu. Mumo je student. On je dobar brat. Svira violinu. Sinoć je dobio i priznanje. Svečanosti je prisustvovala i naša sestra. Ona je srednjoškolka. Ona uči noću. Vrijedna je. Pegla našu odjeću. Voli kuhati.

Riječi kojima je označeno vrijeme, mjesto i način vršenja okolnosti predikatne radnje nazivaju se priloške (adverbijalne) odredbe. Njima mjesto u rečenici otvara predikat.

Priloška odredba **mjesta** označava **mjesto** vršenja glagolske radnje. Odgovara na pitanje: **gdje, kamo, kuda, dokle, odakle.**

*Škola mu je u **Ulici Borisa Kidriča**.
Svako ljeto idem u **Sarajevo**.
Kadir hoda **cestom**.*

Priloška odredba **vremena** označava vrijeme glagolske radnje. Odgovara na pitanje: **kada, dokada, otkada.**

***Jutros** je pala kiša.
Čitam **do posljednjeg tračka svjetlosti**.
Oduvijek sam voljela čitati.*

Priloška odredba za **način** označava način na koji se vrši glagolska radnja. Odgovara na pitanje: **kako?**

*Ne valja raditi **navrat-nanos**.
Sad već pliva **dobro** i roni **kao riba**.*

PRILOŠKE (ADVERBIJALNE) ODREDBE ZA UZROK, KOLIČINU I DRUŠTVO

Priloške odredbe za **uzrok** označavaju uzrok vršenja glagolske radnje. Odgovaraju na pitanje: **zašto, zbog čega?**

*Nije došao u školu **zbog bolesti**. Loše plivam **zbog straha od vode**.
More se još ne vidi **od planina**. Nebo se ne vidi **od silnih zvijezda**.*

Priloške odredbe za **količinu** označavaju količinu radnje. Odgovaraju na pitanje: **koliko, koliko puta?**

***Previše** se brineš za brata. Pozvonila sam **dva puta**.
Suviše je pričala. **Cijelo** ljeto smo proveli na planini.*

Priloške odredbe za **društvo** odgovaraju na pitanje **s kim (u društvu)**, i izriče se u obliku **instrumentala s prijedlogom s(a)**.

***Mirza s Nelicom** ide u kino.
S majkom je otišao u školu. Razgledali su salu **s nastavnikom**.
Sa mnom ćeš uživati u čitanju. Često je pričala **s razrednicom**.*

*Jasmina je izlazila sa **mnom** iz kabineta **jutros** neopaženo **dva puta** **zbog bolesti**.
Pronađi priloške odredbe za **mjesto, vrijeme, način**.*

GLAGOLSKI PREDIKAT

Obrati pažnju na predikate u sljedećim rečenicama: *Sjekli smo drva u sklopu između dva planinska vrha. Nešto je zaštitilo u obližnjem grmu.*

Izvukao sam iz grma malo klupko.

Orao donosi nesreću u kuću.

Sjedim pored kafeza.

Gledam u snažna orlova krila.

Šta uočavaš?

Svi osjenčeni predikati su glagoli. To su znači glagolski predikati.

Glagolski se predikati sastoje samo od glagola.

Glagolski predikati mogu biti:

PROSTI: donosi, sjedim, gledam sjekli smo, zaštitilo je, izvukao sam

SLOŽENI: mogli ste uzeti, poče plakati, moći će dolaziti

PROSTI GLAGOLSKI PREDIKAT

Svaki predikat koji je iskazan jednom punoznačnom glagolskom leksemom jeste prosti glagolski predikat.

Npr.:

Otvaram pažljivo vrata kafeza.

Čuvaj orla.

Mati miluje svoju djecu.

SLOŽENI GLAGOLSKI PREDIKAT

Složeni glagolski predikat nastaje udruživanjem nepunoznačnoga glagola u ličnom glagolskom obliku i punoznačnoga glagola u obliku infinitiva.

Npr.:

*Odgovor **ste mogli dobiti** tek sutradan. Trešnje **se mogu brati** i sjedeći.*

*Sestra **poče jecati**.*

*Ja **sam morala prati** prozore svaki dan. Ponovo **sam pokušala napisati** priču o bratu.*

Svi se predikati mogu podijeliti i na:

GLAGOLSKE

NEGLAGOLSKE ILI IMENSKE

IMENSKI PREDIKAT

Svi su imenski predikati složeni. Imenski predikati čine spoj glagolske i neglagolske lekseme.

Hava i Jasna **su prijateljice**.

glagolska leksema

neglagolska leksema

Imenski se predikat sastoji od **pomoćnoga glagola biti** i neke **neglagolske riječi**. Pomoćni glagol **biti** u bosanskom jeziku naziva se i **kopulativni (sponski)**, a neglagolska riječ – **leksičko jezgro**.

Jasmina
je učenica.
je (kopulativan glagol) učenica (leksičko jezgro)

Neglagolska riječ može biti **imenica, zamjenica, pridjev, broj ili prilog**.

IMENICA

Devla **je dijete**.

ZAMJENICA

Devla **je moja**.

PRIDJEV

Devla **je lijepa**.

BROJ

Devla **je prva**.

PRILOG

Devli **je lijepo**.

ZADACI

Rečenice prepisi u svoju svesku pa podvuci predikate; razvrstaj ih na proste i složene, imenske i glagolske:

Sve ti je imanje, bezbeli, u nekoliko kremenova i cigar-papira. Moram se lijepo odijevati.

Treba raditi neprekidno.

Ona mora da kaže svoje mišljenje. Jutros sam pjevala.

Vjetar lomi grane. Nema vjetra.

On je takav. Oni su bili sretni.

SUBJEKT/SUBJEKAT

Riječ u nominativu kojoj predikat otvara mjesto naziva se **subjekt**.

Subjekt je imenska riječ u nominativu koja se s predikatom redovno slaže u licu i broju.

Zatim je došao **otac**. **Mati** je grcala ispraćajući me. Sinoć je **Sava** naglo nadošla. **Ona** će pripremiti priredbu. **Neko** je vikao u dvorištu. **Svašta** se priča u gradu. **Ovo** je loše. **Sve** je bilo brzo kao tren. **Četvorica** su pala na ispitu. **Mnoge** su posljednjim zamasima krila održavale život. **Slabiji** zaostaju u putu.

Šta uočavaš?

Kojim vrstama riječi pripadaju osjenčene riječi?

U službi subjekta najčešće se javljaju: **imenice** – **Oblaci** putuju plavim nebom.

IMENIČKE ZAMJENICE – Kad **ona** čita, **niko** ne priča.

BROJNE IMENICE – **Trojica** su pred vratima.

ZBIRNI BROJEVI – **Dvoje** je u kabinetu.

PRIDJEVI – **Plavokosa** uvijek recitira.

PRIDJEVSKE ZAMJENICE – **Ovaj** je crven, a **sve** je plavo.

REDNI BROJEVI – **Drugi** su stajali na glavi, **treći** su se igrali lovice, **četvrti** letjeli kao ptice.

Slaganje subjekta s predikatom u licu, broju i padežu naziva se **kongruencija**.

*Pismonoša **je došao**. Pismonoše **su došle**.*

S P S P

Rečenica koja ima samo subjekt i predikat zove se **jednostavna neproširena rečenica**.

Rečenica koja osim subjekta i predikata ima i riječi koje ih dopunjuju (dječak, knjigu, strog, svaki dan, vrijedna, pjesme) zove se **jednostavna proširena rečenica**.

OBJEKT/OBJEKAT

*Sve je pošlo naopačke Prodaćemo sokne
za vrapce i mačke, - kupićemo rukavice.
kad je jesen okačila Prodaćemo sejalice
svoje žute značke, - kupićemo grejalice.
kad je vetar zapevao Prodaćemo sladoled
novembarske tačke... - popićemo čaj!
Pažnja! Pažnja!
Velika jesenja kupoprodaja!!*

Jer:

*Prodajemo suncobrane Sve je pošlo strmoglavce
- kupujemo kišobrane! za ptice i cveće,
Prodajemo staro lišće kad je sunce odustalo
- kupujemo pahuljice! na krov da nam sleće.
Prodajemo trotinete Kao da je žuto ljuto,
-kupujemo sanke! kao da nas neće!
Kupujemo šubare
- prodajemo mašne!*

Jesenja pesma, Dušan Radović

RAZMOTRIMO:

U kojem su padežu imenice: **suncobrane, kišobrane, lišće, pahuljice, trotinete, sanke, šubare, mašne?**

Nalaze se u akuzativu. Ove imenice su dopune glagolima: **prodajemo, kupujemo.**

Dopuna glagolu kojom se označava predmet radnje najčešće je u akuzativu i zove se **objekt**.

Objekt je rečnični član u zavisnom padežu s prijedlogom ili bez prijedloga kojem u rečenici mjesto otvara glagol u predikatu.

S obzirom na to da je objektu **bitno obilježje padeža**, objekt može biti samo riječ koja se može mijenjati po padežima.

Imenice u akuzativu (*suncobrane, kišobrane, lišće, pahuljice, trotinete, sanke, šubare, mašne*) dopune su glagolima (*prodajemo, kupujemo*). **Na njima se vrši (ostvaruje, obavlja) radnja.** Te imenice odgovaraju na pitanje:

KOGA? (za živo); ŠTA/ ŠTO? (za neživo) i nalaze se u akuzativu. Takav objekt nazivamo bližim ili **izravnim objektom**.

Glagoli u predikatu koji otvaraju mjesto za izravni objekt nazivaju se prijelazni glagoli.

Izravni (bliži objekt) pored oblika akuzativa može imati i oblik besprijedložnoga genitiva. To su (partitivni) dioni genitiv i slavenski genitiv, ali bez prijedloga.

O njima ćeš kasnije učiti.

Objekt bez prijedloga naziva se besprijedložni objekt.

IZRAVNI OBJEKT

(uz prelazni glagol) besprijedložni akuzativ slavenski genitiv dioni/dijelni (partitivni) genitiv

Genitiv uz odrične glagole naziva se **slavenski genitiv**:

*On nema ni **sestre** ni **majke**.*
*Škole nemaju **dobrih predstava**.*
*Zbog smoga ne vidimo **sunca**.*

} slavenski genitiv

Genitiv koji označava dio cjeline naziva se **dijelni (partitivni) genitiv**:

*Nešo je popio **soka**.*
*Sanja, daj mi **čokolade***
*Stavi u tanjir **sira i kajmaka***

} dioni/dijelni (partitivni) genitiv

Dalji (neizravni) objekt je onaj koji je u zavisnom padežu, osim akuzativa bez prijedloga, slavenskog i dijelnog genitiva. Glagol koji otvara mjesto za neizravni objekt naziva se neprijelazni glagol.

Npr.:

*Bojim se **brata**.*
*Dogodila **mi** se nezgoda na putu. Ponosim se svojom **školom**.*
*Razmišljao je o **postupcima**. Pobjegao je od **djeda**.*
*Prema **unuku** se ponaša kao prema sinu.*

ZADATAK

• Iz sljedećih rečenica izdvoji: bliže i dalje objekte te pitanja i padeže u kojima se nalaze.

Poklonila sam ti knjigu. Pročitaj je s prijateljima.

Kupi soka i kolača pa odnesi bolesnoj drugarici. Volim školu i drugove u njoj.

Cvijeće stavi na sto.

Ušli smo u zagušljive uske sobe. Uzeo je parče čokolade.

Njega se sjećam dobro. Učenicima smo odnijeli sendviče. Čistili smo metlama dvorište.

Dugo smo o tome maštali.

SLOŽENA REČENICA

Jednom su se igrali pored rijeke dječak i njegov pas. I najednom odronila se obala i dječak je pao u vodu. Brza voda ga je ponijela u virove i odvukla bi ga sigurno da u vodu nije skočio pas, zaplivao snažno i izvukao prijatelja. Pas je bio odan dječaku. I igrali su se opet dugo. Ali jednoga jutra dječak ne nađe svog prijatelja. Pošao je da ga traži i tražio ga je svuda. Dječak je tugovao. Krenuo je. Putovao je dugo. Dočeka ga ledeni dah, prepriječi mu put vjetar. Ali dječak ne stade, već hrabro krenu naprijed u snijeg i vjetar.

Ledena gora, Ahmet Hromadžić

RAZMOTRIMO:

Obrati pažnju na rečenice.

Dječak je tugovao.

Krenuo je.

Dani su prolazili.

Jednom su se igrali pored rijeke dječak i njegov pas.

Pas je bio odan dječaku.

I igrali su se opet dugo.

Putovao je dugo.

I najednom odronila se obala i dječak je pao u rijeku.

Brza voda ga je ponijela u virove, i odvukla bi ga sigurno da u vodu nije skočio pas, zaplivao snažno i izvukao prijatelja.

Pošao je da ga traži i tražio ga je svuda.

Dočeka ga ledeni dah, prepriječi mu put vjetar.

Po sastavu rečenice mogu biti proste i složene. Kako ćeš razlikovati prostu rečenicu od složene?

- Po broju predikata. Prosta rečenica ima samo jedan predikat.
- Rečenica koja ima samo subjekat i predikat naziva se **prosta neproširena rečenica**.
- Rečenica koja osim subjekta i predikata ima i drugih riječi naziva se prosta proširena rečenica.
- Odredi službu riječi u rečenicama koje se nalaze u prvom stupcu.
- Uporedi sada te rečenice sa rečenicama u drugom stupcu. Šta uočavaš?
- Rečenice u drugom stupcu imaju više predikata.

Npr.: Brza voda ga je **ponijela** u virove, i **odvukla** bi ga sigurno da u vodu **nije skočio** pas, **zaplivao** snažno i **izvukao** prijatelja.

Rečenice koje sadrže dva ili više predikata tj. dvije ili više prostih rečenica objedinjenih u jednu cjelinu nazivaju se **složene rečenice**. **Proste rečenice** sastavnice složene rečenice nazivaju se **klauzama** ili **surečenicama**.

ZADACI

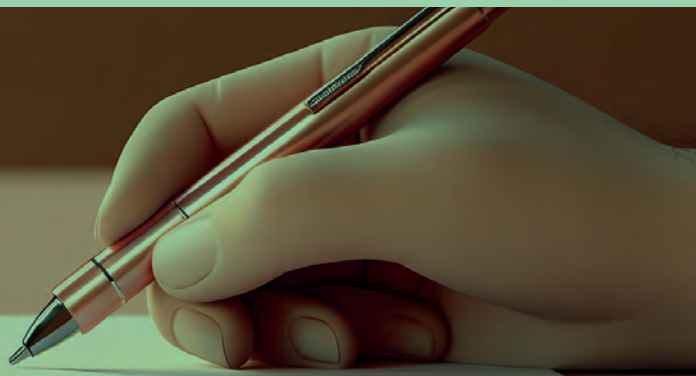
- U sljedećim rečenicama uočite predikate i odredite koliko prostih rečenica sadrže ove složene rečenice:

Pored puta, koji je prvo išao paralelno uz rijeku pa se zatim peo uz brda i niz brda, razgorijevale su se na granama listopadnog drveća jarke boje rane jeseni. Pamtim ih redom kako su dolazili, bilo je dobrih radnika i ljudi. Jedino se ovdje duže zadržao prvi učitelj, koji je došao tek što se škola bila napravila. Selo je bilo zavoljelo tog Mušana Kršovića, a on ove ljude poštovao i pomagao kao da je svakome brat.

Dug zavičaju, Zaim Azemović

PRAVOPIS

UPOTREBA I PISANJE TAČKE, ZAREZA TAČKE-ZAREZA TRI TAČKE, APOSTROFA

Tačka kao pravopisni znak u užem smislu, najčešće se obilježava kraj rečenice.

1. Tačka se piše i iza pojedinih skraćenica te rednih brojeva, kao i pri odjeljivanju članova brojke (što je čini pravopisnim znakom u širem smislu).
2. Tačka se stavlja na kraju jedne ili više izjavnih (potvrđnih i odričnih) rečenica:
Npr.: Lahko je celavu glavu obrijati.
3. Tačka se ne stavlja na kraju rečenice u kojoj jedinice u nabrojanju (nizane jedna ispod druge) nisu odijeljene zarezom ili tačkom-zarezom:
Npr.: Rječnik Abdulaha Škaljića sadrži blizu 9. 000 odrednica (među kojima je i oko 500 bošnjačkih imena), a najzastupljenije su riječi koje se odnose na:
 - a) vjerski život i običaje (670)
 - b) pravo, državno uređenje i upravu (453)
 - e) zanate, alat i sl. (286)
 - d) domaćinstvo, suđe
4. Tačka se ne piše iza rečenice koja završava upitnikom ili uzvičnikom niti iza triju tačaka koje dolaze kao znak nedovršene rečenice.

Zarez je pravopisni znak kojim se obilježava naporednost, naknadno objašnjenje, suprotnost, naročito isticanje, obraćanje, i riječi ili izrazi kojim se ističe subjektivan stav onoga ko piše prema sadržaju saopćenja.

1. Zarezom se odvajaju dijelovi rečenice (apozicije) kojima se ističe, bliže određuje, naknadno objašnjava prethodni sadržaj.
*Npr.: Rabindranat Tagore, **indijski pjesnik**, dobitnik je Nobelove nagrade za književnost. Gitandžali, zbirku patriotskih i refleksivnih pjesama, objavio je 1909. godine. Proljetni leptir, **japanska haiku pjesma**, puna je čiste ljepote i osjećajnosti. Amna, **kći lovočuvara Asima**, često nas je obilazila. Pročitao sam dosta djela Ranka Risojevića, **književnika, dramskog pisca, esejiste, kritičara.***

2. Vokativi se od ostalih rečeničnih dijelova odvajaju zarezom (ako nije odvojen uzvičnikom). Ako je vokativ na početku rečenice zarez se stavlja iza njega; ako je unutar rečenice, zarez se stavlja s obje strane, a ako je na kraju rečenice, zarez se stavlja ispred.

Npr.: „**Marta**“, povikao sam i glas se u meni zagušio od snažne ćuske.

„**Mirjamika**“, sjedi lijepo na prag.“

„**Djede Bademe**“, začuo se u šutnji jasni Ninin glas. „Savjetujem vam, **gospođo Sam**, da te pečurke što prije bacite.“

„Jednog ćeš dana, **Džonatane Livingstone**, shvatiti da se neodgovornost ne isplati.“ „**Bog t' ubio, Fatima djevojko!**“

„**Ta ti li si, moj brate Nenade!**“

3. Zarezom se mogu odjeljivati jedinice u nabrojanju koje se nižu jedne ispod drugih:

Npr.: Osnovna podjela glasova je na:

a) samoglasnike (a, e, i, o, u),

b) suglasnike (b, c, č, ć, d, dž, đ, f, g, h, k, p, s, š, t, z, ž),

c) sonante (v, j, r, l, lj, n, nj, m).

4. Zarez se stavlja i između nezavisnih atributa.

Npr.: Preletjela je stotine rijeka, preletjela je mnoge planinske vrhove, **stigla do morske obale - i ništa.**

5. Riječi koje znače zanimanje i sl., ako predstavljaju naknadno objašnjenje, odvajaju se zarezom s lijeve strane.

Npr.: O Bosni pod osmanskom upravom pisao je Hamdija Kreševljaković, **znameniti historičar.**

6. Zarezom se redovno odvaja i naknadno dodati objašnjenjski dio koji počinje sredstvima za objašnjavanje: odnosno, i to, to jest, skraćenicom tj. i sl.

Npr.: Tako su, recimo, prijepisi Uskufijeva Makbuli-arifa uglavnom ikavski. Prenesen je tuzlanski, tj. maternji govor pisca, nesumnjivo ijekavski „otkad ijekavski govori postoje“, pa se osnovano pretpostavlja da je i izvornik pisan ijekavicom.

Tačka-zarez (;) je pravopisni znak koji obilježava stanku (pauzu) srednje dužine, tj. kraću nego tačka, a dužu nego zarez. Obično se stavlja između jedinica koje bi tačka razdvojila preoštro, a zarez nedovoljno učinio uočljivim.

Tačkom-zarezom mogu se odjeljivati:

1. Skupine istovrsnih ili srodnih jedinica (bilo skupine riječi ili skupine rečenica).

Npr.: Nisam uopće znao koji je nastavnik na času ni šta govori; čitavo vrijeme samo je jedna misao bila u meni: "Ama završi već jednom; to ionako nije ništa; prestani!"

2. Unutar višestrukosložene rečenice pojedine složene rečenice mogu biti u izvjesnoj suprotnosti naspram drugih pa se odvajaju tačkom-zarezom:

Npr.: Voda buja sve silnije i šumi; kiša lijeva, a po vrbacima zaplivala su krošnje vrba.

3. Pojedini odsječci teksta u nizu mogu započinjati brojevima, slovničkim znacima, crtom i sl. Takvi se članovi nabiranja odjeljuju tačkom-zarezom (ili zarezom):

Npr.: *da je otac braće Morića bio čuven po bogatstvu;
da je umro prije njihovog pogubljenja . . .* (Đ. Buturović, *Morići; Od stvarnosti do usmene predaje*)

Apostrof (') se stavlja umjesto izostavljenoga dijela riječi (u književnoumjetničkim tekstovima). To je pravopisni znak kojim se označava ispušteni dio riječi (slova) ili broja.

*Šta m' se sjaji na sred Sarajeva: il' je alem, il' je dragi kamen
il' je igla među terzijama
il' je đerđef među veziljama?*

Tri tačke pišu se na mjestu gdje je tekst prekinut te kad je u govoru napravljena kraća pauza. Tri tačke u obliku zagradama kazuju da je izostavljen tuđi tekst.

1. Tri tačke stavljaju se na mjestu gdje se prekida nabiranje.

Npr.: *U Bašeskijinom „Ljetopisu“ nailazimo na različite tvorbene obrasce za nazive stanovnika: Kreševljak, Pračo, Olovčić, Gačanin...*

2. Tri tačke pisac piše na mjestu prekinutoga dijela rečenice. Obično se izostavlja dio teksta koji se podrazumijeva i koji čitalac može nadopuniti

Npr.: *Teško kapi na ćelavoj glavi i nogama pod mahnitom ...
-Nije kome je rečeno ...*

3. Tri tačke mogu označavati da je izostavljena jedna rečenica ili više njih. Ispred triju tačaka kao znak kraja rečenice piše se upitnik ili uzvičnik (ukoliko je prethodna rečenica upitna ili uzvična), ali ne i tačka.

Npr.: *Pa del!... Ako Bog htjedne!... Selam ti Omeraga iz Kazandžiluka spreman.*
(E. Čolaković, *Legenda o Ali-paši*)

4. Tri tačke mogu označavati isprekidan govor uzrokovan uzbuđenošću i sl.

Npr.: *Ona je vrisnula i skočila prema njemu. Još je jednom otvorio oči: „Žena... hur!fa... sunce... že...“* (A. Nametak, *Sunce*)

ZADATAK

- Napišite rečenice i upotrebite zarez gdje je potrebno.
 - *Otišli su u školu igrajući se smijući se i pričajući viceve.*
 - *Moj najbolji prijatelj Dino danas slavi rođendan.*
 - *Kuća vrt i dvorište bili su prekrasno uređeni.*
 - *Prije nego što krenemo na put, trebamo spakirati kofere.*
 - *Sutra ćemo posjetiti Sarajevo Tuzlu i Zenicu.*

SKRAĆENICE

SKRAĆIVANJE RIJEČI TVORBENI POSTUPAK KOD SKRAĆIVANJA RIJEČI

Skraćenice su neizostavan dio jezičke prakse, pružajući ekonomičnost u komunikaciji. U bosanskom jeziku, skraćenice su često korištene i široko prihvaćene, tvorene u skladu s utvrđenim načelima.

Skraćenice se pišu s tačkom i bez tačke, velikim i malim slovom ovisno o njihovoj prirodi i strukturi. Skraćenice koje su, zapravo, simboli redovno se pišu bez tačke.

USTALJENE SKRAĆENICE MOGU BITI:

Obične skraćenice: Skraćenje dijelova riječi ili izrazi koji se koriste samo u pisanju.

Složene skraćenice: Skraćenice formirane kombiniranjem više riječi ili članova složenih naziva.

OBIČNE SKRAĆENICE:

1. Skraćenice s tačkom na kraju: Skraćenice tvorene uzimanjem prvog slova riječi i pišu se s tačkom na kraju. Npr.:

č.	(čitaj)
f.	(femininum)
g.	(godina)
č.	čitaj (uz: čit.)
m. r.	(muški rod)
f	femininum (ž. r.)
m. s.	(među spise)
g.	godina (uz: god.)
n. d.	(navedeno djelo)
gospodin	(uz: gosp.)
n. e. nove ere	(po kršćanskom kalendaru)
i d.	(i dalje)
h.	(hadži, hadžija)
o. e.	(opus citatum) (navedeno k. kur'anski djelo)
l.	(lice)
o. g.	(ove godine)
m.	masculinum (m. r.)
o. š.	(osnovna škola)

Ukoliko se pišu, unutar rečenice stavlja se zarez ispred i iza skraćenica dž. š. (: dželle šanuhu = uzvišena je narav Njegova; dolazi iza Božijega imena), a. s. (: alejhisse/am = neka je mir s njim; dolazi iza imena svakoga vjerovjesnika), a. š. (: azimušan = uzvišeni, veličajni; odnosi se na Kur'an) i sl

2. Neke od ovako tvorenih skraćenica pišu se velikim slovima. Npr.:

A.D. po H. anno Domini (poslije Krista /vjerovjesnika Isaa/)

A.H. anno Hagire (po Hidžri)

po H. Hidžri (prema musi. novoj godini; računa se od 16. VII 622. po vjerovjesniku Isau)

K. Kur'an

3. Često se skraćenice tvore tako što se u riječi koja se krati uzimaju prvi slog i početni dio drugoga sloga (do samoglasnika). Iza njih piše se tačka. Npr.:

ak.	akuzativ	glag.	glagol[ski] (uz:g/.)
bib/.	biblijski	prir.	priredivač
akc.	akcen(a)t	god.	godina (uz: g.)
bos.	bosanski	prof.	profesor
alb.	albanski	gosp.	gospodin (uz: g.) razr. razred (uz: r.)
bošnj.	bošnjački	hip.	hipokoristik
ar.	arapski	skrać.	skraćenica
čit.	čitaj (uz: č.)	hist.	historijski
arh.	arhitekt(onski); arhaizam	slav.	slavenski
dem.	deminutiv	stud.	student(ski)
din.	dinar (uz: d)	ing.	inženjer
lat.	latinski	štok.	štokavski
ef	efendija	tal.	talijanski
lok.	lokati v	instr.	instrumental
engl.	engleski	uč.	učenik
musl.	muslimanski	inž.	inženjer
fak.	fakultet	up.	uporedi
perz.	perzijski	isl.	islamski
gen.	genitiv	usp.	usporedi
prev.	prevodilac	isp.	isporedi
gimn.	gimnazija	zast.	zastarjelo
prez.	prezent	komp.	komparativ

4. Skraćenice se mogu tvoriti i tako što se od riječi koja se krati uzimaju prva dva sloga i početni dio trećega - do trećeg samoglasnika. Npr.:

aor.	aorist
geogr.	geografija; geografski
augm.	augmentativ
imperf.	imperfekt
dija.	dijalekatski; dijalektizam
metaf.	metaforički
etim.	etimološki
univ.	univerzitet(ski)

5. Skraćenice se tvore i na taj način što se od riječi koja se krati piše početni dio do drugoga suglasnika iza samoglasnika u početnom slogu:

češ.	češki
grč.	grčki
rus.	ruski
tur.	turski

6. Skraćenice se mogu tvoriti uzimanjem početnog i zadnjeg slova riječi, kao i uzimanjem početnog suglasnika, jednog suglasnika iz sredine riječi i zadnjeg suglasnika. I iza takvih skraćenica piše se tačka. Npr.:

dr.	doktor
mr.	magistar
hfz.	hafiz, hafiza

7) Skraćenice bez tačke na kraju: Skraćenice koje su najčešće simboli, poput mjernih jedinica ili naziva časopisa, i pišu se bez tačke na kraju. Npr.:

cm (centimetar), kg (kilogram), BBC (Britansko radiodruštvo), itd.

SKRAĆENICE BEZ TAČKE NA KRAJU

Bez tačke na kraju pišu se skraćenice koje su najčešće, zapravo, simboli (znaci mjernih jedinica, novčanih jedinica i sl., oznake za nazive časopisa, strane svijeta, hemijske elemente). Jedne od njih pišu se malim, a druge velikim početnim slovom.

Malim početnim slovom i bez tačke na kraju pišu se skraćenice (simboli) mjernih jedinica. Npr.:

cm	centimetar
km	kilometar
dg	decigram
q	kvintal
dkg	deka gram
m	metar
dl	decilitar ml mililitar
dm	decimetar
mm	milimetar
hl	hektolitar s sekunda
kg	kilogram tona

Tako i m/s (metar u sekundi), kg/m² (kilogram po kvadratnome metru) i sl.

Bez tačke na kraju pišu se i pojedine međunarodno prihvaćene oznake za mjerne i srodne jedinice. Npr.:

a	ar
d	dan (dies)
h	sat (hora)

SLOŽENE SKRAĆENICE

Složene skraćénice formiraju se od nekoliko riječi ili članova složenih naziva. Sva slova u složenim skraćénicama pišu se sastavljeno. U bosanskom jeziku, skraćénice se često koriste u raznim kontekstima, olakšavajući komunikaciju i štedeći prostor i vrijeme.

1. U složenim skraćénicama sva su slova velika (izuzev veznika i) bez obzira na način nastanka te neovisno o tome pišu li se sve riječi koje ulaze u složeni naziv velikim početnim slovom ili se tako piše samo prva riječ. Npr.:

AMSBiH	Auto-moto savez Bosne i Hercegovine
ANUBiH	Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
BBC	skrać.: engl. British Broadcasting Corporation (Britansko radiodruštvo)
BiH	Bosna i Hercegovina
BMW	skrać.: njem. Bayerische Motorenwerke (Bavarska tvornica motora)
BZK	Bošnjačka zajednica kulture ("Preporod")
CIA	skrać.: engl. Centra/ Intelligence Agency (Centralna obavještajna služba)
FAMOS	Fabrika motora Sarajevo
GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja
HE	hidroelektrana
HTZ	Higijensko-tehnička zaštita
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NAMA	Narodni magacin
OUN	Organizacija ujedinjenih naroda
PA	Pedagoška akademija
PL	Patriotska liga
PTT	Pošta, telegraf i telefon
RTVBiH	Radio-televizija Bosne i Hercegovine
SAD	Sjedinjene Američke Države
SO	Skupština općine
SUP	Sekretarijat unutrašnjih poslova
ULUBiH	Udruženje likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine
UN	Ujedinjeni narodi
UNESCO	skrać.: engl. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Medunarodna organizacija za prosvjetu, nauku i kulturu)

ZADACI

• Napiši skraćénice ovih riječi: razred, muški rod, osnovna škola, post scriptum, i slično, množina, bošnjački, bosanskohercegovački, arapski, engleski, historijski, učenik, aorist, geografija, doktor, jednina, takozvani, centimetar, litar, tona, aluminiј, voltamper, Bosna i Hercegovina, Udruženje likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine, Ujedinjeni narodi.

SLUŠANJE S RAZUMIJEVANJEM

- Pažljivo slušajte tekst koji će nastavnik pročitati i odgovorite na pitanja!
- Obratite pažnju na koliko pitanja ste odgovorili!
- Zatim otvorite udžbenik i pročitajte isti tekst pazeći na sve detalje!
- Odgovorite na ista pitanja i ponovo zabilježite njihov broj!

SPOMENKA

Iz širine je dopiralo čavrljanje. Bio je april – najcvjetniji mjesec. Sunce se široko osmjehalo i pozivalo na ludovanje do iznemoglosti. Nestrpljivo sam očekivao da se pokupimo i počnemo „između dvije vatre” na dva polja. Gađat ćemo loptom djevojčice. A one? One će se naljutiti jer su jako pogođeni, neke će napustiti igru i opet... će se vratiti. I sve tako.

Širina ispod brda jorgovana ispunjena je djecom. Došla je i Vera Pretjeranica. Čijem je društvu pripadala? To niko nije znao. Vjerovatno ni ona sama. Ponekad se družila s nekima, drugi put s drugima.

– Evo slika fudbalera - pohvalila mi se Vera Pretjeranica.

– Pusti me da ih vidim! – potražio sam.

– Donijela sam za tebe.

– Za mene?!

– Deset sličica!

– Hej?!

– I uvijek ću ti ih davati...

– Ja?

– Sakupiću još...

Počeo sam da pregledam sličice. Zalijepili smo prikupljene slike u albumu. Ali nije mi bilo jasno zašto mi ih je dala Vera Pretjeranica.

Svi su različiti - zaključio sam.

– Znaš li za koga Spomenka skuplja slike? – Vera me đavolski pogledala.

– Mene.

– Tebe?! hi hi hi...

– Da si je bar jučer video!

– Šta jučer?

– Video sam je kako daje sličice Nikoli.

Uopće nisam mogao vjerovati. Zar se Spomenka udružila sa vođom protivničkog tima?

Možda je zato je nigdje nije bilo posljednje več dva dana. Ali on daje slike Nikoli!

Spomenka je izdajica! Da li Vera Pretjeranica ovoga puta govori istinu?

Ona vjerovatno sve zna...

Nikad te više neću pogledati, Spomenka!

Sada su sva djeca došla na širinu. I ona je došla. Bila je obučena u nebeskoplava haljinu, a crvena traka bljesnula joj je u kosi. Pogledao sam je. Pogledao sam i druge djevojke. Ništa, Spomenka je bila najljepša.

Možda bi bilo bolje da nisam saznao za sličice. Možda, Vera Pretjeranica laže!

Kako da ti oprostim, plavooka devojko?!

Odlomak iz romana „Spomenka“ **Gorjana Petrevskog**

PITANJA

- Ko je glavni lik u tekstu?
- Gdje je otišao?
- Koga je očekivao?
- Ko je prvi stigao?
- O čemu su pričali sa Verom Pretjeranicom?
- U koje doba godine se radnja odvija?
- Šta mu je Vera poklonila?
- Kojim je osećanjem obuzet glavni junak kada je čuo da Spomenka poklanja sličice Nikoli?
- Šta je primjetio kada je vidio Spomenku?
- Zašto je riješio da ne vjeruje Veri?

Evo nekoliko različitih pristupa uspješnom slušanju i razumijevanju čitanja različite vrste tekstova:

- Najvažnije je pročitati/preslušati tekst nekoliko puta.
- Pronalaženje i bilježenje ključnih riječi u tekstu je također od velike pomoći koje treba razlikovati.
- Prepričavanjem teksta sa svojim riječima, lakše ćete razumijeti njegovu suštinu.
- Postavljanje pitanja tokom čitanja/slušanja teksta. Dok se tekst sluša, potrebno ih je postaviti istovremeno, u sebe pitanja o najvažnijim informacijama.
- Brzina je takođe važna za uspješno čitanje/razumijevanje slušanja/čitanja. Neke greške u čitanju značajno smanjuju brzinu čitanja, a time i razumijevanja pročitano.

ZADACI

- Potraži neki tekst iz enciklopedija ili druge stručne literature!
- Upiši taj dio u svoju svesku!
- Na sljedećem času pročitaj dio pred svojim drugovima iz razreda koji će te slušati i zapisivati pitanja iz teksta koji si pročitao!
- Odgovori na njihova pitanja!
- Zatim slušaj tekstove koje čitaju tvoji drugovi i postavljalj sada ti pitanja!

ČITANJE S RAZUMIJEVANJEM

ISTRAŽIVAČKO I INFORMACIJSKO ČITANJE

Voliš li čitati?

Koji su razlozi ako je odgovor DA, i koji su razlozi ako je odgovor NE?

Pročitaj ovaj tekst. A onda odgovori na postavljena pitanja.

OBIČNO

Znam da nisam običan desetogodišnjak. Mislim, naravno da radim skroz obične stvari. Ližem sladoled. Vozim bicikl. Igram se s loptom. Imam Xbox. Takve stvari čine me običnim. Valjda. A i ja se osjećam obično. Iznutra. S druge strane, jasno mi je da pred običnom djecom drugi klinci ne bježe s dječjeg igrališta, i to vrišteći. Znam da u običnu djecu ne bulje na svakom koraku, kud god krenula.

Da pronađem čarobnu svjetiljku i dobijem pravo na jednu želju, poželio bih normalno lice koje nitko nikad ne bi primijetio. Da mogu hodati cestom, a da ljudi ne okreću glavu kad me spaze. Evo što ja mislim. Jedini razlog zbog kojeg nisam običan je to što me nitko drugi ne doživljava običnim.

Uglavnom, dosad sam se donekle naviknuo na to kako izgledam. Pretvaram se da ne vidim sve te grimase koje ljudi rade kad me ugledaju. Zapravo, svi smo postali prilično dobri u tome: i ja, i mama i tata, i Via. A ne, povlačim to, Via baš i nije. Ona se prilično uznemiri kad ljudi naprave nešto nepristojno. Recimo, jednom je na igralištu neki stariji dječak ispuštao nekakve zvukove. Ne znam točno kakve jer ih nisam dobro čuo, ali Via je čula i počela urlati na njega. Ona je takva. Ja nisam.

Via me ne doživljava kao običnog dječaka. Uvijek ponavlja da da, ali... Da misli da sam običan, ne bi imala toliku potrebu štititi me. Ni mama ni tata ne smatraju me običnim. Oni misle da sam izuzetan. A ja mislim da sam jedina osoba na svijetu koja shvaća koliko je obična.

Usput, moje ime je August. Neću vam opisivati kako izgledam. Kako god me zamišljali, situacija je vjerojatno još gora.

Sljedećeg tjedna krećem u peti razred. A kako nikad nisam bio u pravoj školi, apsolutno sam i potpuno prestravljen. Ljudi misle da nisam išao u školu zbog toga što izgledam kako izgledam, ali nije baš tako. Nisam išao zbog svih onih operacija koje sam imao. Otkad sam se rodio bilo ih je dvadeset i sedam. One veće imao sam prije no što sam navršio četiri godine, pa ih se i ne sjećam. Ali, i svake sljedeće godine imao sam po dvije, tri operacije (neke velike, neke male). A kako sam sitan za svoju dob i usto imam i neke druge bolesti, za koje liječnici nikad nisu čuli, bio sam često bolestan pa su moji roditelji odlučili da je bolje da ne idem u školu. No, sada sam puno snažniji. Posljednu operaciju imao sam prije osam mjeseci i vjerojatno idućih nekoliko godina neću morati ići na novu.

Mama me podučava kod kuće. Prije je radila kao ilustratorica dječjih knjiga. Stvarno super crta vile i sirene. Ali, stvari za dečke ne idu joj baš tako dobro. Jednom me pokušala naslikati kao Dartha Vadera, a ispao je neki čudni robot u obliku gljive. Već dugo nisam vidio da je nešto nacrtala. Mislim da je previše zauzeta brigom oko mene i Vije.

Ne mogu reći da sam oduvijek htio ići u školu jer to ne bi bilo posve točno. Ono što sam želio jest - ići u školu, ali samo ako bih mogao biti kao i svaki drugi školarac. Imati puno prijatelja, družiti se s njima poslije nastave i takve stvari.

Sad imam stvarno dobre prijatelje. Christopher je najbolji, a tu su i Zachary i Alex. Znamo se

otkako smo bili bebe. A s obzirom na to da me oduvijek znaju ovakvog kakav sam, navikli su na mene. Kad smo bili mali, stalno smo se družili, no onda se Christopher preselio u Bridgeport u Connecticutu, što je sat vožnje udaljeno od North River Heightsa, prvorazrednog dijela Manhattana u kojem ja živim. A Zachary i Alex krenuli su u školu. Smiješno je da Christophera, iako je on taj koji se odselio, i dalje viđam više nego ostalu dvojicu. Oni sada imaju sve te nove prijatelje. No, kad se sretnemo na ulici i dalje su pristojni prema meni. Uvijek me pozdrave. Imam i druge prijatelje, ali ne tako dobre kao što su Christopher, Zack i Alex. Na primjer, kad smo bili mali, Zach i Alex su me uvijek pozivali na svoje rođendane, ali Joel, Eamonn i Gabe nisu. Jednom me pozvala i Emma, ali nju već dugo nisam vidio. I, naravno, uvijek idem na Christopherov rođendan. Možda pridajem previše pažnje proslavama rođendana.

Odlomak iz knjige *Čudo*, Raquel Jaramillo

„Čudo” je dječija novela koju je pod imenom R. J. P. napisala R. J. Knjiga je izdana 2012 godine. Knjiga August je desetogodišnjak, zanimaju ga uobičajene stvari, no on je sve samo ne običan desetogodišnjak. Od rođenja boluje od rijetke genetske bolesti zbog koje je njegovo lice deformirano i odmalena je naučio da ljudi bulje u njegovo lice i da ne može učiniti ništa da to spriječi, može se samo priviknuti. I ne samo to, August je spreman našaliti se na vlastit račun. Kroz knjigu nas vodi August koji priča u prvom licu svoje doživljaje, no interesantno je što nas i ostali likovi upoznaju s Augustom iz njihove perspektive, kako ga oni vide i doživljavaju. Od ostalih likova najinteresantnija mi je Via, njegova starija, teen sestra. Svjesna da je August prioritet u obitelji, obožava svog brata, a ipak u ponekim situacijama zamjera obitelji. Ipak, prevladava ljubav i razumijevanje i Via je velika podrška svom bratu. Knjiga je napisana jezikom koji svi razumiju, i djeca i odrasli.

- Koji su prvi utisci?
 - Pročitaj još jednom isti tekst. Koji su tvoji utisci sada? Da li ima promjene u odnosu na prvo čitanje?
 - Upoznali smo dječaka koji se zove _____.
 - August je sasvim običan dječak što otkrivamo iz rečenice: _____
-
- On ipak nije sasvim običan dječak. Zbog čega?
 - Da li ti se sviđa kada kaže za sebe da je iznutra sasvim običan dječak?
 - Kada se August nađe među nepoznatim ljudima, oni se ponašaju _____. Njemu je teško da bulje u njega na svakome koraku i okreću glavu. Smatram da je takvo ponašanje _____ i da bismo svi trebali _____.
 - Njegovi se susjedi ponašaju _____.
- Da li mu se sviđa njihovo ponašanje?
- Njegova najveća želja je da _____.
 - Školovao se kod kuće do 5. razred jer _____.
 - Koji su njegovi najbolji prijatelji?
 - Kako su ga oni prihvatili i zašto?
 - Da li su ga ostala djeca prihvatila za druženje?
- Smatram da svojim ponašanjem i postupcima mogu pomoći djeci kao što je August tako da _____.

Da li ste primjetili da ste čitanjem teksta nekoliko puta sve bolje razumjeli sadržaj teksta i pitanjima proširili svoja razmišljanja koja su izazvala možda i osjećaje kao empatiju, razumijevanje za glavnog lika. Znači čitali ste sa razumijevanjem.

Čitanje s razumijevanjem je proces koji se sastoji od nekoliko koraka. Kako bi bili uspješni u čitanju i razumijeli tekst, evo nekoliko dobrih strategija koje mogu pomoći.

- Prva i najvažnija strategija je ponovno čitanje istoga teksta. Što više puta pročitamo određeni tekst, bolje ćemo razumjeti sve njegove dijelove.
- Isto tako, ako o istoj temi pročitamo više različitih tekstova, proširit ćemo svoje znanje i razumijevanje određene teme.
- Treća važna strategija čitanja je prepričavanje teksta odnosno priče. U prepričavanju nam može pomoći strategija uočavanja ključnih riječi koje je dobro izdvojiti te istaknuti.
- Posljednja, ali nikako manje važna strategija uspješnog čitanja je postavljanje pitanja dok čitamo tekst.

ISTRAŽIVAČKO ČITANJE

Za razliku od čitanja sa razumijevanjem, istraživačko čitanje traži drugu vrstu podataka o književnom djelu. To se uobičajeno odnosi na podatke o: piscu, naslov djela, godina izdavanja, broj stranica, osnovni biografski podaci o piscu, najvažnija djela, kratak sadržaj djela, karakteristike glavnih likova, umjetnički kvaliteti djela (opisi, jezik, stil), prethodna zapažanja o djelu u predgovoru i pogovoru. Znači, ovo je zadatak za vas koji samostalno trebate uraditi, istražiti.

Ako želimo da ostavimo još podataka o pročitanom djelu onda sve podatke koje smo dobili prethodnim istraživanjem, da zapišemo kao zabilješke:

- podaci o djelu i piscu
- plan djela
- zapažanja o djelu

ZADACI

Na osnovu prethodno objašnjenog, pokušaj biti istraživač. Za pomoć, evo nekoliko riječi kojima počinju istraživačka pitanja: pročitaj, objasni, pronađi i usporedi, obrazloži, izdvoji, navedi argumente, razmotri i istraži. Primjenite sljedeće upute i koristite pitanja:

1. Pažljivo pročitaj početak priče.
2. Koristi pitanja: Ko, kako, što, koliko, objasni, osobine likova, obrazloži.
Koja je osnovna osobina dječaka? Koja je njegova želja? Što to govori o njemu? Obrazloži!
2. Kada je živio August? Šta misliš o ponašanju njegovih roditelja i sestre? Da li je njemu dovoljna samo njihova pažnja? Navedi argumente!
3. Istraži zbog je August volio ići na rođendane? Da li su ga svi drugari pozivali? Šta misliš, zbog čega ga nisu pozivali?
4. Šta možemo naučiti o Augustu iz ovog odlomka? Kako bi postupio kada bi August bio u tvom razredu?

INFORMACIJSKO ČITANJE

Informacijsko se čitanje odnosi na čitanje: novina, časopisa, poruka, dopisa, poziva, vijesti, zapisnika, natječaja, objava, rasporeda, programa, oglasa, savjeta, uputa, voznih redova, izjava, priopćenja, naputaka.

U drugu ruku, pod informacijskim se čitanjem podrazumijeva čitanje radi učenja. Uči se iz udžbenika, priručnika, stručnih knjiga i časopisa, enciklopedija, rječnika, mrežnih bilježaka, internetskih stranica i sl.

Informacijsko se čitanje oslanja na razumijevanje riječi i shvaćanje poruke, tj. sadržaja.

Za vježbanje razumijevanja obavijesti koju sadrži pročitano prikladne su upute uz tehnološke naprave, igračke, lijekove, pozivnice, javne obavijesti, savjeti za očuvanje zdravlja i sl.

Mi ćemo koristiti djelo „Čudo“ i zadržati sa na temu djela.

* *Wonder*, autora R.J. Palacia, dirljiva je priča o dječaku petog razreda, Augustu Pullmanu ("Auggie"), koji je rođen s rijetkom razlikom na licu koja se zove mandibulofacijalna disostoza ili Treacher Collinsov sindrom. Ovaj genetski poremećaj utječe na rast i izgled Auggiejevih jagodica, čeljusti, brade, kapaka i ušiju. Tijekom djetinjstva pretrpio je bezbrojne bolne operacije i, kao rezultat toga, Auggie nije mogao pohađati državnu školu sve do petog razreda. Iako je inteligentan i školovan kod kuće, Auggie nema pojma kako je to biti u školi s drugom djecom. Njegova jedina iskustva s ljudima, osim njegove obitelji i nekolicine drugih, bila su u bolnicama ili kad su ljudi zurili u njega u javnosti. I pored njegove patnje sa bolešću, August se suočava sa razumijevanjem i nerazumijevanjem likova iz njegove neposredne okoline.

ZADACI

Na osnovu čitanja ovog djela, postavljamo nekoliko ideja koje možete iskoristiti kako bi započeli informativno i istraživačko čitanje:

1. Intervjuiranje nekoga tko je drugačiji od nas. To može biti osoba s invaliditetom, osoba druge rase ili vjere, itd. Postavljanje pitanja o tome kakav je njihov svakodnevni život i kako ih ljudi tretiraju drugačije.
2. Istražite o Treacher Collinsov sindromu i napišite izvještaj o tome. Što ga uzrokuje? Koji su simptomi? Kako se liječi?
3. Razmislite o načinima kako biti ljubazni prema drugima. To bi moglo biti nešto tako jednostavno kao što je držanje otvorenih vrata nekome ili davanje komplimenta. Učenici zatim mogu provesti te ideje u praksi i pisati o svojim iskustvima.
4. Napišite pisma iz Auggiejeve perspektive na različitim mjestima u priči. Što on misli i osjeća? Kako on reagira na određene situacije?

PISANJE TEKSTOVA SA KORIŠTENJEM PODATAKA

Podaci se koriste za potrebe nauke, obrazovanja, medija i slično. Prema datim podacima, pisani su i tekstovi.

Pažljivo, s razumijevanjem, čitajte tekstove koji slijede!

Nikola Tesla je izumitelj i naučnik, rođen je u noći s 9. na 10. jula 1856. godine u mjestu Smiljan kod Gospića. Studirao je tehniku u Pragu, a po završetku studija se zaposlio u telefonskom društvu i priključivao telefone po kućama.

Jedno vrijeme je radio i u Budimpešti, a 1884. godine odlazi u New York i postaje američki državljanin. U SAD-u je Tesla pokrenuo vlastitu tvrtku, Tesla Electric Company, i radio u području elektrotehnike i radiotehnike. Izumio je okretno magnetsko polje i višefazni sustav izmjeničnih struja. Većinu svojih djela ostvario je djelovanjem intuicije. Govorio je 8 jezika, a dobio je 15 počasnih doktorata diljem svijeta. Umro je 7. januara 1943. godine u New Yorku.

Marija Tekla Artemizija Montessori (31. avgust 1870 - Nordvik, 6. maj 1952) bila je italijanska ljekarka, prosvjetna radnica i pedagog, filozof i filantrop; najpoznatiji je po svom „Montessori” obrazovnom sistemu, koji se primjenjuje na djecu od rođenja do adolescencije. Njene obrazovne metode se i danas koriste u velikom broju državnih i privatnih škola širom svijeta. Nominovana za Nobelovu nagradu.

Koristeći podatke, ispunite tabelu prema zahtjevu.

	NACIONALNOST	DATUM I MJESTO ROĐENJA	MJESTO ŽIVLJENJA	PROFESIJA	PRONALASCI	NOBELOVA NAGRADA
Nikola Tesla						
Marija Motesori						

ZADACI

Podijelite se u grupe i među sobom istražujte za dvije vrste informacija.

I grupa - koliko je učenika pročitao lektire prošle godine, koliko je pročitao pola lektire ili samo jednu lektiru. U svakoj grupi organizirajte ko će napisati priču, ko će podatke prikazati u obliku pita dijagrama ili grafikona.

II grupa - pročitajte polugodišnje izvješće o napretku razreda prikazano u kružnim dijagramima i grafikona, raspravljajte i pojašnjavajte podatke.

2. KNJIŽEVNOST, STVARANJE I IZRAŽAVANJE

ŠTA TREBAMO POSTIĆI?

1. DA RAZLIKUJEMO I ANALIZIRAMO AUTORSKE TEKSTOVE I TEKSTOVE IZ NARODNOG STVARALAŠTVA (LEGENDE, PEDAJE, IZREKE, POSLOVICE, BLAGOSLOVI, ZDRAVICE, HUMORISTIČNE PRIČE, ANEGDOTE)

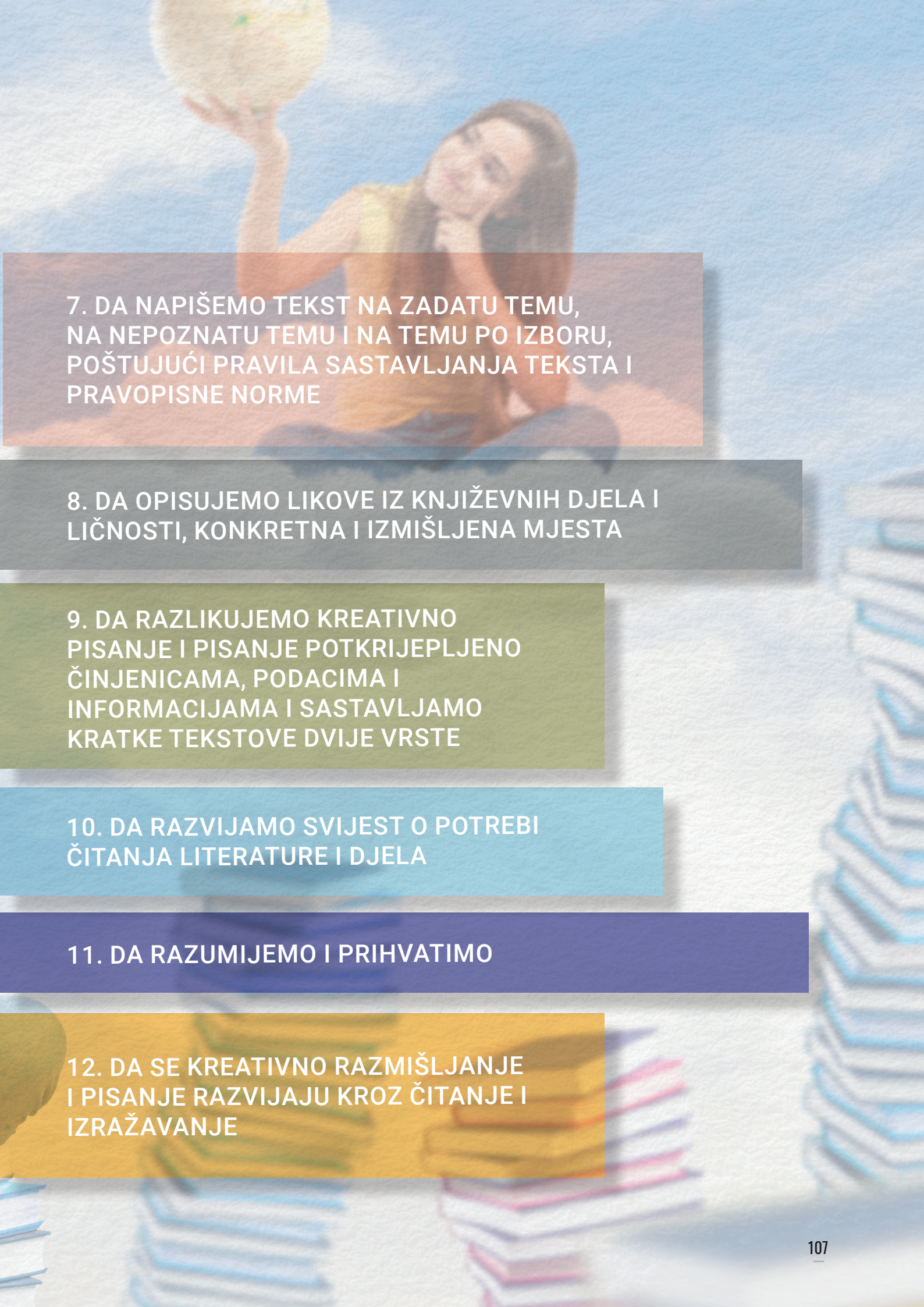
2. DA ANALIZIRAMO EPSKE PJESME KROZ NJIHOVE KARAKTERISTIKE

3. DA RAZLIKUJEMO VRSTE PROZNIH TEKSTOVA (PRIČA, ANEGDOTA, PRIPOVJETKA, ROMAN) I ANALIZIRAMO IH PREMA KARAKTERISTIČNIM ELEMENTIMA

4. DA ANALIZIRAMO STRUKTURU LIRSKIH PJESAMA I PREPOZNAJEMO STILSKE FIGURE U PJESMAMA (METAFORA, HIPERBOLA, APOSTROF, GRADACIJA, REFREN)

5. PREPOZNAJEMO KARAKTERISTIKE DRAMSKOG TEKSTA

6. DA PREPRIČAVAMO TEKSTOVE, PREPRIČAVAMO DOGAĐAJE, USMENO I PISMENO, HRONOLOŠKI I RETROSPEKTIVNO

7. DA NAPIŠEMO TEKST NA ZADATU TEMU,
NA NEPOZNATU TEMU I NA TEMU PO IZBORU,
POŠTUJUĆI PRAVILA SASTAVLJANJA TEKSTA I
PRAVOPIISNE NORME

8. DA OPISUJEMO LIKOVE IZ KNJIŽEVNIH DJELA I
LIČNOSTI, KONKRETNA I IZMIŠLJENA MJESTA

9. DA RAZLIKUJEMO KREATIVNO
PISANJE I PISANJE POTKRIJEPLJENO
ČINJENICAMA, PODACIMA I
INFORMACIJAMA I SASTAVLJAMO
KRATKE TEKSTOVE DVIJE VRSTE

10. DA RAZVIJAMO SVIJEST O POTREBI
ČITANJA LITERATURE I DJELA

11. DA RAZUMIJEMO I PRIHVATIMO

12. DA SE KREATIVNO RAZMIŠLJANJE
I PISANJE RAZVIJAJU KROZ ČITANJE I
IZRAŽAVANJE

NARODNA PROZA

Narodna proza, kao bogato tkivo usmenog naslijeđa, proživljavala je svoje razvojne etape kroz široke narodne mase. Evidentirana je raznovrsnim oblicima kojima su se prenosile živopisne priče, običaji i vjerovanja, prelazeći s koljena na koljeno usmenim putem. Ova forma književnosti postala je ogledalo duše naroda, gdje su strahovi, maštanja i čuda pronašli svoj izraz. Nastala iz duhovne potrebe ljudi da podijele svoje doživljaje, proživljene ili zamislive usmenom predajom, gubeći pri tome mnogo od svog prvobitnog oblika, narodna proza obuhvata raznovrsne žanrove. Ova iznimna književna forma ostavlja neizbrisiv pečat u kulturnom naslijeđu, čuvajući čaroliju riječi kroz vijekove sa ovim književnim oblicima:

MIT

IZREKE

PREDAJE

PORUKE

LEGENDE

ŽELJE

REALNA PRIČA

HUMORISTIČNA PRIČA

FANTASTIČNA PRIČA

ANEGDOTE

POSLOVICE

MIT

U davna vremena, čovjek nije mogao objasniti prirodne pojave koje su ga okruživale. Zato je u svojoj fantaziji izmislio natprirodne sile za koje je vjerovao da kontroliraju sve što se dešavalo. Tako su počeli stvarati priče za: bogove, vile, krilata stvorenja, džinove, zmajeve i druge neobične likove.

Priče su bile ispunjene fantazijom, odnosno mitovima. Svaki narod ima svoju mitologiju. Narodi koji imaju zajedničko porijeklo imaju i zajedničku mitologiju, npr.: slovenački, indijski, skandinavski i sl.

Prema naučnoj definiciji, mitologija je nauka koja proučava predaje i legende fantastičnog sadržaja čiji su akteri različita natprirodna bića poput bogova, demona, vile, vilenjaci, zmajevi itd. naročito staroga vijeka: grčko-rimska, germanska, slavenska od kojih su se izdvajale mitologije naroda koje su nosile specifične prostora gdje su bili nastanjeni (ilirska religija odnosno totemizam, je osnova mitologije naroda Balkana).

KRALJ MIDA I ZLATNI DODIR

Grčko-rimski mit o kralju Midi govori o ovom monarhu, koji je bio opsednut zlatom. Bogataš je provodio većinu svojih dana prebrojavajući zlatnike, a ponekad čak i pokrivajući svoje tijelo zlatnim predmetima. Kralj Mida od Frigije je ozloglašen u grčko-rimskim legendama zbog svoje pohlepe i gluposti.

Jednom davno u drevnoj Frigiji živio je kralj koji se zvao Mida. Bio je zaista smiješan, pa se tako većinu vremena ponašao budalasto. Mida nije bio samo smiješan, nego i pohlepan, a kako je za sebe mislio da je jako pametan, svako malo je upadao u probleme. Kako je bio vladar koji je svakim danom želio još više bogatstva, jednog dana je odlučio učiniti uslugu bogu Dionizu. Dioniz mu se odlučio odužiti i obećao mu je da sve što dotakne pretvorit će se u zlato. Uskoro je kralj postao toliko bogat da nije znao što će sa svim bogatstvom. Ipak je shvatio da ne može jesti i piti, jer se sva hrana koju bi htio pojesti jednom kad dotakne pretvori u zlato. Mida je bio tužan i zabrinut. Svakog dana i noći je molio boga Dioniza da ga oslobodi dara sve dok se Dioniz jednog dana nije sažalio nad nesretnim kraljem.

„Ako se želiš osloboditi dara koji sam ti poklonio, kreni prema izvoru rijeke Paktola i tamo se okupaj! Voda Paktola isprat će s tebe pohlepu zbog zlata!” – rekao je Dioniz.

Mida je odlučio poslušati Dioniza te se napokon oslobodio pohlepe, a rijeka je nakon toga bila puna zlatnih grumena.

- Ko je bio kralj Mida i kako se ponašao prije nego što je dobio dar od boga Dioniza?
- Zašto je kralj Mida odlučio učiniti uslugu bogu Dionizu, i kakav dar je dobio u zamjenu?
- Kako je dar koji je dobio od boga Dioniza utjecao na kralja Midu?
- Šta se događalo kada bi kralj Mida dotakao bilo koji predmet?
- Zašto je kralj Mida bio zabrinut i tužan nakon što je dobio dar?
- Kako se kralj Mida oslobodio daru koji mu je donio problem?
- Šta je Dioniz predložio kralju Mida kao rješenje za oslobađanje od dara?
- Kako se kralj Mida oslobodio pohlepe i šta se dogodilo s rijekom Paktolom nakon toga?

HIJAKINT

Hijakint je bio spartanski kraljević, izuzetne ljepote, bio je sin muze Klio i Pira, kralja Makedonije.

Najmlađi među sinovima lakonskoga kralja Amikle bijaše Hijakint. Ljupkog dječaka vidje jednom Feb Apolon, te ga obuzme srdačna sklonost prema njemu. Smišljao je, dapače, da ga jednom podigne na Olimp kako bi mu uvijek bio blizu. Ali žalosna sudbina uskratila je smrtnom mladiću tu čast pokosivši ga u nježnoj mladenačkoj dobi. Često je Apolon napuštao svete Delfe da na obali Eurote, u blizini neutvrđenoga grada Sparte, uživa u društvu svoga miljenika. U vedroj igri zaboravljao je liru i luk i nije se ustručavao da s Hijakintom luta u lovu po strmim visovima Taj geta. Jednoga dana oko podne, kad je sunce okomito bacalo svoje vruće zrake na zemlju, svukoše obojica odijelo, namazaše tijelo uljem i počеше bacati kolut. Tada najprije Apolon uze teški kolut, zamahnu njime mjereći ga u ruci i snažno ga zatim baci u visinu tako da je na nebu razdvojio jedan oblak. Želeći da učini isto što i njegov božanski učitelj, priskoči dječak da pogradi kolut. Ali kolut naglo odskoči od kamena tla i jao! Udari ljupkog mladića u lice. Blijed, kao da je sam ranjen, dotrči Apolon i klonula mladića prihvati na ruke. Čas se trudio da ugrije ukočene udove, čas je brisao krv sa strašne rane, čas je stavljao na nju ljekovite trave da zadrži dušu svoga miljenika koja se dijelila od tijela. Ali sve je bilo uzalud! Kao što nježni cvijet, ubran u vrtu, najednom obori svoju uvelu glavicu, tako je glava jadnog dječaka, uvela i iznemogla, klonula na grudi Apolonove. Oblivši mu lice gorkim suzama, Apolon ga dozivaše najnježnijim imenima. Ah, zašto je on bog da ne može za njega ili bar s njim umrijeti! Napokon klikne:

„Ne, slatko dijete, nećeš potpuno umrijeti! Moja će pjesma pjevati o tebi, a ti ćeš postati cvijet i kao cvijet objavljivat ćeš moju bol!“

Tako reče Apolon, i, gle, iz mlaza krvi, od koje se trava zacrvenjela, izniknu cvijet tamna sjaja kao tirski grimiz. Poput ljiljana rastu na jednoj stabljici mnogobrojni cvjetovi, i svaki od njih na svojoj latici jasnim pismom naznačuje uzdahe božje: Al, Al, šta će reći: Jao, jao!

Tako sada svakoga proljeća nikne cvijet koji nosi ime božjeg miljenika, a vene opet brzo kao i on: slika prolaznosti svega lijepoga na zemlji. U Lakoniji se pak svake godine, kad bi nadošlo ljeto, slavila u čast Hijakintu i njegovu božanskom prijatelju velika svetkovina, Hijakintije, kod koje su s tugom spominjali dječaka zato što je prerano umro, i s radošću zato što su ga smatrali bogom.

svetkovina - svečanost; **dapače** - svakako; **tirski grimiz** - crveno bojilo koje se dobijalo od jedne vrste morskog puža i ova crvena boja se koristila za bojenje odore rimskih imperatora.

KNJIŽEVNI POJMOVI

Mit je priča nastala ljudskom fantazijom o natprirodnim silama koje upravljaju sa svim što se događa u prirodi. To su priče o bogovima, vilama, krilastim konjima, džinovima i drugim neobičnim likovima.

RAZGOVARAMO

- Ko je bio Hijakint i koja je bila njegova sudbina prema mitologiji?
- Ko je bio Apolon i kako je Apolon reagovao na Hijakintovu smrt?
- Kako se Hijakint pretvorio u cvijet prema Apolonovoj riječi?
- Kako je Apolon ožalio Hijakinta i šta je obećao da će se događati svake godine?
- Kako se obilježavala svetkovina Hijakintije u Lakoniji?

MITOVI SU U TEMELJU SVAKE KULTURE, A BEZ NJIH NE BI BILO MOGUĆE RAZUMIJEVANJE NIJEDNE KNJIŽEVNE POJAVE.

BOSANSKA MITOLOGIJA

Za razliku od grčko-rimske mitologije koja poštuje kult čovjeka, mitologija starih Bošnjana, kao neodvojivi dio ilirske mitologije, odnosno ilirske religije koja se zasnivala na totemizmu – vjerovanju u svete životinje koje su svojim božanskim značajem i nadnaravnim osobinama predstavljale određeno božanstvo, njegovu manifestaciju ili pak duha prirode. Vrhovno božanstvo bila je zmija, praotac svih Ilira. Zmija kao religijski i nacionalni simbol Ilira prisutna je u mnogobrojnim narodnim vjerovanjima i praksi po Bosni i Hercegovini.

Prema predaji iz Velike Kladuše zmija je spasila Noinu arku a time i sav živi svijet. U toj legendi miš je progrižao rupu na dnu Arke kroz koju je počela ulaziti voda. Jedina od svih životinja zmija je primijetila što se događa, brzo je skočila na miša i progutala ga a zatim se sklopčala iznad rupe i tako spriječila vodu da ulazi u Arku. Zbog toga se u narodu vjeruje da je zmiju veliki grijeh ubiti jer je zadužila cio ljudski i životinjski rod.

Zmija može biti poput ovce žrtva bogu tj. kurban. Kada kući zaprijeti veliko zlo ili nesreća to zmija, čuvarica tog doma, osjeti i ponudi se svojevrijedno kao kurban (žrtva) da spasi tu familiju. Obično u tim ekstremnim momentima zmija se pojavi pred vlasnikom kuće ili nekim drugim ukućaninom pokušavajući ga napasti kako bi se ovaj odbranio i ubio je. Kada je ubije vjeruje se da je njena smrt otklonila opasnost ili eventualnu smrt nekog člana familije. Da li samo u ovom slučaju ili općenito u svim drugim vjerovalo se da probodena ili presječena zmija ne može potpuno umrijeti sve dok Sunce ne zađe na zapadu, što bez sumnje upućuje na narodnu predstavu o povezanosti sunca i zmiije.

U mitu Ilira navodi se kako su nekada davno na nebu postojala tri sunca zbog čega je na zemlji vladala suša i neplodnost. Jednog dana je ogromna zmija (zmaj) koja je obitavala na velikoj planini na istoku progutala dva sunca. Vidjevši šta se događa lastavica je treće sunce, možda u korelaciji sa zmijom, na svojim leđima uzdigla visoko u nebo dajući mu na taj način novi smjer putanje. Nakon tog događaja sa neba je počela padati kiša i probudila se plodnost u prirodi.

Prema bosanskoj mitologiji, vile se rađaju iz rose koja pada po lišću velikog stabla koje raste na tajanstvenom, nepoznatom brdu. Legende kažu da posjeduju magijske moći koje mogu upotrebljavati za dobre i loše svrhe o čemu svjedoče brojni događaji

opjevani u narodnim pjesmama gdje se opisuje kako su vile pojedinim junacima poput Alije Đerzeleza, Muje Hrnjice ili Halila postajale majke, sestre ili ljubavnice.

Bosanska mitologija navodi brojne nazive vile od kojih su najpoznatije ova imena: Bosanska vila, vila kraljica Zlatna, Crvena vila, Gorska vila, vila Planinka (vila planine), itd. Pojedine vile nazivaju se i karakterističnim imenima poput Gope, Gospa, Srebra, Bilka i slično.

Poznata su i mistična bića nazvana „utve zlatnih krila“. Ova čudna stvorenja opisana su kao pola žene-pola ptice, sa zlatnim krilima velikog raspona. Prema vjerovanju, utve pripadaju bićima pozitivnog djelovanja koja pomažu pojedincima, naseljima, pa čak i cijelom narodu u raznim aktivnostima, posebno u lovu.

Narod ih opisuje kao prelijepo djevojke sa bujnim grudima a od stomaka na dolje one imaju ptičije noge i perje. Krase ih zlatna krila velikog raspona i dok lete nebom raspršuju svjetlost u velikom krugu.

O utvama narod pripovijeda da su poput vila pobjegle u planine i zabita mjesta otkad su se pojavili top i puška jer nisu mogle podnijeti zvukove oružja koje donosi samo zlo i smrt.

Analizirajući predaju o utvama dolazimo do zaključka da se prije svega radi o antičkom mitu koji najvjerovatnije potječe iz Perzije i temelji se na vjerovanju u Amenta Spentas, pretečama anđela monoteizma. Amenta Spentas su sedam besmrtnih krilatih stvorenja čija je svrha da održavaju harmoniju u prirodi i među ljudima, šireći pravdu i istinu.

ALI-BEG SE U JEZERO SPREMA

*Da ustrili utvu zlatni' krila.
Nešto mu se iz jezera javlja:
- Ne striljaj se, beže, Ali-beže,
Nisam utva da ti mene striljaš,
Već djevojka za kakvog junaka.
Utekla sam od zla materina,
Od matere kano od maćehe,
A od oca kano od očuha,
Oni mene za staroga daju.
Neću stara, pa se ne udala.
Volim s mladim po gori hoditi,
Travu pasti, s lista vodu piti,
Neg' sa starim u šiljti sjediti,
Šećer jesti, dukate nizati.*

U bosanskoj mitologiji, zvijezde predstavljaju ljudske duše, svaka osoba dobiva svoju zvijezdu rođenjem, a Iliri su se bojali gledati u nebo da ne umru ako vide svoju zvijezdu. Povezanost čovjeka i zvijezde naglašava se kroz treće oko na čelu, a tradicionalna praksa bila je nošenje kape ili mahrame „kako bi zvijezda bila zaštićena“ i govore:

*„Sabah huzi hurmet,
okolo mi kuvet,
šejtanu nalet,
Muhamedu salavet“.*

Vile, kao antički duhovi prirode, rađaju se iz rose na tajanstvenim brdima. Imaju magijske moći te se često pojavljuju u narodnim pjesmama kao majke, sestre ili ljubavnice junaka. Vile posjeduju čarolije koje koriste za dobro i zlo, uključujući iscjeljivanje rana i darivanje posebnih sposobnosti junacima čemu svjedoče brojni događaji opjevani u narodnim pjesmama gdje se opisuje pomoć pojedinim junacima poput Alije Đerzeleza, Muje Hrnjice ili Halila .

U jednoj pjesmi se govori kako majka Omera Hrnjice po savjetu vile nalazi biljku kunicu (*Achillea millefolium* L.) i cijedi njen sok iznad rane svog sina i zamotava je platnom.

*„I sok cidi iz kunice trave,
Sok uliva, rane zamotava.“*

U narodnim pjesmama ranjenog Muju Hrnjicu liječe vile koje žive u planinama i šumama. Osim na taj način vile u namjeri da pomognu najvećem bosanskom junaku izvode različite čarolije poput one da njegov konj Đogat dobije krila i pobjedi u svakoj utrci.

ZADATAK

Istražuj na internetu i otkrij još informacija o bosanskoj mitologiji.

LEGENDA

LEGENDA O ALIJI ĐERZELEZU

Alija Đerzelez je epski narodni junak Bošnjaka, koji se bori na strani naroda. On izlazi na opasne megdane i svojom snagom i junaštvom pobeđuje svakog neprijatelja.

Prema narodnoj priči, na Peštarskom polju, u podnožju grada „Trojana“ u selu Braćak, između Karajukića bunara, Tuzinja i Krnja jele, postojalo je jezero u kojem je živjela aždaha i svakog dana uzimala po jednu djevojku dok za to nije čuo Alija Đerzelez, te je posjekao i spasio mještane.

Nakon što je posjekao aždahu, Alija koji je imao keramete (nadčovječanske sposobnosti) je od umora nakon sukoba sa nemani bio žedan, udario po stijeni, rasjekao je i potekla je voda. Na tom mjestu voda i dan danas neprekidno teče, a tamo gdje je stajao on i konj mu, ostali su otisci u stijeni.

Na mjestu gdje se održava teferič na „Aliđun“, 2. avgusta, nalazi se i izvor „Đurđevica“ i otisci stopala, kopita i huzde u stijeni. Mjesto je zanimljivo, jer se takvi obrisi još uvijek naziru u stijeni.

RJEČNIK

aždaha - zmaj; **keramete** - nadčovječanske sposobnosti; **teferič** - izlet u prirodi za zabavu i druženje ljudi

RAZGOVARAMO

- Gdje se prema narodnoj priči nalazilo jezero u kojem je živjela aždaha, a koje je spasio Alija Đerzelez?
- Koje nadčovječanske sposobnosti je imao Alija Đerzelez prema pričama?
- Kako je Alija Đerzelez zadovoljio svoju žeđ nakon sukoba s aždahom?
- Koje posebno mjesto i izvor se vežu uz Aliju Đerzeleza i kako su nastali?
- Kako je nastao izvor „Đurđevica“ prema narodnoj priči?
- Šta možete reći o tradicionalnom događaju „Aliđun“ koji se održava na mjestu gdje su ostali otisci stopala, kopita i huzde, jeste li posjetili to mjesto?

KNJIŽEVNI POJMOVI

Legende na fantastičan način pričaju o pojavama u životu i prirodi: stvaranju svijeta, čovjeka, sunca, zvijezda, vila, vještica i slično. Neke legende pričaju o historijskim likovima čiji se život i rad najčešće pretvara u legende (legende o Aliji Đerzelezu, Marku Kraljeviću).

LEGENDE O KRALJICI KATARINI

Priča prva:

Jedno jutro kraljica Katarina naredi slugi da joj osedla konja te se uputi u sela oko Bobovca. Svako se čudio ko je ta lijepa djevojka u bijelom plaštu na bijelom konju, ali je niko ne prepozna. Tako dođe u selo Očevje, stari kovački majdan i uđe u prvu vodenicu. Kada vidje da se siromašno živi svakome djetetu podari po jedan dukat.

Priča druga:

Najstariji žitelji Tarčina, mjesta između Sarajeva i Konjica, pamte da su im njihovi stari prepričavali da je jako vrelo vode u Tarčinu po imenu Katarina dobilo ime baš po kraljici Katarini prilikom njezina bijega iz Kozograda i Kreševa, preko Tarčina i Konjica do Stona. Tu se, vele ljudi, kraljica zaustavila i napojila svog konja i konje 40 plemića koji su bili u pratnji njezinoj. Od tada to vrelo dobi njezino ime.

PREDAJE

KAKO JE MOŠĆANICA PROVEDENA PREKO VRATNIKA

Mošćanica je rijeka koja izvire iz krečnjačkih stijena na lokalitetu Gradina, u BiH. Vrelo Mošćanice opjevano je u starim sevdalinkama. Rijeka Mošćanica protiče kroz sarajevsko selo Faletići i uliva se u rijeku Miljacku na sarajevskom šetalištu Dariva, nizvodno od ušća rijeke Lapišnice.

Kod današnje Višegradske kapije na Vratniku ulazio je jedan krak rječice Mošćanice u grad i niz Vratnik, Ploče, Mline, Patke i samu čaršiju, išao sve do rijeke Miljacke. Taj rukavac je tuda proveo Skender-paša, i narodna tradicija zna da je on sagradio taj rukavac. Priča se da neka žena nikako nije htjela dopustiti da se voda provede preko njena zemljišta i da ju je Skender-paša prevario tako što je umolio da preko njena posjeda teče voda samo dan i noć. Kada su prošla 24 sata, žena tražila da se voda odvрати, a Skender-paša joj je rekao da je ona pristala da voda teče dan i noć, a ne 24 sata. Uvidjevši da je prevarena, žena se pomiri sa sudbinom.

** Vratnik je jedan od najstarijih sarajevskih kvartova čaršija - trgovačka četvrt grada sandžak-beg - namjesnik sandžaka (oblasti)*

RJEČNIK

rukavac – prirodna pojava, gdje se rijeka neposredno prije svog ušća, usled sporog toka i malog pada, gomila rečni talog i tako istovremeno pravi ade i rukavce.

RAZGOVARAMO

- O čemu kazuje predaja?
- Za koje vrijeme je vezana sadržina ove predaje?
- Predaja se sastoji iz dvije cjeline. O čemu kazuje prva, a o čemu druga cjelina?
- Druga cjelina je: a) duhovita, b) komična, c) zajedljiva. Obrazloži odabrani odgovor.

Usmene **predaje** (predanja) su specifičan oblik usmene proze. Njihova osnovna odlika je vjerovanje u **istinitost ispričanog**. Predaje su obično kratke i jednoepizodične. Tematika predaja je vrlo raznolika. U njima se kazuje o postanku Zemlje i svega na Zemlji o tzv. posljednjim stvarima smrti; o brojnim historijskim događajima i ličnostima, onako kako ih je narod pamtio i u usmenoj tradiciji prenosio. Često se u tekstovima legendi i predaje prepliću i imaju iste elemente i sl.)

POSTANAK STARE DŽAMIJE U FOJNICI

Nekada su u Fojnici živjele dvije sestre, Zila i Fazila. Kada je jedne prilike naišla mubarećija, i trovala Fojnicu, ljudi su se mnogi porazbolijevali. Zila i Fazila su išle od kuće do kuće i pomagale bolesnicima, ali je svijet umirao na sve strane. Upita jedna drugu: „Kako ovo, svugdje svijet umire a nama ništa?“ Domisle da ih Bog čuva od kuge, pa odluče da se Bogu zahvale na taj način što će u Fojnicu sagraditi prvu džamiju. Zavjetuju se da će prodati svoje djevojačko ruho jer drugo nisu imale i sagraditi džamiju. Tako i urade i tako je sagrađena Stara džamija u Fojnici.

RJEČNIK

mubarećija - kuga, opaka bolest

GORSKA VILA

Gorska vila je među najstarijim vilama i često se naziva majkom vila. Smatra se da je vila Zlatna njena kćerka koja ju je naslijedila. Gorska vila je među bosanskim narodom najviše upamćena po tome što je zaslužna za to što je Mujo Hrnjica postao najveći junak Bosne i Hercegovine. Po naravi je blaga, mudra je i ima umiljat glas. Nju bosanske travarke pozivaju u pomoć pri liječenju, oslovljavajući je riječima „majko, sestro“. Njen simbol je zlatna jabuka.

ZADATAK

Potražite po dvije ili više legendi i predaja i zapišite elemente po kojima se prepoznaju kao legende odnosno kao predaje.

NARODNE REALISTIČNE PRIČE

ISKRENO PRIJATELJSTVO

Sin nekog hadžije mnogo je očina imetka potrošio, pa jednog dana reče ocu: „Ja sam sa imetkom mnogo prijatelja stekao“, a otac hadžija će na to: „Eh, sinko, ja sam kroz četrdeset godina stekao samo jednog prijatelja, pa ne vjerujem da si ti za tako malo vremena stekao mnogo prijatelja. Znaj da ti oni nisu pravi prijatelji, nego su se s tobom družili samo zato da bi se provodili i tako ti se pokazali prijateljima, nego da mi oprobamo tvoje, a i mog jednog prijatelja.“ Na to sin pristade, pa oni sada zakolju jedno bravče i strpaju ga u vreću (čuval) s kojim se zapute najprije jednom sinovom prijatelju i pokucaju na njegova vrata. Kada ovaj izađe na vrata, upita ih šta žele, a oni mu rekoše da su ubili jednog čovjeka i da lešinu žele da sakriju i ostave u kući ovoga svog prijatelja. Ovaj odgovori da mu je kuća tijesna i da nemaju gdje staviti vreću. Zatim se upute do drugog, pa do trećeg i još nekoliko sinovih prijatelja, ali od svih dobiše slične odgovore, da nemaju mjesta, da imaju goste (musafire) u kući i slično tome. I tako nijedan od sinovljevih prijatelja ne primi vreću iako su zajedno sa njim potrošili šest kesa imetka njegova oca hadžije. Naposljetku hadžija zajedno sa sinom pokuca na vrata svog prijatelja i kada mu rekoše zašto su došli, ovaj očin prihvati vreću i ostavi je u svojoj kući.

RJEČNIK

bravče - mladi ovan; **čuval** - platnena vreća; **lešina** - mrtvo životinjsko tijelo

RAZGOVARAMO

- Šta ocu hadžiji znači iskreno prijateljstvo?
- Kako sin hadžije pokušava provjeriti iskrenost svojih prijatelja?
- Kakvi su odgovori sinovih prijatelja kada im nude leš u vreći?
- Kako se ponaša ocu hadžija u situaciji kada su svi sinovi prijatelji odbili pomoći?
- Šta priča otkriva o pravoj prirodi sinovih prijatelja?
- Ko je na kraju pokazao iskreno prijateljstvo, a ko nije? Zašto?

KNJIŽEVNI POJMOVI

Narodna realistička priča ili pripovjetka je kratko epsko djelo u prozi, u kojoj dominiraju realistični elementi (likovi i događaji).

Glavni likovi u pripovjetkama su obični ljudi: pastiri, seljaci, trgovci, hrabri i snalažljivi dječaci, mudre djevojke. Junaci u pripovjetkama nemaju nikakvu čudesnu moć. Pripovjedači obogaćuju priču svojim ili tuđim, ili izmišljenim, doživljajima, mijenjaju pojedinosti, prilagođavaju je svojoj sredini. U narodnim pripovjetkama nema junaka koji ne bi mogao da postoji, ni događaja koji nije mogao da se desi. Pripovjetke ipak nisu obične slike iz života. Događaj koji opisuje pripovjetka je na neki način značajan i ljudi ga zapažaju i izdvajaju iz svakidašnjice.

PUT OD SRCA DO SRCA

Živio jednom jako bogat čovjek. Imao je tri pametna i stasita sina. Čitav život radio je da bi sinove lijepo othranio. Kada je već dobro ostario i bio blizu smrti, pozvao je svog prijatelja sudiju. „Ja ću umrijeti. Djeca su mi već odrasla. Skoro sve sam potrošio na njihov odgoj. Ono imovine i zlata što mi je ostalo neka pripadne mom najpametnijem sinu“ – oporučio je starac. Starac je umro.

Sudija je pozvao njegove sinove. Prenio im je očevu oporuku. Po njihovom ponašanju vidjelo se da su jako lijepo odgojeni. Rekli su: „Mi smo sada siročad. Ne želimo uraditi ništa mimo očeve odluke. Šta god da je on naredio, mi to prihvatamo.“ Sudija reče: „Neka svaki od vas ispriča priču u kojoj će se vidjeti njegova pronicljivost. Da vidimo ko je od vas najpromućniji i najpametniji?“

Najstariji sin je započeo: „Ja mogu odmah procijeniti čovjeka po njegovim riječima. Čak i ako ne govori tri dana, mogu znati kakva je osoba.“

Srednji sin: „Ako neko govori, mogu ga na osnovu toga procijeniti. Ako ne govori, mogu ga natjerati da progovori. Ono što kaže pokazuje kakav je čovjek.“

Sudija se okrenuo najmlađem sinu i upitao ga: „A šta bi ti uradio ako neko insistira na šutnji?“

Najmlađi sin je odgovorio: „Ja bih sjeo ispred njega i šutio. Ako bi u mome srcu zatrepale neke nestvarno lijepe riječi, znao bih da one ne pripadaju meni, već toj osobi. Zato što postoji put od srca do srca bez izgovorenih riječi.“

Sudiji se jako svidjelo to što je čuo. Zato je imovinu dao najmlađem sinu.

Merside Uysal, Mesneviya za djecu,
(s turskog prevela: Amina Kadribegović Mehić)

RAZGOVARAMO

- Kako je otac odlučio raspodijeliti svoju imovinu među sinovima?
- Kako su sinovi reagovali na očevu oporuku?
- Šta je sudija tražio od sinova nakon čitanja oporuke?
- Koju vještinu je naglasio najstariji sin?
- Koju vještinu je naglasio srednji sin?
- Kako je najmlađi sin predstavio svoj pristup procjenjivanju ljudi?
- Šta znači put od srca do srca bez izgovorenih riječi?
- Zašto je sudija odlučio dati imovinu najmlađem sinu?
- Koja je glavna pouka priče „Put od srca do srca“?

Tema književnog djela predmet o kojem se govori, neki događaj, raspoloženje, lik, osjećaj.

Ideja književnog djela je misao, pouka koja proizlazi iz autorovog umjetničkog nadahnuća. ideja je ta koja nas navodi da shvatimo poruku djela.

Karakterizacija lika se dijeli na:

glavni lik – on je nositelj radnje i oko njega se vrti radnja u djelu

sporedni likovi – svi oni likovi koji se spominju i koji na neki način utječu na sve što se događa glavnom liku.

ZADATAK

Odredi temu, ideju i karakteristike likova u ovo narodnoj priči.

NARODNE FANTASTIČNE PRIČE - NARODNE BAJKE

DJEVOJKA BRŽA OD KONJA

Bila nekaka djevojka koja nije rođena od oca i majke, nego je načinile vile, od snijega izvađena iz jame bezdanja prema suncu ilinskome, vjetar je oživio, rosa je podojila, a gora lišćem obukla i livada cvijećem nakitila i naresila. Ona je bila bjelja od snijega, rumenija od ružice, sjajnija od sunca, da se take na svijetu rađalo nije niti će se rađati. Ona pusti glas po svijetu da će u taj i taj dan na tome i na tome mjestu biti trkija, pa koji je mladić na konju preteče da će biti njegova. Ovo se u malo dana razglasi po svemu svijet, te se prosaca skupi hiljade na konjima da ne znaš koji je od kojega bolji. I sam carev sin dođe na trku. Djevojka stane na biljegu i svi prosoci narede se na konjima a ona između njih bez konja nego na svojijem nogama, pa im onda reče: „Ja sam onamo postavila zlatnu jabuku, koji najprije do nje dođe i uzme je, ja ću biti njegova, a ako ja prva k njoj dođem i uzmem je prije vas, znadite da ćete vi svi mrtvi na ono mjesto ostati, nego pazite dobro što činite.“ Konjanici svi se pogledaju i svaki se u sebe uzdaše da će zadobiti djevojku, pa rekoše između sebe: „Znamo odista da neće ona nijednome od nas na nogama odbjeći, nego neko od nas, a ko, togaj će Bog i sreća danas pomoći.“ Te tako kad djevojka rukom o ruku pljasnu, svi potekoše u jedan tren. Kad je bilo na po puta, bogme djevojka odvojila bješe, jer pusti nekaka mala krila ispod pazuha. U to ukori jedan drugoga, te prionuše i obodoše konje, i pristigoše djevojku. Kad ona viđe, izvadi jednu dlaku iz glave, te baci i oni isti čas uzraste strašna gora da ne znadoše prosoci će ni kuda će, no tamo-amo te za njom, a ona opet daleko im odvojila, a oni obodi konje i opet je stigoše. A kad djevojka viđe zlu goru, pusti jednu suzu, dok – buknuše strašne rijeke, te se zamalo svi ne potopiše. Za djevojkom niko više ne pristajao do samoga careva sina, te on pojaha na konju te za njom, ali pošto viđe da mu je djevojka odmakla, zakle je tri puta imenom Božjim da stane i ona stade na onome mjestu na kojem se nađe. Onda je on uhvati, te za se na konja vrže, i prepliva na suho, pa se uputi jednom planinom doma, ali kada dođe u najvisočiju planinu, obazre se – kad li mu djevojke nema.

RAZGOVARAMO

- Koja je posebnost u vezi s rođenjem djevojke u ovoj bajci?
- Kako su vile stvorile djevojku i od čega?
- Koji su bili uslovi za osvajanje djevojke na trci konja?
- Kako je djevojka varala proscima na trci?
- Ko je bio najuporniji proscac konjičkoj trci i kako ju je na kraju osvojio?
- Šta se dogodilo kada su prosci pokušali dostići djevojku u visokim brdima?
- Kako se priča završila, i gdje je nestala djevojka?

KNJIŽEVNI POJMOVI

Narodne bajke često se poistovjećuju s narodnim pričama koje su pretežno fantastičnog karaktera. Inspirirane su drevnom tradicijom i duboko su ukorijenjene jer spadaju u najstarije epske tvorevine. Ime im potiče od riječi bajati što znači: pripovjedati, pričati, izmišljati. Obično se određuju kao narodne pripovjetke fantastične sadržine. Ove priče obično imaju jednostavnu, ali značajnu poruku, dok često prikazuju običnog čovjeka suočenog s nadrealnim i čudesnim događajima.

Bajke često reflektiraju želje, strahove i moralne vrijednosti zajednice, naglašavajući poštovanje pravde, hrabrost i iskrenost. Iako često fantastične bajke uspijevaju prenijeti duboke i univerzalne poruke, često kroz likove običnih ljudi koji se suočavaju s izazovima i poteškoćama. Zato u njima poštenu i pravedni uvijek odnose pobjedu nad zlim i nepoštenim bajka ne pravi razliku između natprirodnih i ovozemaljskih bića.

ZADATAK

- Razmišljajte o mogućim promjenama u priči. Šta bi se dogodilo da je neki lik donio drugačije odluke?
- Nacrtajte ilustraciju koja predstavlja jedan ključni trenutak iz bajke. To može biti trenutak trke, susret s vilama ili neki drugi ključan dio priče.
- Nakon što su ilustracije gotove, organizujte izložbu učenjskih radova u učionici. Svaki učenik može kratko objasniti svoj izbor i kako je interpretirao odabrani trenutak.

KRATKE FOLKLORNE VRSTE

POSLOVICE, IZREKE

Sjećaš li se neke poslovice?

Možeš li tu poslovicu povezati sa nekim životnim događajem kojem odgovara njena pouka?

O POSLOVICAMA SU KAZALI:

POSLOVICA JE MEĐU RIJEČIMA KAO MJESEC MEĐU ZVIJEZDAMA

POSLOVICE TAČNO OZNAČUJU NARODNU ĆUD I NAČIN ŽIVOTA.

POSLOVICE SU ISTINITI IZRAZ NARAVSTVENIH PRAVILA.

POSLOVICE SU IZRAZ NARODNE MUDROSTI.

POSLOVICE SU ZAKONIK NARODNE PAMETI.

POSLOVICE SU DJELO MISLI NARODA.

POSLOVICE SU IZRAZ OPŠTEGA ISKUSTVA.

Tri majmuna na ulazu u jedan japanski hram poručuju: ne vidim zlo, ne čujem zlo, ne govorim zlo. To je stara mudrost.

- Šta ti misliš o tome?
- Da li se zlo može pobijediti ako mi žmirimo pred njim i ako se pravimo gluhi?
- Ako u tvom razredu neko čini zlo, hoćeš li zažmiriti?
- Ako nečiji postupak treba osuditi, hoćeš li šutjeti?

Narodne mudrosti (poslovice) poučavaju nas ovako:

Pokornu glavu sablja ne siječe.

Kad si u kolu, valja igrati.

Ko visoko leti nisko pada.

Junakova majka prva zaplače.

Ko mnogo obećava, taj malo daje.

Nema dima bez vatre.

Ko ne plati na mostu, platiće na ćupriji.

Umiljato jagnje dvije ovce doji.

Nemoj pa se ne boj.

- Koliko se ove mudrosti zaista mudre?
- Može li se nešto pokvareno popraviti, nešto loše poboljšati, nešto krivo ispraviti, ako smo svi ovako mudri?

EVO NEKOLIKO VRSTE POSLOVICA:

Prave poslovice: Ovo su najčešće vrste poslovice i obično se prenose usmeno. Sadrže misao ili životnu mudrost izraženu direktno ili metaforički.

*Ko nije bio na suncu, ne zna što je hlad.
Prijatelja i hiljada malo je; a neprijatelja i jedan puno je.
Ako hoćeš da si predobar, ni u gori zla ne govori.*

Poslovice u stihu: Ove poslovice se rimuju i mogu biti lako pamtljive zbog ritmičke strukture. Rimovane poslovice često imaju poetski karakter.

*Zlatna krila sinku dika bila, a majka se sinom ponosila.
Ide moma, da nije doma.*

Poslovice u formi dijaloga: Ovakve poslovice obično sadrže pitanje i odgovor, čime se naglašava poenta ili pouka koju žele prenijeti.

Pitali jednoga filozofa: „Koji su ljudi na svijetu najpametniji? On odgovori: „Oni koji prema vremenu rade i postupaju“, a koji su najrahatniji? „Oni, koji su zadovoljni sa stanjem, u kojem se nalaze“.

Poslovice u formi kratkih priča: Ove poslovice povezane su s narodnim legendama ili predanjima. Često su dio šire priče i koriste se kako bi se prenijele vrijednosti ili pouke na zanimljiv način.

Ako sam ti dao kravu, nijesam ti dao moga pašnjaka.

(Priča se kako je nekakav seljak prodao jednome građaninu kravu, koja je davala svaki dan od 8-10 oka mlijeka. Nakon nekoliko vremena građanin vidi seljaka i reče mu: Čuj me ti! Ona krava ne daje mi više od 2-3 oke mlijeka, a na to mu odgovori seljak: „Dragi aga, ako sam ti prodao moju kravu nijesam ti prodao moga pašnjaka, “ to znači da je u seljaka bio dobar pašnjak u kome je pasla, pa je zaista mogla davati toliko mlijeka, a u gradu naravno nema golemih pašnjaka kao po selima).

Narodne poslovice su izrazi koji sadrže mudre misli, savjete ili iskustva često izražena u jezičkoj formi koja je lako pamtljiva, predstavljaju starodavne izreke koje su proistekle iz bogatog iskustva širokih narodnih masa. Sa koljena na koljeno prenose se, a njihov sadržaj obuhvata duboke misli i pouke o životu, radu, prirodi, društvu, moralu, vjeri, običajima, porodici, prijateljstvu i svemu što nas okružuje. Ove poslovice često reflektiraju vrednote poput dobrote, marljivosti i poštenja, ali isto tako i karakteristike kao što su lijenost, pohlepa i brzopletost. Kroz njih se izražava narodna mudrost iz života, a odlikuju se kratkim i praktičnim izrazom radi lakšeg pamćenja. Njihova trajna vrijednost ogleda se u širokoj primjeni u svakodnevnom govoru i literaturi.

Narodne izreke predstavljaju izraze u obliku formula, metaforički oblik govora stvoren pomoću slika idiomatskog karaktera. Idiomi su frazeološke jedinice specifične strukture i značenja koje su karakteristične za određeni jezik i prihvaćene u datoj zajednici (npr. povesti računa, raditi nekom o glavi, ćorava posla, zbijati šalu...).

Ide ko halva.

Hrani sirotu na svoju sramotu.

Šta hodaš ko muha bez glave.

Šta si blehno ko' tele u šarena vrata.

Vidi ga, brži mu jezik od pameti.

Jesi tup ko ćuskija.

Ko te ne zna, skupo bi te platio.

Ti si svakom loncu poklopac.

Jazuk je to baciti.

Grom te ne ubio.

Gluho i daleko bilo.

Od oka.

Takav mi grah pao.

Zdrav ko' drijen.

Pamet u glavu.

Kad na vrbi rodi grožđe.

Grдне rane moje.

Brigo moja pređi na drugoga.

ZADATAK

Možete li dati objašnjenje o značenju svake poslovice? Potražite pomoć od odraslijih u porodici.

HUMORISTIČNE PRIČE I ANEGDOTE

Humoristične priče su vjerno ogledalo ljudskih vrlina i mahana.

- Voliš li šale?
- Koja je bila dobra šala, vic ili priča koja te dobro nasmijala?

KAKO NASRUDIN HODŽA BACA KOPLJE

Jednog dana pozva Tamerlan hodžu da bude prisutan natjecanju njegovih ratnika u bacanju koplja. Za vrijeme natjecanja hodža reče da je i on ranije znao dobro da baca koplje. Tamerlan zatraži od njega da mu pokaže svoju vještinu, a Nasrudin se izvlačio raznim izgovorima. Najzad je morao da pokaže što zna. Baci koplje, ali ne pogodi cilj. Kao da je to bilo namjerno on objasni:

– Eto, ovako baca sekbanbaša (starješina u vojsci)!

Dadu mu drugo koplje. I ovaj put ne pogodi cilj. Opet hodža reče:

– Ovako baca subaša!

Kod trećeg bacanja koplja, pukim slučajem pogodi metu. Hodža se isprsi, pa ponosno reče:

– Eto, a ovako baca koplje Nasrudin hodža!

POSLOVICA

Ako je daleko Bagdat, nije aršin.

(Hvalio se nekakav, da je skakao 25 aršina daljine, kada je bio u Vaviloniji, na to mu rekne drugi: brate! Ako je daleko Bagdat, nije daleko aršin, lasno ćemo vidjetu, je li istina, deder skoči!)

CICVARA IH POBILA

Pošla dvojica u mlin, pa kako je bila silna žega, a i posustali, svrnu oni s konjima u hlad u jednu dolinu. Tu izvade brašenice, da malo založe, pa da opet nastave put. Smačući tvrdu ržanicu oporim sirom najedanput na um padne jednome:

„Eh! da mi je ovu dolinu napuniti cicvarom.“

„Pa je dobro začiniti“, dočeka drugi.

„Pa onda za kašike, odmah sa sriede“, prvi će.

„Kakve sriede! Nego s kraja, pa redom!“

„Da šta, nego sa sriede! Na sriedi se slijeva sva mast!“

„Šta se slije na sriedu? Ta bismo li cicvaru naboli kašikom?“

„A kako bi došao na sriedu, e? Zar gaziti Božiji nimet.“

Tu rieč po rieč, pa dođe do šaka; mlate jedan po drugome, kao da su na ustjen pogodili; nijedan

ne gleda kud udara. Od ove se tučnjave poplaše i pootkidaju konji im, pa kao striele natrag kući. Tako se i njih dvojica mašući rukama vrata kući, držeći svaki šta je uhvatio. Kad ih u selu upitaše, tko ih pobi, odgovoriše:

„Cicvara!“

RJEČNIK

cicvara – kašasto kuhano jelo od kukuruznog brašna, jaja, masla, vrhnja ili sira; **žega** – vrućina; **oporim** – kiselim; **sriede** – sredina; **nimet** – Božji dar.

NASRUDIN HODŽA I KADIJA

Priča se, kako je neki kadija uvijek zvao Nasrudin hodžu, da mu dođe u posjete, ali mu on nije htio nikada doći. Zato kadija jedamput nagovori svog ćatiba, da štogod naljuti hodžu, ne će li on doći, da ga tuži. Iza toga do malo vremena ugleda ćatib hodžu na pazaru, gdje nešto krupnije. Ćatib se došulja do hodže, te mu iza leđa odvali podobru ljosku, a onda tabanima vatru i pobježe. Hodža potrči za njim, ali on uteče i negdje se sakri. Sjutradan dođe hodža kadiji u mehćemu. Kad uniđe, ustade kadija prema njemu na noge govoreći mu: - Hodi, hodža, sjedi, otkada mi nijesi došao! - Neću sjediti, već sam došao da tužim ovoga tvoga nesretnika, - i pokaže prstom na ćatiba. - Jučer mi odvali šamar, bi gajri hak, nasred ćaršije. Na to se kadija okrene ćatibu i zapita ga: - Jesi li ošinuo hodžu šamarom? - Jesam, - odgovori ćatib. - A zašto? - zapita kadija. - Efendum, u mene ima jedna mahna, a to je: dođe mi svakog mjeseca, pa moram ošinuti šamarom koga prije dohvatim. I jučer mi dođe ona moja mahana, pa, pošto je hodža bio najbliži, njega ja udarih i odoh svojim putem. Na to kadija dohvati ćatib, otvori ga i prevrnu nekoliko lista pa će ćatibu: - Ovdje piše, da dadeš hodži haka četiri pare, što si ga udario, a on neka tebi halali. - Nemam sitna, - reče ćatib. - Pa idi razmijeni, - dočeka kadija, namignuvši okom na njega neka bježi. Ćatib ustade i ode. Kadija će opet hodži: - Sjedi, hodža, dok on donese pare. - Mogu i stajati, - reče hodža. Prođe dosta vremena, sat dva, a ćatiba nema. Viđe hodža, da ćatib ne će doći s parama, pa se primače kadiji, koji gledaše u ćatib smiješeći se. Priveza mu jedan šamar, što može bolje govoreći: - Eto tebi svoj hak predajem! Kad dođe ćatib i donese četiri pare, neka ih dade tebi, ja nemam kada čekati. To rekavši obode na vrata.

RJEČNIK

ćatib - pisar; **mahana** - slabost, greška; **mehćema** - sudnica

KNJIŽEVNI POJMOVI

Humoristične narodne priče nastale su kao zapisi nekadašnjih usmenih predaja. Tehnički, one su stvarane naraštajima i to zato što su stalno nanovo prepričavane, prenošene usmenom predajom, s koljena na koljeno, a pritom su, naravno, mijenjane, prilagođavane, ponekad malo nadopunjavane, a ponekad bi izgubile nešto sadržaja. Mnogi skupljači narodnog blaga slušali su, skupljali i bilježili usmene predaje, pa tek u svojoj pisanoj formi narodna priča postaje i stalna. Ipak, stalnom se prepiskom i ona mijenja.

Anegdota je kratka duhovita priča o znamenitim ljudima ili događajima. Anegdote, kao izraz duhovite narodne pripovijesti u bošnjačkoj kulturi, isprepliću humor s dosjetljivošću te su odraz specifičnog načina razmišljanja i sagledavanja svakodnevnih situacija. Ove priče, oblikovane

u snažnom jezičnom izrazu, posjeduju moć prenošenja suptilnih humornih nijansi, prožete karakterističnim bošnjačkim izrazom u kome nije u velikoj mjeri razvijena radnja, već je u njoj sve svedeno na najmanju moguću mjeru (događaj, opis, dijalog).

U ovom kontekstu, anegdote postaju literarni biser koji sjaji u svojoj jednostavnosti, a opet, dublje pružaju uvid u dušu zajednice. Likovi u ovim pričama, bilo da su dosjetljivi, snažni ili naivni, postaju ogledalo društvenih običaja i svakodnevnih interakcija.

U anegdotama bošnjačke pismenosti, jezik dobiva poseban ton, obogaćen lokalnim izrazom i duhom zajednice. U Antičkoj Grčkoj, anegdotom su nazivana djela koja se nisu objavljivala, već su proistekla iz usmene tradicije, te se njima označavao neštampani rukopis ili dio rukopisa.

ZADATAK

Prisjeti se šaljive situacije iz svog života nastale iz nesporazuma i ispričaj je, napravi anegdotu. O čemu moraš voditi računa? – Da ne bude preduga. – Da ima poentu! (A poenta je...?)

Usporedba s drugim likovima: Usporedi Nasrudina Hodžu s drugim poznatim likovima iz svjetskih priča ili mitova. Razmišljajte o sličnostima i razlikama u njihovim postupcima, karakteristikama i poukama koje prenose.

Napisati vlastitu priču: Smislite vlastitu priču s likom sličnim Nasrudinu Hodži. Mogu se koristiti slične elemente humora i mudrosti. Razgovarajte o mudrim porukama i poukama koje se mogu izvući iz priča o Nasrudinu Hodži. kako ih možete primijeniti u vlastitim životima.

Drama ili rekreacija: Odaberi jednu od priča. Grupirajte učenike i neka svaka grupa odigra scenu iz neke priče o Nasrudinu Hodži.

Anegdote spadaju u usmenu književnost, međutim, to ne znači da su nastajale prije početka pismenosti ili među nepismenim svijetom. Kao i vicevi koji također spadaju u usmenu književnost, anegdote nastaju i danas.

I JOŠ KOJA ANEGDOTA...

😊 **Francuski filozof Voltaire** je neko vrijeme proveo na dvoru pruskog kralja Fridricha. Jednom je s kraljem krenuo na rijeku na veslanje. Kada su stupili u čamac, Voltaire primijeti da u čamac ulazi voda i naglo skoči na obalu. Kralj, koji je ostao u čamcu, s osmijehom reče: – Zar se toliko bojite smrti? – Naravno da se bojim, na svijetu je mnogo kraljeva, ali je samo jedan Voltaire.

😊 Književnik **Antun Gustav Matoš** je vidio na ulici jednu ženu kako tuče svoje dijete po glavi. Revoltiran takvim postupkom on joj pristupi i reče: – Kad već mislite batinama da odgajate svoje dijete, onda ga bar ne tucite po glavi. To može imati štetne posljedice! – Vrlo važno! I mene su moji roditelji tako odgajali. – odgovori žena. – Uviđate, dakle, da ja imam pravo! – reče joj Matoš i ode prije nego što je zbunjena žena razumjela Matoševu rečenicu.

😊 Kad je **Osman-paša** bio imenovan za sultanovog izaslanika u Bosni, na putu se odmarao u jednom kršćanskom prenoćištu. Upitao je tada 80-godišnjeg gostioničara koliko se vladara sjeća u svom životu. Na to je gostioničar odgovorio: – Gospodine, toliko ih je bilo koliko je meni godina. – A koji je od njih bio najbolji? – Neka te Bog zadugo sačuva, gospodine. Jednom su nam poslali iz Stambola pašu koji je međutim umro još prije nego što je stigao do nas. On je od svih bio najbolji.

😊 Na maršu na Italiju **Napoleon** je imao za pomoćnika generala Ogeroa koji je smatrao da ne mora slušati zapovijedi nadređenog. Napoleon je to neko vrijeme trpio, a kada je prevršio mjeru, Napoleon mu zaprijeti: – Gospodine! Vi ste za glavu viši od mene, ali ako ne budete izvršavali moje zapovijedi, ta razlika će uskoro nestati.

😊 Jednom je, u vrijeme mira s Francuzima, njemački car **Friedrich Veliki** dodijelio orden nekom svom kapetanu. On je zahvaljujući rekao: – Veličanstvo, volio bih da sam to odlikovanje zaslužio na bojnom polju. – Da, da, svakako – odgovori car. – Ali zar mislite da bih zbog vas sada trebao započeti neki novi rat.

JESTE LI ZNALI?

Autor svima na svijetu poznatog smajlija (lica koje se smije) je Amerikanac Harvey Ball, koji ga je dizajnirao da bi popravio raspoloženje u firmi u kojoj je radio. Nije smatrao da treba zaštititi svoju ideju, dopustio je svima da se slobodno koriste njegovim dizajnerskim djelom. Razvojem interneta i mobilne telefonije, razvila se i upotreba smajlija. Lice s osmijehom dobilo je i druge izraze, koristeći se kao ikonica s emocijom – emotikon. Šta misliš, da li bi trebalo dozvoliti da se emotikoni smiju koristiti u školskim pismenim zadaćama? A u službenim pismima? 😊😊😊

EP U STIHU

NARACIJA

PONAVLJANJE

KOMPOZICIJA

DESETERAC

HIPERBOLA

GRADACIJA

APOSTROFA

REFREN

EPSKA POEZIJA

EPSKA POEZIJA je naziv kojim se označavaju klasični oblici epike – ep i epska pjesma, koji su stvarani u stihu. Epska poezija je nastala veoma davno, i to najprije u okviru usmenog književnog stvaranja. Epski pjevač (Grci su ga zvali rapsod) pričao je skupu slušalaca o onome što ih je zanimalo kao pripadnike iste narodne zajednice, pa je svoje priče uzimao iz prošlosti te zajednice i opjevao podvige njenih slavni junaka. Pri tome je on idealizirao prošlost o kojoj je pjevao i historijske ličnosti pretvarao u epske junake, koji utjelovljuju kolektivne ideale, etičke vrijednosti i težnje cijelog naroda.

Ilijada (Ιλιάς) jedan je od dva Homerova epa.

VI vijeku pr.n.e u Ateni za vrijeme Pizistrata dobila je današnji oblik. Pizistrat je ustanovio panatenski praznik za vrijeme kojeg su se recitirale Homerove pjesme. Zato su i pripremljena državna izdanja tih pjesama čije se autorstvo pripisivalo nepoznatom slijepom piscu Homeru. Aleksandrijski je filozofi podijelili. Sama radnja započinje in medias res invokacijom muze i opisivanjem Ahilejeve srdžbe. i „Ilijadu” u 24 knjige prema broju slova u grčkome alfabetu. Sastoji se od 15.696 heksametara.

Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος
οὐλομένην, ἣ μυρὶ Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἴδι προΐαψεν
ἠρώων, αὐτοὺς δὲ ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν
οἴωνοῖσι τε πᾶσι, Διὸς δ' ἔτελείτετο βουλή,
ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε
Ἄτρεϊδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς

Srdžbu mi, boginjo, pjevaj Ahileja, Peleju sina
Pogubnu, koja zada Ahejcima bezbrojne jade,
Snažne je duše mnogih junaka poslala ona
k Hadu, a njih je same učinila, da budu plijen
Psimi i pticama svima, i tako se Zeusova volja
Vršila, od kad se ono razdvojio u svađi bio Atrejev
sin, junacima kralj, s Ahilejem divnim.

Prve **bošnjačke epske pjesme** nastale su još u XV vijeku kada je Bosna bila u sastavu Rumelijskog ejaleta. Razvijale su se paralelno sa epikom drugih balkanskih naroda, ali su njegovale svoju vlastitu tradiciju i imale su vlastite junake. Najpoznatiji bošnjački narodni junaci su: Mujo i Halil Hrnjica, Mustaj-beg Lički, Tale Ličanin (Budalina Tale), Alija Đerzelez, a o njemu i njegovim podvizima pisano je više nego o bilo kojim drugim junacima. Jedini je bosanski junak koji je stoljećima spavao kako bi se probudio u najtežem trenutku za svoju otadžbinu i došao u pomoć svojoj domovini.

Dva su osnovna tipa bošnjačkih epskih pjesama: hercegovački i krajišnički. Krajišnice su uglavnom duže, sa više likova, zapleta, unutrašnje dinamike, pune digresija i epskih ponavljanja. Nekad ih nazivaju i usmenom historijom Krajine. Jezička forma u kojoj se ostvaruju (oblik stiha) je epski deseterac sa cezurom iza četvrtog sloga, a osim epskog ponavljanja, najčešća stilska sredstva su stalni epitet, poređenje i hiperbola.

EPSKE NARODNE PJESME

ŽENIDBA SMILAGIĆ MEHA

Mehmed, sin starog hadži Smail-age, krenuo je u Budim da na sebe primi alajbegstvo. Na tom putu susreću malu karavanu u kojoj se nalazi oteta djevojka. Meho je uspijeva spasiti i tom prilikom se među njima rađa ljubav. Mehmed je odlučan da je zaprosi, ali tom svojom gestom on u Budimu stvara opasne neprijatelje. Zbog toga Meho skuplja osobene svatove koji su prije vojnici nego svatovi.

U odlomku koji slijedi opisani su Mujo i Halil Hrnjica, predvodnici svatova koji stižu sa ljute Krajine.

Tamam seli, pa se odmorili.
Kozara se otvori planina.
Kad pogleda sa dvora gospoda,
Kad evo ti Hrnjica-serdare,
Od cijele vojske komandare,
Na njegova pjegava đogata,
I za njime goješna Halila,
Na malina ka na šejitana.
Sad da vi je pogledat serdara!
Sila teška, pa se opremila.
Koliko je čelo u serdara,
Pro tog čela dva muška čepera.
Među veđe muška podlanica,
Pa mu veđe pale na brkove.
A kroz veđe badže načinijo,
Pa katilske oči izvrlijijo.
Ta je glava strašna bez karara!
A dva brka s ramena na ramo
Pokrile mu toke i oružje.
Sjaje mu se toke kroz brkove,
Kao sunce kroz jelovo granje.
Miške s ruke ka đovde junačke.
Na glavi mu kapa serdaračka;
Na njemu su dva serdarstva
carska.
Na pleći mu pletena dolama,
Sve od žice i venednik zlata.
Na bedre mu crvene čakšire,
Sve u zlatne prevezene grane.
Kud god švovi, sve gajtani zlatni.
Uz bedre mu guje ispletene,
Na kukove glave izvedene.
O kuk visi oštra gadarkinja;
Dugačka je od dva rastegljaja.

Kako mu se plaza oko đoga,
Baš ka guja oko suhog trna.
Na đogatu rahti pozlačeni,
A niz prsi klobukovi zlatni.
Po klobuku silimbesta sjajna,
Okićena zlatom i biserom.
Svi bilani puljkom pokovani,
Pa pod bradu za uzdu svezani
Sa halkama od srebra samoga.
Đogatova rešma oko vrata
Ispletena od žeženog zlata
Svrh ušiju taman do unkaša.
Od ušiju niz oba obraza
Dva kanata od samoga zlata,
Na uši mu oba zapučena.
Među njima daničkinja sjaji,
A na sapi grije mesečina.
Kad viđoše paše vojskovođu,
Sve tri paše pa se sagledaše.
„Koja j' ovo sila? Znate li ga?
Da l' j' istina, majka ga rodila,
Al' j' od Boga pala utvorica?“
Sve na paše kose nastrahoše
Od silnoga Muja Kladaškoga.
Pa pitaše bega ličanskoga:
„Lički beže, Bogom te kumimo!
Koja j' ono rota na đogata?
Hajde, što je silan i bijesan,
Što to nikad ni čuli nijesmo;
No što galče nosi u zubima,
Crno mrtvo, teke neodrito!“
Beg pašama riječ besedaše:
„Paše carske, zar ne poznajete?
Vidite li kalpak-kapu carsku,

I dva pera njemu preko čela?
U jednomu komandarstvo piše;
Komandar je od cijele vojske.
A na drugom ime serderačko;
Na njega su dva serdarstva
carska.
Ono ti je Hrnjica-serdare.
Niz cijelu zemlju česarevu,
U svakome velikom šeheru,
Na svakome velikom bedemu,
Svuda slika ima na mermeru
Od serdara i konja njegova.
Kade žene đecu uspavljaju,
Ja l' bešikom, ja l' na b'jele ruke,
Sve hi strašu s Hrnjicom
serdarom.
„Šuť' te, đeco, sad će Mujo doći!“
A vi hâla pitate beglera,
Koja j' ono sila na đogatu!
Na to paše šućur učineše.
„Blago nešem caru Al Otmanu
Za ovakve u Bosni serdare,
I ovakve s vojske komandare!“
Pa kad za njim izbi Hrnjičiću,
Gojan Halil na konju vrančiću,
Na malinu ka na šejitanu,
Što će biti đever uz Fatimu.
Bože mili, na svemu ti fala!
Lijep li je i ponosan li je,
On je bolji od svake djevojke.
Brade momak ni mustaća nema.
Crn mu perčin bijel vrat prekrijo,
Ka da mu je crn gavran zasijo.

SANDŽAČKI JUNAČKI EP

Ep „Ženidba Smailagić Meha“ predstavlja klasično djelo narodne epike koje istražuje junaštvo, ljubav i časti junaka Mehmeda, sina starog hadži Smail-age, dok se bori protiv opasnosti i iskušenja na putu ka alajbegstvu u Budim. Kroz različiti niz epizoda koje su u stvari cijele epske pjesme, a posvećene su našim junacima u jednoj od tih epizoda, opjevani su junaci narodne epike Mujo i Halil Hrnjica koji čine ovu priču bogatom i uzbudljivom. Opisuje se dolazak Muja i Halila Hrnjice, predvodnika svatova, sa ljute krajine. Junaci su opisani snagom i grandioznošću, ističući njihovu junačku prirodu i ratnički duh.

RAZGOVARAMO

- Kako je slikovito opisan Mujo Hrnjica?
- Koje su ključne karakteristike Mujevog vanjskog izgleda?
- Koje stilsko sredstvo se koristi u opisu Mujevih očiju i brkova? Zašto se koristi?
- Kako narodni pjesnik završava priču o Muju? Zašto se koristi pozitivna proizvodnja straha u epskim okvirima?
- Mujo je prikazan kroz opis njegove odjeće, oružja i konja, naglašavajući njegovu moć i uticajnost.
- Koji detalji se navode o Mujovom oružju i odjeći?
- Kako se kroz opis oružja i konja ističe Mujeva junačka priroda?
- Koje su dominantne stilske figure u opisu Mujove opreme i oružja?
- Halil je prikazan kao kontrast Muju, naglašavajući njegovu ljupkost i milost u odnosu na Mujevu snagu.
- U čemu se ogleda kontrast između Muja i Halila?
- Da li se Halilovo junaštvo umanjuje u odnosu na Mujevo?
- Koje stilske figure su prisutne u opisu Halila?

KNJIŽEVNI POJMOVI

Pretjerivanje u opisu Muje je prisutno kako bi se naglasila njegova snaga i hrabrost, što je uobičajeno u epskoj poeziji. Ovo stilsko sredstvo, poznato kao hiperbola, ima za cilj izazvati osjećaj divljenja i poštovanja kod slušatelja.

Hiperbola je stilska figura u kojoj se preuveličavaju osobine bića i predmeta ili intenzitet radnje s ciljem jačeg emotivnog dejstva i slikovitijeg prikazivanja

- Kako pjesnik koristi hiperbolu u opisu junaka?
- Koje pridjeve koristi pjesnik i kako se oni stilski klasificiraju?
- Uočite pridjeve kojima se služio pjesnik prilikom opisa junaka?
- Kako stilski imenujemo pridjeve tipa: pjegavi đogat, mletačka kadifa?
- U čemu je razlika između navedenih i pridjeva koji slijede: sila teška, rušpe pozlaćene, haša dubrovačka?
- Kako se pjesnik koristi lokalnim dijalekatskim izrazima i zašto?
- Koja su odstupanja od jezičke norme primjetna u tekstu?

JEZIK I STIL

Pjesnik kaže *hi* umjesto *ih* i kaže *im* umjesto *im* što je odlika lokalnih govora istočne Bosne i Crne Gore.

Uočite i druge riječi koje ne pripadaju standardnom bosanskom jeziku, te odvojite one koje se u vašem kraju govore od onih za koje ranije niste čuli.

Pjesnik se poigravao i sa zamjenom jata. Nedosljedno se služio ekavicom (*seli, veđe, mesečina*) i ijekavicom (*pjegav, bijesan*), a povremeno je unosio i ikavicu (*zasijo, obisnula*). Pronađite i ostale primjere u epu koji to potvrđuju.

Do kojih odstupanja od jezičke norme dolazi u sljedećim primjerima:

- a) *izvrljijo, načinjio, povišijo*
- b) *pofataju, komandar, pogledat,*
- c) *Sad da vi je pogledat serdara!*
Na pleći mu pletena dolama,
Uz bedre mu guje ispletene,
Na bedre mu bijele čakšire

AKO ŽELIŠ VIŠE

Avdo Međedović, rođen u Rasovu (Obrov) pored Bijelog Polja, ispjevao je junački ep „Ženidba Smailagić Meha“, koji je zabilježio Milman Peri (Milman Parry) 1935. godine. Međedović je u to vrijeme imao oko 60 godina i tvrdio je da nije pismen. Unatoč tome, tijekom godina razvio je izvanrednu sposobnost guslanja s izuzetnom memorijom. Na temelju pjesme koja mu je nekoliko puta pročitana,

uspio je izrecitirati ep koji broji 12.311 stihova, a zapisivač je trebao pet dana da ga zabilježi. Taj ep se sada čuva na Harvardu pod brojem 6840, a prvi put je objavljen na našem jeziku 1974. godine.

DERZELEZ ALIJA I KRALJEVIĆ MARKO

Pita majka Kraljevića Marka:
„A moj sine, Kraljeviću Marko,
jesi li se ikad prepanuo,
ja od vuka, ja li od hajduka?“
Govori joj Kraljeviću Marko:
„Ja se nijesam nikad prepanuo,
ni od vuka, niti od hajduka,
već se jesam jednom prepanuo.
Jednom idem uz Šaru planinu,
sa svojijeh trideset drugova;
kad iziđoh na vrh na planinu,
kad mi Šarac nešto se pomami.
Ja pogledah sa svojega Šarca,
al' tu leži krilo od sokola
preko puta u Šari planini.
Ja povikah na svoju družinu:
„Jamt' otale krilo sokolovo
da protjeram Šarca vilenoga!“
Svaki drug mi podizaše krilo,
nikakav ga rastavit ne može.
Ražljutih se, majko, u planini,
pa ja sjaha' sa konja Šarina,
i ja uzeh krilo sokolovo.
Ja ga jedva do pasa podigoh,
pa ga bacih u jelovo granje,
pa protjerah Šarca vilenoga
i provedoh trideset drugova.
Kad siđosmo pod Šaru planinu,
svratismo se u pjanu mejhanu.
Kad tu sjedi tursko momče mlado,
za glavom mu krilo sokolovo,
a kakva je turska serhatlija,
štrk na nogam', širok u plećima,
mrke masti goleme odrasti,
podugačka iz ramena vrata,
podebela iz obraza brka,
deblja mu je ruka u mišici,
već je meni noga u koljenu.
A kad vidjeh takoga junaka,

poda mnom su noge zadrhtale.
Tada sam se, majko, prepadnuo,
pa u strahu zapitah Turčina:
„Oklen li si, od kojeg li grada,
kako li te po imenu viču?“
A on mene popr'jeko pogleda,
pa mi veli tursko momče mlado:
„Hajd ne luduj, neznana delijo,
ja otklen sam, od kojeg li grada,
i kako se po imenu vičem,
Jesi l' čuo šeher Sarajevo,
u Saraj'vu Begovu džamiju,
viš' džamije Šeh-Sinan tekiju,
pod tekijom Đerzelez Aliju?
Ja sam glavom Đerzelez Alija.“
Kad sam čuo te riječi, majko,
ja potekoh Đerzelez Aliji;
pa zagrlih Đerzelez Aliju.
Udriše mi suze od očiju,
udriše mi niz bijelo lice,
pa ja grlom junačkijem viknuh:
„Hvala Bogu i današnjem danu,
kad ja nađoh svoga pobratima!
Ja sam, pobro, Kraljeviću Marko!“
Kad to čuo Đerzelez Alija,
ruke širi u čelo me ljubi.
tude smo se, majko, upoznali,
i tude smo s', majko, pobratili.“

Narodna epska pjesma

RAZGOVARAMO

- Koje su tri najvažnija događaja u pjesmi?
- Da li događaji u pesmi slijede hronološki redoslijed?
- Na koji način počinje pjesma?
- Šta je bilo povod za narodnom pjesniku da ispriča priču o Marku Kraljeviću i Aliji Đerzelezu?
- Koje događaje ili situacije su prethodili Markovoj priči?
- Koja je osnovna tema pjesme?
- Šta se misli pod „priča u priči“ u ovoj pjesmi?

U pjesmi je ispričan niz događaja koji čine radnju. Navedi tri najbitnija.

- Da li ti događaji slijede hronologiju?
- Kako počinje pjesma?
- Šta je narodnom pjesniku poslužilo kao povod da ispriča priču o Marku Kraljeviću i Aliji Đerzelezu?
- Šta je prethodilo Markovoj priči?
- Koja je tema je pjesme?
- Kažemo da je ovdje prisutna priča u priči. Objasni šta to znači.
- Izdvoji niz **događaja** koji čine osnovu radnje. Neka početak bude ovakav:

- razgovor između Marka Kraljevića i njegove majke
 - Marko priča kako se jednom zaista uplašio
- Nastavite dalje sami.

- Ko su glavni likovi?
- Šta o ovim epskim junacima znate?
- U čemu se ogleda njihovo junaštvo u ovoj pjesmi?
- Koje su osnovne odlike jednog junaka?
- Koje vrijednosti junak mora štiti?
- Da li je veći junak onaj koji napada ili onaj koji uspijeva sukobe i konflikte riješiti mudro, razgovorom i prijateljskim pružanjem ruke?
- Marko Kraljević i Alija Đerzelez su, ne samo epski likovi, nego i historijske ličnosti. Šta znate o historijskom Kraljeviću?
- Šta o Aliji Đerzelezu?
- Napravite usporedbu između Đerzeleza i Meha Smailagića iz epa *Ženidba Smailagić Meha*.
- Šta im je zajedničko?
- Zašto je bitno uočiti i njegovati ovakav vid junaštva?

JEZIK I STIL

Pjesma je napisana u epskom desetercu.

• Iz kojeg se sloga u stihu nalazi pauza (stanka)?

Cezura

ja	po	te	koh	Đer	ze	lez	A	li	ji
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Pauza unutar stiha, koja stih razdvaja na dva dijela, zove se **cezura**.

Deseterac je bitan pjevaču zbog melodičnosti, pa se u stihu poduzimaju različiti zahvati kako bi se on dobio.

Epski pjesnik pridaje svom kazivanju jedan svječan i uzvišen ton, izražavajući tako čežnju za minulim herojskim vremenima.

Taj svječani ton epske naracije dolazi do izražaja i u stihu koji epski pjesnici u jednoj narodnoj zajednici prihvaćaju kao uobičajen i tradicionalan epski stih. Tako je u starogrčkoj epici općenito bio usvojen heksametar, a u našoj narodnoj poeziji epski deseterac.

Nekad se stih dulji dodavanjem potrebnog vokala:

Ja sam, pobro, Kraljeviću Marko,

a nekad se krati ispuštanjem suvišnog:

i tude smo s', majko, pobratili.

Stil u pjesmi je prepoznatljiv i svojstven epici.

Obratite pažnju na epitete: grlom junačkijem, Šarca vilenoga, pjanu mejhanu, krilo sokolovo i objasnite zašto su specifični.

Epiteti koje stalno susrećemo u narodnoj epici u opisivanju sličnih situacija usporedbama rečeničkim sklopovima nazivaju se **stalnim epitetima**, uobičajenim, kao i šematiziranim redoslijedom detalja u opisu i prikazivanju likova i radnji tzv. **epske formule**.

AKO ŽELIŠ VIŠE

Postoji značenjska razlika između lika i ličnosti.

Lik je u književnosti, a ličnost u stvarnom životu.

KARAKTERISTIKE EPSKIH NARODNIH PJESAMA

Pokušaćemo da na primjeru pjesmama *Ženidba Smailagić Mehe* i *Đerzelez Alija i Kraljević Marko* razradimo karakteristike narodnih epskih pjesama.

a) Junački ep karakteriše epsko kazivanje – pripovjedanje sa svečanim ritmičkim govorom i epskom širinom. Junak je opjevan u trećem licu, detaljno je opisan, kao i događaj koji se odigrava.

*Sila teška, pa se opremila.
Koliko je čelo u serdara,
Pro tog čela dva muška čepera.
Među veđe muška podlanica,
Pa mu veđe pale na brkove.
A kroz veđe badže načinijo,
Pa katilske oči izvrlijjo.*

Epska širina postiže se epskim ponavljanjima (ponavljanjem sličnih ili istih stihova). Ponavljanja istovetnih stihova nazivaju se epskim retardacijama. Njihova funkcija je da uspore ili nastave ritam epske radnje.

*tude smo se, majko, upoznali,
i tude smo s', majko, pobratili.*

Kompozicija označava sam način na koji je književno djelo složeno. Ti dijelovi se obično podudaraju s poglavljima u epskoj prozi i pjevanjima u epskoj poeziji.

Uvod – *Pita majka Kraljevića Marka: „A moj sine, Kraljeviću Marko, jesi li se ikad prepanuo, ja od vuka, ja li od hajduka?“*

Zaplet – *Govori joj Kraljeviću Marko: „Ja se nijesam nikad prepanuo, ni od vuka, niti od hajduka, već se jesam jednom prepanuo.*

Vrhunac – *Ražljutih se, majko, u planini,
pa ja sjaha' sa konja Šarina,
i ja uzeh krilo sokolovo.
Ja ga jedva do pasa podigoh,
pa ga bacih u jelovo granje,
pa protjerah Šarca vilenoga
i provedoh trideset drugova.*

Peripetija – *Tada sam se, majko, prepadnuo,
pa u strahu zapitah Turčina:
„Oklen li si, od kojeg li grada,
kako li te po imenu viču?“*

A on mene popr'jeko pogleda,
pa mi veli tursko momče mlado:
„Hajd ne luduj, neznana delijo,
ja otklen sam, od kojeg li grada,
i kako se po imenu vičem,
Jesi l' čuo šehar Sarajevo,
u Saraj'vu Begovu džamiju,
viš' džamije Šeh-Sinan tekiju,
pod tekijom Đerzelez Aliju?
Ja sam glavom Đerzelez Alija.“

Rasplet – „Hvala Bogu i današnjem danu,
kad ja nađoh svoga pobratima!
Ja sam, pobro, Kraljeviću Marko!“
Kad to čuo Đerzelez Alija,
ruke širi u čelo me ljubi.
tude smo se, majko, upoznali,
i tude smo s', majko, pobratili.“

U ovim pjesmama se koriste jaka stilska sredstva: **hiperbole, poređenja, kontrasti, alegorija, slovenska antiteza** itd. U pjesmi Ženidba Smailagić Mehe zastupljene su gradacija, kontrast i hiperbola.

▶ GRADACIJA

Gradacija je redanje pjesničkih slika, misli i osjećanja postupno, od slabijih ka jačim ili obrnuto, od jačih ka slabijim.

Primjer:

... Na glavi mu kapa serdaračka;
Na njemu su dva serdarstva carska.
Na pleći mu pletena dolama,
Sve od žice i venednik zlata.

▶ HIPERBOLA

Hiperbola je preuveličavanje, naglašavanje osobine ili intenziteta radnje. Vrlo je česta u književnosti, ali i u svakodnevnom životu.

Primjer:

...a kakva je turska serhatlija,
štrk na nogam', širok u plećima,
mrke masti goleme odrasti,
podugačka iz ramena vrata,
podebela iz obraza brka,
deblja mu je ruka u mišici,
već je meni noga u koljenu.

▶ APOSTROFA

Apostrofa je stilska figura kojom se, usred izlaganja, iznenada, govornik direktno obraća nekom posebnom. Bilo da je ta osoba prisutna ili odsutna, živo ili mrtvo biće, lice ili predmet. Ova stilska figura se koristi kako bi se pojačalo kazivanje.

Primjer:

*Onda veli Đerzelez Alija:
– Bogu hvala, kad imam jarana!
O sokole, sivoga ti perja,
Haj otidi šehar-Sarajevu...*

▶ REFREN

Refreni su ponavljanje riječi, izraza ili rečenice unutar pjesme ili pjesme, obično na kraju svake strofe ili stiha.

Primjer:

*Do po džide čohom opšivena,
Od po džide krvi nalivena,
Na vrh džide od aždahe glava...*

EPSKI PROTAGONISTI I ANTAGONISTI

Protagonisti su naši junaci, a antagonisti su njihovi protivnici. Glavni protagonisti u bošnjačkim junačkim pjesmama su: Alija Đerzelez, Mujo i Halil Hrnjica, Tale Ličanin.

ATRIBUTI JUNAKA – Epski junak je književni lik predstavljen kao heroj. On se po svojoj mudrosti, hrabrosti ili vještini ističe nad ostalima. On je lako suprotstavlja svim nevoljama i često je predstavljen kao predstavnik ili onaj koji brani neku zajednicu. Epski junaci ginu za čast ili u borbi protiv neprijatelja. Oni su bez mane i njihov tjelesni izgled odgovara njihovom moralnom savršenstvu. Kao savršeni junaci oni drže do svog odijela, oružja ili konja.

ZADATAK

- Radite u parovima. Svaki par neka obradi po jednu epsku pjesmu o epskim junacima. Spremite sadržajne prezentacije i predstavite ih pred razredom.
- Dramatizujte pjesmu „Đerzelez Alija“. Izradite scenografiju i kostime da biste što vjernije dočarali događaj.

LIRIKA

• Bitna strukturna obilježja poezije stih, strofa, lirski subjekt, tema, motiv, pjesnička slika, vrste rime: prema rasporedu u strofi.

ANALIZA LIRSKE PJESME PREMA MOTIVU I STILSKOM IZRAZU

Motivi, humoristične pjesme, himna; stilska izražajna sredstva: metafora, hiperbola, apostrofa, gradacija, refren.

Počeci lirike u staroj Grčkoj riječ lirika grč. *lyra* – žičani instrument, a označavala je pjesme pjevane u pratnji lire.

Lirika ili lirsko pjesništvo je književni rod kojem pripadaju književna djela u kojima su iskazani osjećaji, misli i doživljaji. Književno djelo napisano u stihovima ili prozi u kojemu su odabranim i umjetnički oblikovanim riječima iskazani doživljaji, osjećaji i misli nazivamo ***lirskom pjesmom***.

Lirika je književni žanr u kojoj se izražavaju osjećanja, raspoloženja i misli pjesnika.

NARODNA LIRSKA PJESMA	UMJETNIČKA LIRSKA PJESMA
LJUBAVNA – SEVDALINKA	LJUBAVNA
PJESME UZ RAD	PEJSAŽNA
SVADBENE	SOCIJALNA
USPAVANKE	PATRIOTSKA
ŠALJIVE	MISAONA
	HIMNA

LIRSKA NARODNA POEZIJA

NE ČUDIM SE ŠIPU I PLANINI

*Ne čudim se Šipu u planini,
ni Rožaju što je pod planinom,
ni Akovu što je u tjeskobi,
ni Pazaru što je na jordamu,
ni Sjenici što je u ravnici,
Ibar vodi što se često muti,
no mom dragom što se na me ljuti!
Ako sam mu šećer-šerbet dala,
nijesam ga pod prozore zvala;
ako sam ga pod prozore zvala,
nijesam mu vezen jagluk dala;
ako sam mu vezen jagluk dala,
to je samo da ga boli glava,
putujući, na mene misleći,
dan i noć se meni nadajući!*

Ljubavna narodna lirska pjesma - Sevdalinka

RJEČNIK

sevdah – ljubavna čežnja; **sevdalinka** – bosanska ljubavna pjesma;
jordam – ponos; **jagluk** – vezena mahrama.

RAZGOVARAMO

- Kako djevojka započinje pjesmu?
- Prepoznajete li osnovno osjećanje u pjesmi?
- Kakav je odnos djevojke prema momku?
- Pošto sevdah predstavlja ljubavnu čežnju, ljubavni zanos, ko u ovoj pjesmi ima takva osjećanja?
- Kako doživljavate ovu djevojačku igru?

Izuzetne su lirske slike koje imamo u pjesmi, a koje doživljavamo čulima vida i sluha.

Izdvojite tematske cjeline pjesme i pokažite kakvi su razlozi njihovog rasporeda.

KNJIŽEVNI POJMOVI

Sevdalinka je ljubavna narodna pjesma. Riječ sevdah potiče iz turskog jezika i znači ljubav, ljubavnu čežnju i zanos. Pjevana je u različitim prilikama, bez muzičke pratnje ili uz pratnju saza te u novije doba harmonike. Sevdalinka je na upečatljiv način izrazila osjećanje ljubavne radosti, snovite čežnje ili treperavog iščekivanja susreta sa voljenim bićem, ali i ponor beznađa i ljubavnog očajanja te osjećanje bezizlaza, usljed neostvarene ili neuzvraćene ljubavi, vjerolomstva i iznevjerenog očekivanja. Posebnu odliku sevdalinke čine lokalna obilježja: u brojnim primjerima ova je pjesma zapamtila sasvim određene pojedince, djevojke i mladiće koji su ljepotom, držanjem ili učešćem u zgodama oko ašikovanja privlačili pažnju usmenih lokalnih pjesnika. Najranija vijest o sevdalinci vezana je za drugu polovicu XVI vijek, ali je ova pjesma vjerovatno nastala još ranije. Sevdalinka je plodotvorno odjeknula i u lirici bošnjačkih pjesnika novijeg doba Bašagić, Ćatić, Đikić, Humo i dr.

ZADATAK

Pronađite i sami neku sevdalinku koja vam se posebno dopada i pročitajte je na času dijeleći svoj doživljaj s drugima.

Čitanjem i slušanjem sevdalinki otkrijte čarobni svijet i jezik ovih pjesama uočavajući uslove i ambijent u kojima su one nastajale.

NAVALITE, MOBO MOJA!

*Navalite, mobo moja,
Navalio dan!
Navalio tamni oblak
Preko planine!
Meće šimšik od Debelja
Pa do Gradine!
Navališe žnjetarice
Baš k'o vavlice.
Ugrabiše, prije kiše,
Njivu pšenice.*

Lirska narodna pjesma – Pjesma uz rad

RJEČNIK

moba - ljudi koji pomažu na njivi; **meće** - gađa, sijeva; **šimšik** - munja; **Debelja** - ime brda; **Gradina** - ime brda; **vavlica** - vrijednica, rukatica.

RAZGOVARAMO

- Kako ti se svidjela ova pjesma?
- Znaš li još neku pjesmu o mobi?
- Da li u tvom kraju ima moba?

KNJIŽEVNI POJMOVI

PJESME UZ RAD - pjevane su uz žetvu žita, uz rad oko kukuruza, duhana, vinove loze, maslina. Čule su se na zajedničkim poslovima mobama kada je trebalo plodove ljeta pripremiti za jesen i zimu.

ZADATAK

Napiši u svoju svesku sastav na temu mobe.

TREPETLJIKA TREPETALA

*Trepetljika trepetala
puna bisera,
aj, oni naši bijeli dvori
puni veselja.*

*Šta se ono tamo čuje
šta se vesele,
haj, ono majka sina ženi
pa se veseli.*

*Svi se redom veseljaše
majka najviše,
haj, doveli joj đul nevjestu
đulom miriše.*

*Spustila se zlatna žica
sa vedra neba,
haj savila se mladoženji
oko fesića,
haj sa fesića, a đul nevjesti
oko duvaka.*

Svadbena narodna lirska pjesma

RAZGOVOR

- Da li vam je ova pjesma poznata? Gdje ste je čuli?
- O čemu govori?
- Zbog čega se majka najviše raduje?
- Koji su simbolični dijelovi svadbene nošnje mladoženje i nevjeste?

KNJIŽEVNI POJMOVI

Svadbene pjesme - pratile su različite dijelove svadbenih običaja, u skladu sa vjerskim životnim načelima i praksom uz kretanje svatova, uz traženje nevjeste, uz krnanje mlade, uz svođenje mladenaca i sl.

RJEČNIK

trepetljika – ukras u kosi od istanjenih listića od srebra i zlata; **đul** – ruža; **duvak** – bijeli providni materijal kojim se pokrivalo nevjestino lice.

ZADATAK

*Pitaj staru nanu kako su nekada izgledali svatovi.
Zapiši neke običaje u vezi sa nekadašnjom svadbom u tvom kraju.*

MAJKA SINA U GORU RODILA

Majka sina

Majka sina u gori rodila

Majka sina

Majka sina u gori rodila

Pčelica ga

Pčelica ga medom zadojila

Pčelica ga

Pčelica ga medom zadojila

Lastavica

Lastavica pupak odrezala

Lastavica

Lastavica pupak odrezala

Bijela vila

Bijela vila u svilu povila

Bijela vila

Bijela vila u svilu povila

Golubica

Golubica bešom zanjihala

Golubica

Golubica bešom zanjihala

Lirska narodna pjesma – Uspavanka

RJEČNIK

beša – drvena kolijevka

RAZGOVARAMO

- O čemu se govori u ovoj pjesmi?
- Ako se dijete u gori rodilo, ko će sve pomoći?
- Kako će pomoći novorođenom djetetu?

KNJIŽEVNI POJMOVI

USPAVANKE su pjevane nad djetetom u bešici, izražavale su materinsku želju za sprječavanjem uroka i posvemašnjim zaštićavanjem čeda. Na raznovrsnost uspavanki ukazuju već i različiti oblici stiha kojima je spjevana: sedmerac, simetrični i nesimetrični osmerac, epski deseterac.

SMIJEŠNO ČUDO

*Viđeh čudo, a nagledah ga se,
Đe iđaše patka potkovana,
A bijela guska osjedlana,
Još na vuku kapa od samura,
Na međedu zelena dolama,
Na pijevcu kovčali čakšire,
Na lisici lijepa đerdana,
A na zecu svilene dimije.
Ne čuđim se patki potkovanoj,
Ni bijeloj guski osedlanoj,
Nit' vukovoj kapi od samura,
Ni međedu zelenoj dolami,
Ni lisici ni njenu đerdanu,
Ni pijevcu kovčali čakširam';
No se čuđim zecu dimijama:
Kud se vere, kako ne izdere!*

Šaljiva narodna lirski pjesma

RJEČNIK

samur – krzno od kune

dolama – dio nošnje kao kaput

čakšire – dio nošnje kao vunjene pantalone

RAZGOVARAMO

- Koje se sve životinje pominju u ovoj pjesmi?
- Koji su šaljivi elementi u pjesmi?
- Kome je namjenjena ova šaljiva pjesma?
- Čemu služe šaljive pjesme?

KNJIŽEVNI POJMOVI

ŠALJIVE PJESME spadaju među one lirske vrste koje su slabije bilježene i općenito manje proučavane. Znatnu rasprostranjenost u bošnjačkoj sredini imale su pjesme u kojima smijeh izvire iz veselih zgoda koje izaziva nespretni mladić u silnoj želji da se što prije nađe u blizini drage. Vedrim humorom odlikuju se neke šaljive pjesme u kojima smijeh izaziva nakaradno prikazivanje supruga. Jedan broj šaljivih pjesama zasnovan je na „događanju nemogućeg”. Zbivanje u nekim šaljivim pjesmama slikovito je preneseno u životinjski svijet. Šaljivim pjesmama pripadaju također one koje su odrasli pjevali maloj djeci u cilju uveseljavanja i zabave. Zapravo su ove pjesme dio igre i za njihovo potpunije razumijevanje neophodan je opis koji objašnjava tok igre i mjesto pjesme u njenom toku

LIRSKA UMJETNIČKA POEZIJA

LIRSKA su ona djela u kojima pjesnici iskazuju svoja osjećanja, svoj doživljaj svijeta i života. Lirike ima u svakom umjetničkom djelu, ali je ona dominantna u lirskoj poeziji.

Lirske pjesme su cjelosti u emocijama, subjektivnom doživljaju i lirskom tonu.

Uglavnom su kratke i najčešće pisane u stihu ***mada ponekad mogu biti napisane i rečenicom***. Odlikuje ih ritmičnost, slikovitost, emocionalnost.

Ritam, organizacija stiha, slike, poetski izraz, stil i stilske figure čine kompoziciju lirske pjesme. Kompozicija je, dakle, način na koji je neka pjesma sastavljena. Analizom kompozicije utvrđujemo raspored i povezanost motiva, lirskih slika, jezičke i ritmičke organizacije stihova, strofa i pjesme kao cjeline.

Motiv je najmanja tematska cjelina u pjesmi koji ima samostalno značenje. Obično u pjesmi postoji glavni motiv koji se proširuje drugim motivima. Motiv je smisaono jezgro jedne poetske cjeline ***lirske slike ili cijele pjesme***.

Lirske poetske/pjesničke slike su uže cjeline u pjesmi koje se mogu zamisliti i jednim pogledom obuhvatiti.

Katren je strofa od četiri stiha, **Tercina** od tri, a **Distih** strofa od dva stiha.

Rima je glasovno podudaranje riječi na kraju stihova. S obzirom na to koji se stihovi rimuju postoje:

parna aa bb rimuju se prvi i drugi, a treći i četvrti stih.

ukrštena ab ab rimuju se prvi i drugi, a drugi i četvrti stih.

obgrljena abba rimuju se prvi i četvrti, a drugi i treći stih.

VRSTE LIRSKIH PJESAMA

Lirske pjesme prema temi dijelimo na: ljubavnu, pejzažnu, socijalnu, patriotsku i misaonu lirsku pjesmu koje su samo osnov za dalju klasifikaciju.

Ljubavna pjesma je vrsta lirske pjesme u kojoj pjesnik izražava intimno osjećanje ljubavi.

Socijalna pjesma je vrsta lirske pjesme u kojoj se govori o socijalnoj nepravdi i teškom položaju jednog društvenog sloja, bilo radnika, seljaka, siročadi ili nekoj drugoj socijalno ugroženoj grupi.

Pjesma redovno izražava angažovani stav pisca koji je uvijek na strani obespravljenih.

Refleksivna (misaona) pjesma je vrsta lirske pjesme u kojoj pjesnik iznosi svoja vlastita razmišljanja o svijetu, ljudima i o prolaznosti života.

HIMNA

Himna je pjesma u kojoj se izražava divljenje i poštovanje, te mistično osjećanje. Nekad su to bile religiozne pjesme pjevane u slavu Boga, ali se vremenom njihov opseg proširio pa su nastale i himne koje u svečanom zanosu slavile prirodu, domovinu ili neku veliku ideju. U XIX vijeku je riječ himna u Evropi počela označavati svečanu pjesmu koja je prihvaćena kao izraz jedinstvenog kolektivnog patriotskog osjećanja cijelog naroda.

Takve himne zovu se nacionalne himne.

AKVAREL

*O bistri jesenji dani,
Odozgo sa svijetlih palata
Osmijeh me vaš mami,
O bistri jesenji dani!
Naš grad je zreo akvarel
Pun plavih, zlatnih boja.
Pralja je majka moja,
A ja s pločnika deran
Bos ulicom pjevam:
O bistri jesenji dani,
Na svemu vaš zlatni osmijeh titra:
Na prozorskim oknima
Skrivenim u granju,
Na zastavicama auta hitra,
Na licima što blenu u vrevu danju,
Na kosama gospe sa drugog kata.
Na piljarice šatoru bijelu,
Na katedrale kupoli zlata.
U našem malom dvorištu
Vijore haljine, haljine
Plave, crvene, bijele, šarene,
A ja s pločnika deran
Bos ulicama pjevam:
O bistri jesenji dani,
Odozgo sa svijetlih palata
Osmijeh me vaš mami,
O bistri jesenji dani!*

Hamza Humo

RJEČNIK

pralja – žena koja se bavi pranjem veša; **deran** – neodgojen dječak;
piljarica – prodavačica; **palata** – bogato zdanje, dvorac.

RAZGOVARAMO

Akvarel je slika izrađena vodenim bojama.

- Kojim bojama književnik slika jesen u gradu?
- Objasni stih. „Naš grad je zreo akvarel!”
- Nabroji pojedinosti tog zrelog akvarela. Kakve ugođaje te slike izazivaju u tebi?
- Kojim su stilskim figurama ostvarene slike grada? Obilježi ih.

- Uzajamni odnos svih boja u pjesmi usko je povezan s osnovnim osjećanjem i raspoloženjem.

- Koje je osnovno osjećanje iskazano u pjesmi?
- Kakvog su oblika strofe? Jesu li stihovi jednake dužine?
- Šta primjećuješ u broju slogova u stihovima? Gdje se javljaju pauze? Koji slogovi su naglašeni, a koji nenaglašeni?
- Gdje su raspoređene rime u pjesmi?
- Koje su uloge stihova koji se ponavljaju u pjesmi? Koliko oni utječu na ritam pjesme?

KNJIŽEVNI POJMOVI

REFREN - Koji se stihovi ponavljaju? Šta pjesnik ovim postupkom želi naglasiti? Pjesma završava kao što i počinje. Kako tumačiš ovaj pjesnikov postupak? Pronađi i refren pa ga obilježi.

KONTRAST - Pjesma u sebi sadrži kontrast. Na jednoj strani je ulica, na drugoj palata, gore je gospođa, dole piljarica. Pronađi još barem jedan ovakav par. A Šta pjesnik ovim kontrastom naglašava? Dječak je veseo zbog boja i lijepog dana; međutim, ima li razloga da bude ljut? Možda je njegova pjesma protest? Šta misliš o dječaku koji „bos ulicama pjeva?“

ZADATAK

Nauči ovu pjesmu napamet.

O PISCU

Hamza Humo 1895. rođen je u Mostaru. Školovao se u gradu na Neretvi, a školovanje mu je prekinuo Prvi svjetski rat u kojem je služio kao pisar i tumač u jednoj mađarskoj bolnici. Nakon rata vraća se u Mostar i maturira, a zatim odlazi na studij historije umjetnosti u Zagreb, Beč i konačno u Beograd. Tokom studija upoznaje hrvatski ekspresionizam i počinje pisati. Najpoznatije zbirke pjesama su mu *Grad rima i ritmova* i *Sa ploča istočnih*, kao i roman *Grozdanin kikut*. Radio je kao urednik i novinar. Umro je u Sarajevu 1970. godine.

JEDNA SI JEDINA

Zemljo tisućljetna,
na vjernost ti se kunem.
od mora do Save
od Drine do Une.
Jedna si, jedina,
moja domovina.
Jedna si jedina
Bosna i Hercegovina.
Bog nek' te sačuva
za pokoljenja nova.
Zemljo mojih snova,
mojih pradjedova.
Jedna si, jedina,
moja domovina.
Jedna si jedina
Bosna i Hercegovina.

Edin Dervišhalidović Merlin

RJEČNIK

tisućljetna – hiljadugodišnja

KNJIŽEVNI POJMOVI

HIMNA *grč. pjesma*, hvalospjev je reprezentativna pjesma, najčešće države, koja se pjeva ili svira u svječanim i službenim prilikama. Riječ je obično o domoljubnoj pjesmi koja veliča povijest, tradicije i napore dotičnoga naroda. Može biti službeno priznata kao državna himna ili općeprihvaćena u narodu kao svečana pjesma.

O AUTORU

Dino Merlin - rođen kao Edin Dervišhalidović 12. septembra 1962. godine u Sarajevu, je bosanskohercegovački pjevač i kantautor pop muzike. Započeo je karijeru krajem 70-ih godina osnivajući bend *Dino*. Kasnije je formirao grupu *Merlin*, čiji su članovi između ostalih bili i Amir Bjelanović - Tula, Enver Milišić - Mili, Mensur Lutkica i Džafer Saračević - Džaf. Nakon raspada benda, nastavio je samostalno pod imenom Dino Merlin poznat po brojnim hitovima.

ZADATAK

- Napišite esej o značenju domovine i nacionalnog identiteta na temelju analize pjesme. Istražite kako pjesme mogu izražavati osjećaje pripadnosti i ljubavi prema zemlji.
- Istražite geografske karakteristike Bosne i Hercegovine koje se spominju u pjesmi. Istražite lokacije poput rijeka Save, Drine i Une i prikažite na karti.
- Napišite kreativnu vlastitu pjesmu ili stihove o svojoj domovini, koristeći slične motive kao u pjesmi *Jedna si jedina*.

AKO ŽELIŠ VIŠE

Među najpoznatije drevne himne ubraja se velika himna bogu Antonu što ga je napisao faraon Ehnaton, potom zbirka himni hinduističke tradicije nazvana Vede, dok je na Zapadu najpoznatija himnodijaska tradicija ona koja počinje s Homerom, a bave se bogovima grčke mitologije.

Stvaranjem prvih nacija nastaju nacionalne i rodoljubive himne, a pojavom društvenih klasa i borbene. Najstarija je nacionalna himna **Wilhelmus**, holandska himna, napisana između 1568. i 1572. u vrijeme osamdesetogodišnjeg rata. Tekst japanske himne još je stariji, no melodija je komponovana tek početkom XX vijeka, dok je državnom himnom postala 1999. Španjolska himna **Marcha Real** datira iz 1770, engleska **God Save the Queen** prvi se put spominje 1745, a francuska **Marseljeza - La Marseillaise** nastala je 1792, dok je kao himna prihvaćena 1795.

OVOG MI PERA

*Ovog mi pera što piše pjesme
I osorna duha smjela
Ja nisam onaj što zucnut ne sm'je
Pa makar dobio metak sred čela
Oholi režim i pse što me laju
Prozivam javno u fetvama mojim
Svima što mi prozborit ne daju
Odavno na glas – na crti stojim
Na čast moju ne stavljajte šapu
Saburli sam al vas durat neću
Ni pred kime ja ne skidam kapu
Već prkosno u čast umrijeću
Zabo sam pero ko vitez koplje
Istini prisegu svečano dao
Ja neću šutit ko vaše roblje
Makar ko šehid za pravdu pao.*

Sahit Kandić

RAZGOVARAMO

- Kako govornik opisuje svoj odnos prema vlasti ili režimu?
- Kako govornik izražava hrabrost ili odlučnost u pjesmi?
- Koje simbole i metafore autor kako bi preneo svoje poruke?
- Kako govornik opisuje svoj odnos prema onima koji mu ne dozvoljavaju da govori?
- Kako se izražava o odnosu prema opresivnom režimu i onima koji ga podržavaju?
- Koje vrijednosti ili principe govornik ističe u pjesmi?
- Koji su ključni elementi govornikove poruke ili stava u pjesmi?

Pročitajte pjesmu *Ovog mi pera* i razmislite o temama hrabrosti, slobode izražavanja i otpora prema režimima. Razmislite o ličnim iskustvima ili osjećajima povezanim s ovim temama.

KNJIŽEVNI POJMOVI

GRADACIJA je stilska figura odnosno pjesnički izraz. Ova stilska figura, zapravo predstavlja niz pjesničkih slika poređanih po jačini doživljaja.

*Ovog mi pera što piše pjesme
I osorna duha smjela
Ja nisam onaj što zucnut ne sm'je
Pa makar dobio metak sred čela*

Personifikacija: Oholi režim i pse što me laju / Prozivam javno u fetvama mojim

Metafora: Zabo sam pero ko vitez koplje - Pero se uspoređuje s koplje, sugerirajući snagu i odlučnost pisca.

Hiperbola: Makar ko šehid za pravdu pao - Pretjerivanje u izrazu kako bi se naglasila hrabrost i odlučnost autora.

Socijalna pjesma - vrsta lirske pjesme u kojoj se govori o socijalnoj nepravdi i teškom položaju jednog društvenog sloja, bilo radnika, seljaka, siročadi ili nekoj drugoj socijalno ugroženoj grupi. Pjesma redovno izražava angažovani stav pisca koji je uvijek na strani obespravljenih.

ZADATAK

Napiši sopstveni pjesnički izraz u kojem izražavaš svoje osjećaje ili stavove prema nekoj temi koja ti je važna. Razmisli o simbolima, metaforama i jezičkim elementima koji će poboljšati tvoju poruku.

O PISCU

Sahit Kandić rođen je 1969. godine u Metehu kod Plava, u Sandžaku. Njegova porodica se 1974. godine seli u Peć (Kosovo) gdje i danas živi i uspješno piše. Diplomirani je pravnik i autor nekoliko knjiga, poput iluzionističke brošure *Magična zabava* 2011, zbirke primjenjene poezije *Kauboj* 2012 i zbirke poezije *Sandžak, ni na nebu, nit na zemlji* 2014. Poezija mu ja objavljivana u brojnim književnim časopisima i listovima pune tri i po decenije, a u posljednje vrijeme i u nekoliko brojeva zajedničkih zbirki *Mostovi prijateljstva* u Skoplju. Inače, široj javnosti je poznatiji kao novinar jer je radio za brojne medije, a najviše za javni servis RTK1 i Radio Kosova 2 u Prištini te kolumnista nacionalne revije za politiku i društvo *Sandžak*, a u posljednje vrijeme uglavnom piše za portal *bosnjaci.net*. Saradnik je za nekoliko naučnih monografija te lektor književnih djela ovdašnjih književnih stvaralaca.

ZAPIS O ZEMLJI

Pitao jednom tako jednoga vrli pitac neki:

A kto je ta šta je ta da prostiš

Gdje li je ta

Odakle je

Kuda je

Ta

Bosna

Rekti

A zapitani odgovor njemu hitan tad dade:

Bosna da prostiš jedna zemlja imade

I posna i bosa da prostiš

I hladna i gladna

I k tomu još Da prostiš

Prkosna

Od

Sna

Mehmedalija Mak Dizdar

RJEČNIK

pitac - pitalac; **kto** - ko; **rekti** - reci ; **imade** - ima; **vrli** - dostojan, uvažen.

RAZGOVARAMO

- Koje značenje ima riječ zapis? Šta je to zapisano o zemlji u ovoj pjesmi?
- Ko je pitac koji se raspituje o zemlji Bosni? Šta znači riječ vrli?
- Šta se osjeća u prizvuku njegovih pitanja? Sumnja ili poruga?
- Znaš li ko daje odgovor? - Šta on potvrđuje?
- Kako on vidi zemlju - domovinu? Koji prizvuk ima njegov odgovor?
- Pokušaj objasniti poentu pjesme Prkosna od sna.
- U pjesmi se osjeća potreba da sumnja i poruga budu nadjačane. Izdvoji riječi kojima ćeš to potvrditi.
- Pjesma ima dvije strofe. Prva sadrži pitanja, a druga odgovore. U kakvom su odnosu te dvije strofe? Šta se postiglo na taj način? Koja je to stilska figura?
- U pjesmi se smjenjuju prošlost i sadašnjost. Šta je time postignuto?
- Zastarjele riječi i izrazi svjedoče o davnom vremenu zemlje Bosne. Provjeri na časovima historije koliko znaš o historijskoj prošlosti zemlje Bosne. Ove riječi naglašavaju i pjesnikovo pripadanje Bosni.
- Kaži nekoliko rečenica u kojima ćeš iznijeti svoje viđenje domovine u kojoj živiš i poveži to s pjesmom.

- Pjesma je po mnogo čemu neobična - šta se time postiglo?
- Uoči njen oblik: *šta je pjesnik postigao upotrebom stihova različite dužine?*

KNJIŽEVNI POJMOVI

Lirska pjesma koja svojom temom, osjećanjem, idejom potiče ljubav prema domovini naziva se **rodoljubiva / patriotska / domoljubna pjesma**.

Pjesma ima formu dijaloga, koji se odvija između dva govorna subjekta – „vrli pitac” i „upitan”. Središnji motiv je „Bosna”, za koju se „pitac” zanima pitanjima: „Gdje li je ta/ Odakle je/ Kuda je/ Ta/ Bosna/ Rekti”.

U drugoj strofi govorni subjekt je „upitani”, koji odgovara na pitanja postavljena u prvoj strofi. Bosna je u njegovim odgovorima opisana epitetima koji naglašavaju jad i neimaštinu: „I posna i bosa da prostiš/ I hladna i gladna”.

Odgovori koje upitani daje daju snažnu poruku koja opominje sve one koji su Bosnu doveli do takvog stanja. Zemlja je personificirana, pjesnik je smatra kolateralnom žrtvom. Štoviše, zemlja je „prkosna od sna”, jer se već dugo ništa ne mijenja i čini se kao da sve spava dugi san iz kojega se neće trgnuti. Stoga je pjesma nadgrobni spomenik preminuloj zemlji, ali koja još uvijek ima nade vratiti se iz mrtvih, jer samo spava.

Posebnost pjesme čini i izostanak interpunkcija, što pjesmu povezuje s autohtonom formom teksta na stećcima. Autor svjesno upotrebljava arhaizme (kto, rekti) koji potječu iz staroslavenskog jezika.

ZADATAK

1. Potraži u biblioteci zbirku pjesama *Kameni spavač* pa je pročitaj.
2. Organizujte dramsku predstavu sa recitovanjem ovog djela. Postavite stiroporna postolja i napišite glagoljicom neki tekst sa stećaka. Recitujte stihove i možete iz školskog orkestra potražiti muzičku pratnju sa gitarom.

O PISCU

Mehmedalija Mak Dizdar rođen je 1917. u Stocu, a umro 1971. godine u Sarajevu. Pjesme je objavljivao u časopisima i novinama. Dobitnik je brojnih priznanja i nagrada. Napisao je zbirke pjesama: *Kameni spavač* i *Modra rijeka*. Stari bosanski tekstovi i stećci bili su predmet njegovih posebnih zanimanja.

ĐAČKI KORZO

U prvi sumrak
svi se tu sjate
ozbiljna lica
držanja kruta.
Odu do ugla,
pa se vrate.
I opet tako.
I opet tako
još dvesto puta.

Šarena povorka
gura se, šeta...
Hiljadu kapa
i bereta...
Hiljadu šubara
i kačketa...

A uz put pogled
poneko baci,
il nešto bajagi
nevažno kaže...

Ruku na srce:
šta sve ti đaci
uporno traže
dok troše đonove

i troše sate,
dok odu onamo
i dok se vrate,
i opet tako
sve iz početka,
danas i sutra,
idućeg petka,
idućeg jula,
idućeg maja,
tamo i natrag,
i nikad kraja?
Čarape žute,
zelene,
plave,
i duge noge
kao štapovi.

I neki zvrkovi
na vrhu glave.
I šiške na čelu
kao slapovi.

I podgurkivanja.
I zavirkivanja.
I zadirkivanja.
I dobacivanja.

A možda ipak,
ko će znati,
možda tu ipak
nešto postoji?

Možda to nisu
prazni sati
kad se u gužvi
šeta i stoji,
pa počne tako
sve iz početka,
danas i sutra,
idućeg petka,
idućeg jula
ili aprila...

Možda tu nekom
rastu krila?

Možda tu počnu
sva putovanja?
Možda se ovde
najlepše sanja?

Možda se ovde
najlepše želi?

I možda su se
baš ovde sreli
putevi neki
dugi i tajni,
putevi beli,
putevi tajni?

I možda su se
baš ovde sreli
osmesi neki
- zavoleli?

Možda baš zato
jedino vredi
da su u gužvi
ovako luta,
pomalo šašavo,
pomalo sneno,
pomalo smišljeno
i besmisleno,
pomalo onamo
i malo natrag,
i opet tako,
još bezbroj puta.

Miroslav Antić

RJEČNIK

korzo – šetalište; **sjatiti se** – okupiti se; **šubara** – kapa od krzna; **bajagi** – kao, kao da; **zvrk** – ovdje: mjesto gdje je kosa savijena u krug, spiral uvijena; **slap** – vodopad; **rastu (nekome) krila** – kada neko dobija poseban polet.

RAZGOVOR

Pjesma je prikazana kao večno zapitkivanje i čuđenje dječjim igrama koje djeci nikada nisu preterane, a s druge strane nikada ni dovršene.

- U koje vrijeme počinje korzo?
- Pjesma ima puno pitanja? Koja?
- Kako djeca troše vrijeme na korzu?
- Šta se tamo sve može desiti?
- Može li se upoznati prva ljubav?
- Da li ta ljubav daje krila?
- Kakva je atmosfera na korzu? Kako se mladi osjećaju kada su tamo?

Pjesma je popraćena motivima kao što su povorka, donovi, sati, čarape, putovanja, snovi i na kraju – ljubav.

Stihovi su slobodni, a rima je zanemarena.

Svaka je strofa povezana ritmom koji se brzo isprepliće kroz njih, a usto pomno opisuju dječjačku igru, njihove radnje, vrijeme koje prolazi.

No, pjesnik na kraju zaključuje da svemu tome postoji razlog, koliko god ove igre izgledale beskrajne i monotone. U njihovoj srži postoji odgovor na mnoga pjesnikova pitanja. Razlog su snovi i krila koja ondje rastu, putovanja, otvaraju se putevi trajni i na kraju svega, putevi prema novim ljubavima. Ponavaljanjem riječi „možda” i veznika „i” stvara se ritam koji ubrzano teče kroz pjesmu, kako bi se dočaralo neprestano zapitkivanje i dječija igra. Takođe, time je pjesnik dodatno doprinjeo uvjerljivom prikazu slike đakčkog korza i njegove atmosfere.

ZADACI

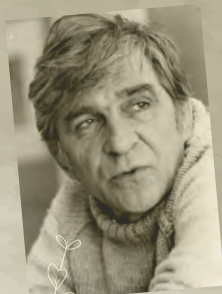
1. Opiši kako ste doživjeli pjesmu.

- Šta svi ti đaci danima uporno traže?
- Šta se sve može doživjeti na korzu?

2. Poveži svaki izraz sa odgovarajućim značenjem:

1. Baciti pogled	a) iskreno govoreći
2. Ruku na srce	b) pogledati na trenutak
3. Rastu (nekome) krila	c) (neko) dobija poseban polet, osjeća se kao da će da poleti

O PISCU

Miroslav „Mika“ Antić bio je srpski pjesnik, novinar, slikar filmaš, ali je najznačajniji bio kao pisac dječije književnosti.

Rodio se 14. marta 1932. u Mokrinu, gdje je završio osnovnu školu, dok je gimnaziju pohađao u Kikindi i Pančevu. Na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu studirao je slavistuku, a kasnije je živio u Novom Sadu.

Radio je kao novinar, pisao je drame i bio lutkar u jednom pozorištvu. Radio je i kao filmski režiser, a njegov poznati filmovi su „Doručak sa Đavolom,” i „Široko je lišće”. Radio je kao urednik časopisa „Ritam” i „Neven”, „Dnevnika” u Beogradu i „Mladog pokolenja” u Novom Sadu. Od njegovih književnih djela najpoznatije su zbirke pjesama za djecu i mlade „Plavi čuperak”, a značajan je i kao pjesnik ljubavne poezije.

Za svoja ostvarenja Antić je dobio mnoga priznanja i nagrade, među kojima su i *Goranova nagrada*, *nagrada Sterijinog pozorišta*, *Nevenova nagrada* i *Zlatna arena* za filmski scenario.

Umro je 24. juna 1986. u Novom Sadu.

RAĐANJE PJESME

Mjesec – zlatan pauk raspleo je niti:
u njih duše sjetom opijene lovi.
Mir. Ne šume breze, šuti jablan viti.
Svod zvjezdan i modar ko da nekud plovi...
Tiho, čujem kako moje srce bije
u raskošnoj noći, opijeno čarom.
Slap mjeseca zlatan moje kose mije
i zvijezde ljube čelo čudnim žarom.
Svečan je to trenut. Trepti zvijezda kruna;
svod je tako blizak, čisto bih ga tako.
Duša nekog milja pritajenog puna:
ne znam da l' bih pjev'o il' ushićen plak'o...
Nemir srce zove niz bijele ceste,
a ono je tako razigrano, ludo.
Utihla je narav, usred modre ceste
ko da će se noćas rodit' neko čudo...
Sve kao da strepi: trenut je to sveti,
kad se tiho s nebom zemlja razgovara,
kad na mliječnoj stazi umiru kometi
i sve svoje tajne narav nam otvara...
Zanos s neba pada poput tihog slapa,
pejzaž pijan, modar, ljulja se ko lađa.
Trepti srce pjano, duša se rastapa,
sklapam srećan oči... i pjesma se rađa...

Mustafa Grabčanović

RAZGOVARAMO

Pjesma je pogodna za samostalnu analizu u razredu.

I grupa - neka jedna grupa uoči motive i neka odredi koji je glavni motiv u pjesmi, te ideju pjesme.

II grupa - druga grupa bi se mogla baviti lirskim pjesničkim slikama i izdvojiti ih iz pjesme.

III grupa - treća bi trebala tragati za stilskim figurama kojih je obilje u pjesmi. Pronađite: poređenje, epitet, metaforu, inverziju...

IV grupa - četvrta neka utvrdi grafički oblik pjesme raspored stihova i strofa, rime i vrstu rime.

V grupa - neka se bave jezikom pjesme. Tu je zanimljivo istražiti poetizme, dominantnu leksiku, ponavljanje riječi.

O PISCU

MUSTAFA GRABČANOVIĆ - je rođen 15. januara 1912. godine u Bijeljini. Osnovnu školu i gimnaziju sa maturom je završio u Bijeljini. Studirao je pravo, ali zbog teškog finansijskog stanja napušta studij, te naknadno završava školu finasija u Beogradu. Nakon završene više škole, radio je kao činovnik u Bijeljini, Rogatici, Tuzli i Brčkom. Godine 1938. u Sarajevu objavljuje prvu zbirku pjesama *Bosna*, a 1983. godine i drugu zbirku pod nazivom *Krajolici moje Semberije*. Objavljivao je pjesme u nizu časopisa širom Jugoslavije. U Semberskim novinama dugi niz godina je izlazio njegov feljton *Iz prošlosti našeg kraja*, koji je u skraćenom izdanju štampan posthumno kao monografska knjiga *Bijeljina i Bijeljinci* u izdanju *Preporoda*. Mustafa Grabčanović umro je u Bijeljini 4. augusta 1990. godine.

ČUJ, OSJETI

Čuješ li i ti žubor potoka,
Čuješ li blago padanje vode
sa kamena na kamen,
Sa kamenčića na kamenčić,
Rasipanje vode u kapljice i
Kapljica u rosu.
Čuješ li? Osjećaš li?
Čuješ li pjesmu ptica,
Razumiješ li njene riječi
Čuješ li govor šume, došaptavanje
grančica i
Smijeh lišća.
Čuješ li? Osjećaš li?
Čuješ li rzanje konja, lavež psa,
Čuješ li korake na putu,
Govor ljudi i smijeh djece.
Čuješ li? Osjećaš li?
Ako čuješ: nisu uništili čovjeka u tebi.

Hedina Tahirović-Sijerčić

RAZGOVARAMO

U ovoj pjesmi, pjesnikinja se obraća u drugom licu, čitaocu.

- Možeš li odrediti kome se pjesnikinja obraća?
- Kakve sve zvukove „čuješ“ u pjesmi?
- Možeš li ih na trenutak zaista čuti? A osjetiti?
- Koje riječi, koji stihovi se najčešće ponavljaju?
- Šta se tim riječima naglašava?
- Koja čula su prisutna u njima?

Posljednja strofa pjesme glasi: „Ako čuješ – nisu uništili čovjeka u tebi“. Pokušaj odrediti smisao ove tvrdnje u odnosu na sva pitanja postavljena u pjesmi.

- Šta čovjeka čini čovjekom?
- Da li i u ovoj pjesmi riječ „čovjek“ ima to značenje?
- Kakav bi on trebao biti? Kakav odnos prema svijetu oko sebe bi morao izgraditi?
- Navedi osobu iz tvoje okoline koju poznaješ kao primjer.

Posljednja strofa nam neposredno govori i o onim ljudima koji ne prepoznaju sve ove ljepote svijeta.

- Jesu li to osobe ili to može biti i nešto drugo? Razmisli i pokušaj dati odgovor.

ZADATAK

- Istražite o romskom jeziku. Uporedite i pronažite sličnosti i razlike u svakodnevnoj komunikaciji. Obogatite svoj znanje.

Naprimjer:

Sastipe! – Zdravo!

Dobro jutro – lači detarin

Dobar dan – lačo đes

Dobro veče / laku noć – lači rjat

Doviđenja – džiko dičhipe

Sve najbolje – majmištoro

O PISCU

Hedina Tahirović-Sijerčić (1960.) je diplomirana žurnalistkinja i nastavnica razredne nastave. Radila je više godina kao urednica romskih programa Radiotelevizije Sarajevo. Dugo godina je sakupljala i bilježila stare romske bajke i priče. Živjela je u Kanadi i bila je glavna i odgovorna urednica prvog romskog magazina u Kanadi pod nazivom *Romano Lil*. Trenutno živi i radi u Njemačkoj.

EPIKA U PROZI

Epika u prozi prozna usmena tradicija
obuhvata:

- PRIPOVIJETKE
- BAJKE
- PRIČE O ŽIVOTINJAMA I BASNE
- ŠALJIVE PRIČE I ANEGDOTE
- PREDAJE

FRANCUSKI PAMUK

U vrijeme neprijateljstva između Francuske i Engleske, Francuzi su pamuk koji su nabavljali u Egiptu morali prevoziti kopnom, jer su engleska mora za njih bila zatvorena. Na tom putu pamuk je prolazio i kroz Bosnu. Trnje je čupalo pamuk iz bala, a ljudi bi ga skupljali i od njega pravili košulje. Francuzi su zatražili od kajmekana da smrtnom kaznom kazni sve one koji pamuk krađu pa su ljudi, čuvši za tu naredbu, poskidali bijele pamučne košulje i ponovo obukli konopljanje. Nije to čuo samo neki Bejtulah iz Viteza koji je u pamučnoj košulji došao u Sarajevo i, kao da prkosi, prošetao Bašćaršijom. Prvi ga je uhvatio čaršijski zaptija Jusuf i upitao kako se zove:

- Bejtulah – odgovorio je seljak.
- Odakle si, Bejtulahu?
- Iz Viteza sam.
- A košulja odakle ti je?
- Košulja mi je iz Egipta.
- Kako se ti, Bejtulahu, pruži do Egipta da nabaviš košulju od pamuka? – podrugljivo pita ga Jusuf.
- Nisam se pružio – veli Bejtulah. – Djeca se digla te pamuk po trnju pokupila a žena oprela i izatkala. I sašila košulju, meni ovu a djeci po dvije. Ne znam zašto si me hvatao za grlo.
- Da mi kažeš otkud ti košulja.
- Za svašta su me ljudi u životu pitali, ali me niko nije upitao otkud mi košulja; djeca pamuk pokupila, da ga nisu pokupila vjetar bi ga odnio – veli Bejtulah.
- Znaš li ti čiji je to pamuk? – pita ga Jusuf.
- Čuo sam da je francuski. Ali onaj po trnju svačiji je; onoga ko ga prvi pokupi. I prvi od njega košulju obuče; što me držiš u ovoj košulji da me svijet gleda?
- Zato što si krao francuski pamuk.
- Nisam ga krao. Što da ga kradem kad ga ima svuda oko puta: prenose ga karavane a granje čupa. Djeca pokupe.

Jusuf ga nije slušao; njemu, čaršijskom zaptiju, nije bilo stalo do istine je li ili nije Bejtulah krao francuski pamuk, nego da svjetini oko Bejtulaha pokaže na šta sve ima pravo on – Jusuf, čaršijski zaptija, kad uhvati kradljivca; ako dosad to čaršija nije znala, neka sad zna i dobro zapamti. Seljak iz Viteza sa košuljom od francuskog pamuka – a to će reći uhvaćeni krivac, bio mu je zgodna prilika da iskali strast malih ljudi, od male vlasti – koja je utoliko jače ukoliko je žrtva slabija.

- Pogledaj se koliko si malen! – veli Bejtulahu.
- Bog me malog stvorio; ovoliki sam po Božijoj volji – veli njemu Bejtulah.
- Znaš li ti da zbog te male košulje na tebi može da dođe do kavge između Bosne i Francuske?
- Ja ne znam – veli Bejtulah.
- Znaćeš ako Francuzi dođu na ovu istu čaršiju zbog istoga tebe i zbog te iste košulje na tebi; ne kupuju oni pamuk u Egiptu da tebe u Vitezu oblače, Bejtulahu; može sutra na ovom istom mjestu da stoji Francuz i pita te otkud na tebi ta košulja od moga pamuka?
A šta ćeš mu ti, Bejtulahu, drugo reći no da si ukrao njegov pamuk.
- Djeca su ga – veli Bejtulah – pokupila po trnju.
- To ti Francuz neće primiti
- Ja ću to reći pred svakim – veli Bejtulah. – I pred Bogom, i pred ljudima, i pred tim Francuzom; ja sam pošten, djeca su ga pokupila.

- Košulja ti veli da nisi pošten.
- Djeca pokupila...
Zatim se čuo jak glas i vidio se tamo u gomili jak čovjek – taj jaki čovjek je doviknuo svojim jakim glasom da su svi ućutali:
- Ljudi, ne valja za nas...
Čekali su da čuju šta će dalje da kaže. A on nastavi još jačim glasom:
- Ne valja, ljudi, za Bosnu... Utišali su se kad su čuli tako krupnu riječ kao što je Bosna. Htjeli su da čuju šta to za Bosnu ne valja.
- Ne valja za Bosnu što je taj čovjek takav...
- Kakav? – upitali su ga.
- Malen, braćo. Pogledajte koliko je sitan taj čovjek a iz Bosne! Ne može to tako..., nismo mi takvi... Nećemo dozvoliti da ga Francuzi ispituju i gledaju odozgo a on njih odozdo. Ne možemo dozvoliti da mu se Francuzi smiju, i da se preko njega smiju Bosni; izvedite mjesto njega mene pred Francuze da vidimo ko će se kome smijati. I ko će, braćo, biti onaj što gleda odozgo a ko onaj što gleda odozdo; izvedite mene mjesto njega. Velika je Bosna, ljudi, nije mala kao što je ovaj Bejtulah. A on nije kriv što je malen.
- Nek sam malen, pošten sam – Bejtulah će.
- Ti ćuti, tebe niko ništa ne pita; ako si malen, jezik ti je velik – podviknuo mu je onaj jaki, krupni čovjek. Okrenuli su se tamo da vide ko je to i gledali su ga – odozdo. Pa će neko, gotovo tužno: - Da je dao Bog da si ti krao onaj pamuk a ne on.
- Ukrašću ga samo zato da Francuze pogledam odozgo!
Okrenuo se zaptiji, veli mu: - Nemoj tog čovjeka voditi u Kolobaru; bio kriv ili prav nemoj ga voditi Francuzima.

- Vodi me – veli Bejtulah. – A onaj su pamuk djeca pokupila.
- Ja sam rekao što sam rekao; ne dam da te vodi – čuo se onaj jaki.
Za njim se čuo neko ko se nije vidio, ali mu je glas bio oštar i svi su umukli da ga poslušaju, jer je taj prijetio, veli:
- Umijem i ja nešto da kažem ovome zaptiji koji jede državni hljeb, pa nek me čuje, i čujte me vi svi: Jusufe, zaptijo, ako tog čovjeka ne odvedeš u zatvor, ja ću te iz ovih stopa prijaviti pa će ti, Jusufe, zaptijo, te državne haljine skinuti – i, Jusufe, zatvoriti da mjesto toga seljaka ležiš, a

on će se u Vitezu grijati sunca i smijati i tebi, Jusufe, i nama svima. To ti rekoš i to čuj, nemoj sutra da kažeš da nisi čuo.

Nastala je tišina; čula se samo dolje po kaldrmi obuća. Kroz tu tišinu zaptija će polako:

- Čuo sam. No ne znam ko mi to prijeti.

Tražio je očima toga čovjeka, i našao ga, jer on se sam podigao na nožne prste da ga svi vide.

- Vidiš li me? – veli otud.

- Vidim te jedva – veli mu zaptija. – Vidim da nisi sila kakvom se praviš. Ako si sav tu, te te nema još negdje.

- Može biti da me ima još negdje, a za tebe je dovoljno ovoliko koliko me ima ovdje. Vidio si me pa mi sad reci jesi li me čuo? – veli čovjek.

- Čuo sam te – veli mu Jusuf. – Prijetiš jednom zaptiji na čaršiji. Ali te se Jusuf ne boji da si još toliki, da se ti i onaj što mi je prijetio prije tebe jedan na drugog nastavite, Jusuf vas se ne boji – hrabro će i odlučno zaptija.

- Boj se, Jusufe!

- Kojem ti to Jusufu prijetiš?

- Ja tebi.

- Kojem ti to zaptiji prijetiš?

- Ja tebi.

- E kad prijetiš meni i Jusufu i zaptiji, ovome istom koji ovdje stojim, ja ću za inat tebi da pustim ovoga čovjeka da znaš i da svakom pričaš da se Jusuf nikog ne boji. Okrenuo se Bejtulahu. Podviknuo mu:

- Oslobađam te za inat. Neka ovaj vidi da se ja nikoga ne bojim; nije majka još rodila sina da ga se Jusuf boji. Idi kud hoćeš, baš sa tom košuljom u kojoj si i došao, đavole! Nije taj po zemlji još prohodao koga se Jusuf boji. Ti, đavole, idi – veli Bejtulahu.

- Zatvori me - veli Bejtulah. – Djeca pokupila... žena sašila. Ja sam pošten.

- Idi! – Jusuf će oštro.

- Ljudi, otkad čaršija postoji ovo nije bilo; sve je ovo sa pamukom došlo, i još će doći – čuo se neko. Zatim će onaj što prijeti:

- Ti si, Jusufe, kao i taj koga si pustio, i gori si od njega – i u zatvor ćeš mjesto njega ako me poslušaju oni što su ti to odijelo dali, i hljeb ti državni dali.

- Za inat sam kao on – odgovara mu Jusuf – i za inat sam gori od njega, i tebi sam ga za inat pustio; ti ne znaš da je moja volja koga ću pustiti a koga zatvoriti, nikome o tome ne polažem račun pa nek sam u državnom odijelu.

Opet će onaj što mu prijeti:

- Svući će ti ga pa ćeš go dodati.

- Ni go nikom neću polagati račun – odgovara mu Jusuf. Okrenuo se svjetini i podviknuo: - Raziđite se dok vas nisam razagnao. Ti, Bejtulahu, kad stigneš u Vitez, skinu tu košulju.

- Neću je skinuti. Vjetar pamuk raznio a djeca pokupila. Ja sam ispravan kao i ti. Djeca pokupila a žena sašila.

- Ljudi... - Sve je došlo sa pamukom! Prenosile su ga i dalje karavane. Bijelio se preko Bosne kao Kumova slama preko neba...

Ćamil Sijarić

- Šta je tema pripovijetke?
- O kojem vremenu govori?
- Šta simbolizira francuski pamuk?
- Ko je glavni lik?
- U kakvoj situaciji se Bejtulah iznenada našao i zašto?
- Koji su uzroci njegovog hapšenja?
- Kakvi su historijski uzroci Bejtulahovih neprilika?
- Gdje je njegovo mjesto u svemu što se oko njega događa?
- Objasnite smisao odnosa između Bejtulaha i Jusufa. Koje karakterne osobine ima Bejtulah? A Jusuf? Kakav je odnos čaršijskog zaptije prema malim ljudima?

ZADATAK

PREPRIČAVANJE TEKSTA

1. Pročitajte pripovijetku u cijelosti, a zatim je prepričajte u trećem licu. Neka to najprije bude slobodno prepričavanje u kojem će do izražaja doći osoben jezičkostilski izraz svakog učenika. Najbolje bi bilo da to uradite kao domaći zadatak.
2. Na času ćete čitati radove i uočiti da ste određenim motivima dali više ili manje prostora od drugih učenika.
3. Sada zajedno pokušajte sažeti radnju na temeljne elemente. Napišite sastav u kojem ima najviše deset rečenica. Šta zapažate? Da li se i sada radovi bitno razlikuju? Koji zaključak možete izvući.

ĆAMIL SIJARIĆ - (1913 -1989) Rođen je u Šipocima kod Bijelog Polja. Osnovnu školu završio je u Godijevu, a Veliku medresu u Skoplju, nakon čega upisuje Pravni fakultet u Beogradu. Bio je pjesnik, pripovjedač, romanopisac i putopisac, a radio je i kao urednik Radio-Sarajeva. Napisao je zbirke pripovijedaka *Ram-Bulja*, *Francuski pamuk*, *Naša snaha i mi momci*, *Kuću kućom čine lastavice*; te romane *Bihorci*, *Konak*, *Mojkovačka bitka*, *Carska vojska*. Umro je u Sarajevu.

ŠUMAREVA ZORKA

Imala je maloga brata kojemu bi u ljeto dolazio iz varoši njegov mlad prijatelj Sadik, kad bi izišao preko ferija na selo. Sadik, i sam mlad, dječko od dvanaest trinaest godina, lijepa izrazita lica, krupnih očiju, dolazio bi skoro svaki dan njezinom bratu da se igraju i zabavljaju u slobodi. Kula je blizu, a odmah šumareve kuće počinje gora, polje, sloboda za njihovo kretanje.

Zorka, djevojčica od petnaest godina, slabašna i blijeda lica, jednako se s bratom radovala Sadiku. On im je nadomješćavao školu koju nijesu imali u selu raznovrsnim prikazivanjem onoga što je učio. A mnogo puta im je pripovijedao šta je čitao i vidio što oni nijesu znali. Zanosio ih pričanjem da su u nj gledali kao u začarani grad, jedinu svoju sliku u kući.

Zorka, koja nije znala ni za grad ni za gradski život, zamišljala jefantastično taj nepoznati svijet, s mnogim čudovištima. Svijet koji nije ograničen samo na poznavanje golih ledina živadi i divljači koju njezin otac donosi u torbi s puta po šumama, svijet pitom, društven kao što je njima Sadik.

Stoga je Zorka vrlo voljela da im Sadik dolazi u društvo. Dok bi se pomolio iza ručka, ako bi bio lijep dan, ona bi pošla s njima u šumu da se slobodno kreću. Sprva bi ponešto sudjelovala s njima u zabavi; a kad bi se radi odmora izvalili gdje u hlad, ona bi ih milo promatrala pletući, začinjala govor ili slušala njihovo čavrljanje.

Kada bi ponekad njezin brat u svom nestašluku ostavio nju i Sadika same, izvlačila bi ona iz Sadika polagano riječi o gradskom životu, zagledajući se dugo u njegov fini profil nježnoga lika, u skladni struk i gospodske ručice. Činio joj se onako ispružen po zemlji pored nje, kao kakav veliki junak, jer je eto znao mnogo više nego sav svijet koji dolazi moliti njezinog oca za šumske potrebe.

Isprva ga je tako nasamu milo gledala, a poslije mu se sve više priklanjala. Jedan put mu je uzela ruku, mehku i bijelu, i gledala je pitajući ga: što su u njega tako čiste. Bi li bile i u nje kad bi bila u gradu, kad bi učila i ne bi radila teških poslova?

Sadik je čavrljao na to, a ona se zanosila u misli.

Jedanput opet, kad je on, odveć umoran, zaklopio oči i nešto njoj, tako žmireći pripovijedao, sagne se polagano ona kao što običavaše svoga brata prepasti - da ga poljupcem trgne. Ali istom što je oćutjela toplinu njegova lica pred sobom, trže se. Kao da joj ko šapnu da to s njim ne smije činiti.

I Sadik je otvorio oči, oćutjevši zar njezin blizu dah i pogledao je čudnovato.

Zorka ga je upitala ima li u gradu lijepih djevojaka, mnogo ljepših od nje? On je odvrćao u dječijoj prostodušnosti da ne zna, jer ih ne zagleda. A zna li kako izgleda ona? - Zna. Sjeti li je se ikad u gradu?

- Sjeti češće, kad priča svojim drugovima o seoskim stvarima.

Zorki se činilo da je otada pukao mali jaz među njima. Ali se prijateljstvo ipak nije mutilo. Zorka je dapače u duši sve više željela da im on dolazi.

Na jesen im se valjalo rastajati. Sadik je pošao u grad pjevajući. Zorki se to učinilo čudnovato, dok je čekala kraj puta s vlažnim pogledom da ga isprati. A kad se i s njom u smijehu rastajao,

ona ne mogla više izdurati pa će mu reći:

Povedi i mene u grad ...

- Ah, što ćeš ti? ... Poslaću ja tebi dosta slika iz grada - kazao je Sadik veselo i odskakutao za svojim.

A ona zaplakala.

Nijesu se razumjeli.

Nijesu se više ni vidjeli. Zorka je, radi šumskog premještanja otišla u drugi gorski kraj, ostavivši kod kmetice Sadiku za uspomenu granu bejturana, koja se osušila, dok je dospjela njemu u ruke.

Nafija Sarajlić

RAZGOVOR

Bejturan je cvjetna biljka iz porodice pelina; lijepog je izgleda i mirisa, ali gorkog okusa.

Šta u ovoj priči simbolizira bejturan?

I Zorka i Naza vezilja pate zbog neostvarene ljubavi. Njihovi izabranici nisu razumjeli njihove želje.

Kako Naza prihvata odbijanje, a kako Zorka?

U čemu se ova dva lika razlikuju?

I Zija Dizdarević kao i Nafija Sarajlić slikari su neupadljivih, ali neobičnih stanja i zbivanja koja ne mogu ostati skrivena i odvojena od prirode. Ona su čvrsto vezana sa prirodom i dobijaju svoj puni intezitet upravo u prirodnom ambijentu. U tom okruženju budi se i oživljava njihova ljubav. Pronađi takva mjesta u priči.

NAFIJA SARAJLIĆ rođena je 1893. u Sarajevu, a umrla je 1970. godine u Semizovcu kod Sarajeva. Radila je kao učiteljica. Njene kratke crtice - priče sakupljene su i objavljene u knjizi *Teme* nakon njene smrti.

Pročitaj i pjesmu koju je napisao **Blaže Koneski**.

ZALJUBLJENE DJEVOJKE

One imaju lice nježno osjenčeno
kao da iz njih pada sjenka prozirnog lišća,
i lice im se neosjetno izdužava.

One imaju oči krupne, zamišljene i vlažne,
kao da se boje svakog izvanjskog iznenađanja.

One tako lagano sagibaju čelo da bi doprlo ljubljenom do usana,
da im se tada čini kao da krilo leptirice
koja je stala na vlat trave – trenutak prije
no što će poletjeti –
a vlat se trave savila.

One pružaju tada u zagrljaj ruke
očajnički smjelo, slijepo i neminovno
kao vesla u zatalasano more
pred kojim nehotice zatvaramo oči.
Bože, da li sam zaista sve to nekad doživio?

MATANOVE KORPE

- Niko ne zna šta nosi u svojoj korpi – reče starica Veda gledajući negdje iznad naših nemirni glava. Držeći domine u rukama okrenusmo se Dženis i ja, i vidjesmo čovjeka koji je nosio puno korpa pletenih od vrbovog pruća. Bio je to Matan. Znali smo da će se zaustaviti i pred našim dvorištem. Cio naramak korpa spustit će na zemlju, odvezat će jednu i ostavit je pred kapijom.

Ako ga neko rukom pozove i plati mu tu korpu, on će ući u dvorište, ako ga niko ne pozove, Matan će produžiti ostavljajući korpu pred vratima. Živio je od tih korpa, i svaka naša kuća ih je imala.

- Djeco draga, – zažamori Veda – da znate šta je upleteno u te Matanove korpe. Evo ih i ja kod kuće imam pet-šest. Ne znam šta ću s njima, a opet neka ih. U njima je Matanova nafaka.

- Kakva nafaka? – graknu Dženis.

- Nije vas bilo na ovom čudnom svijetu, kad se to dogodilo...

- Šta se dogodilo? – Dženis će znatiželjno, ostavljajući domine.

Vidio sam da od naše igre nema ništa. Počinjala je nova igra, neobična i tajanstvena.

Veda othuknu, mahnu suhom ručicom kao da od sebe tjera neku hladnu misao, namjesti se bolje na razastrtoj ponjavi, pa poče polako iz daljine.

- Vi samo znate da je Matan Zemljić gluhonijem. I ništa više. Možda se više i ne sjeća kako je čovjeku kad mu uho miluje topla i ljudska riječ, kako je sočan smijeh i plač djeteta, i kako se javlja svojim glasom i nebo i zemlja. Evo, trava, i ona nekad progovori i tužnog obraduje. Ne čudite se, ako vam reknem, da se i vrbe preko Save dozivaju...

- Zar se Matan nije rodio gluhonijem?

- Nije. U snu se ne snilo, bio je vaših godina, može biti mlađi, kad se dogodilo...

- Šta se dogodilo? – opet ulijeće Dženis.

- Polako, dijete. Polako...Ima tome lijepa vremena. Ne ponovilo se, čovjek omrkne, a ne osvane.

Rat. Ko ga želio, dabogda ga u svojoj kući imao. A zima suha. Pucaju stabla od studeni. Mrzne se srce u prsima. Sastala se nevolja svake vrste, pa udarila po slabom i nejakom.

A mi nevoljni, naslanjamo se jedni na druge koliko možemo, pa makar malo sporije

upadamo...

E, jedne takve noći, teške i studene, zamrkla Ivka sama sa svojim Matanom. Gdje je Ante, ne zna. Gluha i duboka noć, puna studeni i straha. I drvo samo na njivi dršće.

Tu noć zaboli Ivku ispod srca. Pati se jadnica, ne kazuje malom Mati.

Grči se na podu. Misli, dijete spava. Zubima otkida komade jastuka. Teško se sa ovim svijetom rastaje. I prepalo se dijete, pa istrči napolje. Krenuo Matan do svoje tetke, Ivkine sestre Ruže. Ja i Ruža smo parosnice. I ona bi vam sve ovo znala ispričati.

- Šta je dalje bilo, požuruje Dženis.

- Sve je bilo, draga moja djeco! – otpuhuje Veda. – Sve. O tome nam je kazivala Ruža. Krenula ona zorom da obiđe sestru. I da joj štogod odnese. Nije se imalo, pa svaka mrvica pomogne čovjeku.

Gazi ona kroz snijeg, ogrnula se starom kaputinom, gleda preda se, i u snijegu vidi vučije stope.

Iznenadi se žena. Nikad se vukovi nisu kućama primicali. Slabo je ko u našem kraju vidio vuka. Biće i njih glad natjerala, pa Ruža dobro pogleda oko sebe. Goloruka je, a nigdje žive duše. Sama žena, a jutro gluho i smrznuto. Jesu, vučije stope. Mnogo vučijih stopa. I muško bi se prepalo. Da bar gdje god pašće lane. Ništa. I nikog. Počne Ruža dozivati sestru. Slabo viče. Što od straha, što od studeni, zubi joj cvokoću. I nesretna dođe do one jabuke na Markanovoj njivi. Oko jabuke snijeg posve ugažen. Samo vučije šape. Cijeli čopor je igrao svoje vučije kolo oko mlade jabuke. Stablo izgrebano. Zaskakivali se gladni i krvoločni. Strese se Ruža od straha i podigne oči gore među grane. I sve vidi. Na najvišoj grani, u rašljama, smrznut i bez svijesti njihov Matan. Živ li je? Smrznut?

Ruža zapomaže iz sveg glasa. Dijete je ne čuje. Pokuša se popeti na jabuku. Ne može. Počne dozivati Matana. Ništa. Dijete je ne čuje. Ni sestra joj se iz kuće ne javlja, a kuć nije daleko. Tu je, ispod brijega, ne zna, jadna, šta će, ne može Matana ostaviti na jabuci, a ni popeti se ne može. Otrči do Ivkine kuće da joj javi i da ljestve ponesu, pa da zajedno skinu sa jabuke. I dobro je Ruža ostala pri pameti. Ušla je u Ivkinu kuću, i dugo napolje nije izlazila. A kad je iz kuće izašla, to više nije bila Ruža, nego jedna golema tuga. Smrzavale su se suze na njenom lijepom licu. Padala je u snijeg, čupala se iz snijega i nesreće i jedva živa dopuzala do kuće starog Markana.

Tu zimu Markan je u svoju kuću primio i Ružu i Matana.

Ni Ruža se nije posve sabrala. Isplakala je svoju mladost. Ljudi su je viđali pod onom jabukom u gluho doba.

Zvala je Matana da siđe, da joj se odazove. Njen glas Matan više nikad nije čuo.

- Eno, nosi korpu i pred vašu kapiju. Skočite, otvorite mu vrata.

Obamrli od Vedinih riječi, Dženis i ja ne znamo se pomaknuti. Starica nas gurka, i iz svoje metalne kutije za duhan vadi dvije papirne banke da damo Matanu za korpu.

S kapije nas gleda Matan i teškom rukom briše znoj sa lica, nepomičnog kao da je od gume. Tragovi zvukova ne vide se na tom licu. Papirna dvobanka u mojoj ruci teška je kao olovo.

Stresli smo se. I Dženis. I ja.

Valjda pred Matanovim životom.

I dugo nismo smjeli dodirnuti korpu od vrbovog pruća.

Alija Hasagić Dubočanin

- Sigurno i ti kao i ovi dječaci osjećaš? Suosjećaš sa Matanom. Iskaži svoja osjećanja. Mnogo toga si saznao/la o Matanovom životu. Ko se javlja u ulozi pripovjedača?
- Odredi temu ove dirljive pripovijetke. Koji dio je izazvao napetost? Kako je na dječake djelovala Vedina priča?
- Izdvoji rečenice koje oslikavaju njihovu napetost i uznemirenost.
- Imenuj dijelove kompozicije. Uoči redosljed kazivanja u priči. Pronađi rečenicu kojom pričalac u priči prekida vremenski slijed pričanja događaja. Izdvoji i rečenicu kojom počinje vraćanje u prošlost.
- Pronađi dio kojim su istaknuti likovi. Izdvoji i rečenice kojima je oslikana tragična atmosfera u Markanovom voćnjaku. Pronađi i rečenice koje imaju dublji smisao pa ih obrazloži.

KNJIŽEVNI POJMOVI

Naziv **pripovijedanje** ili naracija dolazi od latinske riječi *naratio* što znači pričanje

Pripovjedač (narrator) može pripovjedati u prvom i u trećem licu.

Pripovjedač u prvom licu pripovjeda o događajima kao da su se njemu desili.

Pripovjedač u trećem licu, ima uvid u događaje koji se dešavaju likovima.

Hronološki redosljed događaja (cjelokupni zbir događaj) koji se dešavaju u samoj priči je **fabula**. To je suštinski sadržaj priče, niz povezanih događaja koji čine osnovu radnje. Fabula obuhvata sve događaje koji se dešavaju u priči, bez obzira na to kako su prikazani ili ispričani.

Siže se odnosi na način na koji su događaji iz fabule organizirani i prikazani u samoj naraciji. To je način na koji je priča strukturirana, kako su događaji raspoređeni, prikazani ili pripovijedani.

Dakle, fabula je osnovni sadržaj priče, dok je siže način na koji se taj sadržaj organizira i prikazuje. Fabula se odnosi na šta se dešava u priči, dok se siže odnosi na kako se to dešava.

O PISCU

Alija Hasagić Dubočanin, rođen 1949. godine u Bosanskom Dubočcu, bosanskohercegovački je književnik poznat po svojim romanima, pripovijetkama, pjesmama i esejima. Njegovo najpoznatije djelo, *Behar u Sarajevu*, detaljno opisuje prve dvije godine opsade Sarajeva tijekom rata. Urednik je i inicijator nekoliko književnih publikacija te je preveden na mnoge jezike.

BURE

Prošle hefte kad bi' u Pazar sa Bajrom da dognam sira, b'eše džuma, petak, pijačni dan. Stao ja nasred čaršije, pazarim se. Kad mi priđe jedan insan te juriš na moje bure.

- Pita me – čije ti je ovo bure?
- Reko' – vala moje, ako mi ga ko ne uzme!
- Ovo je moje bure – reče on!
- Šta?! – začudi' se ja.
- Ovo je moje bure i hoću da mi ga daš!
- Sluša' insanu Božji, ja tebe vidim prvi

put u životu. Niti znam ko si, ni šta si, niti me interesuje, a kamoli da uzmem tvoje bure. No mi b'eži sa oči, imam ja drugu muku i bez tebe.

- Da' mi ti moje bure, pa gleda' svoju muku.

Pa skoči da mi do'fati bure. Ja ga futan izmako, pa drž' bre, pa drž' bre, uvi' savi', uvi' savi'. Inadžija on, inadžija ja. Skolio me Vlah vlaški, hoće džan da mi izvadi za jedno ubazdelo bure, a nisam ni sira nakupov'o, cio mi sir pokupovaše.

Tu se stvori navalica, čudi se narod, hoće da se ukrve ovi hadaljevi za jedno bure, ko zna šta ima u njega? Cijela čaršija se čudom čudi.

- Te dade Bog u jedan vakat odnekud izbi Nezir.

- Šta si navalio ko vo u kupus, žmuro žmuravi, nemo' sad da te nabijem u bure!
- Šta se ti miješaš za moje bure? Pa drž' bre, pa drž' bre, uvi' savi', uvi' savi'.

Skupio se džemat, pa ukokotio u mene. A ja futan, niti znam kud ću, ni šta ću. Niti znam šta ću, ni kako ću. Zasrami me pred cijelom čaršijom. Rejće – nije im'o šta pa ukr'o starom čov'eku bure, za više ga i ne basta. O, b'eži, o jadu te Bog ne zabavio! Nezir i hoće i neće, a ja ću danas čudo da napravim, da se čudi cijela čaršija.

- Ada sad i da znam da je tvoje, za injat ti ga dat neću, pa taman puk'o ka' lješnik.

– Daću ti ga jedino kad lipšeš da te u bure zakopaju um'esto ćefina. Sad ćeš da vidiš čije je bure, kad ti dovedem miliciju.

- Dovedi cio Sandžak ako hoj, bure dobit nej, to nek ti bide na znanje!

– Čeka' ja miliciju, čeka'... Nit' ima njega, nit milicije. Šta me danas snađe, ni kriv ni dužan, hoće na pravdi Boga da mi uzme bure, ko da nema drugija buradi. A đavo mu ga zna, možda je baš njegovo? Al' što bi bilo njegovo, kad je kod mene. Da nije kod mene, ne bi bilo moje. Da je njegovo, bilo bi kod njega. Čim nije kod njega, onda je moje, kad je kod mene, onda nije njegovo, i da nije bilo moje, sad je kod mene, znači nije njegovo, jer je kod mene. Na kraju krajeva, ako je i bure, nije i jedino, Naletosum i bure, ko da je bure najvažnija stvar na svijetu, barem buradi ima koliko hoćeš! Haj sve to, no će sutra neko doj da traži sira na popus', a ne zna koju sam crnu muku vid'o samo bure da sačuvam.

- Ada, ne zv'o se ja Ramiz ako mu ne nabijem bure na vrh glave!!

RAZGOVOR

Narator pokazuje izvesnu dozu inadžijskog ponosa i samouvjerenosti dok brani svoje vlasništvo nad buretom, dok suprotstavljeni lik, osoba koja tvrdi da je bure zapravo njegovo, uporno insistira na svom stavu. Značenja bureta tokom sukoba pokazuje kako materijalni objekat može postati predmet emotivne i društvene vrijednosti.

- Analizirajte različite perspektive likova u priči. Kako likovi tumače vlasništvo nad buretom? Šta to govori o njihovim vrijednostima i motivacijama?
- Proučite dijaloge između likova. Kako se koristi jezikom da bi se naglasila tenzija ili izražavala odlučnost likova? Da li jezik ima simbolično značenje u priči?
- Razmislite o simbolici bureta u priči. Može li bure predstavljati nešto više od samo fizičkog objekta?
- Kako njegovo značenje raste tokom sukoba?
- Kakve šire poruke ili pouke možemo izvući iz ove priče?
- Da li sukob oko bureta simbolizuje širu društvenu dinamiku ili sukob između pojedinaca?
- Jezik i stil - ovom tekstu se koristi dijalekt koji se može prepoznati kao specifičan za govor stanovnika Sandžaka. Ovo se primjećuje kroz neke karakteristične izraze, naglaske i fraze koji su tipični za ovaj region. Naprimjer, upotreba izraza poput **nemo**.

RJEČNIK

futan- izraz za jadnika, neko ko je u nezavidnoj situaciji ili neko kome je teško; **ubazdelo** - izraz za nešto vrlo lošeg mirisa; **džan** - izraz za dušu; **ćefin** - isl. platno bijele boje u koje se, po običajima muslimana, uvija pokojnik, usp. čaršav; **da' mi ti moje bure** – „da mi ti” u značenju: „daj mi ti”; **ne basta** - nesposoban; **popus** - popust; **zv'o**- zvao.

KNJIŽEVNI POJMOVI

Pripovjedač i pisac

Pripovjedača je važno razlikovati od pisca.

Pisac je stvarna osoba koja piše književno djelo, a pripovjedač je osoba koja pripovijeda u književnom djelu. Tako pisac može napisati književno djelo u kojem je pripovjedač npr. djevojčica od 10 godina.

Pripovjedač može pripovijedati u 1. licu (ja-oblik pripovijedanja) ili u 3. licu (on-oblik pripovijedanja).

ZADATAK

- Svaki učenik odabire jednog od likova iz odlomka „Bure” (naprimjer, Ramiza, osobu koja tvrdi da je bure njegovo, ili Nezira).
- Neka učenici zamisle da su upravo taj lik i napišu kratki dnevnik ili monolog iz njegove perspektive. Trebali bi se fokusirati na misli, osećaje i motive svog lika tokom sukoba oko bureta.
- Na času ćete čitati radove i uočiti da ste određenim motivima dali više ili manje prostora od drugih učenika. Sada zajedno pokušajte svesti radnju na nekoliko bitnih elemenata. Napišite sastav u kojem ima najviše deset rečenica.
- Šta zapažate? Da li se i sada radovi bitno razlikuju? Koji zaključak možete izvući.

KROKSI ROBOT

Zena je bila djevojčica kao i svaka druga sa planete Verna. Jedina razlika je bila u tome što je igrala različite igre – njena žeđ za znanje je bilo malo neobičnija. Stoga veliki dio svog slobodnog vremena provodi pored Kroksija, robota koji uči.

- Zena, zar nisi već završila domaći? – pitala je majka poslijepodne.
- Da, mama!
- Pa zašto ne izađeš u šetnju sa prijateljima?
- Ali mama, ovo je bolja igra za mene - mogu mnogo zanimljivih stvari učiti od Kroksija!
- Poštujem to, Zena, znaš, - rekla je njena majka, - ali i tebi treba kretanje!
- Ali mama, Kroksi je baš zlatan, sa zadovoljstvom sjedim pored njega!

Zena, tvoj Kroksi je ipak samo elektronski mozak, kompjuter, robot, tj. mašina! Robot može biti manje-više savršen, ali je mašina i nijedan prijatelj te ne može zamijeniti. Mi ćemo uspjeti da roboti rade za nas, ali čovjek je nezamjenjiv!

- Vau, gdje si otišla! Pa, ne mislim da se zaljubim u Kroksija!
- Želim ti još nešto reći, Zena. Priroda je živa samo dok kuca u njoj ljudsko srce, inače je mrtva pustinja.
- Iz naše tačke gledišta, mama!
- Naravno, sa naše tačke gledišta. Mi ljudi smo svjesni dio života u njemu prostor i naša prednost je što možemo uraditi da svijet oko nas služi nama, a ne mi njemu!

Tome Arsovski

Priča je kratko prozno književno djelo koje opisuje mali broj ljudi događaje kroz mali broj likova, ali naglasak je na jednom događaju i jednom na dva karaktera. U priči mogu biti i sporedni događaji i likovi radi dopune glavnih.

Koristeći tehniku petoreda, obradite ovu priču.

- Naslov (imenica).
- Opis (dva rpidjeva).
- Aktivnost (tri glagola).
- Osjećaj (frazu od četiri riječi/ideja/poruka).
- Prikaz suštine (tema, rečenica od pet riječi)

ZADATAK

Nastavite priču tako da ispričate kako će Kroksi doći u posjeti vas i školu. Kako bi ga vi uključili u vaše školske obaveze? Može li Kroksi zamijeniti vaše prave drugare i drugarice? Možete li uporediti drugarstvo sa Kroksijem i vašim drugom ili drugaricom?

SEHARA

Taj dan sam požurio preko zelene Čerićevine. Nespretno sam prešao zid ulice koja je dijelila mahalalu do prečice prema kući nene Fatime. Dok me trava šibala po tankim dječijim nožicama, već sam se pitao hoću li i ovaj put dobiti nešto od nje na poklon. Možda jabuku ili neki slatkiš. Tako je lijepo znala da me dočeka u svom čardaku, s riječima topline, dok bi se lagano gegala do musandere iz koje bi vadila neke kolače ili kekse koji bi se posebno čuvali za „kad neko dođe”. U mojoj dječijoj glavici ti keksići kao da su se i zvali „Kad neko dođe”.

Kod nene sam osjećao posebnu ljepotu. Možda je to bilo i zbog stare aginske kuće na sprat u kojoj je živjela. Svojim izgledom ličila mi je na neku staru hanumu, uzdignutu u svoj svojoj ljepoti i ponosu među ostalim mahalskim kućama. Takva je bila i moja nena Fatima.

Hrlio sam livadom ne obazirući se na mogući ujed zmije iz visoke trave.

Ušao sam u njenu kuću, popeo se uskim i krivudavim drvenim stepenicama, koje bi, zbog svoje starosti, uvijek ispuštale neke zanimljive zvukove. Poselamio bih svaki put već od vrata sobice koja je služila kao kuhinjica. Kao po nekom ritualu, sjeo bih na staru drvenu orahovu seharu. Sehara je bila lijepo urađena, s dubokim rezovima napravljenim oblicima vinove loze i još nekim ukrasima. U to vrijeme sehara je imala tamnu boju od farbe majstorskom rukom nanesene. Sjeo bih na seharu, i pored prazne, slobodne, lijepo ukrašene sećije. Polahko sam udarao petama po njoj, a ona je odjekivala bogatstvom raznih tajnih poslastica. Nena bi tada ustala i rekla: „Hajde malo ustani, da ti dam nešto, unutra je, sine”, pokazujući na seharu i smijući se. Tada nisam shvatao zašto bi me mazila po glavi i posebno mi tepala, izgovarajući najljepše riječi, koje je samo ona znala izgovoriti. „Tebe voli tvoja nena, da si ti meni živ i zdrav. Nek si ti meni malo došao”, govorila bi. Ustao bih, a ona bi izvadila svežanj suhih smokava uvaljanih u brašno. Meni je to bilo kao da mi je dala čitav svijet. Čak mi je i plastična kesica značila mnogo. Smatrao sam se darovanim. Ne bih žurio da pojedem smokve jer se trebalo pohvaliti braći i mahalskoj djeci neninim poklonom. Nekada bih iz sehare dobio i jabuke ili šipke. Imala je ona uvijek nekih iznenađenja u svojoj sehari.

Ta obična drvena kutija postala je mjesto moje radosti. Kao njen stari mačak žurio bih na toplo mjesto ljubavi i posebnih darova.

Sada je sehara sigurno stara. Nalazi se u kući rođaka Hasana. Izgubila je boju i sadržaj. Sve to mi, sinko moj, nije smetalo da u nju spremim sjećanje na to vrijeme kada je malo značilo puno, kada su sitnice život činile ljepšim. Ali, čuvam ja njenu seharu i okus smokve u ustima. Smokve „Kada neko dođe“.

Odlomak iz romana „Odluka“
Admir Delalić

RAZGOVOR

- Kako se osjećate dok čitate opis djetinjstva glavnog lika i njegovih posjeta neni Fatimi?
- Koja sećanja vam izaziva opis sehara i trenuci kada nena Fatima daruje glavnog lika?
- Na koji način simbolika smokava „Kada neko dođe“ povezuje glavnog lika s uspomenama iz prošlosti?
- Koje vrijednosti i tradicije se prenose kroz geste nene Fatime, poput darivanja smokava iz sehara?
- Kako biste vizualno predstavili sehara i okolinu u kojoj se nalazi?
- Kako biste opisali glavnog lika, dječaka koji posjećuje nenu Fatimu? Koje emocije doživljava kada se sjeća svojih posjeta?
- Koju ulogu ima 'sehara' u priči? Kako ona simbolizira veze između glavnog lika i nene Fatime?
- Kako se opisuje okolina u kojoj se odvija radnja?
- Koje vrijednosti se mogu izdvojiti iz odlomka koji smo pročitali?

Čuvajući kutiju i sjećajući se prošlih vremena, glavni lik održava povezanost sa svojim ličnim identitetom i korjenima. To može biti važno za očuvanje samosvijesti i emocionalne stabilnosti u teškim ili promjenljivim vremenima. Šta je dragocjeno u tvom domu, ima li nekakav predmet koji stoji na posebnom mjestu?

ZADATAK

- Napišite kratki esej ili sastav o važnosti tradicije i familijarnih uspomena u našim životima. Možete pisati o tome kako određene tradicije ili gestovi ljubavi oblikuju vašu svakodnevicu i identitet.

KO PITA, NE SKITA

- Tata! Tako me obično oslovljavaju moja djeca. Ovaj put je to bio Amir. Stajao je na vratima moje radne sobe.

-Tata, reče mi moje plavooko, riđokoso drugorođeno dijete, je li istina da se Zemlja okreće oko Sunca? Naravno da je istina. odgovara tata.

- Kako znaš? Eto, tu smo. To je najvjerojatnije posljedica onih svemirskih letova. Naše je dijete na putu da osvoji Sunčev sustav. E pa, sretno ti bilo, dječčače! Svako to zna, strpljivo mu objašnjavam. To smo učili u školi.

- Šta ste učili u školi? Mozak mi je zatajio. Što smo mi to u stvari učili? Jedino čega se još iz nauke o svjetovima sjećam, jest to da je profesor fizike nosio indijansku kravatu i da je zatvorenih očiju znao minutama i minutama govoriti bez prekida. Imao je isturene prednje zube. Čini mi se da smo ga zvali „Konj”, ali nisam siguran. Morat ću jednom provjeriti

- Čuješ li me, otkud znaš? ponovno će Amir.

Ne pitaj gluposti! prekorim sina. Ima stotine dokaza. Osim toga, kad bi se Sunce okretalo oko Zemlje, onda ne bismo imali Sunčev sustav, nego zemljin sustav.

Nisam ga baš uvjerio. Morat ću mu pružiti neke opipljivije dokaze, prije nego što sam dođe na neke lude ideje. Ne smijemo smetnuti s uma da je on riđokos...

- Gledaj. - rekoh mu i uzeh sa stola gumicu za brisanje.

- Zamislimo da je to Mjesec, a da je ova kutija s čavlicima Zemlja... Stolna svjetiljka je dakako bila Sunce.

Tatica zatim graciozno stade vrtjeti gumicu i čavlice oko svjetiljke, polahko, polagano, vrtimo, vrtimo...

- Vidiš li sjenu, ludice? Kad se gumica nađe između čavlića i svjetiljke, čavlići su u sjeni...

Aha. Amir će prilično nepovjerljivo.

- Ali oni će ostati u sjeni i onda ako umjesto gumice vrtiš svjetiljku...

Nevjerojatno kako su današnja djeca glupa!

- Mučni malo glavom! - viknuh. Kad bi se svjetiljka vrtjela, onda bi sjena padala samo na jednu stranu. A nije pala sjena već kutija s čavlicima, koji su se, valjda uslijed centrifugalne sile, rasuli na sve strane, vrag ih odnio.

- Klipane! Kad mi pogled padne na Amirove čarape. Jedna je opet visjela preko cipele. Nisam još vidio tako neurednog djeteta!

- Opet izgledaš kao protuha! ? Prignuo sam se da ih pokupim.

Dok sam puzeći po podu skupljao čavlice i svaki se čas nabadao na poneki od njih, pokušavao sam se prisjetiti Galileja koji je tu cijelu priču o Suncu iznio na dvoru... nekoga tamo kralja. Znam, jer sam gledao komad u pozorištu. Zvao se „Si muove” ili tako nekako. Dobar komad, s izvrsnim glumcima. Sjećam se još da je na pozornici bilo mnogo stuba. Ali šta mi to sad pomaže? Pogledao sam kroz prozor prema nebu ne bih li ondje ugledao da se što kreće. Ali vani je padala kiša. Poslao sam sina u njegovu sobu i preporučio mu da malo razmisli o svojim glupim pitanjima. Amir je uvrijeđeno otišao. Čim se udaljio, dograbio sam enciklopediju i počeo

užurbano prelistavati... Kolumbo... Kopenhagen... Kopernik, Nikola, njemački zvjezdooznanač (1473-1543).

Raspisali se o njemu na više od pola stranice, ali nigdje ni slova o tome što se zapravo oko čega okreće i zašto. Izgleda da se ni izdavači enciklopedije više ne sjećaju onoga što su učili u školi.

Pošao sam sinu u sobu i očinski mu stavio ruku na rame.

- Je li sada sve u redu, sine?

- Nije. - odvrati derište.

- Tata, ti nemaš pojma!

Ko nema pojma? Zar ja da nemam pojma? Bezobraznik, kako se samo usuđuje? Podigao sam glas pokušavajući navesti riječi glumca u onom komadu.

- Sjeti se samo šta je Galileo rekao svojim sucima: „Ipak se kreće.” - U redu, kreće se, reče moj sin, ali se ne kreće oko Sunca. Nego oko čega? Oko moga nosa? Počeo sam se preznojavati. U pitanju mi je bio očinski ugled.

- Čekaj malo! Telefon! - viknuo sam i brže-bolje istrčao iz sobe. Iz najtamnijeg kuta svoje radne sobe krišom sam nazvao prijatelja Bruna koji je biohemičar ili nešto tome slično.

- Slušaj - prošaputao sam u slušalicu, kako mi znamo da se Zemlja okreće oko Sunca? Neko je vrijeme šutio, a onda me šapatom upitao zašto ja šapćem. Rekoh mu da sam promukao i ponovio mu pitanje.

- Pa to smo učili u školi, mucao je taj nazovi biohemičar. Ako se ne varam. To dokazuju godišnja doba... naročito ljeto...

- Ta što ne kažeš! - posprdno sam mu se nasmejao. Godišnja bi doba ostala i onda kada bi se svjetiljka vrtjela, a kutija s čavlicima stajala na mjestu. Nazvao sam svoju prijateljicu Doli, koja je nekada studirala pravo. Ona se doista sjetila da su na satu fizike učili o nekakvom „Fouchetovom klatnu” koje su, koliko ona zna, spustili niz neki crkveni toranj, a ono je na pijesku ostavljalo trag... Sada pomalo počinjem shvaćati inkviziciju! Pa toj drskoj djeci ni jedno pravilo nije sveto i nastoje na svakom koraku osramotiti starije. Odakle znam da se Zemlja okreće oko Sunca? Znam i gotovo! Osjećam to u kostima, osjećam cijelim svojim tijelom. Slomljeno sam se dovukao do pisaćeg stola da nastavim raditi. Gdje li je samo nestala gumica za brisanje?

-Tata! Riđokoso čudovište je opet na vratima.

- Dakle, što se onda okreće? Najednom osjetih strašan umor. Glava me boli. Ne može se čovjek cijeli život boriti protiv nekoga, a pogotovo ne protiv svoje djece.

- Sve se okreće, sine. Mrmljao sam. Sve se okreće...

- Ti znači misliš da se Sunce okreće?

- Oko toga se još uvijek prepiru. Ali u današnje je vrijeme sve moguće. Pogledao sam ga i zaurlao:

- Navuci već jednom te čarape!

Efraim Kišon (iz zbirke *Kod kuće je najgore*, prevela Aida Zuković)

RJEČNIK

protuha - skitnica, propalica.

RAZGOVOR

- Koje pitanje je Amir postavio ocu? Kako mu je otac odgovorio? Koji je argument koristio kao potvrdu svog odgovora?
- Čemu se otac sjećao iz školskog sata fizike? Koje rečenice su humoristične u opisu očevih iskustava? Zašto ti rečenice djeluju smiješno?
- Kako je otac pokušao objasniti Amirovo pitanje o Zemljinoj rotaciji oko Sunca? Zašto

njegova demonstracija nije bila uvjerljiva?

- Koje argumente je otac koristio da uvjeri sina da se Zemlja okreće oko Sunca? Smatraš li ih uvjerljivim? Zašto?
 - Od koga je otac pokušao dobiti pomoć? Zašto mu to nije uspjelo?
 - Šta je smiješno u razgovoru s prijateljem biohemičarom?
 - Gdje je otac tražio odgovore na Amirova pitanja? Zašto ih nije pronašao?
 - Kako se otac osjećao kada nije mogao odgovoriti na Amirova pitanja? Koga je okrivio za svoje stanje? Kako to znaš iz teksta?
 - Objasni humorističnost rečenice „Odakle znam da se Zemlja okreće oko Sunca? Znam i gotovo! Osjećam to u kostima, osjećam cijelim svojim tijelom.”
- U kojem licu je pripovjedač ove priče? Navedi rečenicu koja potvrđuje tvoj odgovor.
- Pronađi primjere pripovijednih tehnika - pripovjedanje i dijalog - u tekstu.
 - Jesi li imao/la sličnu situaciju sa svojim roditeljima kao što je opisano u priči? Kako si se tada osjećao/la? Očekuješ li da tvoji roditelji znaju odgovore na sva tvoja pitanja? Zašto?
 - Smatraš li da će ti znanje iz školskog gradiva koristiti u životu? Obrazloži svoj odgovor.
 - U kojim je situacijama u priči korišten humor i ironija? Kako autor koristi te elemente u priči?

„**Si muove.**” - kreće se, rečenica koju je Galileo Galilej izrekao na inkvizitorskom sudu kad su ga prisiljavali da prihvati teoriju da je Zemlja nepomičan centar svemira;

klatno-njihalo - **Fuketovo klatno** jedan od čuvenih eksperimenata u fizici kojim se dokazuje da se Zemlja vrti. Kišon u priči taj pojam namjerno iskrivljava sa svrhom karakterizacije lika oca i postizanja humorističnog učinka.

ZADATAK

- Objasni izreku: ...Ko pita, ne skita.
- Napišite raspravljački tekst kojemu će naslov biti latinska postovica *Non scholae sed vitae discimus* (Ne za školu, nego za život učimo, u raspravljačkome tekstu razmotrite opravdanost napornoga učenja velikoga broja činjenica u različit nastavnim u osnovnoj školi)
- Napišite humoresku o smiješnoj situaciji iz đackoga života. Ne mora da bude napisana pre-ma istinitome doživljaju iz vašega života neka bude pripovijedana u 1 licu.

O PISCU

Efraim Kišon, rođen kao Ferenc Hofman, 23. augusta 1924. u Budimpešti, preživio je nacistički režim, ali izgubio većinu porodice. Nakon rata, emigrirao je u Izrael, gdje je postao poznat kao Efraim. Prvi susret s izraelskom birokratijom, koji je rezultirao promjenom imena i jezika, oblikovao je njegovu satiričnu perspektivu. Usprkos uspjehu u Izraelu, postao je popularan i u Njemačkoj, dok je u Izraelu nailazio na kritike. Posljednje godine života proveo je u Švicarskoj zbog složenih odnosa s obje zemlje.

GUŽVA U VRTU

A tajni je vrt cvjetao i cvjetao svakoga jutra otkrivajući nova čuda. U crvendaćevu gnijezdu nalazila su se jaja, a crvendaćeva družica sjedila je na njima održavajući im toplinu malenim, pernatim prsima i pažljivim krilima. Isprva je bila vrlo razdražena, a i crvendać je bio nepovjerljivo oprezan. Čak se ni Dickon tih dana nije približavao gusto zaraslom zakutku, nego je čekao na mirno djelovanje nekih tajanstvenih sposobnosti, koje je očito posjedovao, uvjeri to dvoje malih ptičica kako u vrtu nema ničega od čega bi trebale strepiti – ničega što ne razumije tu divotu koja im se zbila – predivnu, nježnu, ganutljivu i uzvišenu ljepotu njihovih jaja. Da je u tom vrtu postojala samo jedna osoba, koja bi ne poznavajući njihov smisao postojanja, oštetila ili uzela samo jedno jaje, njihov bi se čitav svijet srušio, sve bi se slomilo i završilo – da je tu bio samo neko ko to ne osjeća i ne ponaša se u skladu s time, u vrtu ne bi bilo sreće, čak i u tome zlaćanome proljetnom zraku. No svi su oni to znali i osjećali, – i crvendać i njegova ženka znali su da oni to znaju. Isprva je crvendać motrio Mary i Colina s priličnim nepovjerenjem. Zbog nekoga tajanstvenog razloga, znao je da ne treba motriti Dickona. Prvoga trena, kad je svojim blistavocrnim očima ugledao Dickona, znao je da on nije stranac, već neka vrsta crvendaća bez kljuna i perja. Mogao je govoriti crvendački (što je zaista poseban jezik i ne može se pobrkati ni s jednim drugim). Kad crvendać razgovara s crvendaćem na crvendačkom, onda je to kao kad Francuz razgovara s Francuzom na francuskom. Dickon se uvijek tim jezikom obraćao crvendaću pa nije bilo važno što se ljudima obraćao onim čudnim, nerazgovijetnim mumljanjem. Crvendać je mislio da s njima tako mumlja jer oni nisu toliko inteligentni da bi mogli razumjeti pernati govor. A i njegovi su pokreti bili crvendački. Nikada nisu bili toliko nagli da bi se mogli protumačiti kao opasni ili prijeteći. Svaki je crvendać mogao razumjeti Dickona, stoga njegova nazočnost nije uznemiravala. Međutim, ispočetka se činilo da je i te kako potrebno biti na oprezu s ono dvoje. Prije svega, dječak nije došao u vrt na vlastitim nogama. Gurali su ga u nekoj stvari s kotačima, preko koje su bile prebačene kože divljih životinja. Već je i to bilo dovoljno sumnjivo. A onda, kad je počeo ustajati i kretati se, činio je to na tako čudan, neprirodan način dok su mu pritom ostali očito pomagali. Crvendać se znao pritajiti u grmu i sve to promatrati s nelagodom, dok je glavu krivio čas na jednu, čas na drugu stranu. Pomislio je kako ti spori pokreti možda znače da se priprema na skok, kao što to čine mačke. Kad se mačke spremaju na skok, polako se šuljaju uz samo tlo. Crvendać je nekoliko dana vrlo često

o tome raspravljao sa svojom ženkom, ali je onda odlučio da više tu temu ne spominje jer se ona tako prepala da se pobojavao da bi to nekako moglo naškoditi jajima. Kad je dječak počeo sam hodati, pa čak se i brže kretati, nastalo je veliko olakšanje. Ipak, dugo vrijeme – ili se bar crvendaću tako činilo – iz njega je izbijao neki nemir. Nije se ponašao kao ostali ljudi. Činilo se da vrlo voli hodati, ali je znao načas sjesti ili leći, a onda opet nekako neuravnoteženo ustati i nastaviti s hodanjem.

Jednog se dana crvendać sjetio da je i on nekada, kad su ga roditelji učili letjeti, činio slične stvari. Preletio bi samo po nekoliko metara i nakon toga bi se morao odmoriti. Stoga mu se učinilo da i taj dječak uči letjeti – ili, još bolje, hodati. Spomenuo je to svojoj družici i rekao da će se vjerojatno i jaja tako ponašati kad se izlegu pa se ona potpuno primirila i sa živahnim zanimanjem i velikim užitkom počela promatrati dječaka s ruba njihova gnijezda – premda je i dalje ostala uvjerenjena da će jaja biti mnogo pametnija i brže učiti. Ipak, popustljivo je priznala da su ljudi i u svemu drugom mnogo nespretniji i sporiji od jaja, a činilo se da većina njih nikada i ne nauči letjeti. Nikad se ne sreću u zraku ili na krošnjama stabala. Nakon stanovitog vremena dječak se počeo kretati kao i ostali, ali sve troje djece povremeno bi činilo neke neobične kretnje. Stali bi ispod stabala, mičući ruke, noge i glave – to nije bilo ni hodanje ni trčanje ni sjedenje. Svakoga bi dana povremeno izvodili te pokrete i crvendać svojoj ženki nikako nije mogao objasniti što to rade ili nastoje činiti. Mogao je jedino reći kako je siguran da jaja nikad neće na taj način mahati, no budući da je s njima sve to izvodio i dječak koji je tečno znao crvendački, ptice su mogle biti sigurne da se ne radi o nekim opasnim pokretima. Naravno, ni crvendać ni njegova ženka nikada nisu čuli za hrvačkog prvaka Boba Hanjortha i njegove vježbe od kojih mišići nabreknu kao hrge. Crvendaći nisu nalik na ljude, njihovi su mišići razvijeni već od početka pa ih prirodnim putem dalje razvijaju. Moraš li naokolo letjeti da bi pronašao bilo što za jelo, mišići ti nikada neće zakržljati. Kad je dječak počeo hodati, trčati, kopati i plijeviti kao i ostali, u gnijezdu u kutu zavladao je spokojstvo i veliko smirenje. Više nisu strahovali za jaja. Znajući da su jaja sasvim sigurna, uz činjenicu da se moglo promatrati mnogo zanimljivih stvari što su se zbivale u vrtu, sjedenje u gnijezdu je postalo itekako zanimljivo. Čak bi za kišnih dana ženka osjetila i laganu dosadu jer djeca nisu došla u vrt.

(odlomak iz romana *Tajni vrt*)
Frances Hodgson Burnett

RAZGOVOR

- Ko govori u ovoj priči?
- Zašto su crvendaći podozrivi?
- Čega se boje? Razumiju li oni jezik ljudi?
- Kakav je to crvendački jezik? Kojim riječima u rečenici Crvendać je mislio da s njima tako mumlja jer oni nisu toliko inteligentni da bi mogli razumjeti pernati govor spojene na neobičan način?
- Zašto je ta veza neobična? Pronađi još nekoliko rečenica koje su te nasmijale i objasni zašto.
- U šta se pretvara prvobitni strah crvendaća od djece?
- Jesu li postali prijatelji? Koja rečenica na to ukazuje?
- Umiješ li ti promijeniti svoju tačku gledišta?
- Možeš li razumjeti kako i zašto neko drugi stvari vidi različito od tebe?
- Je li to tvoja mana ili vrlina? Zašto?

O AUTORICI

Frances Hodgson Burnett rođena je 1849. u Manchesteru, u Engleskoj. Nakon što ostane bez oca, i porodica osiromaši, Frances se seli s majkom u Ameriku, gdje ih dočeka građanski rat. Da bi preživjela, piše za novine, i tako počinje svoju karijeru. Pred kraj života povukla se u kuću s ogromnim vrtom, blizu New Yorka, i tu je nastala njena najpoznatija knjiga – *Tajni vrt*.

AKO ŽELIŠ VIŠE

Crvendać (*Erithacus rubecula*), ptica pjeвица, velika oko 20 cm, česta i raspjevana u proljeće, prepoznatljiva po crvenom perju na prsima i vratu. Prema toj boji dobio je ime i u drugim jezicima: bugarski – Červenogratka, njemački – Rotkehlchen, engleski – European Robin, španski – Petirrojo, francuski – Rouge-gorge, italijanski – Pettiroso, holandski – Roodborst, poljski – Rudzik, ruski – Zarjanka...

Po knjizi *Tajni vrt* snimljen je istoimeni film, rediteljke Agnieszke Holland. Film je doživio velik uspjeh. Pogledaš li film, i pročitaš li knjigu, biće ti zanimljivo uporediti ih, zapaziti razlike i naći objašnjenja za njih. Film se zbog toga može pogledati više puta, pa ćeš onda sigurno primijetiti i neke greške u snimanju. Npr. u jednom kadru, iza djece koja pričaju u parku, na nebu je oblak, a u sljedećem ga nema!

ZADATAK

- Napiši dnevnik ili pismo iz perspektive crvendaća ili njegove ženke, opisujući njihove doživljaje i promišljanja o ljudima i vrtu.
- Organizirajte raspravu u razredu o tome kako različite vrste životinja vide svijet oko sebe i kako to utječe na njihovu interakciju s ljudima.

RUŽA

Četrnaestogodišnja djevojčica Minja, glavna junakinja ovog romana, susreće se sa svim problemima sa kojima se susreću i njeni vršnjaci. To su: škola, prijatelji, izgled, ali i najveći od svih – ljubav. Minja je zaljubljena, ali istovremeno ona traga za pravom ljubavlju. U tom traganju ona pokušava pronaći pravu sebe. Zaljubljena je u romantičnog dječaka koji joj svake večeri na prozoru njene sobe ostavi ružu. Pretpostavlja da je to njen dečko Dinko, kojega ipak nikako ne može zamisliti kao romantičnog neznanca. Jedne večeri Minja se jako uznemiri kada se na njenom prozoru ne pojavi ruža.

Najzad sat otkuca deset puta. Kao vihor uletjeh u sobu. Ni večeras ruže nije bilo na prozoru. Nedostaju mi riječi kojima bih opisala kako sam se tada osjećala. Kao da se na najljepši vrt sručio strašan grad i potpuno ga opustošio. Ležala sam sasvim suhih očiju i prazno buljila u jednu tačku na tavanici. Ne znam koliko dugo je to trajalo. U neko doba dođe Robi.

- Je li ti bolje, sele? – upita paleći svjetlo. Pri pogledu na moje lice kao da mu je bilo jasno kako sam daleko od dobrog. Uplašio se, jasno se vidjelo na njegovom licu.

- Da nisu kakve komplikacije? Što se oni više ne vraćaju, mislim da bi trebala kod doktora.

- Ma kakvog doktora, brate dragi. Sve je u redu, samo me glavobolja iscrpila. Sutra ću biti kao nova. Vidjet ćeš. Nego, mijenjamo temu. Kako si se ti proveo? Je li noćas klupa bila puna?

- Nisam ti, draga, klupu ni vidio. Čim sam izašao, sreću sam Mrkog i on mi reče za Tahira. - Je li mu se nešto dogodilo?

- Sinoć je pao sa ograde parka na asfalt. Neki prolaznici su ga našli u besvjesnom stanju i odvezli u bolnicu. Na putu se osvijestio. Nema nikakvih lomova, kažu, samo blagi potres mozga. Dali su mu neke lijekove i mora nekoliko dana mirovati.

- Zaboga, šta je on radio na ogradi, Robi?

- Nećeš mi vjerovati, krao je ruže.

Skočih kao da me grom opalio.

- Šta kažeš? Tahir krao ruže?

- Što me gledaš kao da se svijet prevrnuo naopačke. Jest, krao je ruže, pa šta? Kao da mi je to opet nekakav grijeh. Sigurno je za mamu, ali ko će ga njemu znati. Uostalom, to je najmanje važno. Posjetio sam ga i sasvim je dobro. Samo modrica i ogrebotina na čelu. Teško mu pada što mora da miruje – kao iz daljine dopirale su do mene Robijeve riječi. Imao si pravo, Robi. Svijet se zaista prevrnuo naopačke, mislila sam dok su se u glavi kockice sklapale u mozaik.

Prilika da se sretnem sa Tahikom došla je već tridesetog jula. Robi je slavio rođendan. Pozvao je Mrkog, Bunu i Sabinu, a ja sam predložila da pozove i Tahira. Odmahnuo je rukom i kazao da će sigurno odbiti kao i ranijih godina.

- Pa ipak ga pozovi – bila sam uporna.

- Što si sad navalila. Ta do jučer si bježala od njega kao đavo od krsta.

- Promijenila sam mišljenje nakon što si mi ispričao njegov život i baš bih se radovala da dođe.

Na naše iznenađenje (više Robijevo nego moje, jer sam se ja u dubini duše potajno nadala) Tahir se pojavio. Posljedni.

Mrki i Buna su se glasnili, Sabina nije došla, što je Robija rastužilo, a Tahir je bio neuredan kao i uvijek. Uostalom, drugačije ga nisam mogla ni zamisliti.

Bili smo sami, nas petero. Tahir i Robi su sjedili na trosjedu, Buna i Mrki u foteljama, a ja sam se zavukla u kuhinju iznoseći sokove, kafu, tortu.

Svirala je muzika sa kasetofona, svi su bili opušteni i raspoloženi, pričali su dogodovštine i viceve.

Iza paravana, krišom sam gledala Tahirovo lice. Crna kosa bila je kovrdžava i gusta, oči duboke, crne kao noć, usta puna, nos malo zakrivljen u jednu stranu. Blago, sasvim blago, jedva se moglo primijetiti. Sa lica se nije moglo pročitati baš ništa, kao da je bez ikakvih emocija, ozbiljan i daleko odrasliji i zreliji od svojih vršnjaka.

- Hajde, Tahire, otpjevaj nam nešto – molećivo reče Robi gaseći kasetofon. Tahir i pjevanje! Izgledalo mi je nespojivo. Ali, on polahko ustade, bez riječi uze Robijevu gitaru koja je stajala prislonjena u uglu, provjeri žice, prekrsti noge, udari nekoliko akorda, a onda se razliježe meni dobro poznata melodija i njegov glas.

Moj Bože, taj glas! Jesam li ikada čula nešto ljepše! Neprimjetno se ušunjah u sobu i sklupčah u uglu, a glas je odzvanjao tako divno da mi se činilo kako ću se ugušiti od uzbuđenja.

Ružica si bila jedna u mom srcu,

Ružica si bila moja.

Pjevao je Tahir promuklo gledajući u svoje desno koljeno, a ja silno poželjeh da zavučem ruku u tu kudravu kosu!

Al' nije za tebe divlja kupina

Ni čovjek kao ja.

Oh, jesi, jesi, govorila je moja duša, govorilo je moje srce njegovom koje je pjevalo, jer to nije bilo pjevanje radi pjevanja, to je bilo davanje oduška onome što se toliko vremena sakriveno gomilalo u njemu.

I nisi ti nikakva divlja kupina, možda sam to nekad i mislila dok sam ti gledala samo spoljašnost. Ali sad, Tahire, sad znam da ti imaš nešto suptilno i tanano. Da imaš dušu.

S vremena na vrijeme kao da čujem stope

Ko da ideš preko mog praga.

S vremena na vrijeme al' znam da nemam prava

Ti nisi moja draga.

Jesam, Tahire, jesam! Sva sam tvoja, bez ostatka, bez rezervi. Ta podigni već jednom te svoje velike drage oči! Pogledaj me! Vidjet ćeš jasno na mom licu sve o čemu si toliko sanjao. Samo me pogledaj! Molim te, molim te, pogledaj me!

Nije me pogledao. Brzo i nenadano je ustao, ostavio gitaru na mjesto odakle ju je uzeo, nemarno prošao rukom kroz kosu i kratko rekao:

- Sad moram poći. Mama me sigurno čeka.

Roman je ispričan u prvom licu. U ulozi pripovjedača našla se djevojčica Minja.

- Kako ste zamislili Minju?
 - Šta o njoj saznajete iz odlomka?
 - Šta je u odlomku koji ste pročitali izazvalo Minjin nemir?
 - Zašto ona s nestrpljenjem iščekuje deset sati?
 - Kako se ponaša i osjeća nakon što shvati da ruže neće biti ni ovo veče?
 - Ko je zabrinut zbog njenog ponašanja i stanja?
 - Šta Minja iz razgovora s bratom saznaje?
- U njenoj glavi se kockice sklapaju u mozaik.
 - Šta ona shvata?
 - U kakvom iščekivanju živi Minja nakon spoznaje da voli Tahira?
 - Kad se ukazala prilika za njihov susret?
 - Ko je sve bio na zabavi?
 - Kako je izgledao Tahir?
 - Zašto to Minji nije važno?
 - Šta je ona u njemu otkrila?

- Ponovo pročitajte poređenja i objasnite zašto je ovdje prepoznatljiv jezik tinejdžera:

Kao vihor uletjeh u sobu.

Kao da se na najljepši vrt sručio strašan grad i potpuno ga opustošio.

Skočih kao da me grom opalio.

- Jesu su poređenja:

a) originalna ili su svojstvena pubertetskoj dobi

b) umjerena ili pretjerana

- Isti efekat imaju i metafore: *...mislila sam dok su se u glavi kockice sklapale u mozaik. I nisi ti nikakva divlja kupina*

Odlika govora tinejdžera je da koriste uobičajene fraze i istrošena stilska sredstva. Oni od riječi traže da budu krupne, ne i originalne. Književnica Nura Bazdulj je odlično savladala ovaj jezik i zato njeni likovi i jesu ovako stvarni.

ZANIMLJIVO

Ruža je najčitaniji roman za mlade u BiH već skoro dvadeset godina, a njen treći dio pod nazivom *Više ne čekam Tahira* proglašen je bestselerom na sarajevskom Sajmu knjiga i učila u aprilu 2009. godine kao najprodavanija knjiga.

O PISCU

NURA BAZDULJ-HUBIJAR (1951 -) Rođena je u Mrđenovićima kod Foče 1951. godine. Od 1954. godine živi u Sarajevu, gdje završava osnovnu i srednju školu, a zatim i medicinski fakultet. Od 1975. godine živi u Travniku i radi kao liječnik specijalista. Najpoznatije njeno djelo je roman za mlade *Ruža* (1990), koji je sad već prerastao u trilogiju doživjevši svoje nastavke *Čekajući Tahira* i *Više ne čekam Tahira*. Objavila je i romane *Šta te muči*, *Tamaguči* i *Tamaguči sa drogom muku muči*. Jedno od njenih prvih djela bila je i zbirka pjesama za djecu *Ja, slavni ja*.

VAUVAN

Vauvan je roman bajka u kojem junaci putuju kroz vrijeme i prostor željni avantura. Glavni likovi su djed Badem Aziz Tamović, zeleni psić Vauvan, djevojčica Nina i njen brat, koji se javlja u ulozi pripovjedača. Odlomci koji slijede sa samog su početka romana i pomažu nam da upoznamo djeda te da saznamo kako je on pronašao Vauvana.

Najprije bih želio da vam predstavim svog Djeda. Svi koji su ga znali zvali su ga tako. A on je u stvari bio ujak moje bake koju smo zvali Majka. Zašto ga predstavljam? Zato što bez njega ne bi

bilo ni ove priče. A vrlo je važno ko nam priča priču. Dakle, njegovo ime je Badem Aziz Tamović.

Badem Aziz Tamović davno je otišao iz naleg malog mjesta. Sve što eno saznali o njemu bilo je iz glasina, rijetkih pisama, a ponekad i iz fturih novinskih vijesti. U našoj vitrini sa knjigama bile su jedne požutjele novine sa viješća o nekom istraživanju i fotografijom. To je Djed, ponosno je rekla Majka i kažiprstom pokazala mršavog čovjeka na fotografiji. Prošle su godine, a djedovo ime i vijesti o njemu nailazile su povremeno, kao godišnja doba. U mjestu je sada živio samo jedan njegov prijatelj, stari travar, koji je više boravio u planini nego u svojoj maloj kući u predgradu. Mnogo se stvari dogodilo prije nego se Djed ponovo vratio. Saznao sam o tome, kasnije, više iz njegove bilježnice nego od njega samog.

Počeo je bilježiti u tu svoju teku crnih korica nakon odlaska sa čuvenog instituta u Ženevi. Taj odlazak mu je teško pao. Rugali su mu se kako se više ne bavi čistom naukom, kako je ostario i podjetinjio. I ko je to sve izmislio. Djedovi bivši učenici. Bivši učenici Badema Aziza Tamovića. Očigledno nisu bili dobri učenici, nisu bili oni pravi. Otkrio im je jednu od najvećih tajni, tajnu o unutrašnjem životu ljubičice, ali oni nisu ništa razumijevali. Samo su ga čudno gledali i slijegali ramenima. Zaista tu više nije mogao ostati.

Tajna koju im je htio pokloniti postala je razlog za smijeh.

Zato ne otkrivajte svakom svoje tajne.

Djed Badem Aziz Tamović je tad pomislio da na svijetu postoji još toliko stvari koje je zaboravio ili nije stigao učiniti. Odlučio je da se oženi. I sjetio se jedne djevojke koju je mnogo volio. Poslije nekoliko mjeseci traganja pronašao ju je u Sarajevu. Kad se pojavio, presretan što je napokon vidi, ona je sjedila u malom dvorištu ispred svoje kuće, a oko nje su se igrali unuci.

Imala je pet divnih unuka. Tri od sina i dva od kćeri. I bilo joj je drago što ga vidi, iako se malo začudila. Poklonio joj je jednu lutku i udaljio se jer nije želio da bilo šta pokvari u toj velikoj, sretnoj porodici. Samo mu je bilo žao što nije imao više lutaka. Tako je govorio. A to da se ona zarumenjela nije spominjao. O tom je šutio. I bivao čudno zamišljen.

Nisam se mogao nagledati Djeda.

A on, tako star i sijed, osjećao se čudno, čudno izgubljen u velikom voćnjaku. Možda ćete se nasmijati kad vam kažem (a to sam pročitao kasnije u njegovoj bilježnici), da mu se činilo da je dječak, sasvim mali, onaj nekadašnji.

Išao je od voćke do voćke, obuhvatao ih rukama, gledao. Najduže se zadržao kod stare kruške u dnu voćnjaka. Kao da je razgovarao s njom. Ipak, izgledalo je da se i ona raduje što se Djed vratio. Često sam se verao u njenu krošnju, jeo slasne plodove i čitao. Djed mi je pričao da je i on to radio. Samo, tada nije bila tako oronula i pocrnjela. I nije ga tako tužno gledala kroz

pokoji teško rastvoreni cvijet. I ostale voćke su se radovala. Tu je bio veliki orah ispod kojeg je Djed, nekad davno, zakopao svog malog psa kojeg su otrovali zli susjedi. Džanarika. Jabuke. Kajsije. Dunja. Ribizli i ogrozdi. Grožđe. Višnja. A tek šljive. Ne rekoš li već da je bilo proljeće. Šljive su uvijek voljele ples. Bar u ovom voćnjaku. Združile bi se po dvije, a nekad i više i povijale se u čudnovatom ritmu. Bijele na jednu stranu, plave njima u susret.

Jedan bumbar mu prozvrnda iznad potiljka tako da se Djed Badem trgnuo. Taj neotesani bumbar se vrati i pošto je nos Badema Aziza Tamovića bio izgleda tačno na njegovom putu, umalo ne dode do sudara. Djed Badem je tek tada primijetio i mnoštvo pčela u cvatovima, skakavce, mušice, mrave, vrapce na krovu stare šupe i u krošnjama, dvije zamišljene lastavice na žici. Očigledno, stanovnici voćnjaka su imali pune ruke posla. Odlučio je zato da se skloni. Osim toga, nikad se ne zna kojim će putem krenuti bumbar. Sjeo je pod orah, ali je osjetio da će ga glava zaboljeti i premjestio se u hlad stare kruške. Leđima se naslonio na njenu toplu, hrapavu koru. Izvadio je zatim iz džepa knjigu o velikom mravljem takmičenju, koje je održano prije dosta godina u Belgiji, u vrtnom mravinjaku njegova prijatelja Morisa. Zaista je bio zabavljen pravim malim čudima što su se zbivala na toj svetkovini, kad se iznenada osjetio dosta neobično.

Trava ispod njega se počela pomjeriti i rogušiti kao da joj je teško.

- Što si uznemirena, travo? upitno je Djed Badem Tamović. Začuo je čudno stenjanje i učinilo mu se da neki glasić mrmlja kako on nije trava

Ja sam u stvari pas rekao je taj busen, kojeg je Djed Badem sada ozbiljnije pogledao. Samo sam zelen kao trava.

Ali, ti ne laješ začudio se Djed Badem. Ispravio se, stavio monokl da bolje vidi i, zaista, opazio kako se kroz korov komeša malo, zeleno tijelo, busen li, posve nalik na pravog psa i nemirno vrti jednim širokim listom poput repa

- Zaspao sam, inače se to ne bi dogodilo - reče mu zeleni pas kao da se izvinjava, Badem Aziz Tamović nije više ništa rekao. Od tada ga je zeleni pas slijedio kao sjenka. Te noći nam je rekao svoje ime Vauvan.

Irfan Horozović

- Bajke su uvijek privlačne zbog obećanja sretnog završetka koje nude. Zašto volimo bajke?
- Iako život nije bajka, nije grešno željeti da jeste. Kako gledate na ideju da život može biti kao bajka?
- Djed Badem je predstavljen s poštovanjem i divljenjem. Kako dječak opisuje Djeda?
- Koje informacije dječak ima o Djedu i kako je došao do njih?
- Kako zvuči Djed Badem iz dječakove priče? Zašto?
- Kako dječak opisuje Djedov odlazak iz Ženeve? Koje osjećaje izražava?
- Je li dječakovo pričanje o Djedu objektivno ili subjektivno? Kako to zaključujete?
- Koji detalji u tekstu ukazuju na subjektivno viđenje dječaka?
- Može li djeca biti objektivna u svojim prosudbama? Zašto je to važno?
- Što mislite o izreci da su najiskreniji kritičari djeca?
- Koje spoznaje dječak dolazi do promatrajući Djeda u voćnjaku?
- Kako Djed Badem pokazuje osjećajnost i pažnju prema okolini u voćnjaku?
- Kako biste opisali susret između Djeda i Vauvana na kraju odlomka? Koje je njegovo značenje?

U odlomku se prikazuje voćnjak u proljeće kao čudesan. Kako pisac koristi jezičke figure i forme pripovijedanja kako bi opisao voćnjak? To možemo utvrditi na temelju sljedećih rečenica:

„Šljive su uvijek voljele ples. Bar u ovom voćnjaku udružile bi se po dvije, a nekad i više i povijale se u čudnovatom ritmu. Bijele na jednu stranu, plave njima u susret.“

Voćnjak u jesenom, na primjer, može se opisati na sljedeći način:

U jesen, voćnjak poprima zlatno-crvene tonove. Kruške padaju poput zlatnih suza s grana, dok jabuke poprimaju intenzivnu crvenu boju, kao da su se zaljubile u boje jeseni. Listovi, poput obojenih krila leptira, plešu na povjetarcu, stvarajući prekrasan mozaik na tlu. Mirisi truleži i slatkoće ispunjavaju zrak, stvarajući mističnu atmosferu. Baš kao u bajci, voćnjak u jesen oživljava svojom čarolijom i ostavlja posjetitelje bez daha.

- Opišite voćnjak u neko drugo godišnje doba, jesen naprimjer. Ne ustručavajte se ni sami služiti fantastičnim slikama i motivima da biste na slikovit, originalan i kreativan način dočarali izgled voćnjaka.

O PISCU

Irfan Horozović (1947) rođen je u Banjoj Luci, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Studij komparativne književnosti je završio na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Piše poeziju, prozu, drama i književnu kritiku. Djela su mu: *Salon gluhonijemih krojačica*, *Oblak čija lica prepoznamo*, *Talhe ili Šadrvanski vrt*, *Seremet*, *Kalfa*, *Vauvan*, *Inspektor vrsnih patuljaka...*

NAUČNO-FANTASTIČNI ROMAN

Naučna fantastika jedan je od umjetničkih žanrova koji prenosi izmišljenu nauku ili tehnologiju na pojedinca ili društvo. Ovaj oblik fikcije najčešće se koristi u književnim i filmskim djelima. Kao takav, u književnosti je čest i naučno-fantastični roman.

Rana naučna fantastika uključivala je djela Žila Verna i nastavila se kroz glavne klasike Džordža Orvela kao što je roman *1984*.

Naučna fantastika se označava kraticama SF ili ZF. Izvorno engleski koristi se sci-fi.

Glavnim izvištem naučne fantastike smatra se roman engleske književnice Mary Shelley – *Frankenstein* koji je objavljen 1818. godine.

U djelima naučne fantastike često se razmatraju teme vezane za napredak nauke, o istraživanjima i mogućnostima novih tehnologija ili o tome što bi bilo da se nešto drugo dogodilo u prošlosti. Djela naučne fantastike bave se raznim motivima te to nikako nisu samo oni gdje se spominju vanzemaljci iako je to najstariji motiv upravo ovog žanra.

Najstariji motiv naučne fantastike onaj je gdje se spominju prvi susreti vanzemaljaca s ljudima, a to je opisano u romanu *Sastanak s Ramom* autora A.C. Clarke. Clarke u romanu opisuje događaje koji su se dogodili na putu kroz sunčev sustav putem kojeg je prošao veliki vanzemaljski svemirski brod.

U naučnoj fantastici jedan od najčešćih motiva je onaj kada ljudi ratuju protiv vanzemaljaca. H.G. Wells napisao je klasik *Rat svjetova*. Djelo je izašlo davne 1898. godine i odmah postalo hit, a radnja se odvija u Engleskoj koja je okupirana od strane Marsovaca naprednim oružjem i tehnologijom.

Velik broj autora od davnina se koristio motivima robota i vještačke inteligencije te obrazloženjima kako oni utječu na društvo. Pojam robota prvi je raspravio autor Karel Čapek, 1920. godine u svom djelu *R.U.R.* u kojem je prvi put i spomenuo riječ „robot“.

Savremena naučna fantastika je veoma popularan žanr. Neki od najpoznatijih romana u zapadnoj književnosti su fantastični romani, uključujući serijal *Gospodar prstenova*, *Hronike Narnije* i *Harry Potter*.

Romani naučne fantastike osvajaju već dugi niz godina. Autori se bore kako čitateljima prenijeti što originalniju i uvjerljivu priču, a velik broj njih postaju i klasici čija je popularnost bezvremenska. Mnoge priče su i ekranizirane, a time je njihova popularnost postala još i veća.

ORBITALNI RANDEVU

Odlomak iz naučno-fantastičnog romana 2001: *Odiseja u svemiru*

Polu časa kasnije pilot objavio: „Kontakt kroz deset minuta. Molim vas da provjerite bezbjednosni pojas”.

Flojd poslušao i odložio papire. Pokušavati da se čita za vrijeme nebeske tačke žongliranja, koja je trajala posljednjih tri stotine milja, značilo je samo tražiti neprilike; najbolje je bilo zaklopiti oči i opustiti se dok se svemirska letelica povodila naprijed-nazad uz kratka uključenja raketa.

Nekoliko minuta kasnije on prvi put spazi Svemirsku stanicu jedan udaljenu svega nekoliko milja. Sunčeva svjetlost blještala je i iskrila se na uglačanoj metalnoj površini diska prečnika tristotine jardi, koji se sporo okretao. Nedaleko odatle, krećući se istom orbitom, nalazio se svemiroplan Titov V, zabačenih krila, a odmah uz njega jedan gotovo loptasti Arijes-1B, svemirska tegleća raga, sa četiri zdepaste noge koje su mu štrčale sa jedne strane - amortizeri za spuštanje na Mjesec.

Svemirska letjelica Orion III spuštala se sa više orbite, tako da se iza stanice pružao spektakularan prizor Zemlje. Sa visine od dvije stotine milja Flojd je mogao da obuhvati pogledom zamašan dio Afrike i Atlantskog okeana. Iako je bilo prilično oblačno, on je ipak uspio razaznati plavo-zelene obrise Zlatne obale.

Središnja os svemirske stanice, s ispruženim pristajnim kracima, sada je lagano lebdjela prema njima. Za razliku od konstrukcije iz koje je nicala, ona nije rotirala ili, bolje rečeno, okretala se u suprotnom smjeru brzinom koja je predstavljala tačnu protutežu rotaciji stanice. To je omogućavalo da se svemirska letjelica, koja dolazi u posjet, spoji s njom te da se putnici i teret prebace bez opasnosti od pogubnog zavrtlaja i odbacivanja.

Uz jedva osjetljiv udar, brod i stanica se spojiše. Izvana su doprli metalni, škripavi šumovi, a zatim se začulo i kratkotrajno pištanje zraka dok su se tlakovi izjednačavali. Nekoliko sekundi kasnije vrata zračne komore su se otvorila i u kabinu stupi jedan čovjek u svijetlim pripijenim hlačama i košulji kratkih rukava, odjeći koja je bila gotovo odora osoblja svemirske stanice.

„Drago mi je da smo se upoznali, doktore Flojd. Ja sam Nik Miler iz osiguranja stanice. Brinut ću se o vama sve dok vam šatla ne krene”.

Oni se rukovaše, a onda Flojd uputi osmijeh stjuardesi i reče: „Molim vas, prenesite moje čestitke kapetanu Tinesu i zahvalite mu na udobnu letu. Možda ćemo se vidjeti i na povratnom putovanju”.

Vrlo oprezno - proteklo je više od godinu dana otkad je boravio u bestežinskom stanju i morat će proći neko vrijeme prije negoli se ponovno navikne na boravak u svemiru - on se, ruku pod ruku, izgura iz zračne komore, ulebdjevši u veliku, kružnu prostoriju u osi svemirske stanice. Soba je bila debelo podstavljena, a na zidovima je imala mnoštvo udubljenih rukohvata; Flojd se čvrsto uhvati za jedan od njih u trenutku kada se cijela prostorija počela vrtjeti, da bi na kraju dostigla brzinu rotacije stanice.

Kako je dobivala na brzini, slabašni i sablasni gravitacijski prsti počеше ga stezati, dok je polako plutao prema kružnom zidu. Sada je stajao, njišući se naprijed-natrag blago poput vlati morske trave kad naiđe plima, na onome što je na čudotvoran način postalo zakrivljeni pod. Centrifugalna sila okretanja stanice preuzela je vlast nad njim; ovdje je još bila posve slabašna, budući da se os nalazila nedaleko odavde, ali će se postojano pojačavati kako se bude udaljavao od središnjeg dijela.

Krenuo je za Milerom iz središnje prijelazne prostorije niz zakrivljene stube. U početku mu je težina bila tako slaba da se gotovo morao potiskivati nadolje, koristeći kao uporište rukohvat. Tek kad je stigao do salona za putnike, na vanjskom omotaču velikog diska koji se okretao, nakupio je već dovoljno težine da se gotovo normalno kreće.

Salon je bio preuređen od kada je posljednji put bio ovdje, a i prilično obogaćen. Osim

uobičajenih stolica, malih stolova, restorana i pošte, sada su se tu nalazili brijačnica, samoposluga, kino i trgovina suvenirima u kojoj su se prodavale fotografije i slajdovi Mjeseca i planeta, kao i garantirano pravi komadići Lunjika, Rendžera i Survejora, svi zgodno umetnuti u plastiku i prekomjerno skupi.

„Mogu li da vam donesem nešto dok čekate?“ upita Miler. „Ukrcavamo se kroz tridesetak minuta.“

„Volio bih da dobijem šolju crne kahve... dvije kocke šećera...a i da pozovem Zemlju.“

„Vrlo dobro, doktore... ja ću vam doneti kahvu - a telefoni su tamo.“

Živopisne kabine nalazile su se na svega nekoliko jardi od pregrade sa dva ulaza iznad kojih je stajalo: DOBRO DOŠLI U SEKTOR SJEDINJENIH DRŽAVA i DOBRO DOŠLI U SOVJETSKI SEKTOR. Ispod toga nalazilo se obavještenje koje je bilo ispisano na engleskom i ruskom, kao i na kineskom, francuskom, njemačkom i španskom.

MOLIMO VAS! PRIPREMITE:

Pasoš

Vizu

Medicinsko uvjerenje

Dozvolu za prevoz

Deklaraciju o težini

Postojala je i prijatna simboličnost u činjenici da su putnici, čim bi prošli kroz pregradne ulaze, u oba smjera, ponovo smjeli da se slobodno izmiješaju. Graničnik je tu bio isključivo iz administrativnih razloga.

Uvjerivši se prethodno da je pozivni broj za Sjedinjene Države i dalje osamdeset jedan, Flojd otkuca svoj dvanaestobrojčani kućni broj, umjetnu plastičnu, svenamjensku kreditnu karticu u prorez za plaćanje i kroz trideset sekundi dobi vezu.

Vašington je još spavao, zato što je do zore preostalo još nekoliko časova, ali on neće nikoga ometati. Njegova domaćica dobiće poruku sa rekordera čim se bude probudila. „Gospodine Fleming... ovdje dr. Flojd. Žao mi je što sam morao tako hitno da krenem. Da li biste, molim vas, pozvali moju kancelariju i zamolili ih da odu po moja kola... nalaze se na aerodromu Dalas, a ključevi su kod gospodina Bejlja, višeg oficira kontrole letenja. Potom pozovite moj klub Hajka i lov i ostavite poruku za sekretara. Neopozivo neću biti u prilici da uzmem udjela na teniskom turniru narednog vikenda. Prenesite im moja izvinjenja... bojim se da su računali na mene. Zatim pozovite Firmu Dauntaun Elektroniks1 i recite im da ako video u mojoj radnoj sobi ne bude popravljen do... oh! srijede... onda mogu da pokupe tu vražiju stvar.“ On zastade da bi došao do daha, pokušavajući da se sjeti još neke krize ili problema koji bi mogli iskrsnuti tokom narednih dana.

„Ako vam ponestane gotovine, obratite se kancelariji... oni će moći da mi dostave hitne poruke, ali ću ja možda biti odveć zauzet da odgovorim na njih. Kažite djeci da ih volim i da ću se vratiti što prije budem mogao. Oh! do vraga... evo nekog koga ne želim da vidim... zvaću sa Mjeseca ako budem mogao... do viđenja.“

Flojd je pokušao da se iskrade iz kabine, ali bilo je prekasno; već je bio primjećen. Ka njemu se uputio, prošavši kroz izlaz iz sovjetskog sektora, dr. Dimitrij Mojsevič iz Akademije nauka SSSR-a.

Dimitrij je spadao među Flojdove najbolje prijatelje; i upravo iz tog razloga predstavljao je posljednju osobu s kojom je ovaj želeo da razgovara, sada i ovdje.

Artur Č. Klark

- Odlomak opisuje putovanje svemirske letjelice Orion III kroz svemirski prostor i njezino spajanje sa svemirskom stanicom. Šta Flojda remeti čitanju? Kako zamišljaš „nebesko žongliranje“ svemirske letjelice?
- Opiši prostor koji okružuje Flojda. Koji je spektakularni prizor mogao obuhvatiti pogledom?
- Šta je u tom Flojdovom okruženju moguće, a šta nije? Potkrijepi to podacima iz teksta.
- Zbivanja u odlomku veoma su uvjerljivo opisana. Šta doprinosi toj uvjerljivosti?
- Koji motivi opis ovog nestvarnog događaja čine tako stvarnim? Šta o tome možeš zaključiti iz Flojdovog telefonskog razgovora sa Zemljom?
- Pronađi u tekstu naučne termine. Kako oni utječu na realističnosti prikazivanja zbivanja? Da li su to stvarni ili izmišljeni naučni pojmovi?

KNJIŽEVNI POJMOVI

ROMAN – duži oblik proznog dijela čija radnja obuhvaća velik broj događaja i likova, slobodne kompozicije i izraza. Posebna vrsta romana je naučno-fantastični roman. Tema je naučna fantastika. To je zabavna književnost koja putem brojnih motiva (putovanje kroz vrijeme, otkrivanje novih svjetova...), gradi svjetove u čijem prikazivanju ne uvažava prirodne zakone. Po tome ona ima nešto zajedničko s natprirodnim fantastičnim pričama. Ta su književna djela pisana stilom koji se temelji na izmišljenim i naučnim podacima. Po čemu se naučna fantastika ipak razlikuje od ovih fantastičnih priča? Naučno fantastična književna djela slikaju svijet budućnosti uz pomoć naučnih spoznaja. Pripadaju zabavnoj književnosti, a temelje se na izmišljenim i znanstvenim podacima i na primjeni znanstvenih termina.

ZADATAK

Pogledaj insert iz filma 2001: Odiseja u svemiru; ilustrirajte po vašoj zamisli i napišite za domaći zadatak *Moje putovanje svemirom*.

O PISCU

Artur Čarls Klark (*Arthur Charles Clarke*) 1917-2008, britanski je pisac i pronalazač. Smatra se jednim od najpoznatijih pisaca naučne fantastike. Završio je Kraljevski koledž u Londonu i magistrirao matematiku i fiziku. Glavne teme njegovih romana i priča jesu istraživanja kosmosa, mora i vremena, mjesto čovjeka u vasioni i susreti s vanzemaljskim inteligencijama. Zbog doprinosa nauci u njegovu je čast Međunarodna astronomska unija nazvala geostacionarnu orbitu Klarkovom orbitom. Želio je da mu na grobu stoji epitaf: Ovdje leži čovjek koji nikada nije odrastao, ali nije ni prestajao odrastati.

Njegova djela su: *Grad i zvijezde*, *Pad mjesečeve prašine*, *Otok delfina*, *2001: Odiseja u svemiru*, *Sastanak s Ramom*, *2010: Druga Odiseja*, *Pjesme udaljene Zemlje*, *2061: Treća Odiseja*, *3001: Završna odiseja* i dr.

DRAMA

DRAMSKA KNJIŽEVNOST

Drama predstavlja književni žanr koji je namijenjen izvođenju na pozornici, čime se likovi, radnja i emocije prenose izravno na publiku. Glavna karakteristika drame je sukob, koji pokreće radnju i stvara napetost među likovima. Naziv drama (prema grčkom drama - radnja). Radnja drame razvija se na sceni pred gledaocima tako da gledaoci neposredno doživljavaju dramske junake, njihov život i sudbinu. Bitna odlika drame jesu likovi. Oni su nosioci radnje. Oni omogućavaju i stvaraju radnju svojim odlukama sukobima s drugim likovima ili sa svojim unutrašnjim borbama osjećanjima. Zato i kažemo da je predmet drame sukob.

DIJALOG I MONOLOG - TEMELJI DRAMSKOG TEKSTA

Dijalog je osnovni element drame koji omogućava likovima da komuniciraju jedni s drugima. On omogućava dramskom piscu da svoje junake vjerno naslika, pruža im mogućnost da ispolje svoju ličnost. Dijalog podrazumijeva razgovor ne samo između dva lica, nego i razgovor između tri, četiri i više lica.

Monolog znači govor jednog lica onda kada je on sam na sceni. S druge strane, monolog omogućava likovima da izraze svoje unutarnje misli i emocije dok su sami na sceni, što pruža publici dublji uvid u njihov karakter i motivaciju.

Dramski sukob – likovi u dramskim tekstovima kroz dijalog suprotstavljaju svoja mišljenja, sukobljavaju se. Bez njihovog sukoba ne bi bilo drame, a iz njihovih suprotnih stavova stvara se dramska napetost.

DRAMSKA STRUKTURA: Činovi, scene, afiša i didaskalije

Struktura drame obuhvaća različite dijelove koji pomažu u organizaciji radnje i izvođenju na pozornici. Drama je podijeljena na činove, a svaki čin se sastoji od scena koje označavaju pojave likova na pozornici. Afiša je obavijest publici o predstavi, dok su didaskalije upute za glumce i redatelje kako bi bolje razumjeli (tekst u zagradama) kako izvesti dramu na sceni.

PRVA LJUBAV

PILOT: Taj cvijet bio je različit od svega što je Mali princ ikada prije toga upoznao. Iznikao je iz neke sjemenke donete neznano otkuda, i mali princ je vrlo brižljivo nadgledao neobični izdanak. Mogla je to biti neka nova vrsta baobaba. Ali ubrzo izdanak prestade da raste i počeo da pupi.

Mali princ je osjećao da će iz pupoljka izići neko čudesno priviđenje. Ali cvijet nikako da dovrši uljepšavanje u zaklonu svoje zelene sobe. Njegovo tajanstveno udešavanje trajalo je danima i danima.

A onda, jednog jutra, upravo u trenutku kada se sunce rađalo, pokazao se.

RUŽA: Ah! Dobro jutro!

MALI PRINC: Dobro jutro...

RUŽA umilno: Tek što sam se probudila... Molim Vas oprostite... Još se nisam ni očešljala... Ako dozvolite...

MALI PRINC zbunjeno odvraća pogled od RUŽE.

RUŽA: Sada je u redu.

MALI PRINC se okreće i zadivljeno posmatra RUŽU: Kako ste lijepi!

RUŽA: Mislite? Mislim da je vrijeme doručku. /Mahne/ Vrijeme je doručku!

MALI PRINC uzima kanticu i zaliva RUŽU.

RUŽA: Veoma ste ljubazni. /Stresa kapljice sa sebe./ Osjećam se tako svježije.

PRINC hoće da ostavi čajnik.

RUŽA: Da li biste mogli da uradite nešto za mene?

PRINC prilazi Ruži: Da?

RUŽA: Pogledajte, molim vas... Osjećam da mi nešto raste.

PRINC razgleda RUŽU, i pri tom se ubode na trn: Joj!

12

RUŽA ponosno: Ogrebla sam vas! /Pokazuje svoja 4 trna./ Sad mogu da dođu i tigrovi sa svojim kandžama!

MALI PRINC: Na mojoj planeti nema tigrova. A zatim, tigrovi ne jedu travu.

RUŽA slatko: Travu?! Ja nisam trava!

MALI PRINC: Izvinite...

RUŽA: Ja se uopšte ne bojim tigrova, ali užasavam se promaje. Zar nemate neki zaklon?

MALI PRINC za sebe: Užasava se promaje... to nije velika sreća za jednu biljku.

Zaklanja RUŽU.

RUŽA: (Sunce zalazi.)

Ahhh, kod Vas je tako hladno! Niste baš na dobrom mjestu. Uveče morate da me stavljate u neki zaklon.

Tamo odakle ja dolazim, imala sam specijalan...

(Kašlje kako bi sakrila laž.)

A zaklon?

MALI PRINC: Upravo sam htio da odem da ga potražim, ali ste mi vi nešto govorili!

RUŽA još jače kašlje. **MALI PRINC** je pokriva.

RUŽA iza zaklona: Da, već se osjećam mnogo bolje. Samo šteta je što sada ne osjećate moj miris.

Ali izjutra moram da budem svjež.

Planeta pada u sjenu. RUŽA zatvara latice - odlazi na spavanje.

PRINC Laku noć.

RUŽA ne odgovara.

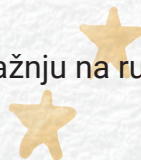
Planeta ostaje u mraku. Kroz nekoliko trenutaka ponovo izlazi iz sjene u sunčanu svjetlost .

RUŽA : Hej! Probudi se!

PRINC čvrsto spava.

RUŽA : Hej! Hej! Zar neko može da spava i da ne obraća pažnju na ružu? Otvorite me!

Budi Princa.

13

PRINC budi se i juri ka Ruži: Izvinite... Nisam znao da ste se već probudili.

PRINC sklanja zaklon, zapahne ga čaroban miris: Ah, kako danas divno mirišete !

RUŽA prekorno: Kad se hoće, uvijek se može pronaći nešto što će drugima biti prijatno.

Doručak?

MALI PRINC zaliva RUŽU. Odnosi čajnik iza vulkana.

RUŽA : Možete li da mi donesete rukavicu? Druga je tamo! I šal mi je tamo!

RUŽA doziva: Kud ste krenuli?

PRINC dotrči.

RUŽA : Ne smijete me ostavljati samu. Ja sam veoma osjetljiva. Mogla bih da umrem. A ja sam u svemiru jedina od svoje vrste. Obećajte mi da se nećete udaljiti ni za korak.

PRINC: Ako tako želite...

RUŽA : Odista mi je drago što mi pravite društvo...

Ipak, obratite malo pažnju. Stojite mi na suncu, zaklanjate ga!

PRINC se povlači: Izvinite.

RUŽA : Kud ste krenuli? Obećali ste.

PRINC za sebe: Ova ruža mnogo zanoveta...

RUŽA zapazi mladice baobaba, ljutito: O! Kakav je ovo korov?

PRINC: To je baobab.

RUŽA : Kako možete da dozvolite da u mom društvu raste takav korov ?

PRINC: Baobab je drvo.

RUŽA : Tim gore. Ne želim da se nad mene nadnese nekakvo drvo. Ne podnosim drveće.

PRINC povređen: Ja redovno čistim moju planetu od baobaba. Ali sada moram da brinem i o Vama i ne stižem da počupam izdanke.

RUŽA ćuti, demonstrativno se zatvara i odlazi da spava.

MALI PRINC: Laku noć.

Nema odgovora.

14

MALI PRINC pokriva RUŽU. Ulaze ZVIJEZDE.

MALI PRINC ustane i počne da čupa izdanke baobaba.

RUŽA se budi, gleda šta on radi: Dobro jutro.

PRINC ljubazno, gotovo vedro: Dobro jutro. (Otkriva Ružu)

Budite bez brige. Sve ću ih počupati prije nego što odem.

RUŽA posmatra ga nekoliko trenutaka: Odlazite ?

PRINC: Da. Odlučio sam da odem.

PRINC metlom čisti vulkan. RUŽA počinje da kašlje.

PRINC: Izvinite. Ali, prije nego što odem, htio sam da znam da li je sve u redu.

Vulkani su, istina, već odavno ugašeni, ali nikad se ne zna.

Čisti drugi vulkan.

RUŽA tiho: Vi hoćete da odete?

PRINC: Da, to je neophodno.

Ostavlja metlu i dolazi sa čajnikom. Zaliva je i hoće da je zakloni.

MALI PRINC plače mu se: Zbogom. (RUŽA ne odgovara.)

MALI PRINC: Zbogom.

RUŽA kašlje: Bila sam glupa. Molim te, oprosti.

MALI PRINC stoji, sav pometen, sa zaklonom u ruci. Ne shvata tu blagu nježnost.

RUŽA : Naravno, ja te volim. Moja je greška što o tome nisi ništa znao. To nema nikakvog značaja. Ali i ti si bio glup kao i ja. Pokušaj da budeš srećan...

Ostavi taj zaklon. Ne želim ga više.

RUŽA : Ne odugovlači toliko, to je nesnosno. Riješio si da odeš. Idi.

PRINC hvata jednu zvijezdu i odleće sa njom. RUŽA gleda za princem, a suze joj se kotrljaju.

RUŽA tiho: Ništa nisi shvatio.

Antoan de Sent Egziperi

BUMBAR CAR I CAR VODONOŠAR

Pozorišna igra za djecu

Uloge:

Car Bumbar
Carica Batkica
Car Vodonoša
Carica Nastasja
Princeza Maša
Princ Venja
Čarobnjak
Stonoga Goga
Mulen Puž
Leptir Lir

Ministar, kuhar, poslugu. Cvjetovi, bube, gljive...

(Poslije sedamnaest godina...)

0.
(Prolog)

(Prazna pozornica, dvorjani je namještaju.
Prvo unesu veliki prijesto. Pjevaju:)

Sluge:

*Dva cara, jedan prijesto
I carice dvije, resto.
Za priču je dobro tijesto...*

Kuhar:

(Sa tijestom u rukama)
Ko je rek'o tijesto, Gdje mu nije mjesto?

Sluge:

(Presvlače se u stražare)
*Više kruna, neg stražara!
Jedno carstvo sa dva cara.
Jedan prijesto, a dva para.*

Ministar:

(Sa malim sefom u zagrljaju)
Ko je rekao pare? Pare ljude kvare.

1.

(Dvorana)

(Fanfare.)

(Ulaze Car Bumbar i Carica Batkica.)

(On hoda nervozan po dvorani, ona plete dok hoda za njim, frkću igle, za njom služavka nosi košaricu sa klupčadima vune.)

Bumbar:

*Kako je teško biti slab
Kako je mučno ne biti sit
Biti žedan, a ne moć' pit'
I danima se od hrane krit'.
Ćutiti glad i trpjet' žgar
Kako je teško imat ko car
Apetit mlad, a trbuh star.*

Batkica:

Dosta više! Prekini!

Bumbar:

(Živne!)

Je li dijetu?

Batkica:

Ne. Kuknjavu!

Bumbar:

*Lako je tebi. Sjediš i pleteš.
I kad god hoćeš piješ i jedeš.
A ja sam sam i napušten,
I stomak mi je zapušten,
I crijeva su mi umorna,
I nepca su mi žalosna,
I trpeza mi je sumorna...
Dijeta stvar je pakosna.*

(Pogleda ženu, koja i dalje plete)

Ja patim, a ona plete!

Probudi me, na kraju dijete.

(Pljesne)

Ministar, Ministar! I Kuhar!

Ministar i Kuhar:

Izvolite, Vaša Napaćenosti.

Bumbar:

(Ministru)

Zapiši. Nova narodna poslovice:

Svakog posta za tri dana dosta! (Batkici)

Znaš šta ja mislim o dijeti? Znaš? Ne znaš. E slušaj.

(Kuharu)

Ti piši.

(Kuhar zapisuje)

Svaki čovjek jesti treba.

Od dijete nema hljeba.

*Večere mi strašno fale.
Dijeta je za budale.
Zar je ovo konjski drob,
Da povazdam žvaćem zob?
Skoro su mi gaće spale.
Dijeta je za budale.
Manje kila, više sreće.
Od tog nema laži veće!
Mjesto vina gutam bale!
Dijeta je za budale!
Prekratko smo na tom svijetu
Da bi išli na dijetu.
Ispuho sam kao gajde
Od dijete nema fajde!!!
(Ministru, koji je bio pošao pa stao na izlazu)
Hajde! I dodaj, neka narod viče:
Bolje grob nego zob! (Nastavi misao)
Svaki je čovjek bijedan i jadan
Kad je mršav, žedan i gladan!
Ko što reče, jednom, neko:
Najljepše je sočno, meko,
Slasno, masno, bezopasno,
Reš, rumeno,
Zapečeno...
(Fanfare...)
(Ulaze Car Vodonoša i Carica Nastasja.)*

(On sa tegovima u rukama, vježba i dok hoda. Malo mu je nahero perika. Nastasja raširenih ruku. Tek su joj nalakirani nokti.

Jasno je da su njih dvoje posvećeni savršenom izgledu: fitness, šminka, kvarcanje, frizura... On ima ogrtač kao Supermen, ispod kojeg triko ističe mišiće. Ona sva utegnuta, sa otkrivenim pupkom. Jedna služavka joj stalno četkom za prašinu čisti ramena. Prati ih slikar, koji radi na njihovom portretu.)

Vodonoša:

*Zgibanj, pregib, čučanj, sklek
Mišić ne smije biti mek.
Premet, kolut, zgrčki, skok!
Mišić: bujrum. Salo: jok.
Biceps, triceps, pločice...
(Batkici)*

Slušaju l' vas očice?

Batkica:

Hvala, slušaju.

Vodonoša:

Dobro jutro, kolega. Kako dijeta?

Bumbar:

Dijeta je odlično, za razliku od mene.

Batkica:

Smršao je.

Nastasja:

Ne vidi se golim okom.

Bumbar:

To je zato što sam se naduo od zobi.

Vodonoša:

Pa što je jedeš, kad je ne voliš?

Bumbar:

Zato što jedino zob smijem jesti koliko hoću.

Nastasja:

(Batkici)

A vi mužu pletete zobnicu? Hihih...

Bumbar:

(Vodonoši)

Vaša gospa, kad se smije,

Pokazuje stvari dvije:

Zube žene i jezik zmije.

Mužu s takvom lako nije.

Vodonoša:

Odgovaram na to smijehom:

Lakše nego ženi – s mijehom!

(Pokaže na Bumbarov stomak)

Bumbar:

Recite mi, kad ste mačak:

Ovo j' glava, il' maslačak?

(Pokaže na Nastasjinu glavu)

Nastasja:

To je kompliment za moju glavu!

Za ten, i miris, i kosu plavu.

Bumbar:

Vašu glavu i cvijet žuti.

Veže rupa sred peruti.

(Prekida ih ulaskom dvorski Čarobnjak sa fotoaparatom na stalku. Postavlja ga ispred njih i pokriva sebe i aparat svojim plaštom, po kojem su nacrtane zvijezde, komete, planete i horoskopski znaci...)

(Vodonoša i Nastasja sjeli su na sredinu prijestola, i namjestili se za poziranje. Sad Bumbar sjedne pored njih, gurne stražnjicom Vodonošu, pa se Nastasja pomjeri na kraj. Onda na svoje mjesto sjedne i Batkica i sve četvoro se guraju.)

Nenad Veličković

PRIPOVIJEDANJE PRIČANJE I PREPRIČAVANJE

PRIČANJEM ČOVJEK OSTAVLJA TRAG O SEBI I O DRUGIMA

Pripovijedanje je usmeno i pismeno iznošenje zapažanja o pojavama, promjenama i zbivanjima u vremenu i prostoru, iznošenje događaja i doživljaja. Pripovijedanje sadrži:

1. UVOD	početak radnje; upoznajemo likove; mjesto i vrijeme radnje.
2. ZAPLET	iznose se događaji koji potiču daljnja zbivanja
3. VRHUNAC	najnapetiji dio, događaji dostižu najvišu tačku
4. RASPLET	iznose se događaji koji potiču raspletanje radnje, sve se saznaje

Pripovjedač u tekstu može biti dvostruk:

u trećem licu (objektivan)

*Mala je Sanija strašno tužna. Ništa je ne veseli.
Sve joj je nekako glupo i dosadno. Htjela bi biti
Veselija ali čini joj se da se uzalud trudi.*

u prvom licu (subjektivan)

*Strašno sam tužna. Ništa me ne veseli.
Sve mi je nekako glupo i dosadno. Htjela bi biti
veselija, ali čini mi se da se uzalud trudim.*

PRIČANJE – stvaranje nove priče.

Razlikujemo nekoliko vrsti pričanja:

Pričanje o iskustvima i incidentima

Pričanje s fantazijom

Pričanje pod utjecajem umjetničkog teksta

Šaljivo pričanje

Pričanje kroz niz slika

Pričanje po slici sa cijelim događajem

Pričanje sa smislenim početkom ili nastavkom priče

Pričanje uz dijalog

Pričanje uz muziku

Odlomak iz teksta *Ko pita, ne skita*, Efraim Kišon

Pošao sam sinu u sobu i očinski mu stavio ruku na rame.

- Je li sada sve u redu, sine?

- Nije. - odvrati derište.

- Tata, ti nemaš pojma!

Ko nema pojma? Zar ja da nemam pojma? Bezobraznik, kako se samo usuđuje? Podigao sam glas pokušavajući navesti riječi glumca u onom komadu.

- Sjeti se samo šta je Galileo rekao svojim sucima: „Ipak se kreće.” - U redu, kreće se reče moj sin ali se ne kreće oko Sunca. Nego oko čega? Oko moga nosa? Počeo sam se preznojavati. U pitanju mi je bio očinski ugled.

- Čekaj malo! Telefon! - viknuo sam i brže-bolje istrčao iz sobe. Iz najtamnijeg kuta svoje radne sobe krišom sam nazvao prijatelja Bruna koji je biohemičar ili nešto tome slično.

Pričanje je oblik podrazumijeva stvaranje priče, bilo da se temelji na istinitim ili izmišljenim događajima ili doživljajima. Ljepoti usmenog pričanja doprinosi glas (boja glasa, visina glasa) i tempo govora (brz ili lagahan).

Izmišljanje priča ima ključnu ulogu u razvoju mašte, jer maštovitost je temelj kreativnosti.

🌿 U pričanju kao cjelini vezanog teksta treba razlikovati:

TEMU	(ono o čemu se priča);
FABULU	(niz događaja uzajamno povezanih);
OBLIK	(zavisí od svrhe pisanja, od sadržaja, od piščeva raspoloženja);
KOMPOZICIJU	(uvod, početak radnje, zaplet, vrhunac, rasplet);
LIKOVE	(oni su nosioci radnje);
AMBIJENT	(likove i događaje smještamo u odgovarajuće prostore, zavisno od teme (pejzaž, enterijer, eksterijer, birajući pojedinosti koje će najbolje oslikati prostore);
REDOSLIJED	(događaje i doživljaje možemo pričati onim redom kojim su se zbivali.

Vremenski/hronološki redoslíjed pričanja je onaj u kojem se pojedinosti izlažu onako kako su se dešavale u životu.

Možemo pričati i s pogledom unazad. **Retrospektivni redoslíjed** pričanja je onaj u kojem se pričajući iz sadašnjosti vraćamo u prošlost.

ZADATAK

1. Pričanje događaja (retrospektivnim slijedom kazivanja)

Ispričaj događaj koji se stvarno zbio i koji je ostavio posljedice u nečijem životu. Upotrijebi retrospektivni redoslijed iznošenja događaja. Dok pričaš, možeš se poslužiti i nekim lijepim izrazima iz priče koje si pročitao/la. Pokušaj se prisjetiti i priča koje su ostavile snažan dojam. Traži riječi koje će oslikati i neke bitne pojedinosti vezane za događaj o kojem želiš pričati.

Znaš da je retrospektivni redoslijed onaj u kojem prekidamo vremensko kazivanje pa se vraćamo unatrag i pričamo o događajima koji su se zbili u prošlosti. Retrospekcija omogućava da se nešto što je osobito važno istakne.

Pronađi rečenicu kojom pričalac u priči prekida vremenski slijed pričanja događaja. Izdvoji i rečenicu kojom počinje vraćanje u prošlost. Uoči redoslijed kazivanja u priči.

2. Prisjeti se televizijskih snimki astronauta koji lebde u svemiru. Jesi li poželio/poželjela biti na njihovom mjestu?

Šta je bestežinsko stanje?

Šta je sila teže?

Je li i tebi zanimljiva mogućnost da ona jednostavno nestane i da sve počne lebdjeti na sve strane?

Šta bi se sve moglo dogoditi u takvoj situaciji? Sviđa li ti se misao o „letećim đacima“ i „letećem podučavanju“ ?

Kako tumačiš rečenicu: *Nestalo bi krivih i pravih, ostalo bi samo lebdenje.*

Razmisli o ovoj temi, sastavi plan i u prvom licu ispričaj priču o tome. Priči daj naslov. Vodi računa o tome da tvoja priča ima sve elemente fabule: uvod, početak radnje, zaplet, vrhunac, rasplet. Kao podsjetnik mogu ti poslužiti sljedeća uputstva:

- ispričaj manji broj događaja (može i samo jedan), ali vodi računa o značajnim pojedinostima
- razvijaj priču postepeno, ne otkrivaj najzanimljivije pojedinosti na početku, stvaraj atmosferu očekivanja i napetosti
- najznačajniju pojedinost (vrhunac priče) oblikuj dinamično
- ako imaš priliku, koristi upravni govor
- koristi različite glagolske oblike

PREPRIČAVANJE

PREPRIČAVANJE– je ponavljanje već pročitane priče ili priče koju je neko već čuo. Razlikujemo četiri vrste prepričavanja:

OPŠIRNO	prepričavanje u kojem ponavljamo sve događaje i pojedinosti radnje.
SAŽETO	prepričavanje u kojem ponavljamo samo glavne događaje.
S PROMJENOM GLEDIŠTA	prepričavanje u kojem pripovjedačevo gledište zamjenjujemo sa nekim drugim gledištem.
STVARALAČKO	prepričavanje u kojem proširujemo osnovni sadržaj dodavanjem novih pojmova.

Primjer:

Odlomak *Naza vezilja*, Zija Dizdarević

Proljeće konačno dolazi u jednu bosansku kasabu. Biljke se bude, ljudi polako izlaze iz toplih domova, čaršija oživi. Proljeće dolazi i u avliju Naze, tridesetogodišnje neudate vezilje. Nakon smrti oca i majke, Naza jedva sastavlja kraj s krajem, siromašno dijeleći prostor porodične kuće s mlađim bratom. Radi u fabrici ćilima. U slobodno vrijeme ona veze na svom đerđefu i u vezove upliće svoju maštu i svoje snove. Najveći san joj je – udati se za Nezira, bogatog bega iz čaršije. Ljudi iz kasabe se Nazi tajno podsmjehuju, a sam Nezir prihvata njihove šale i počinje joj se izrugivati. Dok Naza stidljivo prolazi pored njegovog granapa, pogledom tražeći Nezirove oči, on joj u šali dobacuje nježne riječi i obećanje da će je uskoro oženiti. Ne shvatajući Nezirove bezobzirne nakane, Nazi gode njegove riječi i ona se potajno priprema za svadbu. Tako je došlo i ovo, trideseto Nazino proljeće.

PRAVILA ZA TEHNIKU PREPRIČAVANJA:

- srediti misli prije govora;
- potrebno je pravilno selektiraj činjenice, tj. razlikovati glavno od sporednog, što je najvažnije, iznijeti činjenice određenim redoslijedom;
- razvijaj sposobnost adekvatnog i kvalitetnog izražavanja;
- prije prepričavanju nemoj preskakati, već prepričavaj redom, dio po dio, hronološki;
- tokom prepričavanja možeš promijeniti, dodati, što postepeno prelazi na tzv. kreativno prepričavanje. Štaviše, za svako prepričavanje (usmeno ili pismeno) treba kolektivni/ zajednički ili individualni plan, koji je unaprijed razvijen i mora se poštovati.

ZADATAK

Svima nam je poznata pripovijetka *Gromovo đule*, Skendera Kulenovića. Prepričaj je detaljno uvažavajući sve navedeno, a zatim, prepričaj i jedan roman koji je predviđen za školsku lekturu.

OPISIVANJE

Opisivanje ili deskripcija, je proces detaljnog iznošenja osobina bića, predmeta ili pojava. Osnovni cilj deskripcije je prenijeti sliku ili dojam o nečemu bez tumačenja ili analize. Evo ključnih pojmova i aspekata opisivanja:

✿ **Izvori opisivanja:**

Opisivanje može biti zasnovano na posmatranju, sjećanju ili mašti. Razvijanje sposobnosti posmatranja i zapažanja je ključno za uspješno opisivanje.

✿ **Slikovitost u opisivanju:**

Da bi opis bio slikovit, treba pažljivo odabrati detalje, doživjeti ih i pamtiti dovoljno dugo da bi se mogli precizno prenijeti. Upotrebom pravih riječi i bogatstvom jezičkog izraza postiže se slikovitost u opisivanju.

✿ **Tačnost, potpunost i izražajnost:**

Prilikom opisivanja važno je da opis bude tačan, potpun i izražajan kako bi precizno prenio sliku ili dojam o opisanom subjektu.

✿ **Bogatstvo jezičkog izraza:**

Uspješno opisivanje zahtijeva bogatstvo jezičkog izraza i stalno pronalaženje novih riječi i izraza koji će omogućiti precizno izražavanje doživljaja.

✿ **Statični i dinamični motivi:**

Statični opis obuhvata prikazivanje predmeta ili pojava u mirovanju, dok dinamični opis obuhvata prikazivanje aktivnih događaja ili kretanja.

✿ **Objektivno i subjektivno opisivanje:**

Objektivno opisivanje je stvaran prikaz opisanog subjekta bez utjecaja ličnih stavova ili osjećanja, dok je subjektivno opisivanje zasnovano na ličnim doživljajima, stavovima i osjećanjima.

✿ **Opisivanje opće slike i pojedinosti:**

Opisivanje može krenuti od općeg opisa slike i postepeno prelaziti na pojedinosti, ili obrnuto, početi od pojedinosti i postepeno prelaziti na opisivanje opće slike.

PORTRET

Portret je francuska riječ, označava sliku neke osobe, to je vjeran opis, živo ocrtavanje, prikaz neke ličnosti i njenog karaktera. Portretirati znači riječima dočarati neku ličnost i njen karakter. Portretirajući likove, uočavamo njihove: fizičke osobine (vanjski izgled); psihološke osobine (unutrašnja stanja); karakterne osobine. Opis portreta obično počinjemo općim zapažanjima, a poslije slijede pojedinosti i karakteristični detalji koji upotpunjuju opći izgled ličnosti. Svaka ličnost ima nešto osobeno i to u opisivanju treba biti izraženo. Opis lika može biti objektivan i subjektivan. Likove možemo opisivati u različitim situacijama i na različite načine. Prilikom opisivanja možemo izraziti svoje stavove i osjećanja prema osobama koje opisujemo.

Portret je opisivanje ljudskog bića. Ljudsko biće možemo opisati na dva načina:

OPISIVANJE LJUDSKOG BIĆA

VANJSKI (SPOLJAŠNJI, FIZIČKI) PORTRET	UNUTRAŠNJI (PSIHOLOŠKI) PORTRET
1. stas, rast, težina	1. psihičko (emotivno) stanje, rastrojenost
2. izgled pojedinih dijelova tijela	2. karakterne osobine: dobrota žalost, krivnja, slabost, skromnost
3. pokreti	3. socijalni status: govor, ponašanje, zaposlenost
4. odjeća	

✿ **Subjektivno opisivanje** je slikovito. Rečenice su duže sa dosta apstraktnih imenica, sa dosta mašte i osjećajnosti, sa puno stilskih figura. **Subjektivan opis:** *čeznula za igrom, dobivala je pogrдна imena, bebica, žuta koza, strašljiva, plava i rumena kao lutka, male ručice (nastavi ostalo sam/a)*

✿ **Objektivan opis** teži da ljudsko biće prikaže što istinitije i vjernije. U ovom opisu preovladavaju konkretne imenice, zapažaju se stvarne osobine, nema mašte niti osjećajnosti.

Objektivan opis: *nosila haljinice, cipele čistu kecelju, duge čarape, plava kosa sa pletenicama (nastavi ostalo sam/a)*

KEPEC NOSONJA

Jednog dana sjedila je obučareva žena kao i obično na pijaci. Pred njom je bilo nekoliko korpi sa kupusom i drugim povrćem, raznim travama i sjemenjem, a u jednoj manjoj korpi bile su rane kruške, jabuke i kajsije. Mali dječak koji se zvao Jakov, sjedio je kraj nje i nudio robu vičući naglas: - Ovamo gospođe! Pogledajte kako je lijep kupus, kako mirišu ove trave; rane kruške, rane jabuke i kajsije, izvolite! Moja majka prodaje sve jeftino! Tako je dječak hvalio robu. Uto naiđe pijacom neka stara žena. Bila je neuredna u pocijepanoj haljini, imala je malo, šiljato lice, izbrazdano od starosti, crvene oči i šiljat, kukast nos, povijen sve do brade. Oslanjala se na dug štap, a ipak čovjek ne bi mogao da joj opiše hod. Spotala se i klatila kao da ima točkove na nogama. Izgledala je kao da će se svakog časa srušiti i udariti šiljatim nosom u kaldrmu. Obučareva žena

posmatraše ovu babu. Već šesnaest godina je svakodnevno sjedila na pijaci i nikada je ranije nije vidjela. I nehotice se trže kada se stara šepajući uputi prema njoj i zastade kraj njenih korpi. - Jeste li vi Jovanka, prodavačica povrća? - upita baba neprijatnim kreštavim glasom, neprekidno tresući glavom. - Da, ja sam, - odgovori obučareva žena – šta želite? - Da vidim, da vidim! Travice da pogledam, travice da pogledam, da vidim da li imaš što mi treba – odgovori stara. Saže se nad korpe, zavuče u njih svoje crne, ružne ruke, izvuče svojim prstima, kao pipcima, neke travke prinoseći ih svaku svom dugom nosu da ih omiriše. Obučarevoj ženi je pucalo srce kada je vidjela kako stara prevrće po korpi. Ali se ne usudi da išta kaže, jer je kupac imao pravo da pregleda robu, a sem toga osjećala je čudnu stravu od ove žene.

Vilhelm Hauff

ZADATAK

- Kad pročitaš pokušaj napisati plan opisivanja.
 - Neka taj plan bude uopšten i neka ti posluži prilikom opisivanja ličnosti koju izabereš po svom nahodjenju. Ne zaboravi da svaka ličnost ima nešto svoje što je izdvaja od dru-gih, istakni tu njenu pojedinost. Bitan je izbor riječi.
 - Napiši portret svojega brata ili sestre. Opiši njegov/njezin izgled, način ponašanja, navike, sklonosti, osobine...
 - Ispriopovijedaj i neku anegdotu iz njegova/njezina života kojom ćeš brata ili sestru življe dočarati čitatelju.
- Ako nemaš brata ili sestru, napiši portret svojega najboljeg prijatelja ili prijateljice.
- Napiši šaljivi sastav s naslovom Napast zvana sestra/brat. U sastavu iznesi sve što ti smeta kod brata ili sestre, u čemu se sve ne slažete. što njemu ili njoj zamjeraš, oko čega se prepirete... No u završetku sastava iznesi zašto brata ili sestru ipak voliš.
 - Ako nemaš brata ili sestru napiši sastav u kojem ćeš na isti način govoriti o prijatelju ili prijateljici.

PEJSAŽ

Slika predjela ili kraja zove se **pejzaž**. Prilikom opisivanja pejzaža može se prvo opisati opšti izgled, a onda ostale pojedinosti koje zauzimaju posebno mjesto u općem izgledu krajolika. Posebnu pažnju treba posvetiti vizuelnim i akustičkim slikama. Slikovitost pejzaža upotpunit će i obogatiti pravilan izbor riječi i izraza kao i upotreba jezičko stilskih figura. Posebno mjesto u opisivanju zauzimaju dinamički motivi. Pri tome posebno mjesto treba dati glagolima i uočiti njihovu funkciju u dinamičkom opisivanju. Naš lični stav, doživljenost i osjećanja kod opisivanja pejzaža trebala bi biti izražena.

ZADATAK

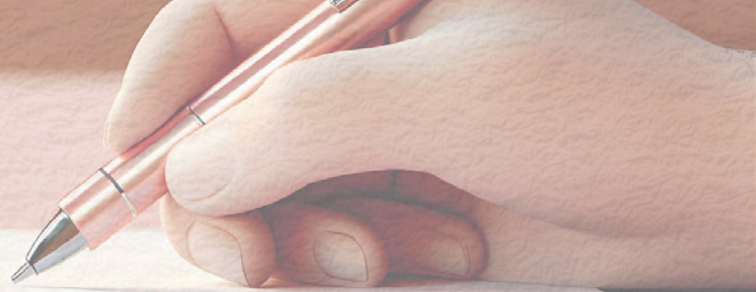
- Opiši neko dinamičko zbivanje u prirodi.
- Teme: Vječni putnik vjetar došuljao se u mračnu dolinu. Sišao je s velike planine koja je bila ogrnuta u svoj kitnjasti ogrtač. Šumio je i zviždao vjetar u noći. Priroda je zadrhtala.
- Pretvori slike u riječi. Prilikom opisivanja izdvoji što više pojedinosti koje opažaš u prirodi i uoči njihovu međusobnu povezanost. Zatim razmisli o riječima i izrazima kojima ćeš postići živost u opisivanju. Nemoj zaboraviti izraze i riječi kojima ćeš oslikati i one statične pojave. Budi izbirljiv/a prilikom izbora stilskih izražajnih figura. Nemoj zaboraviti utkati u zadatak i svoj lični stav.

DUGA (odlomak)

Sve otada sunce nije nikad zasjalo, pa se Čardačani ne micali iz svojih zadušljivih soba, i niko nije ni slutio kako stari Serdar sa ženom živi gore među zidinama. A strašna je ta jesen za njih bila. Jugovina, oblaci i kiša sasušivali su ranije kratki jesenji dan. Mukli udarci, pa šum i pljusak baš kao na obali okeana. A more bijaše tako daleko, još mnogo dalje od onih surih planina pritisnutih maglom i vodom. Ali su zato oblaci s juga bili isto tako neizmjerni kao i valovi s mora s kojeg dolazahu. Vjetar je slapovima kiše i otkinuta lišća bućio i šumio kroz mrke bedeme stare tvrđave kao da bi krčio kamenu šumu. Pa i kad bi odahnuo trenom silni taj vjetar, šumila bi voda niz strme, žljebaste obronke, među kućicama i bedemima nad njima, a visoko u brzim oblacima sve jednako bi bućilo. Zatim bi se sve opet uskovitlalo, pa bi jedan jedini val od oblaka, vode i lišća podušio veliku pustu tvrđavu i varošić Čardak e pod njom. Mnogobrojni dugački bedemi bili su tamo i amo provaljeni i pokriveni kržljivim bršljanom, a opkopi puni goleme kupine. Kroz goleme stanove bez ikakvih vratnica na otvorima strašno urlikala jugovina i lamala golim ograncima malih, divljih stabala što su narasla u njima. Gnjili mostovi više dubokih i tamnih prokopa, preko kojih su nekada ponosno stupale čete, tresli se i škripali pod udarcima vjetra i pljuskom kiše. U kućetinama bez krova, okolo njih, po opkopima i svuda crne se hrpe kamenja i zarđalog gvožđa. Sve mokro, mrko, među divljim grmljem, s mirisom starežine i smrti. A strašni je vjetar s milijunima kapljica sad oštro, sad muklo hujao kroz velike i male otvore na nepomičnim bedemima, otkuda su nekada veselo grmjeli topovi. Iz dubokih kutova tvrđave i iz prokopa sve se više podizao mrak te punio velike i puste prostore. A i Lug se već nije mogao razabrati pod valovima tmine, kiše i magle. Reklo bi se da će svega nestati u praznini i ništavilu da nije strašni vjetar sve žešćim udarcima budio tu veliku grobnicu što se ogrnula mrakom i vodom. Okolo podnožja tvrđave, ispod strmih klisura i ispod Čardaka, valjala se mutna Glibuša pa jednolično i muklo šumila. Na zapadu, kad je Glibuša zakretala kroz golemu i duboku provaliju, tiskala se među visokim stijenama bućnije i divlje prema dalekom moru što joj je slalo toliku i novu vodu.

Dinko Šimunović

PISANJE TEKSTA

Pisanje tekstova nije obična vještina, to je svjestan i promišljen rad koji se temelji na znanju, sposobnostima i vještini. Pismeno izražavanje treba neprestano poticati u vezi s promatranjem sadržaja i posredne stvarnosti.

Za kvalitetno napisan tekst učenici trebaju:

- svladati jezične zakonitosti i služiti se pravilnim jezičnim sadržajima
- usvajati nove riječi i izraze – razvijati aktivan rječnik
- znati riječima iskazati svoje misli (pravilnim i cjelovitim rečenicama)
- rečenice skladno povezivati i naučiti sastavljati veće logičke cjeline
- pisati po planu – služiti se svim vrstama planova te ih samostalno osmišljavati
- biti osposobljeni za reproduktivno i stvaralačko prepričavanje teksta
- naučiti promatrati i opisivati bića, stvari i pojave oko sebe
- naučiti pisano opisivati složenije sadržaje iz neposredne i posredne stvarnosti
- naučiti pisano iznositi događaje koje su osobno doživjeli
- sastavljati i pisati sadržaje vođeni maštom
- slobodno i samostalno pisati na zadanu temu.

✿ **Kompozicija i dužina teksta:** Pri pisanju teksta važno je imati jasno definiranu strukturu koja uključuje uvod, razvoj i zaključak. Dužina teksta može varirati ovisno o temi i svrsi teksta, ali uvijek treba paziti da tekst bude dovoljno obuhvatan, ali ne i previše dug da izgubi pažnju čitatelja.

Naslov: Naslov bi trebao jasno odražavati temu ili svrhu teksta i privući pažnju čitatelja. Značaj očuvanja okoliša

Uvod: U uvodu se uvodi tema ili problem koji će se obrađivati u tekstu. Često se u uvodu postavlja kontekst i motivacija za daljnje čitanje. U današnjem svijetu sve veća pažnja se posvećuje očuvanju okoliša

Razrada: Razrada je najveći dio teksta u kojem se detaljno analizira tema, iznose argumenti, objašnjavaju ideje ili se prezentiraju informacije. Razrada može biti podijeljena u više odlomaka ili dijelova prema logičkom slijedu ili tematskoj organizaciji. Rasprava o različitim faktorima koji utječu na degradaciju okoliša i važnosti poduzimanja mjera zaštite...

Zaključak: Zaključak sumira glavne ideje iznesene u tekstu i može ponuditi zaključne misli, preporuke ili poticaje za daljnje istraživanje ili djelovanje. Kroz sve složenosti, očuvanje okoliša je imperativ za budućnost naše planete i dobrobit svih živih bića.

✿ **Pisanje na zadanu i nepoznatu temu:** Pisanje na zadanu temu može zahtijevati istraživanje i prikupljanje informacija kako bi se adekvatno pokrilo traženo područje. S druge strane, pisanje na nepoznatu temu može biti izazovnije jer zahtijeva kreativnost i sposobnost brzog razmišljanja. Esej o značaju očuvanja okoliša

Uvod: U današnjem svijetu sve veća pažnja se posvećuje očuvanju okoliša...

Razvoj: Rasprava o različitim faktorima koji utječu na degradaciju okoliša i važnosti poduzimanja mjera zaštite...

Zaključak: Kroz sve složenosti, očuvanje okoliša je imperativ za budućnost naše planete i dobrobit svih živih bića.

✿ **Pisanje prema motivima i temama iz književnosti:** Inspiracija iz književnosti može biti izuzetno korisna pri pisanju. Motivi i teme iz književnih djela mogu poslužiti kao podloga za stvaranje vlastitih priča, eseja ili pjesama. Pripovijest inspirirana motivima iz „Gospodara prstenova“.

Priča o hrabrosti mladog junaka koji se suočava s izazovima sličnim onima u djelu J.R.R. Tolkiena.

Putovanje hrabrog srca

U dubokim šumama drevnog kraljevstva, gdje su sjenke tamne i tajanstvene, živio je mladi ratnik po imenu Arlin. Poput mnogih junaka priča iz prošlosti, i Arlin je sanjao o velikim pustolovinama i slavi koja bi mu donijela priznanje kao hrabrog ratnika...

✿ **Pisanje iz ličnog interesa; kreativno pisanje:** Pisanje iz ličnog interesa može rezultirati autentičnim i inspirativnim tekstovima. Kreativno pisanje omogućava izražavanje mašte i osobnih osjećaja na jedinstven način. Pjesma o ljubavi prema prirodi

Slobodni stihovi koji izražavaju duboke osjećaje prema prirodi i njenom ljepotom

PLES BOJA

*Na platnu svijeta, boje plešu u ritmu vjetra,
Sve nijanse i tonovi, u igri bez prestanka.
Crvena kao ljubav, vatrena i strastvena,
Plava poput neba, mirna i tiha.
Zelena kao šuma, puna života i bujna,
Žuta kao sunce, sjajna i topla.
Narančasta kao zalazak sunca, magična i bajkovita,
Ljubičasta kao san, tajanstvena i mistična.*

✿ **Pisanje činjenicama, podacima, informacijama:** U praktičnim tekstovima, važno je koristiti činjenice, podatke i informacije kako bi tekst bio uvjerljiv i informativan. Jasan i precizan stil pisanja olakšava razumijevanje čitateljima. Primjer: Izvještaj o klimatskim promjenama

Detaljni pregled statističkih podataka o porastu temperatura i promjenama u klimatskim uzorcima.

✿ **Praktični tekstovi:** Praktični tekstovi obuhvaćaju širok spektar žanrova, uključujući izvještaje, upute, prezentacije, eseje i još mnogo toga. Oni su često ciljano usmjereni prema određenoj publici i imaju praktičnu svrhu, kao što su informiranje, uvjeravanje ili instrukcije. Upute za korištenje novog uređaja

Korak-po-korak vodič koji objašnjava postavljanje i upotrebu novog mobilnog telefona.

UPUTE ZA UPOTREBU LAMINATORA

Priprema uređaja:

Postavite laminator na ravnu i stabilnu površinu.

Priključite laminator u utičnicu i uključite ga na napajanje.

Sačekajte da se uređaj zagrije prema uputama proizvođača.

Priprema dokumenata:

Pripremite dokumente koje želite laminirati.

Postavite dokumente unutar laminacijskih folija prema veličini dokumenata.

Postavljanje folija:

Otvorite laminacijske folije i postavite dokumente unutar njih.

Pripazite da dokumenti budu ravnomjerno raspoređeni unutar folija kako bi se spriječilo stvaranje mjehurića zraka.

Laminiranje:

Pažljivo umetnite pripremljene folije s dokumentima u ulazni otvor laminatora.

Pritisnite dugme za pokretanje laminiranja i pričekajte da uređaj završi proces.

Budite pažljivi da ne gurate previše dokumente kako biste izbjegli zastoje ili oštećenja na uređaju.

Izvlačenje laminiranih dokumenata:

Pazite da ne dodirujete vruće dijelove laminatora tijekom ili neposredno nakon postupka laminiranja.

Slijedite upute o tome kada i kako treba uzimati lijekove u skladu s preporukama vašeg ljekara.

UPUTE ZA PRAVILNO KORIŠTENJE PLAYSTATIONA 5

Postavljanje konzole:

Izvadite konzolu iz pakiranja i postavite je na ravnu površinu blizu televizora.

Povežite PlayStation 5 s televizorom pomoću HDMI kabela.

Povežite konzolu s izvorom napajanja koristeći isporučeni kabel.

Inicijalna postavka:

Uključite konzolu pritiskom na dugme za napajanje.

Slijedite upute na zaslonu za pokretanje inicijalne postavke.

Povežite se s Wi-Fi mrežom i prijavite se na svoj PlayStation Network (PSN) račun.

Ažuriranje softvera:

Provjerite ima li ažuriranja softvera za konzolu i instalirajte ih ako su dostupna.

Redovito provjeravajte ažuriranja kako biste osigurali najnovije značajke i poboljšanja.

Korištenje kontrolera:

Povežite DualSense kontroler s konzolom pomoću USB kabela ili bežično putem Bluetootha.

Prilagodite postavke kontrolera prema vašim željama

UPUTE ZA PRAVILNO UZIMANJE LIJEKOVA

Savjetovanje s ljekarom:

Prije uzimanja bilo kojeg lijeka, važno je savjetovati se s ljekarom.

Razgovarajte o propisanim lijekovima, doziranju, mogućim nuspojavama i interakcijama s drugim lijekovima ili suplementima.

Pravilno čitanje uputa:

Pažljivo pročitajte upute koje dolaze uz lijek. Obavezno slijedite preporučene doze i raspored uzimanja lijeka.

Uzimanje uz obrok ili na prazan želudac:

Neki lijekovi trebaju se uzimati uz obrok, dok drugi trebaju biti uzeti na prazan želudac.

3. MEDIJSKA PISMENOST

| ŠTA TREBAMO POSTIĆI?

DA IDENTIFICIRAMO I OBJAŠNJAVAMO
DEZINFORMACIJE I MANIPULACIJE U
MEDIJSKOM PROSTORU

1

DA IDENTIFICIRAMO RIZIKE PRI KOMUNICIRANJU
NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

2

DA UOČAVAMO POSLJEDICE UTJECAJA
DRUŠTVENIH MREŽA NA FORMIRANJE SLIKE
TIJELA

3

PRAVIMO JEDNOSTAVNU ANALIZU MEDIJSKOG
SADRŽAJA

4

DA BUDEMO SVJESNIJI O POSLJEDICAMA ŠIRENJA
DEZINFORMACIJA I KORIŠTENJA MANIPULACIJA U
MEDIJIMA

5

DA BUDEMO SVJESNIJI O POTENCIJALNOJ
OPASNOSTI DRUŠTVENIH MEDIJA ZA SIGURNOST I
DOBROBIT NAS MLADIH

6

JESAM LI: DEZ, MIS, MAL – INFORMACIJA?

DEZINFORMACIJA
MISINFORMACIJA
MALINFORMACIJA

**SJEĆATE LI SE PRIČE „ČOBANIN I VUK“?
A DA SE PODSJETIMO?**

ČOBANIN I VUK

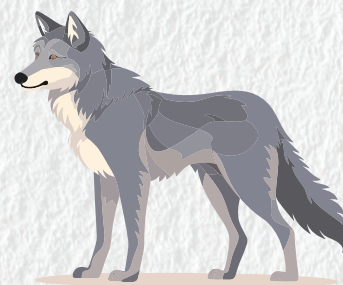

Čobanin je čuvao ovce blizu tamne šume nedaleko od sela. Pošto mu je život na pašnjaku postao veoma dosadan, jer je mogao da se zabavlja i da razgovara sa svojim psom ili da se igra sa svojom lulom,

pomislio je kako bi bilo zabavno uznemiravati seljake pretvarajući se da je vuk napao ovce. On je viknuo: „Vuk! Vuk!“

Kada su seljaci koji su čuli ovaj uzvik napustili svoj posao i dotrčali na pašnjak, umjesto vuka vidjeli su ovce koje mirno pasu i čobanina koji se smejao grohotom. „Glupi čobanin!“, rekli su veoma ljuto i otišli. Narednih dana čobanin se opet zabavljao vičući: „Vuk! Vuk!“ Seljaci su trčali da mu pomognu, ali su ponovo čuli njegov smijeh. Jedne večeri, međutim dok je sunce stajalo iza šume, a sjene su zalazile iznad pašnjaka, vuk je zaista prolazio ispod žbunja i napao ovce. Uplašeni čobanin je krenuo prema selu i vikao: „Vuk! Vuk!“

Iako su seljaci čuli njegov plač, nisu trčali da mu pomognu kao što su ranije. „On nas više ne može prevariti“, rekli su. Na taj način, navika laganja čobanina je izazvala stradanje njegovog stada. Vuk je poklao mnogo ovaca i onda je otišao u šumu.

Ezop

Moralna pouka: Lažljivcu se neće vjerovati, čak ni kada govori istinu.

RAZGOVARAMO

1. Zašto čobanin na početku viče „vuk“?
2. Kako neki seljani isprva reaguju na vapaje čobanina? Zašto?
3. Zašto čobanin ponavlja ovaj trik? Kako se zbog toga osjećao?
4. Da li je čobanin uključen u netačno namjernu informaciju ili netačno nenamjernu informaciju?

5. Nakon trećeg krika „vuk“, seljani ne odgovaraju. Zašto?
6. Koja je motivacija za čobanina koji širi lažne informacije?
7. Šta je zaustavilo protok lažnih informacija u ovom slučaju?
8. Šta bi čobanin trebao naučiti iz ovog iskustva?
9. Šta nam ovo govori o najboljim načinima borbe protiv lažnih informacija kakvi postoje u današnjem svijetu?

Iz ovog teksta, naučili smo da je informacija veoma važna samo ako je tačna. A šta je informacija, da se podsjetimo...

► **INFORMACIJA** je skup podataka koji imaju značenje čiji je cilj povećanje znanja onom kom je namijenjena.

Nekada su se informacije prenosile knjigama, štampom, radiom, TV, enciklopedijama. Postojale su i tada netačne i lažne informacije i mogle su se kontrolirati više zbog načina i načina prenošenja informacija. Danas, putem interneta i društvenih mreža, prenošenje informacija je mnogo brže. Svaku informaciju iz svakog kraja svijeta možemo dobiti brzo, to je dobro ali ima i svoje mane. Provjera tačnosti informacija zbog brzine prenošenja je otežana.

U svakodnevnom životu netačna i lažna informacija može utjecati na kvalitet našeg života.

PRIMJER 1: „Plazma“ keks se povlači sa tržišta zbog nedozvoljene količine akrilamida. I pored toga što se radilo samo za jednu seriju, oko dvadeset medija je informiralo da se proizvod povlači potpuno sa tržišta.

PRIMJER 2: Planirali ste zajednički izlet. Na sredstvima komunikacije, jedan iz grupe javlja da se izlet neće održati zbog nevremena. I pored toga što vremenska prognoza ukazuje sunčano i toplo vrijeme, povjerujete i otkazete izlet. Ostali, kojima nije poslata ova poruka, obavili su izlet i uživali. Vi ostajete bez toga zbog namjerne lažne informacije. Kakav bi bio osjećaj?

PRIMJER 3: „Igrate igru Pokvareni telefon”. Dok se prenosi prva rečenica i stigne do zadnjeg igrača, ona je potpuno izmijenjena jer igrači ili nisu dobro čuli riječi i dodali su riječi po sopstvenom tumačenju ili pretpostavci o sadržaju nedovoljno jasno prenesene rečenice. Kako objasnili upoređivanje rečenice na početku igre i na kraju? Zašto i kako to informacija može biti netačna, odnosno lažna?

- Zbog čega se to dešava, namjerno ili nenamjerno?

- Kako bi to objasnili, da se upoznamo sa vrstama informacija.

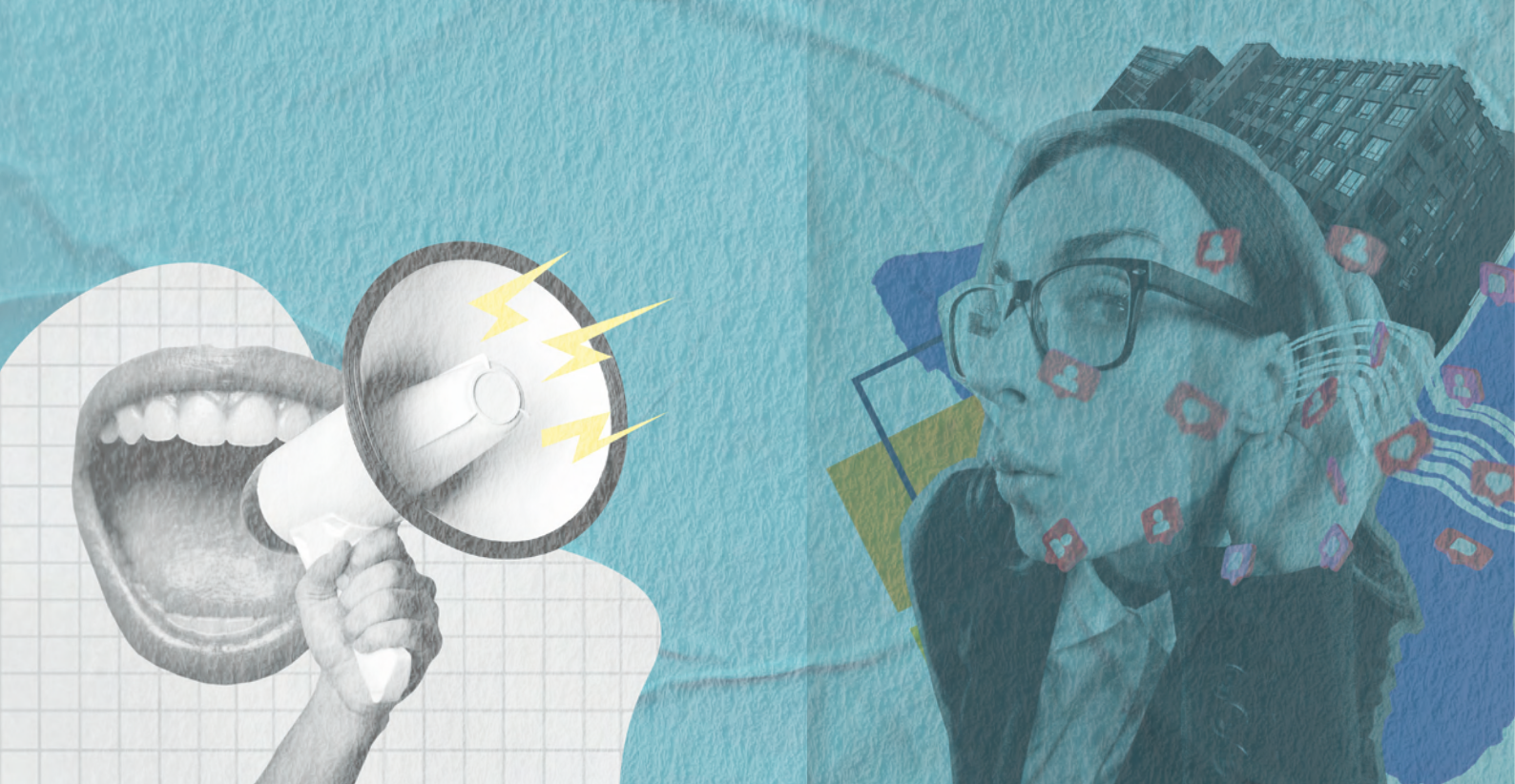
▶ **DEZINFORMACIJE** se odnose na lažne ili obmanjujuće informacije koje se namjerno šire ciljem da obmane javnost i dovedu u zabludu. Može imati različite oblike, uključujući lažne vijesti, manipulirane slike ili video zapise i propagandu.

▶ **MISINFORMACIJE** se odnose na lažne ili obmanjujuće informacije koje se nenamjerno šire. To može biti rezultat greške, nesporazuma ili nedostatka informacija ili znanja.

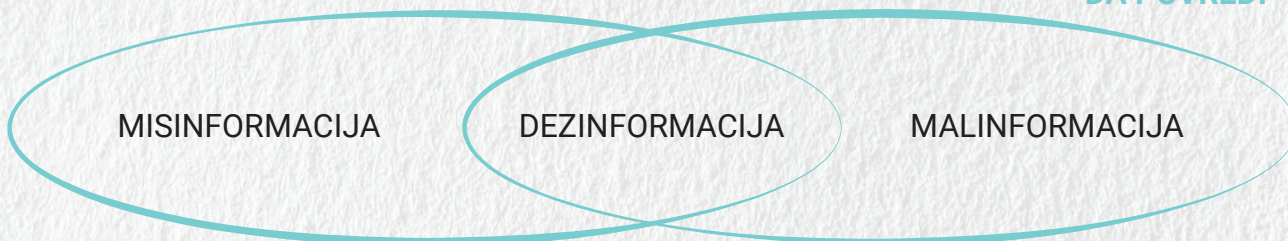

▶ **MALINFORMACIJE** informacije koje se temelje na stvarnosti, ali se koriste za namjerno nanošenje štete nekoj osobi, organizaciji ili zemlji (primjer bi bio dijeljenje nečijih privatnih fotografija i videa bez pitanja sa ciljem da se posramote i ponize).

POGREŠNA

SA NAMJEROM
DA POVREDI

Među ovim vrstama informacija, iako zvuče kao istoznačnice, postoje i razlike između njih, u namjeri i obliku u kojem se pojavljuju.

DEZINFORMACIJA	MISINFORMACIJA	MALINFORMACIJA
- prevara - pojavljuju se u obliku tekstova, videa, fotografije i ilustracije, a mogu oponašati i izgled vijesti	- greška - pojavljuju se u obliku tekstova, videa, fotografije i ilustracije, a mogu oponašati i izgled vijesti.	- nanošenje štete nekoj osobi, organizaciji ili zemlji - pojavljuju se u obliku tekstova, videa, fotografije i ilustracije, a mogu oponašati i izgled vijesti

Primjer za dezinformaciju: vakcine su opasne po zdravlje djece, posebno zbog straha od autizma.

Primjer za misinformaciju: dijeljenje netačnih fotografija, citata ili datuma na mreži jer vjerujete da su istiniti.

Primjer za malinformaciju: dijeljenje podataka nećijih privatnih fotografija i videa bez pristanka s namjerom sramoćenja ili diskreditiranja.

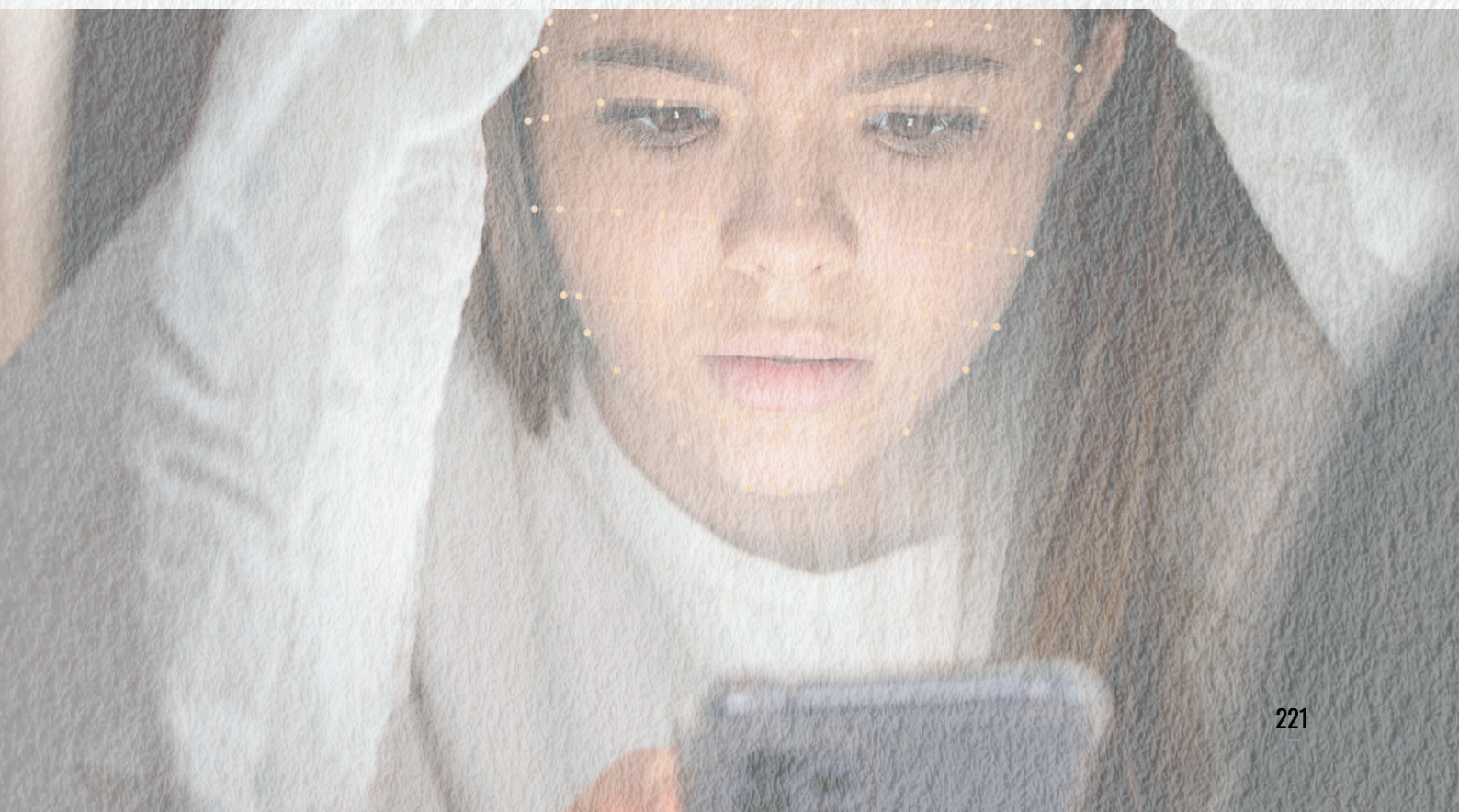
Uz pomoć dezinformacije i deepfake tehnologije može se utjecati na mišljenje drugih. Danas na internetu postoje razni besplatni alati, temeljeni na vještačkoj inteligenciji, pomoću kojih se u nekoliko minuta može stvoriti lažni video, audio ili fotografija. Riječ je o deepfake (lažiranje) tehnologiji, kreiranju sintetičkog medija kako bi se zamijenilo nećije lice i glas preuzeti od neke druge osobe. Radi se iz zabave ali i iz najnižih pobuda, objavljujući privatne obrađene fotografije iz osvjete, s ciljem narušavanja ugleda, što može ozbiljno ugroziti nećiji život.

Najčešće se to događa na društvenim mrežama. Za skupljanje što više lajkova kreatori sadržaja često pretjeruju manipulacijom kako bi privukli i zadržali pažnju gledatelja. Najčešće su to fotografije portreta i autoportreta na kojima osoba izgleda znatno mlađe, vitkije nego u stvarnosti, na fotografijama kraj obraza prenaglašavaju se boje i unose elementi koji inače nisu vidljivi na fotografijama kako bi neko bio atraktivniji. Manipulisane fotografije i video zapisi se također ponekad koriste za pojačavanje emocionalnog uticaja i manipulacije.

Emocionalna manipulacija je sposobnost da se utiče na osjećanja i ponašanja druge osobe radi sopstvenog interesa ili koristi.

KAKO PREPOZNATI DEEPPFAKE?

- da li zvuk prati pokrete usta;
- sve vrste pojava koje deluju neprirodno;
- kvalitet zvuka i videa;
- nepravilnosti slike;
- promjena haštaga tokom videa.

ZADATAK

Pronađite na internetu lažne informacije.

Kako da ih prepoznate kao lažne? Evo nekoliko uputstava:

IZVOR INFORMACIJE – kada dobijemo informaciju, pitamo se koji je izvor informacije. Na primjer ako je na nepoznatom internet portal, provjeri pravopis, ostale članke. Ako primijetiš da je neobičniji, nedefiniran, može biti lažan.

AUTOR INFORMACIJE – informacija koja ima nepoznatog autora, ili je prenesena od prijatelja koji isto tako ne zna autora, može biti lažna.

PROČITAJ CIJELI SADRŽAJ – bez razlike da li se radi o članku, e-mailu (elektronskoj pošti) ili nešto drugo, treba pročitati cijeli sadržaj. Naslov može biti naglašen, ali ne garantuje da odgovara sadržaju.

MJESTO – obično se informacije dijele i kao fotografije sa objavom mjesta gdje je urađena, ali, dešavaju se i namjerne objave sa pogrešnog mjesta.

MOTIVACIJA – u zavisnosti od toga koliko ćeš se informirati o cilju napisanog sadržaja ili slike i motivaciji osobe koja je to objavila, može utjecati na tebe kako ćeš razumijeti sadržaj.

PITAJMO RODITELJE/ODRASLE – dobro je da za informacije koje nismo razumjeli i ne znamo da li su tačne ili lažne, konsultujemo roditelje ili odraslije osobe.

PROVJERA ČINJENICA – Kako bismo provjerili koliko su tačne informacije koje dobijamo od medijskih sadržaja trebamo provjeriti informacije na više različita mjesta i uporediti ih. Postoje i veliki broj sajtova koje možemo koristiti za ovu namjenu.

[Snopes.com](https://www.snopes.com)
[PolitiFact.com](https://www.politifact.com)
[Fact Check](#)

[BBC Reality Check](#)
[Channel 4 Fact Check](#)
[Reverse image search from Google](#)

DETEKTIV JE U MOM DŽEPU

Zašto koristite društvene mreže? Koje društvene mreže koristite?

Kako odlučujete koga ćete dodati na listu prijatelja?

Da li se ikada čekirate na mjesta koja posjećujete? Da li dijelite svoju lokaciju sa svojim prijateljima na mreži?

Koliko je vaš profil privatn? Pomaže li postavljanje vašeg profila na privatn?

Da li vaši roditelji ili staratelji znaju šta radite na internetu?

Mislite li da objavljivanje ličnih podataka i slika može utjecati na vašu budućnost?

Može li korištenje društvenih mreža biti opasno? Koje su moguće opasnosti?

Znate li za pravilo da na društvenim mrežama kao Instagram, Facebook, Twitter, TikTok, morate imati makar 13 godina?

Sva ova pitanja se odnose na korišćenje digitalne tehnologije i bez razlike na namjenu njihovog korišćenja, ostavljaš digitalni trag koji sadrži informacije o tebi, interesima i aktivnostima na internetu. Digitalni tragovi predstavljaju niz podataka koje ostavljamo svaki put kad se koristimo internetom. Tragove koje ostavljaš odnose se na mrežne stranice koje posjećuješ, elektronsku poštu koju šalješ, videozapise koje stavljaš na mrežu, online igre koje igraš, informacije koje pretražuješ itd.

Uzmimo u obzir da ti podaci, čak i ako ih obrišemo, zapravo zauvijek ostaju na mreži. Nikada ne znamo ko ih je preuzeo i pohranio i kada će ih neko ponovno izvući i podijeliti na mreži.

LIČNI PODACI na internetu mogu se grupisati u:

AKTIVNI DIGITALNI TRAGOVI – podaci (o sebi ili drugima) koje sami korisnici ostavljaju prilikom korišćenja interneta, obično svjesno, mada ne nužno i namjerno (npr. prilikom kupovine nekih proizvoda, preuzimanja nečega sa interneta, postavljanja fotografija, otvaranja profila na nekoj društvenoj mreži). Sve što jednom objavimo, zauvijek ostaje na internetu.

PASIVNI DIGITALNI TRAGOVI – su tragovi koje ostavljate bez znanja ili namjere da ih učinim javno dostupnima, npr. svaki uređaj koji koristite ima IP adresu, a serveri na kojima se nalaze mrežne stranice koje posjećujete mogu očitati vašu IP adresu i tako približno locirati lokaciju s koje ste pristupili stranici. Pored toga, mrežne stranice prate koliko ih često posjećujete, a svi ti procesi događaju se u pozadini, bez vašeg znanja.

Kako možemo smanjiti svoj digitalni trag? Za početak, instaliraj dodatke za web-preglednike (engl. Plugin) koji smanjuju tvoj digitalni otisak

- **Adblock** – blokira oglase na web-mjestima
- **Disconnect** – blokira neke skripte praćenja
- **Better Privacy** – olakšava uklanjanje kolačića koji sadržavaju podatke spremljene na tvom uređaju o web mjestima koja posjećuješ. Ti se podaci također povratno šalju web-mjestima (naprimjer, o tome što kupuješ na internetu).

Kolačiće možeš i ručno ukloniti. Pronađi historiju svojeg preglednika, odaberi mogućnost „Ukloni” i provjeri mogućnost „Kolačići”.

Na osnovu aktivnosti na internetu dobijaju se digitalni tragovi. Ovi digitalni tragovi otkrivaju profil neke osobe a samim tim i mi smo te osobe čiji profil može neko isto tako otkirit. Svi korisnici interneta imaju i najbolje i najgore namjere, pa zbog toga moramo dobro analizirati šta i da li trebamo objaviti jer je to trag koji ostaje godinama i nikada nismo sigurni da će ga neko nekada zloupotrijebiti.

LIČNI PODACI SU LIČNI!

Sjeti se koje si lične podatke postavio na svoj korisnički račun.

Šta su to lični podaci?

Ime i prezime

Adresa stanovanja

E-mail adresa

Fotografija

IP adresa

Lokacija na kojoj se nalaziš

Podaci koji služe za analizu i izradu profila korisnika (radne sposobnosti, ekonomsko stanje, lična interesovanja, ponašanje, kretanje itd.)

Online ponašanje osobe (podaci koji se prikupljaju posredstvom kolačića)

Prema tome, nauči i zapamti pravila za sigurnost na internetu i primjenjujući ove savjete, povećat ćeš nivo svoje sigurnosti na internetu, zaštitit ćeš se od zlonamjernih softvera, onemogućiti krađu ličnih podataka te ćeš moći bezbrižno provoditi vrijeme u online sredini:

Ne objavljuj sve lične podatke, kućnu adresu!

Na obrascima za registraciju popuni samo nužne podatke sa zvjezdicama ().*

Uključi postavke privatnosti!

Koristi sigurne internetske mreže!

*Koristi jake lozinke (slova, brojevi, posebni znaci)!
Izbjegni korišćenje podataka koje imaju veze sa
vašim imenom, datumom rođenja i slično!
Ne dijeli lozinke sa drugima i često ih mijenjaj!
Razmisli šta ćeš objaviti na internetu, jer sve
ostaje i pored toga što ćeš obrisati, kopija ostaje
kod ostalih kojima si slao/slala podatke!
Redovno ažuriraj antivirusni program i operativni
sistem!*

ZADATAK

Pronađi u tekstu koje lične podatke je Džejlja koristila.

Džejlja je htjela da radi na školskom projektu o ženskom sportu. Zato je tražila dozvolu od majke da radi na porodičnom lap topu. Prije nego je počela raditi, postavila je socijalne mreže na status „zauzeto“.

Na polju za pretraživanje, tipkala je „ženski sportovi u lokalnoj sredini“. Našla je jednu web stranu. Da bi se uključila i dobila meilove, popunila je formu u kojoj se tražilo da unese ime, datum rođenja i e-poštu. Htjela je da zna gdje se nalaze ženski klubovi pa je potražila upute za smjerove do njih kako bi mogla pješačiti sa majkom od njene kuće do njih.

LAŽNI PROFILI I INTERNET PREDATORI

Digitalni tragovi i lični podaci su materijal koji nastaje pravilnom upotrebom interneta, ali, istovremeno je i povod zlonamjernika, koji se kriju iza lažnih profila i poznati su i kao internet predatori. Ove osobe koriste internet kao sredstvo da se upoznaju sa dječacima i djevojčicama tvojih godina, da sa njima uspostave komunikaciju i odnos, i da taj odnos zloupotrijebe sa ciljem da tu djevojčicu ili dječaka seksualno uznemiravaju i zlostavljaju.

Ne postoji tipičan predator – različitih su godina, stepena obrazovanja i poslova kojim se bave. Ali njihovo ponašanje jeste tipično:

- pretvara se da je tvoj vršnjak ili poznanik
- pretvara se da ti je prijatelj
- postavlja ti mnogo pitanja, a sam izbjegava da odgovara na tvoja pitanja njemu ili njoj
- želi da ti se približi sa namjerom da ti naudi.

Kako se zaštititi:

PAZIM ŠTA ŠERUJEM

PROVJERIĆU SVAKOGA KO ME KONTAKTIRA NA NETU

(U Chrome pretraživaču svaku fotografiju – naprimjer fotografiju profila na društvenim mrežama – možeš da provjeriš i desnim klikom na fotografiju i izborom opcije „Search Google for image“ – ako se pojavi na raznim sajtovima, iz različitih vremena, ovo uglavnom znači da fotografiju nije napravila osoba čiji profil provjeravaš.

UVIJEK VJERUJEM SVOM „ŠESTOM ČULU“!

NIKADA NE PRIMAM POKLONE!

NE NASIJEDAM NA LASKANJA!

NE PRIHVATAM DA JEDNA OSOBA ZNA SVE NAJBOLJE!

NEPOZNATIMA NE PRIČAM O SVOM ŽIVOTU!

NEMA ULASKA U MOJU INTIMU!

NEKE FOTKE NIKADA NE ŠERUJEM!

AKO TI NEPOZNATA OSOBA PREDLAŽE UPOZNAVANJE ILI SASTANAK, RECI NE.
(Ovo su vrlo opasne i rizične situacije, ma koliko na površini izgledalo da je ta osoba zanimljiva i ok. Obavezno o svemu obavijesti roditelje!)

TVOJI NAJVEĆI POMAGAČI U BORBI PROTIV PREDATORA! MAJKA, OTAC, BRAT, SESTRA, NASTAVNIK, TRENER, NEKA OSOBA KOJOJ SE MOŽETE POVJERITI I KOJOJ VJERUJETE. I NARAVNO, TU JE POLICIJA KOJA JE TU DA NAS ŠTITI.

NASTAVNIK	TRENER	POLICAJAC	MAMA	TATA	BRAT

Ako te predator uplaši i počne da prijeti ili ucjenjuje, odmah zatraži pomoć od onih kojima vjeruješ (članovi porodice, nastavnik, policajc)! Nemoj da se stidiš ili plašiš da zatražiš njihovu pomoć! Njima ništa nije bitnije od tebe.

Možemo zaključiti da je uvijek dobra ideja da informacije provjerimo prije nego ih podijelimo sa drugima lično ili na društvenim mrežama.

ZADATAK

POVEŽI SAVJET I SITUACIJU:

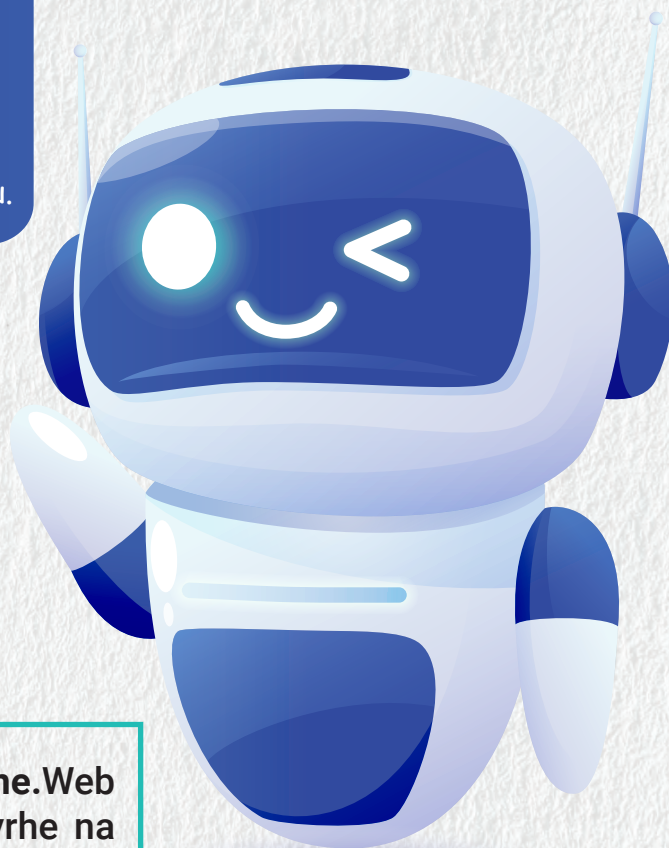
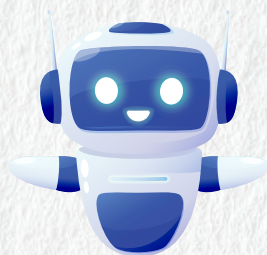
• Izbjegavajte korištenje sugestivnih ekranskih imena ili fotografija.	• To može rezultirati neželjenom pažnjom internetskih grabljivaca.
• Ako vam neko laska na internetu, budite oprezni.	• Iako su mnogi ljudi na mreži zaista ljubazni, grabežljivci mogu koristiti laskanje kako bi pokušali započeti vezu s tinejdžerom. To ne znači da morate biti sumnjičavi prema svima, ali trebate biti oprezni.
• Ne razgovarajte ni sa kim ko želi da bude previše blizak.	• Ako žele razgovarati o stvarima koje su intimne ili lične, trebali biste prekinuti razgovor.• Jednom kada se uvučete u razgovor (ili vezu), možda će biti teže zaustaviti se.
• Imajte na umu da ljudi nisu uvijek oni za koje kažu da jesu.	Predatori se mogu pretvarati da su djeca ili tinejdžeri kako bi razgovarali s djecom na mreži. Mogu koristiti lažnu sliku profila i dodati druge detalje profila kako bi izgledali uvjerljivije.
• Nikada se ne dogovarajte o susretu s nekim koga ste upoznali na internetu.	• Predatori mogu pokušati dogovoriti sastanak licem u lice s djetetom ili tinejdžerom. Čak i ako se osoba čini finom, ovo može biti opasno.
• Recite roditelju ili odrasloj osobi od povjerenja ako naiđete na problem.	• Ako se zbog nekog osjećate nelagodno na mreži, odmah recite roditelju ili odrasloj osobi kojoj vjerujete. Također biste trebali sačuvati sve e-poruke ili drugu komunikaciju jer mogu biti potrebni kao dokaz.

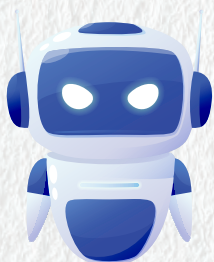
JA SAM INTERNET ROBOT, ZOVITE ME BOT!

Bot je računarski program koji automatizuje ponavljajuće, unaprijed definisane zadatke. Također poznati kao roboti ili virtualni agenti, koriste se u različite svrhe, kao što su prikupljanje podataka, interakcija sa korisnicima, izvršavanje komandi

Zdravo! Ja sam Bot, internetski robot.
A, ne, ne, ne velikim slovom, to nije moje ime, ali, zovite me Botko!
Ja sam bot zvani Botko.
Živim u pametnom telefonu
i pametan sam kao i tvoj telefon,
jer znam sve zamke koje su na internetu.

► Botovi se dijele na korisne i štetne. Web roboti koji služe u praktične svrhe na korist internet korisnicima ili sajtu, koji pri obavljanju svog posla ne ometaju druge korisnike na internetu ili im ne čine štetu, su korisni botovi. To su najčešće čit i igrački botovi.

► Najčešći zlonamerni botovi su spam botovi, koji metodom spama reklamiraju određenu internet lokaciju ili proizvod. Maliciozni botovi koji zaraze grupu računara, te funkcionišu kao jedan entitet zovu se botnet-i. Botneti se obično koriste za krađu povjerljivih podataka internet korisnika.

Na društvenim mrežama botovi se koriste kao zamjena za realne osobe. Pojava fejk naloga, a zapravo botova na društvenim mrežama je sve češća.

SAVJETI BOTKA:

Slanje i primanje poruka – sve je u redu ako to radiš sa poznatim osobama. Ako dobijete sumnjive poruke od nepoznatih osoba, ne odgovaraj i prijavi roditeljima.

You tube/TikTok – dok gledaš potrebne i željene videozapise, ok je, ali istovremeno dobijaš i predložene videozapise koji su i uznemiravajući, zastrašujući. Stani, ne moraš ih gledati, pokaži roditeljima. Stalne objave teraju te da pretražuješ i pretražuješ ne primjetivši vrijeme koje se potroši i jedva se odvojiš, očekujući neku novu interesantniju objavu itd.

Instagram, Facebook – vidiš nečiju objavu i dozvoliš sebi da ti komentar bude uvredljiv i povrijediš osobu, sjeti se da to ostaje kao digitalni trag i sjeti se kako bi tebi bilo da dobiješ jedan tako javni ponižavajući komentar.

Skidanje aplikacija – kada skidaš aplikaciju koja je prvo besplatna, ali za dodatke trebate platiti, ili traži se dostup tvojim kontaktima, mikrofONU ili podataka koji nisu potrebni za rad aplikacije, to već ukazuje da se traži previše informacija od tebe, pa ponovo u pomoć traži roditelje kako bi se zaštitio prije spuštanja aplikacije.

Internet – dok listaš stranice, lajkuješ ono što ti se dopada ili želiš kupiti, u isto vrijeme ti se spremaju reklame koje odgovaraju tvojim interesima i na kraju si sa proizvodom koji nisi želio/željela jer si napadnut reklamama koje te hipnotišu i namjeću nešto što nije nalik tvojim potrebama.

Lozinka – na postavkama (settings), unesi lozinku koja je složena i jedinstvena kako nepoznate osobe ne bi mogle provjeravati tvoj telefon.

E-pošta, messenger, aplikacije za slanje poruka – pripazi na pisanje riječi i teksta neke osjetljive teme i kome ih šalješ, jer aplikacija prati sve i tako tvoje poruke nisu ustvari privatne. Bolje je o tome da razgovaraš.

ZADATAK

NAVEDI POZITIVNE, KORISNE PRIMJERE „DOBRIH“ I „LOŠIH“ BOTOVA

DOBRI BOTOVI

- PRIČAJU SA KORISNICIMA

LOŠI BOTOVI

- PROVALJUJU U KORISNIČKE RAČUNE

OTKRIJ ME, KUPI ME!

1. Da li volite reklame u serijama i filmovima?
2. Kako prepoznajete oglas?
3. Da li ponekad primijetite reklame unutra programa, i to ne samo u pauzama ili prije ili na kraju filma ili serije?
4. Da li ste vidjeli neke proizvode koje ste prepoznali u filmovima? Možda je filmska zvijezda pila neko bezalkoholno piće ili koristila telefon ili laptop.

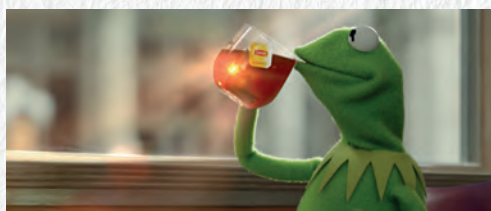
Mnogi proizvodi se reklamiraju u filmovima, televizijskim emisijama ili na sportskim događajima. Kada reklame nisu dovoljno označene kao reklame javlja se skriveno oglašavanje, neidentificirano oglašavanje ili prikriveno oglašavanje. Skriveno oglašavanje se smatra štetom oglašavanja na mreži.

KARAKTERISTIKE PRIKRIVENOG OGLAŠAVANJA:

- Izgledaju kao novinarski članak, a ne kao oglas.
- Koristi se uvjerljivošću urednika i redakcije.
- Plaćen je kao i obični oglas.
- Zakonom je zabranjen.

Reklame često nisu očigledne, već su prikrivene u drugim sadržajima što otežava njihovo prepoznavanje, ali utiče na konzumiranje reklamiranih proizvoda. Da vidimo to kroz primjere.

U zabavnom emisiji *Supertalent*, provjerite pojavljuje li se u snimci na jednom mjestu plasirani proizvod koji se najčešće nalazi ispred žirija (napitak, uređaji, slatkiši kao proizvodi ili samo logo i marke bez konkretnih proizvoda koje žiri može primiti i koristiti).

U zabavnom *Mapet šou* Lipton čaj, u dijelovima filmova, Viao kompjuteri, koka kola itd.

Mnogi proizvodi koji se reklamiraju u filmovima, televizijskim emisijama ili na sportski događaj su očigledni, odnosno lahko ih je uočiti da se reklamiraju.

Neki su manje očigledni, poput glumca koji pije piće tokom scene.

Morate pažljivo gledati da biste primijetili proizvode prikazane u filmu ili na televiziji.

ZADATAK

1. Gdje bi se na ovoj slici mogla sve postaviti reklama?

- Izlog prodavaonice
- odjeća koju nose članovi porodice
- tašnu koju nosi mama
- kutiju u rukama djeteta
- torbama koji nosi otac
- patikama koje nose otac i sin

2. Odaberite jedan crtani film, prethodno ga pogledajte i pokušajte u njemu pronaći elemente prikrivenih oglasa. Većinu filmova možete pronaći na video kanalima. Poznato je otprije kako će se na komercijalnim televizijama češće moći pronaći i oglasi prije i nakon emitiranja koji se odnose na sami animirani film, a u kojima se promoviraju brojni proizvodi s likovima iz crtića: kape, majice, sveske, olovke, torbe.

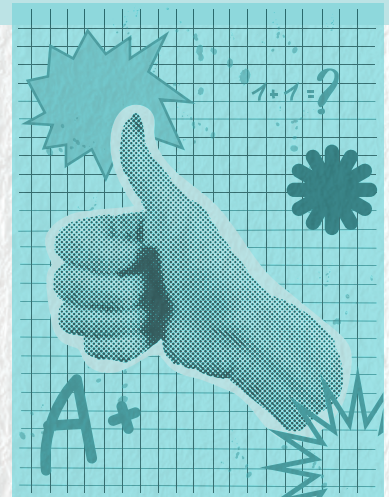
PLASMAN PROIZVODA ZAKONOM JE ZABRANJEN U PROGRAMU KOJI JE NAMIJENJEN DJECI.

SAMO TRI LAJKA?

- Šta podrazumijevamo pod „slikom tijela“? Kako se to razlikuje od stvarnog izgleda nečijeg tijela? (Slika tijela su misli i osjećaje koje osoba ima o svom tijelu, a ne kakvo je ono stvarno.)
- Zbog čega ljudi misle da treba da izgledaju na određeni način?
- Kako mediji utječu na to?
- Kako se ljudi osjećaju dobijajući lajkove i pratioce na društvenim mrežama? Zašto je to važno?
- Navedi razloge zašto misliš da društveni mediji, posebno selfiji, mogu dovesti do stresa i anksioznosti?

SLIKA TIJELA?

► Slika tijela je percepcija nečijeg izgleda i njegovog upoređivanja sa trenutnim statusom u društvu. Pozitivna slika o tijelu je kada se osoba osjeća ugodno u svojoj koži i ne osjeća potrebu da od društva dobije potvrdu o svom izgledu, građi ili figuri.

► Negativna slika o tijelu nastaje kada ljudi počnu gajiti nerealna očekivanja u pogledu svoje tjelesne građe, figure ili izgleda. Smatraju da bi trebalo da izgledaju na određeni način kako bi dobili odobrenje društva. Ova negativna slika o tijelu dovodi do toga da se mladi ljudi upuštaju u nezdrave navike kao što su poremećaji u ishrani itd.

Društvene mreže su mjesto gdje svako želi da izgleda dobro. Ponekad ljudi idu predaleko i postavljaju slike koje je teško postići za mnoge. Zbog toga se drugi ljudi osjećaju inferiorno i negativno prema sebi.

Probajmo razumjeti kroz jedan primjer kako to utiče na život mladih:

1. Amar pokušava napraviti savršen selfi za objavljivanje na mreži. Osjeća se stvarno pod pritiskom da objavi samo sliku što dobro izgleda.
2. Marko slijedi Amara. On misli da Amarove slike uvijek izgledaju mnogo bolje od njegovih i Amarov veliki broj pratilaca ga čini poniženim zbog sebe.

3. Selma je Amarova prijateljica i namjerava da ocijeni Amarov selfi 3/10 kao šalu. Druga djeca počinju da govore gore stvari u vezi fotografije, pa Amar briše svoj selfi.

- Šta bi moglo prolaziti kroz misli svakog lika?
- Šta bi Amar, Marko i Selma mogli razmišljati i osjećati u gore navedenim scenarijima?
- Kakva bi to osjećanja i emocije mogli biti doživljene?
- Kakav bi mogao biti njihov imidž tijela i samopouzdanje pogođeni njihovim iskustvima na mreži?
- Biti zdrav je važnije od toga kakva šminka ili frizure su u trendu na društvenim mrežama. Zašto?
- Da li je nečiji online profil tačan prikaz ko su oni zapravo?
- Koliko dugo neki ljudi rade da bi stvorili savršen selfi? Zašto?

Kako mislite da mediji utječu na našu sliku tijela? Naprimjer, kada Instagram glumi photoshop njihove slike kako bi izgledale „savršeno“.

Kako to utječe na našu percepciju o tome kako bismo trebali izgledati?

Kako to utječe na tvoje samopouzdanje?

- Kako možemo smanjiti stres i anksioznost zbog slike tijela koje društvene mreže mogu uzrokovati?
- Kako možemo slaviti naše razlike, ako više želimo da se prilagodimo i izgledamo na određeni način?
- Kako se možemo osjećati ugodno i sigurni u ono u šta jesmo?
- Kako možemo biti sigurni da smo zdravi?
- Kako možemo promijeniti/utjecati na razgovore koje vodimo sa našim prijateljima o nečemu što je iskrenije i korisnije?
- Gdje možemo potražiti pomoć ili upute ako je potrebno?

- Kako možemo koristiti društvene mreže da se ponosimo time da izgledamo zdravo – i vjerujemo u sami sebe kao nešto unikatno?
- Šta biste savjetovali nekome kome je mnogo važna poza, odjeća, šminka, filteri kojima to popravlja i kako to sve utječe na njihov svakodnevni život?

ZADATAK

1. Osmislite obećanje, slogane ili hashtagove koje ćete usvojiti kao razred:

Razumijem da mi ne treba da koristim filtere kada objavljujem svoje selfije.

Dobro sam takav kakav jesam.

Razlika je dobra. #budisvoja #budisvoja #samopouzdanje

Postavite ih na zidno pano i dodajte nekoliko obećanja:

Ove sedmice ću napraviti samo 15 selfija

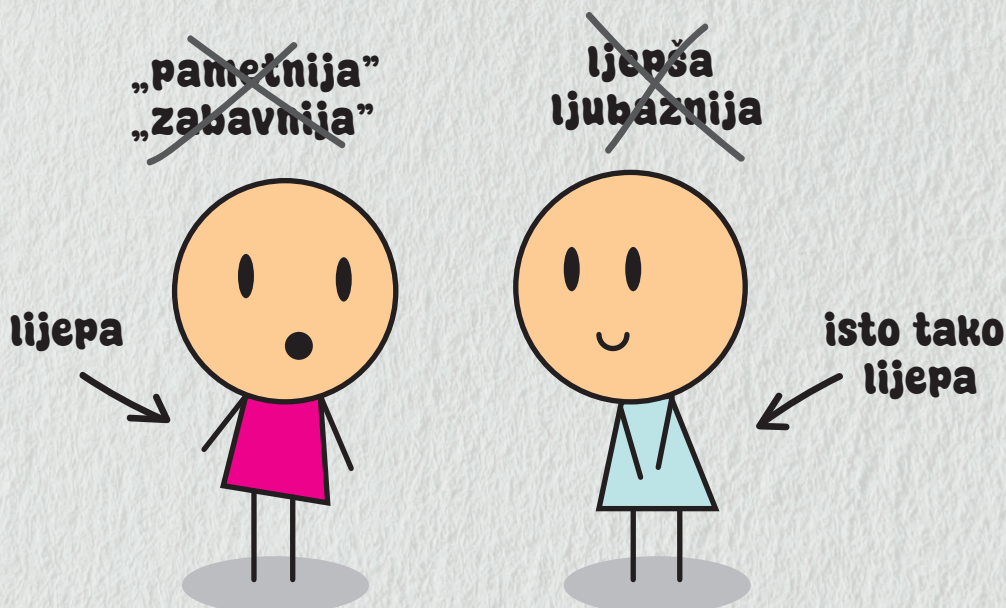
Svakog sata ću se odmaknuti od telefona na sat vremena dan itd.

2. Opiši omiljene ženske i muške idole iz medija – kako izgledaju, kako se ponašaju i odijevaju te čime se bave. Uporedite stavove i razmišljanja djevojčica i dječaka u razredu – kakve su likove jedni i drugi naveli kao svoje najdraže idole.

Što ti se na izabranim idolima najviše sviđa i misliš li da tako te osobe izgledaju i u stvarnom životu?

Sve te osobe medijski konstruirane i vrlo često prikazane uz pomoć različitih tehnologija puno drugačije nego što uistinu izgledaju.

Prestani se upoređivati sa drugima

MEDIJSKI SADRŽAJ, INFORMACIJA ILI PREOBRAŽAJ LIČNOSTI

Da li vam je važno da znate šta se dešava u drugim zemljama?

- Kada ste zadnji put gledali vijesti na TV-u?
- Čitate li vijesti na internetu? Imate li omiljenu web stranicu za ovo?
- Slušate li vijesti na radiju?
- Da li vi ili vaši roditelji kupujete novine svaki dan?
- Mislite li da je internet promijenio način na koji saznajemo šta se dešava u svijetu? Na koje načine?
- Da li uvijek vjerujete svemu što vidite i čujete na vijestima?

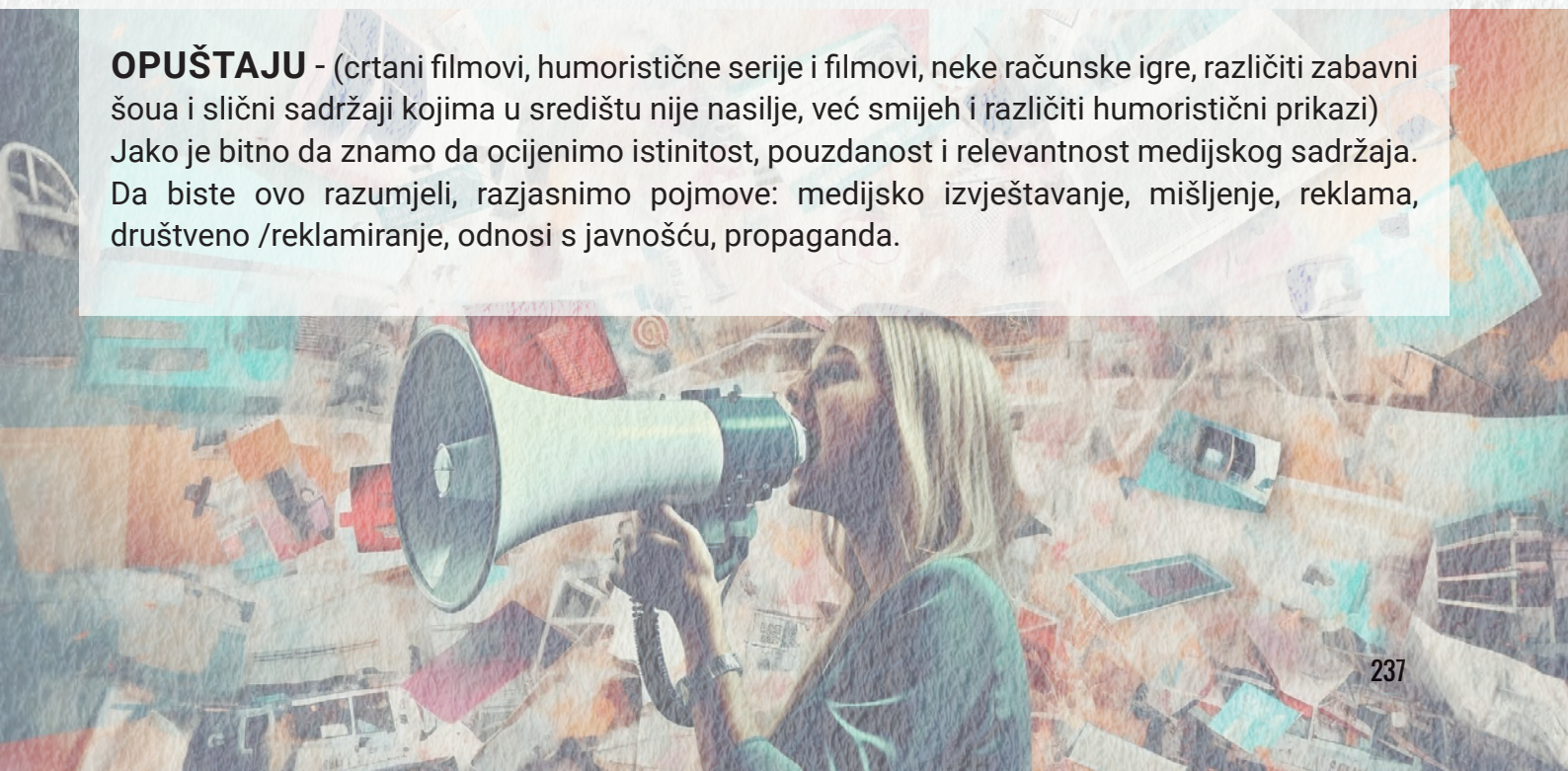

MEDIJI

INFORMIRAJU - (o određenom događaju u njihovoj okolini ili svijetu, određeni problem u društvu, ukazati na određene propuste i potaknuti korisnike na pozitivno djelovanje, dječije samopoimanje, ali i stvaranje slike odraslih kod djece).

OBRAZUJU - (edukativne emisije, učenje stranih jezika, učenje računskih igara, aktivnosti svojih vršnjaka).

OPUŠTAJU - (crtani filmovi, humoristične serije i filmovi, neke računске igre, različiti zabavni šoua i slični sadržaji kojima u središtu nije nasilje, već smijeh i različiti humoristični prikazi) Jako je bitno da znamo da ocijenimo istinitost, pouzdanost i relevantnost medijskog sadržaja. Da biste ovo razumjeli, razjasnimo pojmove: medijsko izvještavanje, mišljenje, reklama, društveno /reklamiranje, odnosi s javnošću, propaganda.

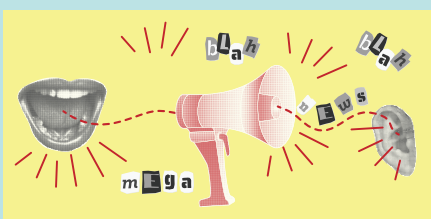
MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE – znači niz izbora od toga koja će se informacija uobličiti u vijest, koliko će joj se prostora i vidljivosti dati, na koji način i sa koliko detalja će biti predstavljena, koliko dugo će se zadržati u fokusu nekog medija, hoće li se na osnovu nje pokrenuti dublja istraživačka priča. Vijest treba da ima naslov i podnaslov, ilustracije i fotografije trebaju biti potpisane, a autorstvo izjava i dokumenata jasno navedeno.

MIŠLJENJE – je medijski žanr koji se objavljuje da bismo nešto promijenili. To može biti promjena stavova, poticanje diskusije, traženje rješenja, kritika i pobuna. Važno je da tim mišljenjem potičemo promjenu. Mišljenje mora imati jasno iznesene argumente, analizirana pitanja o problemu i moguće rješenje problema sa zaključkom autora koji piše to mišljenje.

REKLAMA – pojam koji označava pretjerano hvalisanje, pretjerano isticanje svojstava proizvoda, ima za cilj jednokratnu prodaju proizvoda, a ne zadovoljstvo potrošača.

PROPAGANDA – informacija koja se pojavljuje u raznim oblicima. Ima za cilj uticati na stavove, mišljenja i ponašanja. Propaganda može biti korisna ili štetna. Može koristiti istinu, poluistinu ili laži. Da bi bila uspješna, propaganda koristi naše najdublje vrijednosti, strahove, nade i snove.

OGLAŠAVANJE – plaćeni oblik tržišnog i društvenog komuniciranja, gdje se u kreativno komunikacijskom procesu, na osmišljen način, šalju poruke, obično putem masovnih medija, prema ciljanoj publici i javnosti s ciljem utjecaja na stavove i ponašanja primatelja poruke.

ODNOSI S JAVNOŠĆU – su veoma važan proces planiranog uticaja na javnom mišljenju, odnosno na obostrano zadovoljavajuće dvosmjerno komunikaciji. Odnosi s javnošću doprinose stvaranju imidža institucije ili osobe u javnosti.

MEDIJSKI SADRŽAJ

IZVJEŠTAVANJE	UVJERAVANJE
štampa (časopisi za mlade o njihovim idolima) radio (muzika) TV (serije, filmovi) Internet (društvene mreže) elektronska izdanja	mišljenje reklama oglašavanje društveno oglašavanje odnosi s javnošću propaganda

Medijski sadržaji mogu imati pozitivni i negativan utjecaj, posebno za djecu.

POZITIVNI	NEGATIVNI
Informacija edukacija	Primjeri nasilja u raznim oblicima medijskih sadržaja.

Da bismo razumijeli utjecaj medija na svoje mišljenje, trebamo i dalje učiti za medijsku pismenost kako bismo stekli sposobnosti da prepoznamo i razumijemo određeni sadržaj i na osnov toga da donesemo kvalitetnu i informiranu odluku.

Slijede tri pitanja koja biste uvijek trebali postaviti sebi prilikom ocjenjivanja pouzdanosti vijesti:

Publika i autorstvo: ko je kreirao određenu poruku i s kojom svrhom, tko je ciljana publika, ko je platio za tu poruku, ko bi mogao imati koristi od te poruke, koga bi ona na bilo koji način mogla oštetiti, zašto bi ta poruka mogla biti važna pojedincu, koje bi radnje pri odgovaranju na poruku morao poduzeti pojedinac;

Poruke i značenje: koje se vrijednosti, ideje, informacije i stajališta njome prenose; koje su informacije izostavljene iz poruke, a koje bi mogle biti važne; koje su tehnike korištene, s kojim razlogom, kako različiti ljudi mogu na drugačiji način interpretirati poruku, na koji način pojedinac interpretira poruku i što može naučiti o samome sebi na temelju svoje reakcije ili interpretacije;

Prikaz u medijima i stvarnost: kada je poruka nastala, na koji je način poslana publici te radi li se o činjenici, mišljenju ili nečem trećem; koliko je poruka pouzdana i na temelju čega pojedinac to misli te ko su izvori informacija, ideja i tvrdnji.

Mediji se mogu tumačiti na razne načine i mogu pobuđivati razne emocije. Može biti namijenjen da bude smiješan, ali nekome drugom taj isti sadržaj može biti uvredljiv, što pobuđuje osjećaj nervoze ili čak mržnje. U medijima se emocije pobuđuju na različite načine. Naprimjer, neka medijska priča, likovi o kojima govori i njihova iskustva - sve može utjecati na naše emocije.

Također ima drugih načina za pobuđivanje emocija poput zvučnih efekata, glazbe, boje i ritma, kao i facijalnih ekspresija i gesta ljudi. Međutim osim samoga medijskog sadržaja tu su i drugi faktori koji utječu na naše emocije, npr. gdje i kada se sadržaj koristi, ko smo mi i koja su naša prethodna iskustva s tim ili takvim sadržajima.

ZADATAK

Na putu do škole zapamti i izbroji koliko si primjera reklamiranja susreo: na autobuskoj stanici, plakatima, u javnom prevozu. Na času medijske kulture, opiši šta si vidio, koji je sadržaj reklama, da li je sadržaj bio uznemiravajući ili nisi razumio reklamu, a možda i nisi mogao znati koji se proizvod reklamira.

STVARANJE MEDIJSKOG SADRŽAJA

Jasmine,
molim te nauči me kako
da prodam ovaj svoj
crtež?

Uh,
otkazujem se,
mного je to posla, poklonit
ću ga mami! Ona me neće
ovoliko gnjaviti!

Adilice,
prvo moraš urediti
nekako taj crtež, pojačati boje, dodati
neke detalje koji će pomoći kupcima da
razumiju temu, ovako samo gledam neke
šarene neodređene linije, napiši svoje ime
da se zna da si je ti nacrtala, napiši kojim
materijalima si je nacrtala, ne
može to tek tako!

Medijski sadržaj odnosi se na sve različite medijske forme koje ljudi konzumiraju ili proizvode. Medijski sadržaj je složen i uključuje mnoge oblike medija, uključujući potkaste, slike, video zapise i tekst. Primarna svrha različitih vrsta sadržaja je informirati ili zabaviti ljude. Mediji predstavljaju mnoge oblike zabave i vijesti koje su danas dostupne. Vijesti, video snimci na mreži i fotografije dio su medijske industrije jer privlače pažnju ljudi.

POSTOJE NEKOLIKO OBLIKA MEDIJSKIH SADRŽAJA:

Video – filmovi, dokumentarci i muzička videa, kratki klipovi za stjecanje vještina ili za savjete.

Slike – kao što su postovi na blogu, ažuriranja društvenih medija ili novinski članci, jer pružaju vrijedne informacije ili zabavnu vrijednost. Slike su također ključne na web stranicama i drugim materijalima za štampanje jer pomažu u dodavanju boje i prostora stranici.

Pisani sadržaj – je jedan od najčešćih oblika medijskog sadržaja koji ljudi konzumiraju. Pod pisani sadržaj spadaju novinski članci, razne vrste sadržaja blogova, kratke priče i knjige. Novosti i izvještaji su najčešće verzije pisanog sadržaja.

Sredstva za podršku – uključuju filmsku traku, snimak ekrana, infografiku ili audio datoteku. Oni pomažu da se glavni mediji bolje objasne, za opisivanje proizvoda i usluga na mreži i pomažu vlasnicima firmi da promoviraju svoje proizvode

Medijski sadržaji se najbolje prenose na web stranama kao: video oglasi, blogovi, slike i grafike.

ZADATAK

A sada, da ti pomognemo da i ti napraviš medijski sadržaj za Adilino umjetničko djelo. Da krenemo!

*Kada kreirate medijski sadržaj, morate slijediti niz koraka koji vas vode kroz proces:
Planirajte svoju strategiju kreiranja medijskog sadržaja.
Identifikujte svoju ciljnu publiku.
Iskoristite najbolji softver za upravljanje sadržajem.
Kreirajte svoj medijski sadržaj.
Odredite koji oblik medijski sadržaj treba imati.
Pokrenite svoj medijski sadržaj.*

Za početak, svoj medijski sadržaj postavite na školsku web stranu i očekujte komentare svojih vršnjaka i nastavnika.

Za uspješan medijski sadržaj koristite medijski jezik koji sadrži simbolične, tehničke i tekstualne kodove koji ukazuju na značenje medijskih poruka publici.

Simbolični kodovi – znaci, postavke, gluma i boje.

Tehnički kodovi – tehnike kamere, kadriranje, svjetlo.

Pisani kodovi – napisani tekstovi sa posebnim jezičnim stilom, naslovi, podnaslovi, govorni oblačići itd.

Medijski sadržaja se koriste od medija i doprinose formiranju stavova pojedinaca i određivanju njihovog ponašanja kroz poistovjećivanje sa situacijama koje su medijski predstavljene. Možemo reći da mediji pomažu pojedincu da nađe svoje mjesto u društvu i bolje se orijentiše u stvarnim društvenim situacijama. Sredstva masovnog komuniciranja imaju svoj utjecaj i na mišljenja, stavove, sistem vrijednosti, stil života, i ponašanje.

ZADATAK

Pogledajte ovaj oglas. Analizirajte svaki detalj, tekst, efekte koji su dodati. Zatim, na osnov analize, odgovorite na sljedeća pitanja:

1. Koja je svrha fotografije?
2. Kako su fotografije moguće napravljene?
3. Koliko su realna obećanja koja se daju u oglasu?
4. Koliko se može vjerovati svjedočanstvima?
5. Kako su jednostavno predstavljena djelovanja proizvoda?
6. Postoje li stvarni naučni dokazi koji podstiču te rezultate?

Predstavite i uporedite odgovore na pitanja.

**ETO TAKO, DOŠLI SMO DO KRAJA.
VIDIMO SE I DRUŽIMO SLJEDEĆE
GODINE, U OSMOM RAZREDU.
DO TADA, LIJEP POZDRAV!**

